

**ИНСТИТУТ ЗА СТАРОСЛОВЕНСКА КУЛТУРА - ПРИЛЕП
КНИГОИЗДАТЕЛСТВО МАТИЦА МАКЕДОНСКА - СКОПЈЕ**

BILJANA RISTOVSKA-JOSIFOVSKA

**„THE KINGDOM OF THE SLAVS“
FROM MAURO ORBINI**

AS A SOURCE FOR THE MACEDONIAN MEDIEVAL HISTORY

**PRILEP
SKOPJE 2001**

БИЛЈАНА РИСТОВСКА-ЈОСИФОВСКА

**„КРАЛСТВОТО НА СЛОВЕНИТЕ“
ОД МАВРО ОРБИНИ**

КАКО ИЗВОР ЗА МАКЕДОНСКАТА СРЕДНОВЕКОВНА ИСТОРИЈА

ПРИЛЕП
СКОПЈЕ - 2001

ИЗДАВАЧИ
ИНСТИТУТ ЗА СТАРОСЛОВЕНСКА КУЛТУРА - ПРИЛЕП
КНИГОИЗДАТЕЛСТВО „МАТИЦА МАКЕДОНСКА“ - СКОПЈЕ

БИЛЈАНА РИСТОВСКА-ЈОСИФОВСКА

**„КРАЛСТВОТО НА СЛОВЕНИТЕ“ ОД МАВРО ОРБИНИ
КАКО ИЗВОР ЗА МАКЕДОНСКАТА СРЕДНОВЕКОВНА ИСТОРИЈА**

Рецензенти
проф. д-р Бранко ПАНОВ
д-р Соња ЗОГОВИЌ

За издавачите
Д-р Танас ВРАЖИНОВСКИ
директор на „Институтот за старословенска култура“ - Прилеп
Раде СИЛЈАН
директор на книгоиздателството „Матица македонска“ - Скопје

СОДРЖИНА

ВОВЕД	7
ГЛАВА ПРВА	11
ЖИВОТОТ И ДЕЛОТО НА МАВРО ОРБИНИ	11
ГЛАВА ВТОРА	15
„КРАЛСТВОТО НА СЛОВЕНИТЕ“ ОД МАВРО ОРБИНИ	15
I. Преводи и изданија на „Кралството на Словениите“	15
II. „Кралството на Словениите“ како предмет на истражување, историски извор и инспирација	16
ГЛАВА ТРЕТА	23
„КРАЛСТВОТО НА СЛОВЕНИТЕ“ КАКО ИЗВОР ЗА СРЕДНОВЕКОВНАТА ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНИЈА ДО ПОЧЕТОКОТ НА X ВЕК	23
I. Етногенезата на Словениите според податоциите на Мавро Орбини	23
II. Мавро Орбини за борбите на Словениите со Византија во VI и VII век и за нивните врски со античките Македонци	30
III. Кирило-методијевската проблематика во делото на Мавро Орбини	39
ГЛАВА ЧЕТВРТА	49
МАВРО ОРБИНИ ЗА СОЗДАВАЊЕТО, РАЗВИТОКОТ И КАРАКТЕРОТ НА МАКЕДОНСКАТА СРЕДНОВЕКОВНА ДРЖАВА	49
I. Создавањето на македонската средновековна држава и периодот на самостојното владеење на Самуил	49
II. Владеењето на Гаврил Радомир и Јован Владислав и ликвидирањето на македонската држава	66
III. Карактерот на македонската средновековна држава	77
ГЛАВА ПЕТТА	79
МАВРО ОРБИНИ ЗА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ НА ВИЗАНТИСКОТО ВЛАДЕЕЊЕ (1018-1204)	79
I. Востанието на Петар Делјан	79
II. Востанието на Ѓорѓи Војтех	83
III. Осамостојувањето на Добромир Хрис во Сирумица и Просек	86
ГЛАВА ШЕСТА	91
ПОДАТОЦИТЕ ОД МАВРО ОРБИНИ ЗА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ ОД 1204 ДО 1261 ГОДИНА	91

ГЛАВА СЕДМА	97
МАВРО ОРБИНИ ЗА ПОТПАЃАЊЕТО НА ПОГОЛЕМИОТ ДЕЛ ОД МАКЕДОНИЈА ПОД СРПСКА ВЛАСТ	97
ГЛАВА ОСМА	103
МАКЕДОНИЈА ВО ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIV ВЕК ВО „КРАЛСТВОТО НА СЛОВЕНИТЕ“	103
I. Распаѓањето на Душановото Царство и создавањето самостојни државни творби во Македонија	103
II. Династијата Мрњавчеви во делото на Мавро Орбини	108
III. Паѓањето на Македонија под турска власт	122
VI. Називот на династијата Мрњавчеви и титулата на Кралот Марко во делото на Мавро Орбини	125
ГЛАВА ДЕВЕТТА	129
ПОИМИТЕ МАКЕДОНИЈА И РОМАНИЈА ВО ДЕЛОТО НА МАВРО ОРБИНИ	129
ЗАКЛУЧОК	135
БИБЛИОГРАФИЈА	145
I. ИЗВОРИ	145
II. ЛИТЕРАТУРА	147
КРАТЕНКИ	157
ИНДЕКС	159
SUMMARY	169

ВОБЕД

Делоѿо на Дубровчанецоѿ Мавро Орбини е објавено во Пезаро во 1601 година под наслов *IL REGNO DE GLI SLAVI HOGGI CORROTTAMENTE DETTI SCHAVONI HISTORIA DI DON MAVRO ORBINI RAVSEIO ABBATE MELITENSE*. Nella quale si vede l'Origine quasi di tutti i Popoli, che furono della Lingua SLAVA, con molte, & varie guerre, che fecero in Europa, Asia, & Afrika; il progresso dell' Imperio loro, l'antico culto, & il tempo della loro conversione al Christianesimo. Et in particolare veggonsi i successi de'Re, che anticamente dominarono in DALMATIA, CROATIA, BOSNA, SERVIA, RASSIA, & BVLGARIA. IN PESARO, Appresso Girolamo Concordia. Con licenza de' Superiori. MDCI'. И покрај тоа што на своите 478 страници текот (без насловна страна, библиографија, индекс) содржи бројни неточности или нејрецизности за повеќе историски настани, појави и личности, ова дело сејак прејстипавува една од најобемните истории на сите Словени. Меѓу другоѿо, „Кралството на Словениѿе“ на Мавро Орбини содржи податоци и за историјата на средновековна Македонија, наведена под нејзиноѿо име или само заглавната. Изворните податоци за настаниѿе, во повеќето случаи, се замаглени или погрешно дадени, поради што треба критички да се разгледуваат.

Преку споредување на изворните податоци на Мавро Орбини со другиѿе современи извори се обидовме да ја утврдиме нивната историска веродостојност. Користејќи ги досегашните научни сознанија ги издвоивме и ги анализиравме податоциѿе што се однесуваат за историјата на средновековна Македонија, кои во одделни случаи се единствени и укажуваат на постоењето на некои денеска веќе исчезнати извори. Во тоа смисла посебно внимание заслужуваат податоциѿе што се однесуваат за етногенезата на Словениѿе, како и за населувањето на Словениѿе во Македонија и врските со античките Македонци, кирило-методиевската проблематика, создавањето и развојот на Самуиловата држава, периодот на византискоѿо владеење во Македонија и воспанијата во Македонија во XI век за обновување на Самуиловото царство, осамостојувањето на Добромир Хрис, настаниѿе во Македонија во XIII и XIV век, особено за Кралството на Волкашин и Марко, како и за поштаѓањето на Македонија под турска власт.

Со нашево истражување сакаме да придонесеме за подобро запознавање на научната јавност со Орбиниовоѿ поглед на историјата на Словениѿе и создавањето на денешните словенски народи, но и кон рас-

¹ M a v r o O r b i n i, Il Regno degli Slavi, 1601. Nachdruck besorgt von Sima Ćirković und Peter Rehder. Mit einem Vorword von Sima Ćirkovic, München. 1985 (фототипно издание).

ветилување на податоциите за Македонија и за македонскиот етнос во средновековјето. Истовремено, ова наше издание ќе ја одбележи 400-годишнината од издавањето на обемното дело на Мавро Орбини. Треба да се нагласи дека при работата врз овој текст², ги користевме и српскиот³, бугарскиот³ и рускиот превод⁴, иако сите тие се во скрашени верзии.

Овој текст ја претставува делумно изменетата и дојолнетата магистерска работа, одбранета на 6. 03. 1998 година на Филозофскиот факултет во Скопје пред Комисијата во состав: проф. д-р Бранко Панов (ментор), проф. Томо Томоски и проф. д-р Коста Аџиевски.

² М а в р о О р б и н, Кралевство Словена, Чланови редакције Фрањо Баришић, Радован Самарџић, Сима Ђирковић, Превео са италијанског Здравко Шундрица, Београд, 1968.

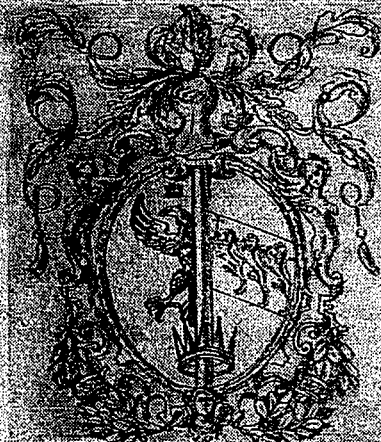
³ М а в р о О р б и н и, Царството на Славяните 1601. Откъси. Превод от италијански Божан Христов. Под редакцијата на Тодор Сарафов. Съставител Надежда Драгова. Бележки и коментар Тодор Сарафов, София, 1983.

⁴ К н и г а историографија початја имене, Славы, и разширенія народа славянскаго, И ихъ Цареи и Владѣтели подъ многѣми имянанами, и со многѣми Царствѣями, Королевстванами, и Провѣнціанами. Собрана изъ многѣхъ книгъ Историческихъ, чрезъ Господина Мавроурбина Архимандрита Рагужскаго. Въ которой описуется початіе, и дѣла всѣхъ народовъ, бывшихъ языка Славенскаго, и единаго отечества, хотя нынѣ во многѣхъ Царствѣяхъ розсыяліся чрезъ многѣ воины, которые имѣли въ Европѣ, во Азіи, и во Аврѣкѣ. Разширенія ихъ Имперіи, и древнихъ обычаевъ, въ разныхъ временахъ, и познаніе вѣры, Христа Спасителя, подъ многѣми Владѣтелями. Переведена со Італіанскаго на русскаго языка. и Напечатана повелѣніемъ и во время счастливаго владѣнія ПЕТРА ВЕЛИКАГО, императора и самодержца всероссійскаго, и протчая, и протчая, и протчая. въ Санктпѣтербургской Типографіи, 1722 году, Августа въ 20 ден.

IL
R E G N O
DE GLI SLAVI
HOGGI CORROTTAMENTE
DETTI SCHIAVONI.
HISTORIA
DI DON MAVRO ORBINI RAVSEO
ABBATE MELITENSE.

Nella quale si vede l'Origine quasi di tutti i Popoli, che furono della Lin-
 gua SLAVA, con molte, & varie guerre, che fecero in Europa, Asia,
 & Africa; il progresso dell'Imperio loro, l'antico culto, & il
 tempo della loro conversione al Cristianesimo.

Imperatore regnò i successi de' Re, che successivamente dominarono in DALMA-
 TIA, CROATIA, BOSSIA, SERVIA, RASSIA, & BULGARIA.

XXVII
 7-5

IN P E S A R O.

Appresso Girolamo Concordia. Con licenza de' Superiori.
 M. DCI

„Словнаїѣа сїѣраница од првоїѣо издание на
 „Кралсїѣвоїѣо на Словенїїѣе“ од Мавро Орбини

ГЛАВА ПРВА

ЖИВОТОТ И ДЕЛОТО НА МАВРО ОРБИНИ

За животот на Мавро Орбини⁵ податоците се доста ограничени. Се претпоставува дека неговиот татко Вицко Николин Орбини, бил дојденец од Котор во Дубровник во педесетите години од XVI век, по занимање трговец и припадник на Братството на Лазаристите (организација на граѓани со скроман имот и потекло). Вицко Орбини, во периодот од 1581 година до својата смрт (меѓу април 1615 и август 1618 година), веројатно поради долговите во коишто западнал, работел како трговски посредник. Тој се оженил во декември 1561 година со дубровчанката Пера и со неа ги имал синовите Никола, Стјепан и Иван, и ќерките Франа и Елизабета. Од тој брак е роден во 1563 година и Мавро Орбини, крстен како Франо⁶.

За Орбиниевото детство и младост нема сигурни податоци, освен дека основното и средното училиште ги завршил во Дубровник, а веќе на 15-годишна возраст (1578) пристапил на Бенедиктинскиот манастир и ученичките денови ги поминал во манастирот „Св. Марија“ на островот Млет⁷. Како монах го зел името Мавро, според познатиот бенедиктински мисионер и светец од VI век, ученик на Св. Бенедикт. Но и за неговиот монашки живот податоците се малку. Мавро Орбини се јавува во изворите во 1592 година како приор на манастирот „Св. Андреја“ на истоимениот

⁵ Неговото презиме некои го пишуваат *Орбин*, а некои *Орбини*. М. Пантиќ го нарекува *Мавро Орбин*, бидејќи, според него, со формата *Мавар Орбин* авторот се потпишал на српско-хрватската посвета на „Зрцала духовног“, а така го именувале и неговите сограѓани, додека, пак, формата „Мавро Орбини“ ја употребувал само кога пишувал на италијански јазик (М и р о с л а в П а н т и ћ, Мавро Орбин - живот и рад, во кн.: М а в р о О р б и н, Краљевство Словена, XI, бел. 1). Со оглед на тоа што наша цел е разгледувањето на Орбиниевото дело, кое е напишано на италијански јазик, во натамошниот текст ќе го именуваме авторот како *Мавро Орбини*.

⁶ Пантиќ не е сигурен дали овој Вицко Орбин е неговиот татко, а ни неговите евентуални браќа не го спомнуваат. Пантиќ дури остава можност Вицко да му бил брат, доколку се докаже дека Мавро Орбини е постар. Доколку, пак, се докаже дека Мавро и Вицко биле браќа, тогаш Мавро е роден во Котор во 1540 година, а во Дубровник се доселил истовремено со Вицко (На истото место, XVIII-XXIII).

⁷ Sima Ćirković, цит. дело, 8.

остров⁸. Потоа следат вести од 1593 година за неволјите на Орбини кога бил избран за опат на манастирот „Св. Михаил Архангел“ на источниот дел од островот Шипањ и кога се судрил со својот претпоставен Џамбатист Орсатов Гурѓевиќ, опат на манастирот „Св. Јакоб“ во Вишница и претседател на Млетската конгрегација. За причината на судирот не се знае со сигурност, но се спомнува некаква клевета и водење „недоличен живот“. Наскоро потоа бил отстранет од позицијата на којашто се наоѓал и бил повикан да се појави пред инквизицијата во Рим за да одговара на обвинувањата. Но, дубровничкиот надбискуп Аурелио Новарино побарал да биде доведен кај него, којшто, уверувајќи се во Орбиниевата невиност, му доделил стан во доминиканскиот манастир во Дубровник и од млетските бенедиктинци побарал да му ги надоместат трошоците за патувањето во Рим. Орбини бил вратен и во својата опатија со сите права, а примил и бреве од папата Климент VIII на 2 јануари 1597 година, со кое папата ги отфрлил сите обвинувања против него и го именувал за опат на манастирот во Бач што во тоа време бил под турска власт. Но, се мисли дека тој не отишол да живее таму, туку само го примал приходот оттаму. Најверојатно Мавро Орбини живеел извесно време надвор од манастирот на својот ред, веројатно во Стон под заштита на стонскиот бискуп Хризостом Ранина⁹.

Орбиниевата литературна дејност датира уште од пред 1590 година, со појавата на едно компилациско дело со теолошки карактер „De ultimo fine humanae vitae vel summo bono“. Она што го поврзува ова дело со неговата подоцнешна дејност е личноста на која ѝ е посветено - Марино Бобали. Веќе во 1599 година Орбини отишол во Италија за да го подготви неговото најзначајно дело „*Кралството на Словениите*“. Веројатно тој и претходно работел на ова дело, имајќи ги при рака библиотеките и архивите на дубровничките бенедиктински манастири. Особено му користела работата во Пезаро, во познатата библиотека на урбинскиот војвода Франческо Марија II дела Ровера, а пристапот до оваа библиотека му го обезбедил Орбинијевиот мецена Марино Бобали¹⁰.

Бидејќи посветата на неговиот патрон на почетокот на книгата датира од 1 март 1601 година, најверојатно тогаш било делото и завршено. Набрзо по отпечатувањето на „*Кралството на Словениите*“ Мавро Орбини отишол во Дубровник и, откако бил среден спорот меѓу него и претседателот на Млетската конгрегација, во септември 1601 година повторно е назначен за опат во манастирот „Св. Михаил“ во Паклена. Но веќе во средината на 1603 година него го заменува дум Павел. Истата година тој

⁸ Мирослав Пантџ, цит. дело, XXIV-XXIX.

⁹ На истото место, XXIX-XXXIII.

¹⁰ На истото место, XXXV-XXXVII.

се сели во манастирот „Св. Јован“ во Вишница и се случува да ги испровоцира властите од Дубовник, поради што тие побарале од надбискупот на Дубровник да ги отстранат од нивната провинција монасите Орбини и Теофило. Три дена подоцна било решено да бидат префрлени на островот Шипан. Во тоа време и неговата книга била ставена во „Индексот на забранети книги“ - до отстранувањето на имињата на еретичките и шизматичките автори спомнати во неа¹¹.

Додека бил на Шипан, по барање од дубровничкиот трговец Раде Сладоевиќ, тој го направил преводот од италијански на делото на Ангело Ели „Specchio spirituale del principio e del fine della vita umana“. Во истата 1606 година станал опат на манастирот „Св. Андреја“, а потоа и бил испратен во Рим, во мисија доверена од Млетската конгрегација (со поддршка на дубровничката влада), заедно со бенедиктинецот Кризостом Антик. Целта на мисијата, чијшто исход не е познат, била да измолат од папата отповикување на одлуката за ставање на млетските бенедиктинци под јурисдикција на дубровничкиот надбискуп¹².

Мавро Орбини набрзо се вратил дома и бил вмешан во нова афера, поврзана со обновувањето на идејата за крстоносен поход против Турците, поттикната од востанијата во Банат и Влахија во 1595 година. Некои средини во Дубровник, на чело со семејствата Растиќ и Ѓурѓевиќ, се поврзуваат со савојскиот дук и започнуваат тајни подготовки за востание на балканските христијански народи. Како важен пункт на оваа активност бил Млетскиот манастир, во кој слугата фра Санто ја пренесувал кореспонденцијата. Поддржувајќи ја политиката на владата, во 1607 година Мавро и бенедиктинецот Јован го нападнале со ножеви заговорникот фра Санто на Млет, којшто успеал да избега во Италија¹³.

Во 1609 година, во врска со реформите на монашката дисциплина, доаѓаат меѓу млетските бенедиктинци двајца посетители од Италија. Единствени информации за Орбини во овие настани се оние што зборуваат дека во јуни истата година со еден од бенедиктинците (по наредба на мисионерите) посетил некои места во Шумет. Но Мавро Орбини од непознати причини, истапил од Млетската конгрегација и веќе на 22 април 1610 година бил именуван од Малото собрание за парох на црквата „Св. Антун“ во Мали Стон, а на 6 септември тоа било оспорено од владата поради некоја нам непозната одлука. Орбини успеал да му се приближи на новиот

¹¹ Никола Радојчић, Српска историја Мавра Орбинија, књ. CLII, Одељење друштвених наука, књ. 2, Београд, 1950, 14; Мирослав Пантић, цит. дело, XLV-XLVII; Sima Ćirković, цит. дело, 10.

¹² Јован Радоњић, Дубровачка акта и повеље, књига III, свеска I, Београд, 1939, 164-165.

¹³ Никола Радојчић, цит. дело, 7-8.

бискуп во Стон, да стапи во негова служба и да биде влијателен на бискуповиот двор. Ова го поттикнало дубровничкиот надбискуп Фабиј Темпестиво да влијае врз дубровничката влада да побара од кнезот и од Малото собрание да го отстранат Мавро Орбини од Мали Стон¹⁴.

Неизвесно е каде отишол потоа, а досегашните истражувачи не успеале со сигурност да ја утврдат и неговата смрт. Врз основа на различните сведоштва на неговите современици, се јавила дилема главно околу годините 1611 и 1614. Некои ја сметаат 1611 за година на неговата смрт, бидејќи веста за смртта стигнала во Италија во мај или јуни таа година. Други, пак, ја истакнуваат 1614 година според датата на излегување од печат на Орбиниевата книга „*Zarcalo duhovno*“. Причините за различните тврдења можеле да бидат резултат на забуна околу бројките 1 и 4 или пак на фактот што некои не можеле да прифатат Орбини да умрел пред излегувањето од печат на „*Zarcalo duhovno*“¹⁵. Меѓутоа, треба да се има предвид и текстот напишан на еден примерок од „*Кралсџвојшо на Словенише*“, каде што некој читател запишал дека авторот умрел „на денот Свети Андреја 161... година“, а местото за годината е оштетено. Врз основа на овој податок, некои добри познавачи на неговата биографија сметаат дека тој умрел на Свети Андреја (30 ноември) 1610 година¹⁶.

¹⁴ Мирослав Пантић, цит. дело, LIII-LVI.

¹⁵ Никола Радојчић, цит. дело, 8-9.

¹⁶ Sima Ćirković, цит. дело, 12; Мирослав Пантић, цит. дело, LVII.

ГЛАВА ВТОРА

„КРАЛСТВОТО НА СЛОВЕНИТЕ“ ОД МАВРО ОРБИНИ

I. Преводи и изданија на „Кралството на Словените“

Делото на Мавро Орбини „Кралството на Словените“ се чува во Ватиканската апостолска библиотека (Varb. S IX 27)¹⁷. Орбиниевата книга е преведувана на повеќе јазици. Така, во Хрватска во XVIII век бил направен необјавениот превод на „Кралството на Словените“ од исусовецот Ѓура Бајрактариј, зачуван во три ракописа. Два од нив се наоѓаат во Хрватската академија на науките и уметностите и во Универзитетската библиотека во Загреб со ист наслов „Historia regni Slavorum, qui hodie corrupta voce dicti sunt Sclavi. Authore D. Mauro Orbini Ragusaeo, Abbate Miletensi“ (Ш d 28 и R 3048). Очигледно тоа се преписи од веќе готов превод¹⁸. Ракописот на оној превод во Универзитетската библиотека со број R 3558 „Regni Slavorum, qui hodie sorrupta voce dicti sunt Aclavi, historia. Authore D. Mauro Orbini, Abbate Melitense“ е дело на самиот преведувач¹⁹. Орбиниевото дело е преведено и на руски јазик, по наредба на императорот Петар Велики, од рускиот дипломат Сава Владиславич („Книџа ісѣоріоѣравія ѣочайѣія имене, Славѣ, и разѣиренія народа славянскоѣо,“, С.-Петербург, 1722)²⁰. На крајот од ова

¹⁷ Б љ г а р и я и б љ г а р с к а т а и с т о р и я в а р х и в и т е н а В а т и к а н а и В а т и к а н с к а т а а п о с т о л и ч е с к а б и б л и о т е к а XI-XVIII век. Научен редактор д-р Дойно Дойнов. Составители: ст.н.с. Йоанна Списаревска, ст.н.с. Божидар Димитров, Панго Колев. Софија, 1988, 19. Примерок од Орбиниевото дело има и во Народната библиотека „Св. Кирил и Методиј“ во Софија (R. ит. 601.3).

¹⁸ Т о м а т и с, Barjaktarijev latinski prijevod Orbinijeva „Il regno degli Slavi“, Historijski zbornik, III, 1-4, Zagreb, 1950, 193. Радојчиќ претпоставува дека и ракописот со број 3.338 е дело на Орбини (Н и к о л а Р а д о ј ч и ћ, цит. дело, 70).

¹⁹ Т о м а т и с, цит. дело, 193.

²⁰ А. Кронија спомнува за еден руски превод од монахот Теофан Прокопович од 1677 година, додека друга многу пократка верзија била направена во 1714 година од Сава Владиславич, којшто по заповед на истиот император во 1722 подготвил ново издание (A r t u r o C r o n i a, II „Regno degli Slavi“ di Mauro Orbini (1601) e la „Istoriya Slavenobolgarskaja“ del monaco Paisi (1762), Roma, 1940-XVIII, 11-12).

издание постои додаток²¹ со појаснувања за некои делови од Орбиниевото дело (за кирило-методиевската проблематика), чиешто авторство е дискутабилно, а којшто имал за цел да ја ублажи папистичка тенденција во него²².

Од поново време е познат и доста користен српскиот превод од Здравко Шундрица на дел од „Кралството на Словените“, издаден во Белград (1968).. Еден мал дел од книгата е преведен и на бугарски јазик од Божан Христов, а издаден во Софија (1983). Интегралниот текст на книгата на Орбини на италијански јазик е издаден и фототипно во Минхен (1985) под редакција на Сима Ќирковиќ и Петер Редер.

II. „Кралството на Словените“ како предмет на проучување, историски извор и инспирација

Мавро Орбини е автор на повеќе дела, но најчесто го препознаваме преку неговото животно дело „*Kralstivo na Slovencijie*“ (1601). Во него тој вградил многу „словенство“, за што А. Кронија вели: „Поинтересен аргумент е духот што преовладува во книгата, за тонот што ја анимира книгата и светлината со која ја обојува; едно чувство на единство или барем на словенска солидарност што значи еден словенски монизам што инспирира нова историска идеологија; една егзалтација на словенската историја што се вплетува во новите политички односи и новите литературни пројави; еден лесен ефект што е добиен преку мајсторијата на барокот и украсувањето на литературната форма; една љубов кон Словените без разлика на нивните религиозни или политички разлики, која зазема форма на мегаломанија и панславизам“²³.

„Кралството на Словените“ и неговиот автор станале предмет на проучување од голем број истражувачи: С. Долчи („*Fasti litterario-ragusini*“, 1767); Ф. М. Апендини („*Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura dei Ragusei*“, 1803); С. Черва („*Viri illustres*“, 1848); Ш. Љубиќ („*Dizionario*

²¹ В ы п і с а н о изъ книги, которая собрана изъ многихъ книгъ историческихъ, о народѣ славенскомъ, чрезъ господина Мавроурбина архимандрита рагужскаго, изъ листа 36 на оборотѣ, во кн.: К н і г а историографія, 1-11.

²² Некои сметаат дека Теофан Прокопович бил авторот, што довело до заблуда тој да се смета и за преведувач (Н и к о л а Р а д о ј ч и ћ, Словенски превод Орбинија у Војводини, во кн.: Из прошлости Војводине, 1, Нови Сад, 1956, 25-26), но други го сметаат за автор Теофилакт Лопатински (О п и с а н и е изданий напечатанных при Петре I. Сводный каталог, Ленинград, 384-385, бел. 1).

²³ A r t u r o C r o n i a, La conoscenza del mondo slavo in Italia bilancio storico-bibliografico di un millennio, Padova, 1958, 229.

biografico degli uomini illustri della Dalmazia“, 1856); В. Макушев („Изслѣдваня объ историческихъ памятникахъ и бытѣ и писателей Дубровника“, 1867); Л. Рава („*Mauro Orbini, primo storico dei popoli slavi, Memorie della R. Accademia delle Scienze dell' Istituto di Bologna*“, 1913); И. В. Жагич („*Исторія славянской филологіи, Энциклопедія славянской филологіи*“, I, 1910) и други. Во поново време, животот на Мавро Орбини со неговиот капитален труд го разбудиле интересот на Мирослав Пантиќ²⁴ и Сима Ќирковиќ²⁵, а специјален осврт за одделни проблеми од Орбиниевата Историја направиле и Никола Радојчиќ²⁶, Радован Самарџиќ²⁷, Фрањо Баришиќ²⁸, Тодор Сарафов²⁹ и други.

Изворите врз коишто се потпира Орбиниевото дело биле долго време во центарот на истражувањето кај голем број познавачи на историјата на одделните словенски народи. Ова капитално дело за историјата на Словените, без обзир на сите оправдани или неоправдани критики за објективноста или вистинитоста на податоците во него, го предизвикувало и сеуште го предизвикува научниот интерес на истражувачи од различни научни профили. Притоа, некои од нив го разгледувале „Кралството на Словените“ како наследник на некои претходни историографски обиди, барајќи ги во него трагите од повеќе познати извори, како и на некои веќе исчезнати, а истовремено, пак, други се позанимавале со него како извор за голем број дела што биле издадени подоцна. Така, особен интерес е пројавен за влијанието на Орбиниевото дело врз Историјата на Паисиј Хилендарски со што се занимавале повеќе иследувачи: Артуро Кронија (*Il Regno degli Slavi di Mauro Orbini e la Istorija Slavenobolgarskaja del Monaco Paisi, Bulgaria, rivista di Cultura, I, Roma, 1939; Il „Regno degli Slavi“ di Mauro Orbini (1601) e la 'Istorija Slavenobolgarskaja' del monaco Paisi (1762), Roma, 1940*), Бојан Пенев (*Исторія на новата бѣлгарска литературѹра, II, Софија, 1932*); Христо Христов (*Паисий Хилендарски-неговото време, животен ѳѣѣ и дело, Софија, 1972*), Велчо Велчев (*Оѣецѣ Паисий Хилендарски и Цезарѣ Бароний Принос кѣмѣ изследване изворитѣѣ на Паисиевата истѣорія, Софија, 1943*) и други.

²⁴ Мирослав Пантиќ, цит. дело, XI-CVIII.

²⁵ Сима Ќирковиќ, Коментари и извори Мавра Орбина. во кн.: Кралство Словена, 293-428; Сима Ќирковиќ, цит. дело, 7-23.

²⁶ Никола Радојчиќ, Српска историја Мавра Орбинија, 5-82.

²⁷ Радован Самарџиќ, „Кралство Словена“ у развитку српске историографије, во кн.: Кралство Словена, СХ-СХХХVI.

²⁸ Фрањо Баришиќ, Кратак садржај првог и другог поглавља Орбинова дела, во кн.: Кралство Словена, СХХХIX-CLII.

²⁹ Мавро Орбини, Царството на Славјаните 1601.

„Кралството на Словените“ е неодминлив предмет на проучување и при анализата на „Летописот на попот Дукљанин“, чијашто најстара редакција ја претставува токму Орбиниевият превод на италијански јазик³⁰. Со нивната, пак, споредба и анализа се зафатиле многу познати научници: Фердо Шишиќ (*Летџојис џоја Дукљанина, Београд-Загреб*, 1928), Владимир Мошин (*Ljetopis popa Dukljanina, Zagreb*, 1950), Никола Банашевиќ (*Летџојис џоја Дукљанина и народна предања, Београд*, 1971), Славко Мијусковиќ (*Летџојис џоја Дукљанина, Београд*, 1988) и други, а во македонската историографија Љубинка Басотова го има обработено „Летописот“ како извор за македонската средновековна историја, правејќи при тоа споредба и со Орбиниевият превод³¹.

Оваа книга не само што е прва и можеби најобемна историја на Словените, туку послужила и како историски извор или инспирација за повеќе трудови во минатото, а може да се каже дека е понекогаш и единствен сведок за некои веќе изгубени извори за тој период. Што се однесува за Орбиниевите современици, се претпоставува дека него го користел историчарот Ричард Нолз за „*The General Historie of the Turkes*“, (1603 и 1610), но и Томас Гоф за пишувањето на драмата „*Срчен Турчин, или Мураш I*“ (1610)³². Во западноевропската историографија неговото дело наоѓа најран одраз кај Шарл Диканж („*Historia Byzantina duplici commentario illustrata*“, 1680)³³; него го користи и Казимир Фрескот како извор за својот труд („*Memorie Historiche, e Geograhiche della Dalmazia raccolte de D. Casimiro Freschot Beneditino*“, Bologna, 1687); како и италијанскиот дипломат, војник и историчар Луиџи Фернандо Марсили за „*Monarchia Hungarica*“ (настанато околу 1699)³⁴. Исто така, Јакета Лукариј го искористил за своето дело „*Coposio*

³⁰ Препечатен е во Archivio storico per la Dalmazia I, 1926-7 (Н и к о л а Р а д о ј ч и ћ, Српска историја Мавра Орбинија, 25).

³¹ Љ у б и н к а Б а с о т о в а, „Летописот“ на попот Дукљанин како извор за македонската средновековна историја, Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, [понатаму ССПИМ], том V, Прилеп, 1988, 121-233.

³² М и р о с л а в П а н т и ћ, цит. дело, LXXXV-LXXXVII.

³³ Р. Заимова истакнува дека голем дел од фактологијата во двете дела навидум е еднаква, што се должи на општите извори што ги користеле и двајцата, а и самиот Диканж на неколкупати го цитирал делото на Орбини. Сепак, не заборава да ја подвлече и разликата во нивните појдовни замисли (Ш а р л Д ю к а н ж, Византиска историја, Историја на империјата на Константинопол. Предговор Рая Заимова. Съставителство и превод на литинскиот текст Рая Заимова. Съставителство и превод на старофренскиот текст Раџ Заимова. Коментар Василка Тџпкова-Заимова. Под редакцијата на Василка Тџпкова - Василева, Софија, 1992, 15-16).

³⁴ Н. Радојчиќ за искористеноста на делото од К. Фрескот вели: „Раиќ во својата Историја го наведува Фрескот многу почесто отколку што научната вредност на неговата книга заслужувала. Додека ја преведувал, тој бил новајлија во историјата, а бидејќи никогаш не го добил оригиналот на Орбини во раце, Раиќ немал прилика да се увери колку голем должник му е Фрескот на Орбини“ (Н и к о л а Р а д о ј ч и ћ, Српски историчар Јован Рајиќ, Посебна издања, књ. ССIV, Одељење друштвених наука, књ. 7, Београд, 1952, 37).

restretto de gli annali di Rausa“ (1605); Иван Гундулиќ за својот недовршен еп „Осман“; барокниот драматичар Иван Палмотиќ податоците за легендарното создавање на градот Дубровник ги искористил за мелодрамата „Павлимир“ (прикажана во 1632 година), а Мартино Роса го парафразира Орбини во песните поврзани со „славната нација“ во книгата „*Breve compendium nationis gloriosae totius linguae illyricae*“ (1638). Кон крајот на XVII век, во Бока Которска, Орбини бил искористен за списот „*Држава свейџа славна и крејосна црковноџ љейџојиса*“ од историчарот и поетот Андреја Змаевиќ; за „*Повијестџ ванџелска боџајџоџа а несрећна Ејулана и убоџоџа а чесџиџиџа Лазара*“ од властелинот Јеролим Кавањин во Сплит; за делото „*Memoria regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*“ (1652) од Јурај Раткај; за „Разговор угодни народа Словинскога“ (1756, 1759) од Андрија Качиќ Миошиќ во Макарска, како и за „*Stematographia. Sive armorum Illyricorum delineatio, deskriptio, deskriptio et restitutio*“ (1700) од Павле Ритер Витезовиќ, којшто ги презел грбовите што ги дава Орбини (веројатно според грбовникот на Охмучевиќ од 1595 година³⁵).

Орбиниевото дело станало познато и преку повеќе преводи на разни јазици. Еден од нив е латинскиот превод на Јурај Бајрактариј (XVIII век). Преведувачот сакал да ги запознае со ова дело северните хрватски краеве, каде што италијанскиот јазик им бил помалку познат на тамошните интелектуалци³⁶. Орбиниевата историја му била позната и на грофот Ѓурѓе Бранковиќ, којшто во своите „Хроники“ ставил парафрази или буквални преводи од неа³⁷, додека во XIX век Људевит Гај, основачот на хрватската модерна литература, го користи Мавро Орбини во еден опис на Крапина³⁸.

Но, веќе споменатиот превод од рускиот дипломат Сава Владиславич (Петербург, 1722) влијаел Орбиниевото дело да се чита и во источно-европските држави. Карактеристично за овој превод е именувањето на Мавро Орбини како Мавроурбин, назив што подоцна ќе го преземат и мнозина други корисници на овој превод. Запознавањето со делото на Орбини, преку преводот од Владиславич и Хрониките на Бранковиќ, го овозможиле и Василиј Петровиќ со својата „Историја Црне Горе“³⁹ и Јован

³⁵ Arturo Cronia, II „Regno degli Slavi“, II; Мирослав Пантић, цит. дело, LXXIX-LXXXII; Мавро Орбини, цит. дело, 20; Александар В. Соловјев, Постанак илирске хералдике и породица Охмучевић, Гласник Скопског Научног Друштва [понатаму ГСНД], књ. XII, 6, Скопље, 1932, 102.

³⁶ Томо Матиќ, цит. дело, 193-197.

³⁷ Мирослав Пантић, цит. дело, LXXXII-LXXXIII.

³⁸ Arturo Cronia, II „Regno degli Slavi“, II.

³⁹ Митрополит Василије Петровић, Историја о Црној Гори. Превео Радмило Маројевић. Цетинье-Титоград, 1985.

Раиќ со „Истѳорја разныхъ славянскихъ народовъ...“⁴⁰. Притоа, читајќи ги Бранковиќ и Владиславич, Раиќ погрешно ги третира Орбин и Мавроурбин како две различни личности⁴¹. Рускиот превод од Владиславич имал одзив и во бугарската историографија, особено преку делото на Паисиј Хилендарски „Славјаноблгарска истѳорија“ (XVIII век), во коешто самиот автор го споменува Орбини како извор за неговото дело, нарекувајќи го Маврубир⁴². Начинот на именување на Орбини од страна на Паисиј, Кронија го толкува како немање јасен концепт што се случувало во Орбиниевото дело⁴³.

Орбини е присутен и во англиската ренесансна драмска поезија, ако се прифати хипотезата на Анри Грегоар, според која основните елементи на фабулата за Шекспировата драма „Бура“ водат потекло не од „Убаваша Сидеја“ на нирнбершкиот поет Јакоб Ајрер или од четвртата приказна на „Зимскиѳе ноќи“ од Антонио де Есклава, туку од приказната за Владимир и Косара од „Лейѳисој на ѳѳѳѳ Дукљанин“⁴⁴, којшто Орбини во целина го превел во „Кралстѳѳѳѳ на Словениѳѳѳѳ“.

Она што сепак е најважно за нас е влијанието на Орбиниевото дело во македонската историографија. Значајно е да се истакне дека Мавро Орбини е користен како еден од главните извори за нашата (засега) прва позната историја на македонскиот народ на македонски јазик „Славјанско-македонска ѳѳѳѳ истѳорија“⁴⁵, завршена во Софија во 1892 година од

⁴⁰ Гоанъ Раичъ, Истѳорја разныхъ славянскихъ народовъ најпаче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ, из тми забвения изята и во свет исторический произведенная гѳѳѳѳ Раичем. Будином градъ, 1823.

⁴¹ Радојчиќ, пишувајќи за изворите и литературата на Раиќевата Истѳорија, меѓу другите, го наведува и изводот на Сава Владиславич од Орбини (Н и к о л а Р а д о ј ч и ѳ, Српски истѳоричар Јован Рајић, 103-106). „Словенскиот превод на Орбини, којшто Раиќ единствено го имал, истакнува Радојчиќ, бил многу унакажан, но тој сепак од него ја почувствувал концепцијата на словенската историја како целина“ (и с т и о т, Јован Рајић. О двестагодишњици ѳеговог рођења, во кн. Годишница Николе Чупића, књ. XXXVI, Београд, 1927, 201).

⁴² „Отъ този Маврубиръ и отъ много други истѳории събрахъ за много време по прилика, поразпространихъ и съставихъ тая истѳорийка“ (П а и с и ѳ Х и л е н д а р с к и, Славяноблгарска истѳорія. Подъ редакцията на Петъръ Диневъ, второ издание, Софија, 1942, 31). За изворите на Паисиевата Истѳорија и за нејзините истражувачи види: В е л ч о В е л ч е в ѳ, Отецъ Паисий Хилендарски и Цезаръ Бароний. Принос къмъ изследване изворитъ на Паисиевата истѳорія, Софија, 1943, 3-12 и 109-110. За хрватските извори на оваа Истѳорија види: A n t e K a d i ć, Croatian Sources of Paisij's Historia, во зб.: Proceedings of the Symposium on Slavic Cultures: Bulgarian Contributions to Slavic Cultures. (Columbia University in the City of New York, November 14, 1980), Sofia Press, 1983, 90-99).

⁴³ A r t u g o S r o n i a, II „Regno degli Slavi“, 15.

⁴⁴ М и р о с л а в П а н т и ѳ, цит. дело, LXXXVII-LXXXVIII.

⁴⁵ Оригиналниот ракопис се чува во Бугарскиот истѳориски архив (БИА НБKM, кол. 84, а.е. 12), а краток препис има и во Централниот државен архив во Софија (ЦДА, ф. 771, оп. 1, а.е. 328).

„галичкиот сидар, учебникар, лексикограф, граматичар, фолклорист, историчар и меѓнички идеолог на македонското национално будење Ѓорѓија М. Пулевски“⁴⁶. Тој во својата Историја Мавро Орбини го нарекува „Мавроурбин“, веројатно под влијание на изворите што ги користел, меѓу кои ги наведува и Раик и Бранковиќ, а најверојатно му било познато и делото на Владиславич.

И покрај големиот број истражувачи на „Кралството на Словените“, тоа сеуште не е во целина докрај искористено, особено податоците што се однесуваат за македонската историја, што и не наведе специјално да го проучиме како извор за средновековната историја на Македонија.

⁴⁶ Блаже Ристовски, Ѓорѓија М. Пулевски и неговите книшки „Самовила Македонска“ и „Македонска песнарка“, Скопје, 1973, 9 и 33-35.

ГЛАВА ТРЕТА

„КРАЛСТВОТО НА СЛОВЕНИТЕ“ КАКО ИЗВОР ЗА СРЕДНОВЕКОВНАТА ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНИЈА ДО ПОЧЕТОКОТ НА X ВЕК

I. Етногенезата на Словените според податоците на Мавро Орбини

Етногенезата на еден народ е во принцип секогаш сложен и долг процес. Притоа речиси секогаш остануваат многу нејасни прашања што ги ставаат во недоумица истражувачите и ги наведуваат на разни, често и спротивни заклучоци. Таков е случајот и со етногенезата на Словените и создавањето на одделните словенски народи.

Прататковината на Словените се обидуваале да ја определат уште од поодамна бројни летописци и историчари, поврзувајќи го потеклото на Словените со некои стари народи, како што се Сарматите, Гетите, Аланите, Илирите, Тракијците, Вандалите, античките Македонци и други, потпирајќи се притоа врз разни несигурни или тенденциозни извори. Од почетокот на XIX век веќе започнува научното проучување на оваа проблематика. Под влијание на новите научни дисциплини, со неа се занимавале многу истражувачи, тргнувајќи од историски, лингвистички, антрополошки и други основи, па следствено се јавиле и повеќе теории за првобитните живеалишта на Словените: по бреговите на Днепар, на Висла и Елба, на Висла и Одра, на Висла и Днепар, на Елба сè до Днепар, на Одра до Днепар и на Дунав, а според некои, пак, нивната прататковина била во Полесје меѓу реките Висла, Днепар, Десна, Двина и Карпатите⁴⁷.

⁴⁷ Ferdo Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. Pretisak izdanja iz 1925, Zagreb, 1990, 177-202; Витолд Хензел, Од каде се дојдени Словените, Прилози, МАНУ, Одделение за општествени науки, XIV - 2, Скопје, 1983, 17-26; Стјепан Антолјак, Доаѓањето на Словените на Балканот, Средновековна Македонија [понатаму СМ], 1, Скопје, 1985, 99; Славјане и нх соседи во конце I тысячлетия до н.э.-первой половине I тысячлетия н.э., Ответственные редактора тома:

При проучувањето на историјата на Словените се појавила, меѓу другите, и „автохтонистичката“ теорија, според која, Словените не се населиле на својата историска прародина во првите векови на нашата ера, туку порано. Во основата на таа теорија лежи хипотезата дека Словените од стари времиња ги населувале цела Централна Европа, голем дел од Јужна Европа, вклучувајќи ги Италија и Балканскиот Полуостров, а некои претставници на оваа теорија ги посочуваат, како територии на Словените, и пределите до Бретања, Пиринеите, Грција и Мала Азија⁴⁸.

Авторот на „Кралството на Словените“ прави вистинска збрка пишувајќи за овие проблеми, воден од своето силно словенофилство и од идејата за докажување на сесловенството. На неговите податоци за потеклото на Словените се осврнале повеќе истражувачи, но сосема кратко и површно. Тој, уште во почетокот на книгата ја навестува својата грандиозна претстава за распространетоста на Словените, започнувајќи со набројување на областите што тие ги завладеале⁴⁹ и прилично долг список на народи што произлегле од нив⁵⁰.

Во својот „*Ојс на Скандинавија што била старата шатковина на Славите*“, тој пишува: „Значи Скандинавија, којашто од многумина е наречена Скандија, од други Сканданија, од некои Скандија, Скандија, и Скандизона, се наоѓа во северните области“⁵¹. Сметајќи ја за првата татковина на Словените, Орбини сериозно се ангажирал околу описот на Скандинавија.

доктора исторических наук И. П. Русанова, Э. А. Симонович, Москва, 1993, 6-12; А. С. М ы л ь н и к о в, Картина славянского мира: взгляд из Восточной Европы. Этногенетические легенды, догадки, протогипотезы XVI - начала XVIII века, Санкт-Петербург, 1996, 258-270.

⁴⁸ Ј. Н и д е р л е, Славянские древности, Москва, 1956, 167.

⁴⁹ „*La quale travagliò con l'armi quali tutte le nationi del mondo. Affalì la Persia; dominò l'Asia, e l'Africa; combattè con gli Egittij, e con Alessandro Magno; soggiò la Grecia, la Macedonia, e l'Illirico; occupò la Movavia, Slesia, Boemia, Polonia, e le riue del mar Baltico; passò in Italia, doue lungo tempo gioiò con gli Romani, alle volte rimase abbattuta; alcuna volta con grande uccisione li uendico de' Romani; altre volte combatten dorestò nel conflitto uguale, alla fine mettendosi sotto i piedi l'Imp. Romano, occupò molte sue prouincie, distrusse la città di Roma, facendo tributarij gl'imperadori Romani, quel che non fece altra natione del mondo. S'impatronì della Francia; fermò i Regni nella Spagna....*“ (М а у г о О р б и н и, цит. дело, а†). За укажаната помош при преводот од италијански јазик изразувам посебна благодарност кон м-р Маја Ангеловска-Панова.

⁵⁰ „*Della quale per li tempi andati apparirono, è sùuà molti, e potentiissimi popoli; cioè Slauì Vandali, Burgundioni, Gothi, Ostrogothi, Visigothi, Gepidi, Geti, Alani, Vuerli, ò Eruli, Auari, Scyrri, Hyrri, Melancieni, Bajarni, Peuci, Daci, Suedi, Normanni, Fenni, ò Finni, Ucru, ò Uncrani, Marcomanni, Quadi, Traci, è gl'illirij. Furono appresso i Venedi, ouer Henetti, che occuparono la rua del marBaltico, & erano deuisi in molti capi, cioè Pomerani, Uuizli, Rugiani, Vuarnauì, Obotriti, Polabi, Vuagiri, Lingoni, Tolenzi, Redari, ò Riaduri, Circipani, Kyzini, Eruli, ouer Elueldi, Leubi, Uuilini, Stoderani, & Brizani con molti altri, che li uedono appresso Helmoldo prete. I quali tutti furono una medesima natione Slaua, come quinzanzi li vederà....*“ (М а у г о О р б и н и, цит. дело, а†).

⁵¹ „Scandinavia dunque, che da molti è chiamata Scanzia, da altri Scondania, d'alcuni Scandia, Scondia, & Scandanzia, è poſta nelle parti Jettentrionali“ (На истото место, 2).

динавија, притоа спомнувајќи повеќе автори, коишто веројатно ги консултирал (Plinio, Solino, Giomando Alano, Tacito Altomero Olao Magno, Tolomeo, Proscopio, Stefano Bizantino, Giacomo Zieglero). На крајот, за да го оправда својот интерес за Скандинавија, Орбини пишува дека оттаму „заминале Славите со многу други посилни народи што ги покориле и потоа ги завладеале Азија, Африка и Европа“⁵². На тој начин тој овде се определил за Скандинавија како прататковина на Словените.

Меѓутоа, тоа е само мал вовед во темата што авторот се обидел длабоко да ја истражи. Имено, во делот што следи во „Кралството на Словените“, со наслов „*Пошкелото на Славийте и најредокото на нивната Империја*“⁵³, а којшто воедно претставува најголем дел, но и сеуште непреведен во целост, Орбини многу подетално и покомплексно ги претставува своите толкувања околу потеклото на Словените и нивниот историски развикот. Според него, потеклото и достигнувањата на Словените би можеле со леснотија да се дознаат: ако тие не ги негирале писмените дела и учените луѓе, а самите биле по природа варвари и живееле меѓу други варвари, со кои постојано војувале⁵⁴.

Повикувајќи се на Pietro Crusber Olandese, Vitichindo Vuagriese и Alessandro Gaguino, Орбини пишува дека словенскиот народ го водел своето потекло од Јафет, поголемиот син на Ное, којшто по Потопот се населил првин во Азија, а потоа неговите потомци отишле во Северна Европа и се населиле во Скандинавија. Тие нараснале во бесконечен број и имале 200 татковини, населувајќи ги земјите „од планината Тавра во Киликија кон север покрај Северниот Океан, средината на Азија и низ цела Европа сè до Британскиот Океан“, што, според Орбини, „ја покажува интерпретацијата на името на Јафет, што значи проширување“⁵⁵. Освен што ја користи оваа етимологија на името Јафет како доказ за големата распространетост на Словените низ светот, Орбини се обидел да ја објасни и нивната вештина со оружјето преку приказната за благословот на Ное, којшто предвидел три состојби на идниот човечки живот и на секој од тројцата синови им определил чинови за да може секој од нив да се владее според определеното звање: Сим да биде свештеник, Хам да биде земјоделец, а Јафет да владее како цар и да се обучи со оружје како војник⁵⁶.

Тој во овие свои констатации користи едно типично библиско толкување на потеклото на Словените, кое се среќава во некои извори и во литературата пишувана врз основа на нив. Авторите на историските дела

⁵² На истото место, 4.

⁵³ На истото место, 5-203. Во рускиот превод насловот гласи: „*Первоначальные Славянхъ и происхождение державсйва ихъ*“ (во кн.: Книга историографія, 1).

⁵⁴ Магго Огбини, цит. дело, 5.

⁵⁵ На истото место, 6.

⁵⁶ На истото место, 6-7; *Первоначалне Славянхъ*, 2-3.

од XVI и XVII век ја користеле традиционалната европска летописна шема, земена од Библијата за постоењето на еден јазик на човештвото, за неговото разделување на 72 народи, а меѓу нив се и Словените, коишто потекнуваат од Ноевиот син Јафет. Ова објаснување, различно модифицирано, се јавува во повеќе историски летописи. Така еврејскиот патеписец Ибрахим ибн Јакуб (во X век) пишува дека Словените спаѓаат меѓу потомците на Мадај, Јафитов син. Освен тоа и во „Велкополската хроника“ (од XIII-XIV век) се вели дека „Панонците, чие име потекнува токму од Пан, доаѓале од Јанус, потомок на Јафет“. Слично известува и руската „Повесть временных летъ“, која меѓу другото вели: „Од тие седумдесет и два народа бил и словенскиот народ, од Јафетовото племе Норици, кои се Словени“⁵⁷. Библиските податоци им послужиле на некои истражувачи како основа за научно толкување на потеклото на Словените, при што се јавиле и извесни несогласувања⁵⁸.

Пишувајќи за прататковината на Словените, Мавро Орбини ја посочува Скандинавија, каде што Словените се доселиле од Азија, за којашто некои историчари сметаат дека таа навистина била колевка на сите народи⁵⁹. Притоа, тој не се колеба да ги изедначи Словените и Готите. Според

⁵⁷ "Отъ сихъ же 70 и 2 языку бысть языкъ Словѣнскъ, отъ племени Афетова, Нарци, еже суть Словѣне" (П о в ъ с т ъ временныхъ лѣтъ по Лаврентьевскому списку. Изданіе Императорской Археографической комиссии, Санктпетербургъ, 1910, 5).

⁵⁸ В и т о л д Х е н з е л, Од каде се дојдени Словените, 7-10; Е. В. П ч е л о в, Легенда о славянских предках у Длугоша, Славяне и их соседы, Москва, 1996, 41-43; А. С. М ы л ь н и к о в, Картина славянского мира: взгляд из Восточной Европы, 21-25.

⁵⁹ За лулката на Индоевропејците постојат повеќе теории: евроазиска, азиска, централноевропска и северноевропска, при што најверојатно изгледало мислењето дека „до јазична кристализација на Индоевропејците дошло на големите простори на Евроазија“. Меѓутоа, некои „како првобитен праиндоевропски ареал го одредуваат просторот меѓу Карпатите и Кавказот“ и притоа во првиот период бил во просторот северно од Црното Море, а подоцна во бранови индоевропските племиња се преселиле во земјите што ги населуваат сега (В и т о л д Х е н з е л, цит. дело, 17). Шишиќ смета дека индоевропската прататковина се наоѓала „во северниот дел на Средна Европа, сметајќи ги и Данска и Јужна Скандинавија“ (F e r d o Š i š i ć, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 178). Некои истражувачи индоевропската прататковина ја бараат во Северна или Средна Германија, некои во денешна Украина, додека трети во Закавказјето (M i l a n B u d i m i r, Pelasto-Slavica, Rad JAZU, knjiga 309, Odjel za Filologija, IX, Zagreb, 1956, 82.). На исток, во црноморските, касписките и казахстанските степи, ги бара првите живеалишта на Индоевропејците Х. Ловмјањски (В и т о л д Х е н з е л, цит. дело, 18); сп.: M i l a n B u d i m i r, Problem bukve i protoslovenske domovine. Rad JAZU, poseban otisak 282 knjige, Odjel za filologiju, Zagreb, 1951, 5-32). Третјаков пак, истакнува дека индоевропските јазици можеле да се распространат по првобитна Европа и далеку на Исток, само ако постоела економски и социјално понапредна многубројна групација, а како таква група би требало да се јават племињата од Блуканскиот Полуостров, Северното Прицрноморие, Придунавскиот дел на Европа, од каде што тргнало населението кон Централна и Источна Европа, во Мала Азија и на Истокот (П. Н. Т р е т њ а к о в, Финно-угры, балты и славяне на Днепре и Волге, Москва - Ленинград, 1966, 69). Според Л. Славева, „Балканот претставува средишен емисионен цивилизациски центар уште од најстарите времиња“ (Л и д и ј а С л а в е в а, Етногенезата на македонскиот народ. Континуитет и традиција. Некои аспекти, Скопје, 1992,15).

него, Словените се иселиле од Скандинавија под името Готи. Потоа го изведува потеклото на Готите од Слави, Анти, Авари, Скири, Алани и други, а за Словените вели дека имаат потекло од Готите. Оттука, логична му изгледа и неговата констатација дека Готите се вистински Словени⁶⁰.

Издначувањето на Словените со Готите Орбини го следи и во преводот на „Летописот на попот Дукљанин“, со чиешто податоци ја закрепнува својата теорија. Тој, меѓу другото, пишува: „Така тие народи, односно Готи, Слави и Булгари, многу се зближиле меѓу себе најмногу поради тоа што сите биле пагани и што јазикот им бил заеднички“⁶¹. За тоа како е употребен и со кое значење поимот „Гот“ во Орбиниевиот превод на Летописот, веројатно ќе треба да судиме според тоа како и зошто го употребил Дукљанин. Според Н. Радојчиќ, означувањето на Готите во Летописот е направено по некој среден модел, помеѓу начинот на којшто се спомнуваат во Далмација и оној во Рашка⁶².

Традицијата знае дека Готите дошле од Скандинавија и се населиле на спротивниот брег во Источна Германија, но времето кога тоа се случило не е утврдено⁶³. Според Јорданес, „Готите се сеќаваат како некогаш дошле заедно со својот крал Бериг од островот Сканса“ (Скандинавија)⁶⁴. Интересот за Готите се забележува уште многу рано (X век), а во текот на XVII век се разгорел токму поради Орбиниевото дело, во кое Скандинавија се смета за колевка на Словените, а Готите како еднакви со Словените. Интересно е да се истакне дека во различни делови на Европа различно се употребувал поимот „Гот“ - од религиозни и конфесионални или од национални причини. Притоа, овој поим лавирал од симбол за многубожци или еретици до симбол за грубо дете и за варвари, а особено за Бугарите, коишто се одликувале со суровост⁶⁵.

Но, за да ја проследиме докрај Орбиниевата историја на раселувањето на Словените, треба да го разгледаме она што го пишува потоа. Имено, Мавро Орбини соопштува дека наследниците на Јафет толку се

⁶⁰ Мауро Орбини, цит. дело, 97.

⁶¹ На истото место, 208.

⁶² Н и к о л а Р а д о ј ч и ћ, О најтамнијем одељку Барског родослова, Народна књига-Цетиње, 1951, 22.

⁶³ Л. Н и д е р л е, Славянские древности, 141. Ареалот на старата германска култура ги опфаќал Јутланд и континенталниот дел на Северна Европа од Везер до Одра, вклучувајќи ги нискиот и средниот тек на Елба (В. В. С е д о в, Становление и этногенез славян (по данным археологии и гидронимии), История, культура, этнография и фольклор славянских народов, XI Международный съезд славистов, Братислава, сентябрь 1993 г. Доклады российской делегации, Москва, 1993, 128).

⁶⁴ "...ex hac igitur Scandza insula quasi officina gentium aut certe uagina nationum cum rege suo nomine Berig Gothi quondam memorantur egressi" (С в о д древнейших письменных известий о славнах. том I (I-IV вв). Составители Л. А. Гиндин, С. А. Иванов, Г. Г. Литаврин. Ответственные редакторы Л. А. Гиндин (филология), Г. Г. Литаврин (история), Москва, 1994. 104-105).

намножиле што Скандинавија им станала веќе мала, па „ги напуштиле во голем број родните огништа, потчинувајќи ја цела Европска Сарматија, којашто (според Птоломеј)⁶⁶ на исток се граничи со Меотиското Море (Meotide) и со Дон (Тана), од запад граничи со реката Висла (Vistula), од север со Сарматскиот Океан (l' Oceano Sarmatico) и од југ со Карпатските Планини (Monti Carpathi)⁶⁷. Ваквото определување на територијата на Словените не е сосема неприфатливо. Според Птоломеј, Венедите, под кои ги подразбира Словените, живееле во Европска Сарматија, која на запад се граничела со р. Висла, како што кажува и Орбини. Сарматија, според Орбиниевото кажување, е татковината на Словените, која од југ граничела со Карпатите и северниот брег на Црното Море, а на север со Венедскиот Залив на Сарматскиот Океан⁶⁸. Преселбата на Словените од Скандинавија, според Орбини, се случила во времето на Отониел, судијата на Евреите, околу 1460 година пред Христовото раѓање. Тогаш дошле од Скандинавија Готите и под тоа име и Словените, коишто „биле еден заеднички народ со Готите“⁶⁹. Откако ја покориле цела Сарматија, Словените, според Орбини, се поделиле на различни управи и имале разни имиња: „Венеди, Слави, Анти⁷⁰, Верли или Ерули, Алани или Масагети, Хири, Скири, Сирби, Еминклени, Даки, Сведи, Фени или Фини, Пруси, Вандали, Бургундиони, Готи, Остроготи, Визиготи, Гети, Гепиди, Маркомани, Квади, Авари, Певкини, Бастарни, Росолани, вистински Руси и Московити, Полони, Боеми, Слезии, и Бугари, и сите тие биле еден ист народ Словени“⁷¹. Но, според Орбини: „со словенска народност и јазик не се само оние што ја населуваат Далмација, Илирик и Карпатите, туку и многу други најголеми и најмоќни народи, Бугари, Раси, или Расијани, Серби, Боснеси, Кроати, Петигорски, што биле населени во близината на пет планини, Руси, Подолии, Полини, Московити, и Керкаси: и подеднакво споменатите Померани, коишто живееле близу до Венедскиот Залив до крајот на реката Албија; остатоците од овие денес се нарекуваат од Германите Слави и Винде или Винди: а најпосле се и Лусаки, Касубии, Морави, Полони, Литвани, Слезии, и Боеми. Накратко кажано, јазикот на Словените се протегал од Каспиското Море се до Саксонија, и од Јадранското Море сè до Германското; во сите тие места сè наоѓал народот на Словените“⁷². Мавро Орбини своето ис-

⁶⁵ Н и к о л а Р а д о ј ч и ћ, О најтамнијем одељку Барског родослова, 21-22.

⁶⁶ "Ἡ ἐν Εὐρώπῃ Σαρματία περιόριζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῶ τε Σαρματικῶ ὠκεανῷ κατὰ τὸν Οὐβενδικὸν κόλπον... Καὶ ἑτέροι δὲ ὄρεσι διέζοσται ἡ Σαρματία, ὧν ὀνομάζεται καὶ τὰ Οὐβενδικὰ ὄρη." (С в о д древнейших письменных известий о славнах, том I, 50-51).

⁶⁷ Мауро Орбини, цит. дело, 7.

⁶⁸ В. В. С е д о в, Происхождение и ранняя история славян, Москва, 1979, 30.

⁶⁹ Мауро Орбини, цит. дело, 7.

⁷⁰ За потеклото на имињата на Венедите, на Антите и на Словените види: Р. А. А г е е в а, Страны и народы: происхождение названий, Москва, 1990, 24-32.

⁷¹ Мауро Орбини, цит. дело, 7.

⁷² На истото место, 7-8.

кажување за старата татковина на Словените го завршува со нивните преселби од Сарматија во денешните живеалишта. Со цел да го оправда нивното постојано селење, Орбини пишува дека древните обичаи на Словените наложувале тие никогаш да не живеат на едно место, да се селат, да војуваат, да бидат слободни и нескротливи⁷³.

За опширното набројување на словенските народи, самиот автор на „Кралството на Словените“ мошне јасно му ја објаснува на читателот таа грандиозност со забелешката на маргината: „Словенскиот народ е најголем од сите“. Орбиниевата теорија за распространетоста на Словените ја прифаќаат некои претставници на „автохтонистите“. Така, Р. Пешиќ барањето на етногенезата во етничките формации на сите тие племиња го објаснува со фактот што трагови од словенски жители се пронајдени во сите региони спомнати од Орбини: Финска, Норвешка, Шведска, Данска, Холандија, па сè до Англија, Германија, Австрија и Италија⁷⁴. Според Милњиков, во делото на Орбини е предложена „скандинавската“ етногенетска верзија, според која Словените ги сместил во Скандинавија, а оттаму, под името Готи, се преселиле во Европска Сарматија. Натаму ја повторил сарматската етногенетска верзија, а основата на овие Орбинијеви тези се наоѓа во т.н. нордизам или готицизам, којшто кон крајот на XVI век бил распространет во европската историографија, а во времето на Карл IX (1604-1611) и Густав II Адолф (1611-1632) бил издигнат на ниво на државна идеологија на Шведското Кралство⁷⁵.

Мавро Орбини прикажува една грандиозна слика на распространувањето на „словенската нација“ и на „словенскиот јазик“⁷⁶, со изедначување на идентитетот на повеќе различни групи племиња, со цел да се прикаже што поброен словенскиот народ. Треба да се нагласи и тоа дека синтагмата „словенска нација“ Орбини ја употребува во етничка смисла, што честопати ги доведувало во корсокак авторите од XVI век, бидејќи не им било сосема јасно дали се работи за еден народ поделен на повеќе племиња и наречја или за засебна фамилија народи, сврзани со заедничко потекло и јазик⁷⁷. Мавро Орбини ја следи идејата за словенското единство, која, под влијание на хуманизмот, разбудила интерес во хрватските земји од XVI век, како за минатото на Словените воопшто, а особено за јужните Словени и за нивниот јазик. Таквото прикажување на историските факти во делото на Орбини, како што истакнува Никитин, се должи, од една

⁷³ На истото место, 8. Первоначално, 4-5.

⁷⁴ Radovoye Peshich, On the Scent of Slavic Autochtony in the Balkans, Macedonian Review, volume XIX, 2-3, Skopje, 1989, 118.

⁷⁵ А. С. Милњиков, цит. дело, 268-270.

⁷⁶ На истото место, 105-106.

⁷⁷ На истото место, 131.

страна, на патриотските стремежи на авторот, а, од друга, на неговите слаби историско-етнографски познавања и неможноста за правилно разграничување на етничките елементи и историските настани⁷⁸.

II. Мавро Орбини за борбите на Словените со Византија во VI и VII век и за нивните врски со античките Македонци

Првите навлегувања на Словените на Балканскиот Полуостров се случиле уште во првите векови на нашата ера. Но, византиските писатели започнале поопстојно да известуваат за нив дури од VI век. Словените веќе од крајот на V и во почетокот на VI век ги населиле областите на левата страни од Дунав и станале голема опасност за Византија. Во времето на Јустинијан I (527-565) зачестиле словенските напади кои, во почетокот, претставувале само грабачки походи. Меѓутоа, веќе од првата половина на VII век цела Македонија, освен Солун, била населена со Словени⁷⁹.

„Кралството на Словените“ претставува значаен историографски обид за прикажување и на историјата на разните одделни словенски народи. Ова дело истовремено служи како неодминлив, често и единствен информатор за некои веќе исчезнати извори за периодот до османлиското навлегување во Европа. За да дадеме одговор на прашањето дали тоа содржи податоци и за населувањето на Словените⁸⁰ во Македонија и дали се поставени некакви врски меѓу нив и античките Македонци, ќе се обидеме да ги издвоиме и да ги разгледаме податоците што ги дава авторот за овие прашања. Од Орбиниевото (во голем дел несредено и неточно) раскажување за овој период, можеме да проследиме некои напади на Словените, во кои ги препознаваме и оние што се однесуваат за Македонија.

Орбини се потпира врз теоријата за потеклото на словенските народи од Скандинавија, кои потоа се преселиле во Сарматија, а оттаму насекаде каде што живеат денеска. Нивното раселување од Сарматија тој го спомнува во времето на Александар Македонски: „Другите Словени, коишто во тоа време останале во Сарматија, силно и со голем дух му се спротиставиле на Александар, кој поради големината на работите направени од

⁷⁸ С. А. Н и к и т и н, Паисий Хилендарский и современная ему южнославянская историография, Славянское источниковедение, Москва, 1965, 6.

⁷⁹ Б р а н к о П а н о в, Етногенезата на македонскиот народ, во кн.: Македонија низ историјата, Скопје, 1999, 9-10; Г е о р г и ј е О с т р о г о р с к и, Историја на Византија, Скопје, 1992, 96-97.

⁸⁰ Орбини за распространетоста на: Словените како народ и нивниот јазик: М а у г О р б и н и, цит. дело, 8.

него, се нарекува Велики; којшто изнашол (начин), и ги присилил да се одречат од нивната лична слобода. Поради тоа, откако ја разгореле битката, го убиле Менедема, Александровиот капетан, и исекле на парчиња 2000 пешаци и 300 коњаници Македонци⁸¹. Орбиниевото известување хронолошки е главно несредено, а тој е недоследен и веројатно зависен од изворите кога пишува за борби меѓу Словените и Алксандар Македонски, особено ако се има предвид дека него го смета за Словен, а неговиот јазик за словенски.

Во своите опширни пишувања за Словените Орбини користи повеќе извори, иако некои не ги наведува, а некои што ги наведува не ги користел или барем не влијаеле врз оформувањето на текстот. За дел од нив тој се повикува на Прокопиј Кесариски („Procopio di Cesarea“), за когошто вели дека прв пишувал за Словените и за нивните војни со Ромеите⁸². Според првата „Книга за Готите“, Орбини известува за присуството на Хуни, Словени и Анти во војската на Велизариј⁸³. Тој соопштува за Словените („славинскиот народ“⁸⁴), лоцирајќи ги „кај Дунав, каде што ги имале своите живеалишта“⁸⁵. Известува и за жестоки пустошења и грабежи што ги вршеле Словените, јасно прикажувајќи го „народот на Антите и на Славините, кои, откако ја минале средината на реката [Дунав], им направиле неизлечиви злосторства на Ромеите“⁸⁶. Повикувајќи се повторно на истиот извор, Мавро Орбини, меѓу другото, вели: „Во ова време војската на Славините минувајќи го Дунав правела најголеми штети и тешки злосторства на сите Илири сè до Драч“⁸⁷. Податоците што се однесуваат за нападите од 548 година се речиси идентични со оние од Прокопиј Кесариски⁸⁸.

Во врска со словенските напади од 550/551 година Орбини соопштува дека „голем број Славини како никогаш порано биле собрани и откако го минале Дунав дошле во Ниш“⁸⁹, користејќи го пак истиот извор⁹⁰. Потоа пишува дека Словените биле исплашени од Герман, зашто „верувале дека тој ќе поведе со себе голема војска, како онаа што императорот ја испратил

⁸¹ На истото место, 11.

⁸² На истото место, 16. Види и: П е р в о н а ч а л и е С л а в я н њ , 12.

⁸³ М а в р о О р б и н и , цит. дело, 16.

⁸⁴ "natione Slauina" (На истото место).

⁸⁵ На истото место.

⁸⁶ На истото место, 17.

⁸⁷ На истото место, 19.

⁸⁸ П р о к о п и ј и з К е с а р и и , Война с Готами, Москва, 1950, 350; В и з а н т и ј с к и извори за историју народа Југославије [понатаму ВИНЈ] I. Обработиле Фрањо Баришиќ, Мила Рајковиќ, Бариша Крекиќ, Лидија Томиќ, Београд, 1955, 38; Д о к у м е н т и за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава [понатаму ДБМН], I, Уредник: Христо Андонов-Полјански, Скопје, 1981, 21.

⁸⁹ М а в р о О р б и н и , цит. дело, 21.

⁹⁰ П р о к о п и ј и з К е с а р и и , Война с Готами, 369-370; ВИНЈ, I, 45-46; ДБМН, I, 21-22.

во Италија против Тотилја и другите Готи, по оној пат што води директно во Солун; веднаш свртеле на друга страна, немајќи храброст да се симнат долу во рамнината; туку ги преминале илирските планини навлегувајќи во Далмација⁹¹. Известувањата продолжуваат, според Прокопиј Кесариски⁹², со навлегувањето на Словените до Адријанопол, кои оттаму, постојано ограбувајќи, „пристигнале до Долгите Сидини“⁹³ што од Константинопол биле оддалечени еден ден или нешто помалку⁹⁴, за нешто подоцна Словените, преполни со плен, да се вратат во своите домови. Веќе кон крајот на истата 551 година Словените пак во голем број пристигнале во Илирик⁹⁵. Податоците и за овие напади Мавро Орбини⁹⁶ ги презема од Прокопиј Кесариски⁹⁷.

Како свој извор Орбини го користи и делото на Ф. Бјондо (Biondo)⁹⁸. Потпирајќи се на неговите податоци, вели дека во времето на Маврикиј (втората половина на VI век) Словените „првпат го освоиле крајбрежјето на Јадранското Море од десната страна, каде што продолжиле со своето живеење; на тој начин сето она што порано се нарекувало Истра и Далмација дојдените луѓе го нарекувале Славонија“⁹⁹.

Понатаму, цитирајќи го Ероним Барди (Girolamo Bardi), дава цела низа настани и години поврзани со словенските освојувања. Според него: „Ероним Барди ги забележал времето и годината што не го направиле претход-

⁹¹ Мауро Орбини, цит. дело, 22.

⁹² Прокопиј из Кесариј, цит. дело, 373-374.

⁹³ Надворешната одбранбена граница, 50 км од Константинопол, била создадена во 512 година, а се простирала од Деркос на Црното Море до Силимврија на Мраморното Море (Свод древнейших письменных известий о славянах, I, 198-199 и 244, бел. 196). На доаѓањето на Словените до Долгите Сидини му претходело ограбувањето на „земјата Астинго“: кај Орбини е „Astyngo“ (Мауро Орбини, цит. дело, 23), кај Прокопиј е „Астџкџ“, област меѓу Адријанопол и Филипопол (Свод древнейших письменных известий о славянах, I, 198), а во рускиот превод е „Астџнгъ“ (Первоначаліе Славянь, 17).

⁹⁴ Мауро Орбини, цит. дело, 23.

⁹⁵ Во дел од својата книга Орбини пишува дека Илирик обединувал десет провинции. „На овие десет провинции Римјаните подоцна додале други пет, коишто се Дарданија, Емимонте, Ахаја, Македонија и Тесалија. Сите овие се нарекуваат Илирик и во нив испратиле управници и римски службеници“ (На истото место, 178).

⁹⁶ На истото место, 24.

⁹⁷ Прокопиј из Кесариј, цит. дело, 459. Овој поход некои го датираат во есента на 551 година, а други во пролетта на 552 година. Според редоследот на настаните и според фактот што Дунав, којшто обично замрзнувал, а по завршувањето на нападот бил сеуште прооден, се смета дека се случил во есента на 551 година. Вестите за овој словенски напад се разликуваат од другите по тоа што не се спомнува преминување на Словените преку Дунав, што би можело да се протолкува дека тие уште пред тоа ја преминале реката (Свод древнейших письменных известий о славянах, I, 245, бел. 207).

⁹⁸ F. Biondo, *Historiarum ab inclinatione Romanorum imperii decades*, Venetii, 1483. За Флавио Бјондо или Блондус (1388-1463) види и: А. С. Мылън и Ков, цит. дело, 147.

⁹⁹ Мауро Орбини, цит. дело, 24-25.

ните автори, впечатоците дека Словените навлегле во Тракија и Илирик. Затоа што во вториот дел пишува дека Словените во 548 ја нападнале Далмација минувајќи дури до Драч. Во 549 ја ограбиле Тракија, во 550 преминале повторно во Грција победувајќи ги императорските (војски). Во 552 излегле од главниот град на нивната земја и навлегле во Македонија, правејќи големи штети, и утврдувајќи се тука го преименувале ова место со нивното име *Славонија*. Во 554 ги победиле војсководците и остатоците од Готите, ја ограбиле Сицилија, од каде што биле протерани од Герман, војсководец на императорот Јустинијан. Во 585 стигнале до Константинопол ограбувајќи ја цела Тракија¹⁰⁰.

Дека во 548 година Словените навлегуваат сè до Драч е веќе потврдено во изворите¹⁰¹, а во 549 година една група Словени навистина ја преминале р. Марица и се поделиле на два дела. Потоа навлегле во Илирик и Тракија и ги победиле византиските војски¹⁰². Следното известување се однесува за навлегувањето на Словените во 550 година до Ниш и Солун, преку „сите илирски планини и дошле до Далмација“¹⁰³. За нападот датиран во 552 година, откако претходно зборува за Византиската Империја, Орбини вели дека Словените излегле „од нивниот главен град“ (Константинопол). Несомнено е дека се работи за грабачкиот напад на кој бил изложен Илирик во 552 година, на кој Германовите синови Јустинијан и Јустин биле немоќни да се спротистават¹⁰⁴. Во ова набројување на настаните се јавува и годината 554 кога, наводно, војсководците ги победиле и остатоците од Готите и дошле во Сицилија, каде што биле дочекани од војсководецот Герман. Во 585 година Словените пак упаднале во царството и ограбувајќи дошле до Долгиот Сид, но биле одбиени¹⁰⁵.

Во своето раскажување Орбини користи и едно писмо од Свети Грегориј (San Gregorio)¹⁰⁶: „Писмото на Свети Грегориј до Јовиј, префект на императорот Маврикиј во Илирик, дека во 591, којашто била седмата година од власта на Маврикиј, Словените го минале Дунав и го вознемириле Илирик“¹⁰⁷.

¹⁰⁰ На истото место, 25. Во рускиот превод, којшто претставува парафраза на Орбиниевите известувања, се вметнати и податоци што авторот воопшто не ги спомнува или барем не по тој редослед (Первоначалне Славянъ, 18).

¹⁰¹ За тоа известува и Прокопиј Кесариски (ВИНЈ, I, 38).

¹⁰² Ferdó Šišić, цит. дело, 209-210.

¹⁰³ На истото место, 210.

¹⁰⁴ Васил Златарски, Населување Словена на Балканском Полуострву, Избрани произведения, I. Под редакцијата на доц. Петър Петров, София, 1972, 37.

¹⁰⁵ На истото место, 42; Ferdó Šišić, цит. дело, 223-224.

¹⁰⁶ Папата Гргур I Велики (590-604).

¹⁰⁷ Мауро Орбини, цит. дело, 25. Во рускиот превод стои: „Му пишува Свети Григориј на Јовиј правител на Маврикиј, цар на Илирија, дека во 591 година, седмата година од владеењето

Потоа Орбини продолжува со опширно раскажување за борбите на царот Маврикиј. Имено, во истата година царов започнал воени акции против Хуните, кои живееле во Панонија, но тие, повикувајќи ги на помош Словените, се дигнале против Византијците. Следната година Словените ја нападнале Византиската Империја, причинувајќи ѝ голема штета. Во 594 година Маврикиј испратил против нив голема војска и крваво биле поразени. Но, четири години подоцна, Словените направиле сојуз со Хуните и Аварите и одново нападнале на Византија. На крајот, како што пишува Орбини, „императорот бил задоволен да им го отстапи Илирик што подоцна бил наречен од нив Славонија“¹⁰⁸.

За борбите на императорот Маврикиј против Словените опширно известува Теофилакт Симоката. Во 591 година Маврикиј ја завршил Персиската војна и решил конечно да се пресмета со Словените и Аварите, па во пролетта на 592 година започнал војна со нив, најмногу околу Сингидунум и во Тракија¹⁰⁹. Во почетокот византиската војска имала некакви успеси, но тоа не влијаело многу врз огромните маси Словени и војската постепено материјално и морално се исцрпувала. Тоа незадоволство преминало во бунт во 602-та година. И додека Византија се соочувала со голема криза, Аварите и Словените непречено се ширеле по Балканскиот Полуостров. Притоа, староседелското население се повлекувало во планинските и приморските предели, а како упоришта долго потоа се одржуваат некои приморски градови (меѓу нив и Солун)¹¹⁰. Од почетокот на VII век Словените ги населувале просторите од Дунав до Пелопонез и од Јадранското до Црното Море¹¹¹. Во текот на VII век словенското населување на Балканскиот Полуостров било завршено и започнала долготрајната броба на Византија за интеграција на словенските земји во составот на Империјата¹¹².

Согласно со Орбиниевото сфаќање дека Словените отсекогаш престојувале на овие простори, тој не зборува за нивното населување како за посебен историски процес, а уште помалку како за етнички различна по-

на Маврикиј, Словените поминувајќи го Дунав ја вознемириле Илирската земја, од која се разбегале луѓето по островите за да се спасат од нивната свирепост“ (Первоначалие Славянъ, 18-19).

¹⁰⁸ Мауро Орбини, цит. дело, 25-26; Первоначалие Славянъ, 19-20.

¹⁰⁹ ВИНЈ, I, 110-126; Васил Златарски, Населување Словена на Балканском Полуострву, 45; Фердо Шишиќ, цит. дело, 224.

¹¹⁰ Георгије Острогорски, Византијско-јужнословенски односи., во кн.: Византија и Словени, Београд, 1970, 22-23.

¹¹¹ Васил Златарски, Историја на българската държава през средните векове, I, 2, Под редакцијата на доц. Петър Хр. Петров, София, 1971, 48-49.

¹¹² На истото место, 24-26; О. В. Иванова, Г. Т. Литаврин, Славяне и Византия, во кн.: Ранне-феодальные государства на Балканах VI-XII вв, Москва, 1985, 68, 84-90.

пулација што предизвикала промени во заземените земји. Исто така, тој не именува ниту едно словенско племе од оние што го извршиле населувањето на Македонија, туку тие за него се едноставно Словени (Slauini, Slauī, Slauoni, gente Slaua, natione Slauina и сл., во зависност од изворот што го користел). Бидејќи Орбини не познава поединечни македонски племиња во Македонија, тој не знае ни за нивните територии. Само во еден случај ја спомнува областа Берзитија (Berzitia)¹¹³ што претставува механичко преземање на името, а текстот се однесува за подоцнешен период..

И при разгледувањето на врските на Словените со античките Македонци, Орбини тргнува од претставата дека на овие простори отсекогаш живееле Словени. Тој тоа го потврдува и со Повелбата на Александар Македонски („Priuilegio d' Alessandro Magno conceduto àgl' Illirii“), според него, пронајдена „in una Libreria à Costantinopoli“ од некојси Џулио Балдазар („Giulio Baldaſar Secretario Imperiale“). Текстот на оваа Привилегија во превод гласи:

„Ние¹¹⁴, Александар син на Филип кралот на Македонија, принцепс на монархијата, претставен како основач на Грчката империја, преку Натабан прогласен за син на големиот Јупитер, владетел на Августите и Браманите и на Арбоните¹¹⁵; од изгрејсонце сè до заоѓање; од југ¹¹⁶ до север; на благородниот род на Словените и на нивниот јазик благодарност, мир и здравје. Ние и нашите следбеници што ќе го наследат управувањето со светот по нас: зашто нам ни бевте искрени во вербата, храбри со оружјето, и наши војсководители и силни војници. Но ви го доделуваме и слободно засекогаш ви го потврдуваме целиот дел од земјата на север па сè до крајните граници на Јужна Италија; така што никој освен вас да не се осмели таму да престојува, да се населува или да се утврдува. И ако бидат откриени некои што се утврдиле тогаш нека бидат ваши робови и нивните деца да бидат робови на вашите деца.

Дадено во новиот град Александрија којшто беше основан од нас покрај големата река Нил во дванаесеттата година од нашето владеење со благонаклоност на големиот бог Јупитер и Марс, Плутон и божицата

¹¹³ Мауро Орбини, цит. дело, 410.

¹¹⁴ Во целиот текст на Повелбата е употребена вообичаената во вакви текстови pluralia modestiae.

¹¹⁵ Во Орбиниевиот текст стои „Arboni“ (Мауро Орбини, цит. дело, 168), коешто во рускиот превод од 1722 година е преведено како „арбонов“ (Первоначалне Славянъ, 146), а како „деревьев“ во преводот на А. С. Миљников (А. С. Мылъников, цит. дело, 59).

¹¹⁶ Во латинскиот текст од Брненскиот список, којшто се смета за основа на Орбиниевиот превод, стои „à meridie usque“ (А. С. Мылъников, цит. дело, 50). Оттука следува „da mezo giòto“ во преводот на Орбини (Мауро Орбини, цит. дело, 168), што во рускиот превод од 1722 година е преведено како „отъ Полудни“ (Первоначалне Славянъ, 146), а во оној од А. С. Миљников како „от юга“ (А. С. Мылъников, цит. дело, 59).

Минерва: сведоци за ова се нашиот благајник благородниот Атлета и други единаесет принцепси, коишто по нашата смрт без синови¹¹⁷ ги оставаме за наследници наши и на целиот универзум¹¹⁸.

Мавро Орбини, доаѓајќи до нови сознанија во врска со оваа Повелба, во натамошниот текст на „Кралството на Словените“ пак се навраќа на неа и на маргината одбележува: „Carlo 4. Imp fece scriuer cō lettere d'oro il Priuilegio di Alessandro M. concessō à gli Slauī“¹¹⁹. Во текстот, пак, пишува: „Самиот цар Карл (како што чув од краковскиот каноник Вршевич, една многу учена личност, и од некои други угледни Полјаци) наредил да се испише со златни букви гореспомнатата повелба што Александар Велики му ја дал на словенскиот народ, во една црква во Прага што и денеска се вика Словенска црква. Ова не го кажав на местото каде што посебно зборував за оваа повелба, бидејќи за тоа порано не знаев ништо. Тоа (како што реков) ми го раскажа Вршевич кога со печатењето на ова дело стигнав до ова место“¹²⁰.

Всушност, се работи за Повелбата на Александар Македонски, чија што автентичност сеуште не е докрај разјаснета, а е преведена на повеќе јазици. Објавувањето на оваа Повелба во „Кралството на Словените“ (1601) претставува прв превод на италијански јазик, којшто бил забележан и коментираан од повеќе истражувачи. Орбинијевиот текст на Повелбата на руски јазик е преведен уште во 1722 година¹²¹. Во поново време е преведен и од А. С. Миљников¹²², којшто смета дека во својот текст Орбини се потпираше врз чешко-латинската традиција, веројатно според Б. Папроцки (1540-1614)¹²³. Според Миљников, како основа на сите преписи им послужил т. н. Брненски список (датиран од 10 јануари 1443 година, а настанат најверојатно во периодот од 1437-1438 година)¹²⁴.

Орбини во двата наврата во неговата книга дава различни податоци за потеклото на Повелбата и за оние на кои им е наменета. Имено, додека во првиот дел од книгата ја именува како Повелба за Илирите (во самиот текст се спомнуваат и Словени), пронајдена во некоја цариградска библиотека, во другиот дел од книгата пишува за Повелба на Словените, настаната во времето на кралот Карло IV. Со тоа авторот ја поправа грешката што ја направил со тврдењето дека таа потекнува од цариградска библио-

¹¹⁷ Се мисли „во случај на смрт без наследници“.

¹¹⁸ Мауро Орбини, цит. дело, 168-169.

¹¹⁹ На истото место, 377-378.

¹²⁰ Мауро Орбини, цит. дело, 174-175.

¹²¹ Первоначаліе Славянъ, 146.

¹²² А. С. Мылников, цит. дело, 59.

¹²³ На истото место, 56-60.

¹²⁴ На истото место, 49-51.

тека, со што Орбини ни се претставува како човек што сериозно и одговорно ги истражувал историските факти и знаел да ги коригира своите ставови. Тоа известување го дава во согласност со востановената практика во изворите од XVI-XVII век, според кои оригиналот на овој документ се наоѓал во Константинопол. Миљников смета дека и покрај сета фантастичност на ова тврдење, тоа може да укажува на користењето податоци од византиска или од некоја уште порана традиција¹²⁵.

Кога пишува за Словените, Орбини ретко дава карактеристика и се труди да биде објективен и фактографски да ги предава податоците за нив. Тоа е толку поинтересно, ако се земе предвид практиката на заземање нечија страна, а особено кога станува збор за авторите од VI-VII век, кои следеле главно две тенденции во своите дела: идеализирање на Словените и нивниот поредок или презир и непочитување¹²⁶. „Кралството на Словените“ е книга, во којашто историјата на Словените е изложена од позиција на општословенскиот патриотизам, чијашто основа лежи во идејата за словенско единство, засилена во текот на XVI и XVII век и силно изразена преку Орбиниевото дело¹²⁷.

За македонската историја е најважен фактот што Орбини зборува за „Македонци“ како за посебен ентитет, со свој јазик, различен од грчкиот и од сите други. Како доказ дека јазикот на Македонците бил отсекогаш различен од грчкиот, користејќи ја „Историја на Александар Велики“ од Квинт Курциј Руф¹²⁸, Орбини го прераскажува познатото судење на Филота пред војската на кое Александар Македонски му забележува да зборува на својот мајчин јазик. Одговорот на Филота бил дека, доколку тој зборува на својот мајчин јазик, нема да биде разбран од сите, на што Александар му вели: „Македонците, о Филоте! тебе ќе ти судат“¹²⁹. Според досега кажаното, Орбини заклучува дека Македонците не се Грци („Macedoni non Iono Greci“), врз основа на правилото дека единството на јазикот го потврдува и единството на народот, а дека разликата меѓу јазиците ја докажува и разликата меѓу народите¹³⁰. Таквиот став може да биде заснован врз

¹²⁵ На истото место, 80.

¹²⁶ А. П. К а ж д а н, Г. Г. Л и т а в р и н, Очерки истории Византии и южных славян, Москва, 1958, 38-39.

¹²⁷ В. А. Д њ а к о в, Исторические судьбы славянской идеи с древнейших времен до 1918 года, во кн.: История, культура, этнография и фольклор славянских народов, 148.

¹²⁸ И з в о р и за старата историја и географија на Тракија и Македонија. Избраха и преведоха Г. И. Кацаров, Д. Дечев, В. Бешевлиев, Б. Геров, Г. Михайлов, Хр. М. Данов, Ив. Венедиков, Д. П. Димитров, Р. Гандева, Зл. Ракева, Софија, 1949, 256-257.

¹²⁹ М а у г о О r b i n i, цит. дело, 169. Во рускиот превод (најчесто непрецизен) стои: „Грците нема да разберат“ (П е р в о н а ч а л и е С л а в я н њ, 148).

¹³⁰ М а у г о О r b i n i, цит. дело, 170.

фактот дека во македонската држава на Александар Велики грчкиот јазик (κοινὴ) бил само официјален државен јазик заради полесна комуникација меѓу различните народи и заради ублажување на отпорот кон македонската власт¹³¹.

Констатирајќи дека античките Македонци не се Грци, а ниту нивниот јазик е грчки, Орбини зборува и за нивната идентичност со Словените, а нивниот јазик со словенскиот. Имено, тој повлекува линија помеѓу јазикот на Македонците (од времето на Александар Велики), којшто, според него, бил словенски, со јазикот што, според Орбини „денес“ го зборуваат Македонците¹³².

Мавро Орбини оди и понатаму од оваа своја теорија. Според некои вести од Тукидит (дека голем дел од Тракија, Мезија и целиот Илирик се Македонија), Орбини заклучува дека Траките, Мезите и Илирите ги врзува една заедничка врска со Македонците¹³³. Тоа, пак, го потврдува и со титулата на Александар Македонски што го претставува како „крал на Македонците и на Грците“ („Rè de' Macedoni, & de' Greci“)¹³⁴, како и со разликите во обичаите и животот на двата народа („la natural diuerfità de' costumi, & del viuere, che li troua frà i Macedoni, & i Greci“)¹³⁵. Причината поради која Александар Македонски бил сметан за Грк, Орбини ја гледа во фактот што народите од Истокот, како резултат на нивните борби со Грците, ги сметале за Грци сите народи од Западот. Орбини тоа го споредува со верувањето дека сите народи со католичка вера се Франки¹³⁶. Во натамошниот текст, повикувајќи се на разни извори, Орбини расправа за потеклото на кралот Фипип што водело од античките Македонци („antichi Macedoni“) коишто, според него, имале ист јазик со Русите, односно со Московитите. Тој пишува и за син му Александар, во чиешто време Македонците ја имале власта над сите народи во светот и по неговата смрт, а во 276 година и над Египќаните¹³⁷.

¹³¹ За јазикот на античките Македонци види: Н а д е П р о е в а, Студии за античките Македонци, *Historia antiqua Macedonica*, Посебни изданија, кн. 5, Скопје, 1997, 22-26.

¹³² М а у р о О р б и н и, цит. дело, 170. Во набројувањето на словенските народи во почетокот на книгата, Орбини не ги споменува Македонците, иако за нив смета дека се Словени. Тој, меѓу другото, пишува дека не се од словенската „нација и јазик“ само оние што ја населуваат Далмација, Илирик, Истрија и Карпатите, туку и други народи: „Bulgari, Rafij, ouero Rafiani, Serbi, Boŕneji, Croati, Petigorŕchi, cioèvicini abitanti à cinque mnonti, Ruffji, Podolij, Polini, Moŕcouiti, & Cercalfi: parimente Pomerani, e quelli, che habitano preŕŕo il Golfo Venedico, infino al fiume Albio; le reliquie de'qualiancor hoggi ŕono chiamati dai Germani Slaui, & Vinde, ò Vindi: vltimamente ŕono i Luŕaci, Caŕŕubij, Moraui, Poloni, Lituani, Sleji, & Voemi“ (На истото место, 7-8).

¹³³ На истото место, 170.

¹³⁴ На истото место.

¹³⁵ На истото место.

¹³⁶ Во рускиот превод стои „Нѣмцы“ (П е р в о н а ч а л и е С л а в я н њ , 149)

¹³⁷ М а у р о О р б и н и, цит. дело, 170-171. Во рускиот превод погрешно е напишана 266 година (П е р в о н а ч а л и е С л а в я н њ , 149).

Меѓутоа, мора да се забележи дека Орбини во другиот дел од книгата, се чини, како да ги заборава Македонците¹³⁸. Дури и во индексот од „Кралството на Словените“ под буквата „М“ пишува: „Македонците се Словени“ со упатување на стр. 169, каде што се наоѓа гореспоменатата Повелба. Тоа најверојатно се должи на зависноста на авторот од користените извори, што се гледа и во нивното именување кога зборува за средниот век, иако податоците зборуваат токму за нив. Така, Орбинието именување на Македонските Словени како Бугари е направено во согласност со воспоставената традиција во изворите што ги користел. Освен тоа, дури и во некои извори, каде што е направена разлика меѓу Македонците и етничките Бугари, Орбини тоа не го забележал и повторно продолжил да ги нарекува Бугари¹³⁹.

Ш. Кирило-методиевската проблематика во делото на Мавро Орбини

Анализирајќи го делото на Мавро Орбини, ќе се осврнеме и на кирило-методиевскиот период, врз податоците и интерпретацијата за животот и делото на Кирил и Методија и посебно за создавањето на словенската азбука. Според Орбини, во времето на Вуладан, „во Солун се прославил Константин Филозоф, син на патрицијот Лав. Тој бил човек многу начитан во Светото писмо и притоа со примерен живот. Тој ја напуштил татковината и, воден од Светиот дух, дошол во земјата Косарија. Таму, кога влегол во спор со најпрвите месни филозофи, ги надминал сите и, проповедајќи секој ден, ја свртел целата таа област во Христовата вера“¹⁴⁰. Со кажувањето дека тоа се случило во времето на Вуладан, Константин е правилно временски сместен во средината на IX век, зашто некои сметаат дека под тоа име се крие српскиот кнез Властимир, којшто починал во 850 година¹⁴¹. Заминувањето, пак, на Константина во земјата „Косарија“ директно упатува на мисијата кај Хазарите, додека мисијата кај Сарацените не се спомнува.

¹³⁸ На едно место Мавро Орбини го нарекува „Македонец“ („chiamato Macedone“) византискиот император Василиј (M a u r o O r b i n i, цит. дело, 417).

¹³⁹ Б и л ј а н а Р и с т о в с к а - Ј о с и ф о в с к а, Кирило-методиевската проблематика во делото „Кралството на Словените“ од Мавро Орбини, *Balkanoslavica*, 25 (1998), Прилеп, 1998, 209-218.

¹⁴⁰ М а в р о О р б и н и, цит. дело, 138.

¹⁴¹ На истото место, 163. Во Ватиканскиот ракопис на „Летописот на поп Дукљанин“ стои Бладинум, кое Шишиќ го променил во Владиноум, а во хрватската редакција стои Бладин. Мијушковиќ ја прифаќа преправката на Шишиќ и го преведува како Владин (С л а в к о М и ј у ш к о в и ћ, Љетопис попа Дукљанина, Београд, 1988, 152-153).

Орбини потоа пишува дека „Кирил скоро потоа го сторил истото и со бугарскиот народ“¹⁴². Сарафов овој податок го отфрла како неточен, укажувајќи дека Кирил не зел учество во покрстувањето на Бугарите¹⁴³. Меѓутоа, овој извод секако не се однесува за покрстувањето на Бугарите, бидејќи тоа се случило околу 864 година и не одговара на времето за кое зборува Орбини овде, бидејќи тој пишува за периодот пред Моравската мисија.

Значајно е да се одбележи дека во Летописот на попот Дукљанин, од каде што се земени овие податоци, на местото каде што се зборува за покрстувањето што го извршил Кирил, наместо „gente Bulgara“ стои „gentem Bulgarinorum“, односно „народ на Булгарините“¹⁴⁴. Етнонимот „Булгарини“ врши функција на етничко разликување помеѓу Бугарините и Бугарите. Притоа „Булгарини“, како што објаснува Љ. Басотова, влегува во онаа „категија“ придавки со наставката -inus, мошне бројна и за нас интересна, образувани од именки кои означуваат имиња на градови, а самите придавки, повторно се субстантивираат, главно стануваат *plurima tantum*, за да ги означат сега жителите на тие градови и области¹⁴⁵. Значи, Дукљанин правел разлика помеѓу Бугарите и Булгарините¹⁴⁶.

Разлика меѓу етничките Бугари и жителите на Македонија, како што забележува Х. Меловски, е направена уште во насловот на пролошкото житие на Св. Наум, каде што е употребена формата Βουλγαρέων¹⁴⁷ за означување на жителите на Македонија. Тоа зборува дека авторот веројатно ја насетувал разликата меѓу Словените во Македонија и оние во Бугарија. Исто така, укажува и на можноста Дукљанин да ја искористил токму предложената форма во ова житие.

¹⁴² М а в р о О р б и н и, цит. дело, 138. „Il che dopò frà breue fece etiandio nella gente Bulgara“ (М а и г о О р б и н и, цит. дело, 207).

¹⁴³ М а в р о О р б и н и, цит. дело, 163. Самиот Орбини вели дека Бугарите го запознале Христа под папата Никола I и дека Адријан II им испратил тројца епископи да ги поучат во христијанската вера. Тој дава уште една верзија, на којашто повеќе ѝ верува, според која Бугарите - станувајќи многу порано христијани, а потоа запаѓајќи во шизма - ја прифатиле католичката вера во време на далматинскиот крал Сверопил. Исто така вели дека папата Никола I им пратил на Бугарите епископи и свештеници да го протераат од тоа кралство еретикот Фотин (Фотиј), а по кратко време самите Бугари, побунети и поткупени од цариградските свештеници, ги протерале латинските свештеници и ги примиле грчките, што подоцна предизвикало многу расправи меѓу Латините и Грците (М а в р о О р б и н, цит. дело, 228).

¹⁴⁴ „Post haec convertit totam gentem Bulgarinorum et similiter baptizati sunt in fide sanctae trinitatis“ (Ф е р д о Ш и ш и ћ, Летопис попа Дукљанина, Београд-Загреб, 1928, 300).

¹⁴⁵ Љ у б и н к а Б а с о т о в а, цит. дело, 182.

¹⁴⁶ „Gentem Bulgarinorum“, „Samuel Bulgarinorum imperator“, „Imperator Bulgarinorum“ (Ф е р д о Ш и ш и ћ, Летопис попа Дукљанина, 300, 330, 331, 342).

¹⁴⁷ Х р и с т о М е л о в с к и, Москополски зборник. Пролошки житија на светците, Скопје, 1996, 79 и 93.

Меѓутоа, Орбини секаде ги предава само како Бугари, бидејќи именувањето на Македонските Словени како „бугарски народ“ тој го сторил во согласност со воспоставената традиција во изворите што ги користел. Ова известување може да се претпостави дека се однесува за Брегалничката мисија сред Македонските Словени¹⁴⁸, која се одвивала во периодот по 842 година до средината на 50-те години на IX век¹⁴⁹. За поточно датирање на мисијата треба да се има предвид дека неговата дејност завршила во 855 година. А бидејќи, според житието, Методиј управувал во таа област 10 години, временските граници на Брегалничката мисија Б. Панов ги поставува во 845-855 година¹⁵⁰. Во Краткото Кирилово житие, покрај податокот за мисијата на Кирил на Брегалница, наоѓаме и информација за бројот на покрстените¹⁵¹. Солунската легенда исто така зборува за мисијата на Кирил „въ градъ Равньн на рѣцѣ Бреггалницѣ“, каде што биле создадени „лѣ̄ (32) словѣ̄“¹⁵².

Веројатно токму во времетраењето на оваа мисија треба да се бараат и почетоците на словенската азбука. Развитокот на словенското писмо, како што истакнува и К. Куев, според Црноризец Храбар, можеме да го проследиме главно во три етапи. Во прво време Словените немале своја азбука и се служеле „со црти и рецки“. По примањето на христијанството, Словените влегуваат во втората етапа од развитокот на писмената култура, кога почнале да се служат со грчкото и латинското писмо за изразување на својот збор. Третата етапа започнува со составувањето на словенската азбука од страна на Кирил и Методија и нивниот превод на книгите од грчки¹⁵³. За создавањето на словенската азбука многу јасно сведочи и Цр-

¹⁴⁸ За употребата на името „Македонија“ и „Македонци“ во IX век види: Стјепан Антолјаќ, Македонија во IX век, во кн.: Климент Охридски, Скопје, 1986, 182. Сп.: Бранко Панов, Брегалничката мисија на Константин Филозоф-Кирил, СМ, III, 178-192; Блага Алексова, Епископијата на Брегалница, Прилеп, 1989, 158-160.

¹⁴⁹ Бранко Панов, Дејноста на Кирил и Методиј во Македонија, СМ, III, 146-147.

¹⁵⁰ Истиот, Брегалничката мисија на Константин Филозоф-Кирил, 187-189.

¹⁵¹ Йордан Иванов, Български старини из Македонија. Под редакцијата на проф. Боню Ангелов и проф. Димитър Ангелов, фототипно издание, Софија, 1970, 285. Во Призренскиот, Петербуршкиот и Белградскиот препис на ова Житие стои бројот 4050, во Молдавскиот пак 51.000 (На истото место, бел. 3). „Тие што ги преврати во христијанска вера, беа 54.000“ (ДБМН, I, 62).

¹⁵² Во Константиновиот препис стои лѣ̄ (35) букви (Йордан Иванов, Български старини из Македонија, 283 и бел 10).

¹⁵³ Според К. Куев, Кирил и Методија ги превеле книгите од грчки на „старо-бугарски“ (Кујо М. Куев, Черноризец Храбар, Софија, 1967, 152-154). Се мисли дека Методија го создал „законъ судный людымъ“ во Македонија непосредно пред Брегалничката мисија, напишан на словенски јазик со грчки букви (Сергеј Троцкиј, Мефодий как автор „Закона судного людымъ“, Македонија и Македонци во прошлом, Скопје, 1970, 441-453; Бранко Панов, Во која област на Македонија бил кнез словенскиот просветител Методиј, СМ, III, 174-175). Методите што ги применувала ромејската држава по воспоставувањето на тематската организација биле со цел Словените да се вклучат во општествениот и религијскиот живот на државата, чијшто главен предуслов било напуштањето на паганството и прифаќањето на христијанството (Коста Балабанов, Македонски фрески, Скопје, 1995, 22-24).

норизец Храбар во списот „За буквите“¹⁵⁴, каде што ја дава и годината на нејзиното настанување: „...свети Константин Филозоф, наречен Кирил, тој нам буквите ни ги создаде и книгите ни ги преведе и Методија брат му негов“ и тоа „во времето на грчкиот цар Михаил и бугарскиот кнез Борис“¹⁵⁵, и моравскиот кнез Растиц, и блатенскиот кнез Коцељ во 6363 година од создавањето на светот“¹⁵⁶, односно во 855 година¹⁵⁷.

Во врска со создавањето на словенската азбука, како и за нејзините автори Мавро Орбини вели: „Словенскиот народ има два вида букви, коишто не се ниту грчки ниту латински“. Едната азбука „била пронајдена од Кирил и ја нарекуваат кирилица, а на другата создавач бил Св. Ероним, наречена буквица“¹⁵⁸. Откако ќе ги прикаже „овие два типа букви“, пронајдени „од Св. Ероним и од Кирил“, вели дека тие „останале во секавањето на Словените“¹⁵⁹. Образложувајќи ја понатаму својата верзија за настанувањето на словенската азбука, Орбини пишува дека Св. Ероним „нашол нови букви различни од оние кај Грците и Латините“, со коишто „им го превел на Далматинците на словенски јазик Стариот и Новиот завет“ и „не само што ги пронашол овие нови букви и што го направил овој превод, туку на речениот јазик ја поставил богослужбата што ја користеле и католиците и која подоцна била потврдена од Евгениј IV“ (папата Еуген IV)¹⁶⁰.

¹⁵⁴ За автор на ова дело некои го сметаат Климент, односно Наум, некои Јоан Егзарх, но секако се смета дека авторот бил еден од учениците на Светите браќа (Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela. Prevco i protumaċio Josip Bratulić, Zagreb, 1992, 23). За претпоставката дека Св. Наум се крие зад псевдонимот Црноризец Храбар: И л и ј а В е л е в, Кирилометодијевската традиција и континуитет, Скопје, 1997, 42.

¹⁵⁵ Во книгата на Орбини, името на кнезот Борис е предадено како „Buriċ“, но на едно место за него Орбини вели: „Queſti all' hora habitauano al Danubio, & erano guidati da Buriċ loro Rè il quale alcuni Scrittori Latini chiamano Buiare“ (M a u r o O r b i n i, цит. дело, 400). На истото место, во српскиот превод, кнезот Борис е наречен „краљ Борис, којег латински писци називају Бурсаре“ (M a v p p o O r b i n, цит. дело, 203).

¹⁵⁶ ДБМН, I, 65.

¹⁵⁷ Годината 6363 пресметана според цариградската ера, е 855, додека според александриската ера е 863 година. Некои сметаат дека авторот ја дал годината според александриската ера (Е м и л Г е о р и е в, Покръстането на славјаните и българите и началото на славјанската писменост според вестите в „Сказанието“ на Черноризец Храбър, Исторически прегледъ, 1948, 93; К у й о М. К у е в, Черноризец Храбър, 85-891 и 135-148; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela, 166). Меѓутоа, некои истражувачи сметаат дека азбуката е создадена во 855 година во времето на Брегалничката мисија (А. Г и л њ ф е р д и н г, Собрание сочинений, томъ первый, С.-Петербургъ, 1868, 300; И в а н њ Д у й ч е в њ, Стара българска книжнина, I. Книжовни и исторически паметници отъ първото българско царство, София, 1940, 69; Ы о р д а н И в а н о в, Български старини из Македония, 446; К о н с т а н т и н И р е ч е к, История на Българите. С поправки и добавки от самия автор. Под редакцията на проф. Петър Хр. Петров, София, 1978, 170; Б р а н к о П а н о в, Дејноста на Кирил и Методиј во Македонија, 156).

¹⁵⁸ „Buchuiza“ и „Chiuriliza“ (M a u r o O r b i n i, цит. дело, 46).

¹⁵⁹ На истото место, 46-47.

¹⁶⁰ На истото место, 173-174. Бидејќи Св. Ероним живеел 200 години пред доаѓањето на Словените во Далмација, Орбини смета дека словенскиот јазик тука се зборувал уште во античко време. Ова тврдење одговара на неговата основна идеја за сесловенство (На истото место, 174).

Според податоците што ги изнесува Мавро Орбини се заклучува дека тој ја смета глаголицата за првонастаната азбука, чијшто автор е Св. Ероним, а кирилицата за подоцнешен изум на Кирил, наречена така според името на нејзиниот изумител. Притоа, Орбини ги зафаќа и проблемите околу староста и авторите на двете словенски азбуки. Во науката главната полемика и се сведува на тоа - ако е Кирил авторот на првата словенска азбука, тогаш која е таа азбука. Според податоците од изворите, истражувачите различно се имаат искажувано за ова прашање¹⁶¹. Орбиниевите ставови околу староста и авторството на глаголицата се темелат на мислењето што било особено распространето во Хрватска дека творец на оваа азбука бил христијанскиот книжевник Ероним (342-429), кој на латински ја превел Библијата т.н. „Вулгата“¹⁶². Бидејќи бил родум од Стридон во Далмација, традицијата веќе во половината на XIII век го сметала за автор на глаголицата и преведувач на Библијата на хрватски јазик. Имено, оваа теорија првпат се среќава во изворите уште во 1248 година, во едно писмо од папата Инокентиј до сењскиот бискуп Филип, во кое се кажува дека писмото во Хрватска потекнува од Св. Ероним.

Заблудата за поврзувањето на глаголицата со Ероним и преткирило-методиевскиот период траела сè до XVIII век¹⁶³. Серафим Черва бил првиот

¹⁶¹ Е. Георгиев смета дека податоците од Црноризец Храбар за создавањето на азбуката од страна на Кирил се однесуваат за кирилицата, а при создавањето на глаголицата веројатно „ја имал пред око словенизираната грчка азбука т.е. една постара фаза на кирилицата“ (Е м и л Г е о р г и е в, Покрѓстването на славјаните и българите и началото на славјанската писменост според вестите в „Сказанието“ на Црноризец Храбър, 94); В. И. И с т р и н, 1100 лет славянской азбуки, Москва, 1963, 142-143; Б л а ж е Р и с т о в с к и, Некои прашања околу појавата на христијанството и писменоста кај Словените во Македонија, Симпозиум 1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски, книга 2, Скопје, 1970, 328-329. Како автор на кирилицата некои го сметаат Константин Брегалнички (В е р а С т о ј ч е в с к а - А н т и к, Кон прашањето за појавата на кирилицата, Климент Охридски и улогата на Охридската книжевна школа во развитокот на словенската писменост, Скопје, 1989, 165-172). Други истражувачи, толкувајќи го Црноризец Храбар и други извори, заклучуваат дека азбуката е дело на Константин Филозоф, создадена во 863 (В л а д и м и р М о ш и н, Мысли о начале славянского письма и об архаическом периоде южнославянской письменности в X веке, во кн.: Кирило-методиевскиот (старословенскиот) период и кирило-методиевската традиција во Македонија [понатаму КСПКМ], Скопје, 1988, 85-86). Сп.: А. Г и л ь ф е р д и н г, Собрание сочинений, томъ первый, 314-326. Најголемиот број истражувачи ја сметаат глаголицата за прва словенска азбука и за дело на Кирил (F e r d o Š i š i c, цит. дело, 368-369; И в а н С н е г а р о в, Црноризец Храбър, Хиљада и сто години славјанска писменост 863-1963, София, 1963, 314; Б л а ж е К о н е с к и, Охридската книжевна школа, во кн: Книга за Климент, Скопје, 1966, 72-73; Б р а н к о П а н о в, Дејноста на Кирил и Методиј во Македонија, 159).

¹⁶² А. Г и л ь ф е р д и н г, Собрание сочинений, томъ первый, 328; К и р и л о - М е т о д и е в с к а е н ц и к л о п е д и я, I. Главен редактор Петър Динев. Редактори Лиљана Грашева, Светлина Николова, София, 1985, 45. Во средниот век постоела голема литература за Св. Ероним. Повеќе за тоа види: V j e k o s l a v Š t e f a n i c, Hrvatska književnost srednjega vijeka, Zagreb, 1969, 283.

¹⁶³ V j e k o s l a v Š t e f a n i c, Tisucu isto godina od Moravske misije, Slovo, 13, 1963, 34-36.

што расчистил со некои дилеми и поставил прецизни теории во врска со глаголизмот, кои можеле да им користат дури и на Шафарик и Добровски во следниот век, додека Грубишиќ бил меѓу првите што се изјаснил дека Св. Ероним не е изумител на глаголицата. За најдобар доказ дека браќата Кирил и Методиј биле вистинските изумители на глаголицата и со тоа да се исклучи приказната за Св. Ероним, Кронија го смета сведоштвото на Храбар¹⁶⁴.

За Моравската мисија (863-885)¹⁶⁵ Мавро Орбини пишува опширно, иако не и секогаш точно. Тој вели дека „Моравија станала христијанска во времето на Сватоплуг, според мислењето на Венцислав Боемски, кој владеел меѓу Моравците, правејќи ја својата резиденција во Велеград, во која со својот народ го примил христијанството од Кирил Филозоф, кој прво бил Константин. Тој станал Апостол на Бугарите, Русите и на сите други Словени во Далмација и Моравија“¹⁶⁶. Меѓутоа, потоа продолжува да расправа за Константин Филозоф, којшто „во 887 година ја управувал црквата на Велеград во времето на Адријан“ и „бил прв Архиепископ во Моравија, ги покрстил во Христовата вера Бугарите, Србите и Светопелек, крал на Далмација, и потоа Сватоплуг крал на Моравија со неговиот народ, која граничела со реките Висла, Дунав и Ваг. И по пет години од управувањето на својата црква во Моравија, ѝ го повратил нејзиното достоинство и со согласност на Стефан, наследникот на папата Адријан, го наместил на своето место брата си Методија“¹⁶⁷.

Ако се разгледаат подетално овие податоци, ќе се забележи дека има цела низа неточности и непрецизности. Основната слабост на Орбини лежи во датирањето на настаните. Така, Константин со брата си не можел да ја управува црквата во Велеград во 887 година во времето на папата Адријан (веројатно мислејќи на папата Адријан III, кој умрел во 884), зашто и самиот Кирил починал уште во 869 година и бил закопан во црквата Св. Климент во Рим. Методија, пак, навистина го заменил Константина, но тоа не се случило во времето на папата Стефан V (885-891), бидејќи уште на 6 април¹⁶⁸ 885 година Методија умрел. Но, според Мавро Орбини, неговата смрт настапила дури во 907 година¹⁶⁹. Освен тоа, токму со доаѓањето

¹⁶⁴ Arturo Cronia, L'enigma del glagolismo in Dalmazia dalle origini all'epoca presente, Zara, 1922 (1925), 69-71.

¹⁶⁵ Види: Stjepan Antoljak, Pravci kretanja Ćirila i Metodija za vrijeme njihove Moravske misije, KSPKTM, 199-210.

¹⁶⁶ Мауро Орбини, цит. дело, 45.

¹⁶⁷ На истото место.

¹⁶⁸ Христо Меловски, Дали треба да се менува 6 април денот на смртта на Методиј?, KSPKTM, 265-268.

¹⁶⁹ Мауро Орбини, цит. дело, 46; „...и беше погребан во црквата на Св. Климент, чиешто тело светиот брат Кирил, братот Методиев, го донесе од островот Таврик“ (Выписано изъ

на овој папа на чело на Римската црква, Методиевото учење било отфрлено, а словенската азбука забранета и било започнато прогонството на учениците на Кирила и Методија¹⁷⁰.

Исто така е интересно името на „Светопелек, крал на Далмација“, наспроти „Сватоплуг, крал на Моравија“¹⁷¹. Во преводот пак на „Летописот“, во белешката на маргината Орбини дава објаснение за името на Светопелек: „Тој прво го носел името Будимир“¹⁷². Но бидејќи тој бил прв од владетелите што го примил христијанството, го нарекле Светопелек, коешто на словенски значи Свето момче. А италијанските писатели го нарекуваат Свџропил“¹⁷³. Токму врз основа на оваа забелешка од Орбини, како и хрватската редакција на Летописот на попот Дукљанин, Шишиќ смета дека името на овој крал е Будумир, но дека подоцна некој глосатор ја извршил промената во Светопелек во Летописот. Назначувањето, пак, на моравскиот кнез за владетел на Хрватите и Србите тој смета дека е извршено под влијание на „Житието на Св. Методија“, каде што овој кнез е наречен „словенски“, а идентификацијата на Хрватите и Србите со Словените била многу честа¹⁷⁴. За разлика од него, зборувајќи за „Летописот“, Мошин смета дека треба да остане името Светопелек, што претставува точна латинска транскрипција на Светопелк, но дека името Светопелек е употребено под влијание на Панонските легенди, а зад него се крие некоја друга историска личност¹⁷⁵. Штефаниќ смета дека историјата на хрватаските земји е помешана со хрватско-моравската историја, при што „попот Дукљанин (и подоцнешните препишувачи) направил збрка со името на великоморавскиот кнез, којшто во Панонските житија се наре-

книги, которая собрана изъ многихъ книгъ историческихъ, о народѣ славенскомъ, чрезъ господина Мавроурбина архимандрита рагужскаго, изъ листа 36 на оборотѣ, 3). Теофилакт Лопатински не верува на пишувањето на Мавро Орбини за пренесувањето на моштите на Св. Климент. Тој вели: „Кој може да поверува на ова дека тие мошти, толкаво сокровиште, многу години криено, со многу труд најдено, од Исток по своја волја, без волјата на Црквата и Патријаршијата можеле да го земат и да го донесат на Запад во Рим; ваму од никого не биле испратени. Како би можел и епископот херсонски и народот да им го допуштат тоа?“ (На истото место, 5).

¹⁷⁰ Б р а н к о П а н о в, Климент Охридски, СМ, III, 209-210.

¹⁷¹ М а у г о О г б и н и, цит. дело, 209.

¹⁷² Името произлегува од *Vudi-miгъ (В. Н. Т о п о р о в, Праславянская культура в зеркале собственных имен /элемент *miгъ-), История, культура, этнография и фольклор славянских народов, 23 и 26).

¹⁷³ М а в р о О р б и н и, цит. дело, 138.

¹⁷⁴ Ф е р д о Ш и ш и ћ, цит. дело, 135-136.

¹⁷⁵ Според С л а в к о М и ј у ш к о в и ћ, Летопис попа Дукљанина, 154, бел. 27. Во Панонското житие на Методиј се вели: „Во тие дни се случи така што Ростислав, кнезот словенски, со Свџтопулк испратија луѓе од Моравија до царот Михаил“ (ДБМН, I, 67; *Žitiја Konstantina Cirila i Metodija i druga vгла*, 100). Во Житието на Св. Кирил се вели: „Растислав, имено, моравскиот кнез, вдахнат од Бога, советувајќи се со своите кнезови и Моравци, испратил пратеништво кај царот Михаил“ (ДБМН, I, 69).

кува Светопълкѣ¹⁷⁶. Слично се искажува и Басотова, којашто вели дека „не може наследникот на легендарниот крал Светимир, било тој да се вика Будимир или Светопелек, да се поврзува со Светополк од Моравија“¹⁷⁷.

Веројатно Орбини, покрај латинската, каде што е наведено името Светопелек, ја користел и хрватската редакција на „Летописот“¹⁷⁸, каде што се зборува за „Budimir“ и „Sveti-puk“. Токму оваа форма „Свети-пук“ веројатно одиграла важна улога за именувањето на кралот Светопелек во делото на Орбини, бидејќи би можела да се преведе како „свет народ“, за што зборуваат примерите: „kralj Svetoga-puka“, „Budimir kralj Svetoga-puka“¹⁷⁹ или „od kralja i Svetoga-puka“¹⁸⁰. При преводот на „Летописот“ Орбини веројатно не го разбрал точно значењето на „Sveti-puk“, мислејќи дека е име на човек и го превел како „Свето момче“. Токму ова Орбиниevo објаснување на ова име се чини дека ја потврдува претпоставката оти тој ја користел и хрватската редакција на „Летописот“. Така, и во првото поглавје известува за Светопелек како крал на Далмација, а Светоплук крал на Моравија.

Ако ја следиме мислата на Орбини, сите овие настани се случиле од 80-те години до крајот на IX век, што одговара на времето кога во Далмација владеел Мутимир (850-891), а во Моравија Сватоплук (870-894). Очигледно, во делото на Орбини е направена голема збрка околу имињата и годините.

Што се однесува за народноста на браќата Кирил и Методија, Мавро Орбини јасно се искажува во прилог на нивното грчко потекло. Тој вели дека „Кирил бил по народност Грк и роден во Солун, во Солунската земја, од татко патрициј Лав“¹⁸¹. Во науката постојат различни мислења околу ова прашање. Распространета е теоријата дека браќата Кирил и Методија

¹⁷⁶ V j e k o s l a v Š t e f a n i ć, Tisuću i sto godina od Moravske misije, 37-38; и с т и о т, Hrvatska književnost srednjega veka, 74, бел. 6.

¹⁷⁷ Љ у б и н к а Б а с о т о в а, цит. дело, 160.

¹⁷⁸ „Летописот на попот Дукљанин“ настанат во средината на XII век, напишан на словенски, а преведен на латински од некој свештеник Дукљанин во Бар, бил преведен на хрватски јазик, веројатно со кирилица, во XIV век во околината на Сплит. Оваа хрватска редакција била подоцна најдена и препишана од Дмине Папалиќ. Неговиот, пак, ракопис му послужил на поетот Марко Марулиќ да го преведе на латински јазик во 1510 година, а Јеролим Калетиќ во 1546 година во Омиш да го препише со латиница (V j e k o s l a v Š t e f a n i ć, Hrvatska književnost srednjega veka, 73).

¹⁷⁹ Ф е р д о Ш и ш и ћ, цит. дело, 394.

¹⁸⁰ На истото место, 395. За Шишиќ споменувањето паралелно на кралот *Будимир* и *краљ Свейога-џука* во хрватскиот превод на Летописот е доказ дека пред хрватскиот преведувач лежел латински текст, во којшто сеуште не била консеквентно спроведена промената од 'Будимир' на 'Светоплук' (На истото место, 392, бел. 17). Кај Хрватите постојат повеќе имиња изведени од Светица и Светин: Светимир/Светомир, Светислав/Светослав, Светолик и Светозар, но не и Светипук (M a t e Š i m u n d i ć, Rječnik osobnih imena, Zagreb, 1988, 458).

¹⁸¹ M a u r o O r b i n i, цит. дело, 45.

биле по потекло Грци¹⁸². Понова е теоријата за нивното еврејско потекло, опширно образложена од А. Матковски¹⁸³. Но, во науката е присутна и претпоставката дека браќата биле Словени¹⁸⁴. Конечниот одговор на овие дилеми веројатно ќе може да биде даден дури откако ќе ѝ бидат на располагање на науката нови извори за овој проблем.

Од досега кажаното може да се заклучи дека Орбини во своето дело успеал да ги проследи речиси сите поважни настани поврзани со животот и делото на браќата Кирил и Методија и создавањето на словенската азбука. Притоа тој направил повеќе помали или поголеми грешки, пред сè при датирањето на настаните. Сепак, со критичкото користење и хронолошкото средување на податоците во „Кралството на Словените“, може да се добие прилично јасен преглед на настаните од кирило-методиевскиот период.

¹⁸² А. Г и л ь ф е р д и н г, Собрание сочинений, томъ первый, 317, бел. 1.; В. И. И с т р и н, 1100 лет славянской азбуки, 14.

¹⁸³ А л е к с а н д а р М а т к о в с к и, Историјата на Евреите во Македонија, Скопје, 1983, 19-23.

¹⁸⁴ И в а н њ Д у и ч е в њ, Стара българска книжнина, I, 24; Б р а н к о П а н о в, Светите Кирил и Методиј и нивното македонско и сесловенско дело, Годишен зборник на Филозофскиот факултет [понатаму ГЗФФ], 23 (49), Скопје, 1996, 182-184.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

МАВРО ОРБИНИ ЗА СОЗДАВАЊЕТО, РАЗВИТОКОТ И КАРАКТЕРОТ НА МАКЕДОНСКАТА СРЕДНОВЕКОВНА ДРЖАВА

I. Создавањето на македонската средновековна држава и периодот на самостојното владеење на Самуил

Една од клучните пројави во македонската историја е создавањето на македонската средновековна држава во втората половина на X век. Нејзиното опстојување во текот на речиси половина век оставило длабоки траги во историјата и во традицијата на македонскиот, но и на другите балкански народи. За нејзиното создавање, развиток и уривање зборува и Мавро Орбини во своето дело „Кралството на Словените“. Како извори за овој дел од историјата тој ги користи главно известувањата од Јован Скилица преку неговите компилатори Кедрен и Зонара, а за одредени настани го искористува и „Летописот на попот Дукљанин“.

Излагањето за Самуиловото царство Орбини го започнува со бугарскиот владетел Петар, кој сакал да ги обнови договорите со византискиот император Никифор II Фока. Имено, по смртта на својата жена (принцезата Марија, ќерка на синот на Роман Лакапен-Христофер), бугарскиот цар Петар (927-969) склучил сојуз со византискиот император Никифор II Фока, а како заложници во Цариград ги испратил своите синови Борис и Роман. Но наскоро по склучувањето на сојузот царот Петар умрел, а одделни болјари се обиделе да се отцепат од централната власт на веќе ослабнатата бугарска држава. Така, комитопулите Давид, Арон, Мојсеј и Самуил започнале подготовки за востание, поради што веднаш биле испратени Борис и Роман од Цариград во Бугарија. „Ним - вели Орбини - по смртта на татко им, им било допуштено да одат во Бугарија и да го преземат татковото кралство, бидејќи браќата Давид, Мојсеј, Арон и Самуил, синови на комитопул, многу уважен човек кај Бугарите, го поттикнувале тој народ на востание“¹⁸⁵.

¹⁸⁵ Мавро Орбини, цит. дело, 235-236.

Спомнувањето на таткото како „комитопул“¹⁸⁶ е Орбиниева грешка. Тој го извртува латинскиот превод на Зонара, којшто не зборува за синови на комитопул, туку за синови на комит¹⁸⁷, односно синовите на комесот Никола¹⁸⁸. Констатацијата, пак, дека тој бил многу уважен човек меѓу Бугарите, недвосмислено упатува на народот во Македонија, бидејќи тука всушност започнало востанието и е формирано јадрото на идното царство на Балканот. Особено е важно што овде авторот јасно соопштува за првото востание на комитопулите, бидејќи околу ова прашање сеуште постои дилемата дали било кренато само едно (во 976) или две востанија (во 969 и 976 година)¹⁸⁹. Известувањето за востание што се случило по смртта на Петар јасно укажува дека се работи за востание во 969 година. Тогаш четворицата комитопули го искористиле моментот, ја отфрлиле бугарската власт и ја создале својата држава.

Во 969 година доаѓа Јован Цимискиј на власт во Византија. Тој, како што кажува Орбини, „го присилил рускиот кнез Свјатослав да се повлече во својата земја“ (во 971 година)¹⁹⁰, а Бориса го лишил од престолот, одведувајќи го во Цариград, „каде што наредил да му се симнат обележјата на неговото кралство, т.е. златната круна, капичката од фина ткаенина и чевлите од црвен скарлат, та му доделил чест на магистер“¹⁹¹. Во времето на царувањето на Јован Цимискиј, комитопулите, веројатно морале да ја признаат номиналната византиска власт, поради што и биле оставени

¹⁸⁶ „...David, Moïse Arone, & Samuelo fratelli, e figliuoli di Comitopolo...“ (Мауро Орбини, цит. дело, 417.

¹⁸⁷ Кај Зонара: „...ἐνὸς γὰρ τῶν κομήτων τῶν ἐν Βουλγάροις τέσσαρες παῖδες, Δαβίδ, Μωσῆς, Ἀαρὼν, Σαμουήλ, ἀποστατήσαντες τοὺς Βουλγάρ υς ἀνέσειον“ (Грџцк и извори за българската история [понатаму ГИБИ], VII. Съставили Стр. Лишев, П. Тивчев, В. Тъпкова-Займова, Г. Цанкова-Петкова. Под редакцията на Г. Цанкова-Петкова, П. Тивчев, София, 1968, 179). Сп.: С и м а Ѓ и р к о в и њ, Коментари и извори Мавра Орбина, 370.

¹⁸⁸ За имињата на нивните родители види: Б о ж и д а р П р о к и њ, Постанак једне словенске царевине, Глас, LXXVI, Београд, 1908, 243-246.

¹⁸⁹ На истото место, 213-224; и с т и о т, Јован Скилица као извор за историју македонске словенске државе, Глас Српске краљевске академије, књ. LXXXIV, Београд, 1910, 79-82; Ј а d г а n F e r l i g a, Le soulèvement des Comitoroules, Зборник радова Византолошког Института [понатаму ЗРВИ], IX, Београд, 1966, 75-84; С т ј е п а н А н т о л ј а к, Вистината за востанието на комитопулите, СМ, I, 604-610; А. Л е р о а - М о л и н г е н, Синовите на Петар Бугарски и Комитопулите, Илјада години од востанието на комитопулите и создавањето на Самоиловата држава [понатаму ИГВК], Скопје, 1971, 59-64; В. Н. З л а т а р с к и, Западната българска држава до провъзгласувањето на Самуила за цар, I, Македонски прегледъ, II, кн. 1, София, 1926, 7-8; Т а д е у ш В а с и л е в с к и, Генеа на Самоиловото царство. Неколку забелешки во врска со откритието на Оикономидес на новиот тактикон од X век, ИГВК, 249-250); Б р а н к о П а н о в, Самоиловото царство, СМ, III, 45-46.

¹⁹⁰ М а в р о О р б и н, цит. дело, 236.

¹⁹¹ На истото место, 237.

мирно да владеат¹⁹². Меѓутоа, Мавро Орбини дава многу малку податоци за тој период, па не спомнува ништо ни за пратеништвото во Кведлинбург кај германскиот цар Отон I во 973 година, што во науката се толкува и како своевиден чин на признавање на новата држава. Имајќи ја предвид пред сè бугарската држава, Орбини пишува за Борис, кој на пат од Цариград, облечен во византиска облека, бил убиен од „еден Бугарин“, кој не го препознал¹⁹³. Орбини за тој период пишува единствено за некои двајца владетели во Бугарија, Селевкиј и Сабин, по чијашто смрт Византијците „го покориле и го подјармиле Бугарското Кралство“¹⁹⁴. Спомнувањето на овие двајца владетела Ќирковиќ го објаснува како забуна, бидејќи бугарски владетели Селевкиј и Сабин II воопшто не постоеле, туку два века пред тоа постоеле хановите Телец (761-764) и Сабин (765-767). Имено, Орбини погрешно го прочитал Телец како Сабин и бидејќи по него доаѓа владетел со истото име, тој логично би требало да биде Сабин II. На тој начин дошло и до дуплирање¹⁹⁵.

Мавро Орбини потоа преоѓа на периодот кога во 976 година доаѓа на власт царот Василиј II, кој што го наследил Јована Цимискиј. Тогаш „Бугарите“¹⁹⁶ почнале да се бунат, та му ја предале управата на своето кралство на браќата Давид, Мојсеј, Арон и Самуил, синовите (како што е речено) комитопулови¹⁹⁷. Со овој исказ Орбини всушност констатира второ востание на комитопулите, по смртта на Јован Цимискиј, кога конечно почнува повторното самостојно владеење на четворицата браќа. Меѓутоа, тој е контрадикторен кога зборува за Самуил (во делот земен од „Летописот на попот Дукљанин“): „Во времето на Тугемир успеал да дојде до власта во Бугарија некојси Самуил, кој, војувајќи со Грците што ја држеле Бугарија во ропство, успеал најпосле да ги изгони од неа“¹⁹⁸.

¹⁹²Стјепан Антолјак, Создавањето и проширувањето на јадрото на Самуиловата држава во периодот од 969 до 976 година, СМ, I, 651.

¹⁹³Мавро Орбин, цит. дело, 237.

¹⁹⁴На истото место, 237.

¹⁹⁵Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 370.

¹⁹⁶Македонците се именувани под поданичкото име *Бугари*. За тоа прашање види: ВИНЈ, III. Обрадили Јадран Ферлуга, Божидар Ферјанчиќ, Радослав Катичиќ, Бариша Крекиќ, Борислав Радојчиќ, Уредници Георгије Острогорски и Фрањо Баришиќ, Београд, 1966, 59-60 бел. 9; Стјепан Антолјак, Самуиловата држава, СМ, I, 306-308. бел. 43; Бранко Панов, За етногенезата на македонскиот народ, 25-26.

¹⁹⁷Орбини објаснува дека бугарскиот кралски род бил сотрен, бидејќи останал само Роман, кој бил евнух (Мавро Орбин, цит. дело, 237).

¹⁹⁸Мавро Орбини, цит. дело, 142. „Nel tempo di questo Tugemir fù assunto all'Imperio di Bulgaria un certo Samuelo, il quale compattendo co'Greci, che tenevano oppressa la Bugaria, finalmente da quella gli scacciò;...“ (Мауго Орбини, цит. дело, 220). Во коментарот за „Летописот на попот Дукљанин“ Мијушковиќ кажува дека во Ватиканскиот ракопис на Летописот, по името на Тугемир стои и името Тихомир, коешто е прецртано (Славко Мијушковиќ, Летопис пона Дукљанина, 169).

Тука Орбини се поведува по Дукљанин, па, именувајќи ја Македонија како Бугарија, не го спомнува ниту првото востание, ниту ги спомнува другите браќа на Самуил. Се чини дека Орбини на ова место зборува за Самуил како тој сам да ја отфрлил византиската власт, иако тоа не се согласува со податоците од другиот дел на книгата, каде што користи други извори¹⁹⁹.

За смртта на Самуиловите браќа²⁰⁰ Орбини само кратко известува дека „Давид наскоро умрел, Мојсеј загинал при освојувањето на Серес од удар со камен, а Арон бил убиен по наредба на својот брат Самуил со целото семејство, освен еден син, којшто носел две имиња Јован Свендослав (Gioanni Sfindoſlavo)²⁰¹. Под последново име се подразбира Јован Владислав, коешто во натамошниот текст на Орбини е предадено како Giovani Vuladislavo²⁰².

Според Јован Скилица, Давид бил убиен од патници Власи меѓу Костур и Преспа, кај местото Убавите Дабови, додека неговиот брат Мојсеј загинал при опколувањето на Серес, а третиот брат Арон, бил убиен од Самуил на местото Раметаница²⁰³. Така ја прикажува нивната смрт и Јован Зонара²⁰⁴. Смртта на Давид во почетокот на востанието (во јануари или февруари 976 година) во Западна Македонија, според Прокиќ, укажува на областа од која востанието почнало да се шири. Тоа од друга страна значи дека била ослободена прво Македонија, а дури потоа и Бугарија²⁰⁵. За смртта на Мојсеј, Орбини доследно го пренесува Кедрен, кој ја раскажува едната од двете верзии - дека умрел при опсадата на Серес од удар со камен, наспроти другата, според која паднал од коњот и бил удавен од еден војник на дуксот Мелисен²⁰⁶. Убиството на Арон, според Орбини, „му се случило или затоа што работел на тоа да стане апсолутен господар на Бугарите или пак затоа што се покажувал наклонет кон Ромеите“²⁰⁷. Мавро Орбини го посочува местото на смртта на тројцата браќа Давид, Мојсеј и Арон, но не прецизира и со кои области тие управувале²⁰⁸.

¹⁹⁹ Басотова смета дека ова Дукљаниново кажување за Самуил се однесува за периодот на неговото самостојно владеење по 976 година (Љ у б и н к а Б а с о т о в а, цит. дело, 174).

²⁰⁰ Најстариот брат Давид, во почетокот на востанието, бил врховен поглавар и командант на војската. Оваа улога подоцна ја презел Мојсеј, а по неговата смрт Арон (Б о ж и д а р П р о к и њ, Постанак једне словенске царевине, 278).

²⁰¹ М а у г о О г б и н и, цит. дело, 428-429. Во српскиот превод на „Кралството на Словените“ стои „Јован Светослав“ (М а в р о О р б и н, цит. дело, 237-238).

²⁰² М а у г о О г б и н и, цит. дело, 429 и 435. За ова име кај Скилица, види: ВИНЈ, III, 77.

²⁰³ На истото место, 71-77.

²⁰⁴ На истото место, 246.

²⁰⁵ Б о ж и д а р П р о к и њ, Постанак једне словенске царевине, 273-274.

²⁰⁶ Прокиќ ја прифаќа втората верзија (На истото место, 276-277, бел. 2).

²⁰⁷ М а в р о О р б и н, цит. дело, 238.

²⁰⁸ Сп.: Н. П. Б л а г о е в, Царувалъ ли е Ааронъ, братътъ на царъ Самуила, и кога?, Македонски прегледъ, III, кн. 4, Софија, 1927, 25; В. Н. З л а т а р с к и, Западната българска

Така Самуил станал „единствен владетел“ (Samuelo Jolo Signore in Bulgaria)²⁰⁹, навлегол во западните византиски области, ограбувајќи ја цела Далмација, во која, меѓу другото, го запалил и предградието на Дубровник и првиот град Котор, кој тогаш бил разорен²¹⁰. Орбини го цитира Георгиј Кедрен, кога кажува дека го вознемирил целиот Запад со своите освојвачки походи, ги опустошил Тракија и Македонија со местата околу Солун, а ја уништил и Тесалија, Грција и Пелопонез, зазел и многу градови и утврдувања, меѓу кои најзнаменит бил градот Лариса и многу пати им нанел пораз на Ромеите²¹¹.

По пишувањето за Самуиловите успеси, Орбини соопштува за походот на Василиј II во 986 година. Тој кажува дека царот ја опсадил Сердика, но кога бил известен дека Лав Мелисен се упатил кон Цариград, со цел да го заземе царството насилно, царот морал да ја тргне опсадата од Сердика и да се врати во Цариград. Самуил, бидејќи не се осмелувал да стапи во борба со Византијците, се повлекол во планините. „Кога ја видел оваа ненадејна промена кај царот и верувајќи дека до тоа дошло од страв, го нападнал, го поразил и ја поразил ромејската војска, та ги заробил шаторите и царските белези. Царот одвај избегал и се засолнил во Пловдив“²¹². Овие вести Орбини ги пренесува според Скилица, а секако се однесуваат за битката кај Трајановата Porta во клисурата Суци на 17 август 986 година и повлекувањето на Василиј II во Пловдив²¹³.

Потоа Самуил, според Орбини, којшто повторно го преведува Скилица, „ги ограбил не само Тракија, Македонија, Грција и Мореја, туку продрел и во Илирик, заробувајќи и палејќи сè по ред“²¹⁴. Тоа упатува на Самуиловите пустошења по заземањето на Дукља и испраќањето на Владимир на заточение во Преспа. Кон крајот на 986 или во 987 година Самуил навистина навлегол во Далмација и ја нападнал Дукља, каде што владеел

држава до провзгласувањето на Самуила за цар, I, 6-7 и 13; коментарот на Ј. Ферлуга во ВИНЈ, III, 77-79, бел. 24; С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 359, бел. 223; Б р а н к о П а н о в, Струмичката област во времето на Самуил, 485, бел. 163.

²⁰⁹ М а и г о О г б и н и, цит. дело, 429. Под „Бугарија“ тука се подразбира македонската држава. Види: Б р а н к о П а н о в, Самуиловото царство, 46; и с т и о т, Охрид и Охридската област од средината на X до крајот на XII век, СМ, III, 723-725.

²¹⁰ М а в р о О р б и н, цит. дело, 238.

²¹¹ На истото место. „Во тој имено 'Запад' или западни територии или теми се вбројувани: Тракија, Македонија, Никипол, Килириот, Елада, Сицилија, Стримон, Кефалонија, Солун, Драч, Самос, Егејско Море, Далмација и дури Херсон“ (С т ј е п а н А н т о л ј а к, Создавање и проширување на јадрото на Самуиловата држава во периодот од 969 до 976 година, 654).

²¹² М а в р о О р б и н, цит. дело, 238.

²¹³ Види го коментарот на Ферлуга во ВИНЈ, III, 19-20, бел. 16; С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 377-379.

²¹⁴ М а в р о О р б и н, цит. дело, 238-239.

кралот Владимир²¹⁵. Преземањето на овој поход укажува на моќта на Самуил и чувството дека тоа може и да го постигне. Причината, пак, за започнувањето на походот непосредно по неуспешниот обид за заземање на Солун, според Басотова, лежи токму во тој неуспех, по што се свртел кон Запад, со цел да ѝ обезбеди на својата држава излез на море²¹⁶.

Орбини продолжува, повторно според Скилица, со настаните околу Солун, додека пак, за случувањата по битката кај Трајановата порта што се поврзани со освојувањето на Дукља, тој известува преку преводот на „Летописот на попот Дукљанин“. Притоа треба да се забележи дека во италијанскиот текст постојат повеќе дополнувања, кои отсуствуваат во зачуваниот текст на „Летописот“, а Банашевиќ, по направената споредба на двата текста, заклучил дека постоел некој попотполн предложник на „Летописот“, додека Орбини користел некоја сродна латинска верзија, а можеби и самиот вршел свои дополнувања²¹⁷.

Пишувајќи за Дукља, Мавро Орбини зборува и за Владимир, со многу симпатии кон него, опишувајќи го како „добар и скроман човек“, којшто не сакал да влегува во војна со Самуила, па затоа се скрил во планината Облик²¹⁸. Потоа пишува за Самуиловиот напад на „Олхинио, денес Дулчињо“ (Улцињ)²¹⁹. Откако не успеал да го убеди преку пратениците со ветувања, еден од неговите жупани се понудил да го разубеди, во што и успеал. Орбини уште вели дека откако „дозволил да биде убеден од жупанот“, го свикал својот народ и му одржал говор. Во овој говор на Владимир Орбини додава една реченица што ја нема во „Летописот“: „Hora il Bulgaro promette di volerui senza offesa tutti lasciare, s'io scendendo guì, andarò a parlargli; & se ciò non farò, minaccia di non partire da questo luogo sin tanto, che non siamo tutti confumati dalla fame“²²⁰. Подоцна, Самуил ја освоил Дукља, а затвореникот Владимир го испратил во Преспа²²¹. Потоа го нападнал Олхинио (Улцињ), а кога не можел да го заземе, „ја опустошил цела Далмација дури до Зара“ (Задар). Исто така го изгорел, според Орбини, прво Lausio (Рагуза, Дубровник)²²², а потоа Cataro (Котор)²²³, ги опустошил Босна и Рашка и се вратил во

²¹⁵ Стјепан Антољак, Самуиловата држава, 380.

²¹⁶ Љубинка Басотова, цит. дело, 194-195.

²¹⁷ Никол Банашевиќ, Летопис попа Дукљанина и народна предања, Београд, 1971, 142.

²¹⁸ Тоа е денешниот Тарабош, каде што и сега постои населба Облик со урнатини (Фердо Шишић, цит. дело, 455-456). Шишиќ истакнува дека во 1405 и 1426 година се спомнува местото Свети Владимир, во близината на Улцињ, додека, пак, брдо Владимир со остатоци од утврдување и денеска постои, од месните жители наречено Мали Сумс (На истото место, 123-124, бел. 126).

²¹⁹ "Olchinio, hora Dulcigno" (Мауро Орбини, цит. дело, 221).

²²⁰ На истото место. Сп.: Никол Банашевиќ, Летопис попа Дукљанина и народна предања, 139.

²²¹ Мавро Орбини, цит. дело, 143-144.

²²² Мауро Орбини, цит. дело, 222. Го користи постарото име што го дава Дукљанин за Рагуза (Дубровник), а тоа е Lausium (Фердо Шишић, цит. дело, 333).

„Бугарија“²²⁴. Во врска со овие називи, Орбини не го следи Дукљанин, којшто го дава постарото име од Катаро, а тоа е Decatarum. На друго место, цитирајќи го засега изгубеното дело на извесен Baldasar Spalatino²²⁵. Орбини го изнесува податокот дека градот Cataro (Котор) Романите го нарекувале Ascriuio, а домашните Gurdouo²²⁶. Шишиќ истакнува дека во „Летописот на поп Дукљанин“ именувањето на Дубровник и на Котор со старите имиња Левзиум и Декатариум ја покажува староста на податоците, бидејќи веќе во XIII век се среќаваат само Рагузиум и Катаро²²⁷.

Во меѓувреме, додека Владимир се наоѓал во затворот во Преспа, една од Самуиловите ќерки - Косара²²⁸, според Орбини, се вљубила во Владимир и побарала од татка си да го ослободи и да ѝ дозволи да се омажи за него. Со тоа Самуил се согласил, особено затоа што кралот Владимир потекнувал „од старо кралско семејство“. По венчавката го поставил за управник на „татковото царство“ и уште го зел Драч и целата негова област и му го вратил на Владимировиот чичко Драгомир Требиње и сè што му зел. На крајот оваа приказна завршува среќно: „Владимир ја однел жената си дома и среќно си живееле, а тој управувал со земјата на општо задоволство на народот“²²⁹. Потоа Орбини вели: „Не долго потоа Самуил умрел и го наследил син му Радомир“²³⁰, со што ги прескокнува настаните за кои не зборува ни Дукљанин, но затоа во останатиот дел од книгата наоѓаме податоци за развитокот на државата во периодот што е изоставен во „Летописот“. Тука се податоците што ги дава за настаните околу Солун и битката на реката Сперхеј, коишто се речиси идентични со оние на Скилица²³¹.

Имено, кога Василиј II ги смирил граѓанските војни и немири, се подготвувал да му се одмазди на Самуил и „го пратил во Тракија својот префект Грегориј Таронит за да им се спротисти на Самуиловите сили“, но притоа тој бил убиен, а синот Ашот бил заробен²³². Иако акциите на

²²³ Мауро Орбини, цит. дело, 222..

²²⁴ Мауро Орбини, цит. дело, 144 и 164. Овие настани се случиле пред 992 година (Стјепан Антољак, Самуиловата држава, 386-397).

²²⁵ Види: Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 390-391.

²²⁶ Мауро Орбини, цит. дело, 297.

²²⁷ Фердо Шишиќ, цит. дело, 333 и 456.

²²⁸ Покрај народното име Косара, Самуиловата ќерка го имала и црковното име Теодора, кое е потврдено во додатокот на Михаил Деволски (ГИБИ, VI. Съставители Ив. Дуйчев, Л. Йончев, П. Тивчев, В. Тъпкова-Займова, Г. Цанкова-Петкова. Под редакцијата на М. Войнов, Ив. Дуйчев, В. Тъпкова-Займова, Софија, 1965, 287, бел. 5; Божидар Проквиќ, Постанак једне словенске царевине, 285, бел. 2; Никола Банашевиќ, цит. дело, 145).

²²⁹ Мауро Орбини, цит. дело, 144-145.

²³⁰ На истото место, 145.

²³¹ ВИНЈ, III, 88-90.

²³² Мауро Орбини, цит. дело, 239.

Самуил Орбини не ги датира, сепак се работи за нападот на Солун во 995 година²³³. Потоа, пишува Орбини, „царот го испраќа префекторот на целиот Запад, магистерот Никифор Врана“ (Никифор Уран).

Натамошното известување се однесува за битката кај Сперхеј: „Затоа Никифор ја подигнал војската и отишол по подножјето на Олимп во Лариса. Тука ја оставил колата со својот багаж и со забрзан марш преминал во Тесалија. Минувајќи ги исто така Фарсалските Полиња и реката Епидам, го поставил логорот на брегот од реката Сперхеј, наспроти Самуил. Но, бидејќи оваа река по големите дождови тогаш била толку надојдена што се излила од своето корито, Бугаринот воопшто не се плашел од некој ненадеен напад. Никифор, меѓутоа, ноќта наредил да се испита дали таа река би можела да се прерази, па бидејќи нашол за тоа едно многу погодно место, ја префрлил војската на другиот брег, та ноќта ги нападнал Бугарите, коишто, речиси сигурни, биле на спиење. Многу од нив убил, зашто толку била темна ноќта што никој не успеал да го дофати оружјето. Тука бил тешко ранет Самуил и неговиот син Роман, а би биле и заробени да не се сокриле меѓу телата на убиените. Следната пак ноќ избегале во планините на Етолија, преку чиишто врвови стигнале на планината Пинд, а подоцна оттаму во Бугарија. Во меѓувреме Врана ги ослободил заробените Ромеи, ги ограбил мртвите Бугари, та, собирајќи голем плен во непријателскиот логор, се вратил во Солун“²³⁴.

По поразот кај Сперхеј, Орбини раскажува за уште една љубовна авантура, сега на Самуиловата ќерка Мирослава со затвореникот Ашот, многу слична на онаа меѓу Косара и Владимир. И оваа љубовна драма завршува со брак, откако Мирослава ќе му се закани на татка си со самоубиство доколку не ѝ дозволи да се омажи за Ашота. По свадбата, Самуил ги испратил зетот и ќерката во Драч и го поставил Ашота за управник. Меѓутоа, кога стигнале таму, Ашот и Мирослава се качиле на византиските галии што заради одбрана таму крстареле и отпловиле во Цариград, каде што на Ашот „му е доделена титулата магистер, а на неговата жена честа на зоста“²³⁵.

Постојат некои разногласија околу овој брак на Самуиловата ќерка Мирослава со византискиот затвореник Ашот. Златарски е на мислење дека тој не можел да биде склопен веднаш по поразот кај Сперхеј, туку по

²³³ С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 417.

²³⁴ М а в р о О р б и н, цит. дело, 239-240. Битката на Сперхеј според Антолјак, се случила во 995 или 996 година (С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 418-420. За имињата *Македонија* и *Македонци*: и с т и о т, „Македонија“ и „Македонците“ во средниот век, СМ, I, 168.

²³⁵ М а в р о О р б и н, цит. дело, 240. Мирослава не добила патрициска титула, туку зоста, со којашто станала една од високите дворски дами во Византиското Царство (ВИНЈ, III, 93, бел. 62).

крунисувањето на Самуил за цар и секако по склопувањето на бракот помеѓу Косара и Владимир, но не порано од 999 година²³⁶. Ферлуга пак не се согласува со мислењето на Адонц, според кого е невозможно во Самуиловата фамилија да се случат два аналогни брака. Според него љубовната приказна на Ашот послужила како основа за внесувањето на ликот на Владимир во „Летописот на попот Дукљанин“ како зет на Самуил, а потоа е измислен судирот меѓу нив за овој да биде Самуилов заробеник, па така наместо Ашот за кнез на Драч да дојде Владимир. Тој го поддржува мислењето дека бракот не бил склучен веднаш по битката кај Сперхеј, туку неколку години по освојувањето на Драч, но во никој случај не е измислен судирот на Самуил со Владимир²³⁷.

Од информациите дека Самуил поставувал управници во Драч дознаваме дека тој град веќе се наоѓал под негова власт. Во науката сеуште не е разјаснето прашањето кога Самуил го освоил. Ферлуга е на мислење дека тоа се случило по битката на Сперхеј, додека други веруваат дека Драч бил заземен „по 986, а многу пред 992/3 година“²³⁸. За заземањето на Драч Орбини известува со комбинација на вестите од Скилица и „Летописот на попот Дукљанин“, но дадени одделно. Прво го испушта нападот на Дукља и Драч, но затоа зборува за Ашот и Мирослава, коишто Самуил ги испратил во Драч и им ја предал на управување „таа област“ („Et fatte le nozze, mandò il genero con la figliuola à Durazzo, dandogli in gouerno quella prouincia“)²³⁹. Потоа, во преводот на „Летописот“ нападите на Дукља и Драч се ставени во една акција, по што на Владимир му било вратено татковото кралство и уште и Драч со целата негова област („Durazzo con tutto il suo territorio“)²⁴⁰, што во латинскиот текст на „Летописот“ гласи: „целата земја на Драчаните“ („totamque terram Duracenorum“)²⁴¹.

Кој бил, пак, вистинскиот намесник на Драч, претставува посебен проблем во науката. Податоците од „Летописот“ и од Скилица, според некои истражувачи, би можеле да се сфатат како Ашот и Владимир да биле поставени за намесници во исто време. Меѓутоа, според други (Басотова), двете известувања не се исклучуваат, бидејќи се однесуваат за различни периоди, а Самуил му го одзел намесништвото на Владимир и му го доверил на Ашота²⁴². И Антољак, согласувајќи се со Миличевик, смета

²³⁶ В а с и л Н. З л а т а р с к и, История на българската държава през средните векове, I, 2, 714, бел. 1.

²³⁷ В И Н Ј, III, 91-92, бел. 60.

²³⁸ На истото место, 92; С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 425-426.

²³⁹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 240; М а и г о О г б и н и, цит. дело, 430.

²⁴⁰ М а в р о О р б и н и, цит. дело, 145. „Ultimamente lo rinuesti del Regno paterno: & oltre à ciò gli aggonse Durazzo con tutto il suo territorio“ (М а и г о О г б и н и, цит. дело, 222).

²⁴¹ Ф е р д о Ш и ш и њ, цит. дело, 335.

²⁴² Л љ у б и н к а Б а с о т о в а, цит. дело, 200.

дека овие два настана не се меѓусебно спротивни, но објаснува дека разликата е во тоа што Владимир ја добил драчката земја, а Ашот го добил Драч на управување. Значи, Владимир бил назначен за крал и испратен во татковото кралство и целата област на Драчаните, а подоцна Ашот бил испратен само да ја брани оваа област, како што известува и Скилица²⁴³.

Според Орбини, којшто ги искористил обата извора, постојат и двата настана. Читајќи го неговото дело се чини дека заземањето на Дукља и поставувањето на Владимир за управник му претходи на испраќањето на Ашот во Драч. Раскажувањето на Орбини посебно за двата настана би можело да значи или дека тој некритички ги користел двата извора и едноставно ги внел податоците во своето дело без да ги испита дали и кога се случиле, или ги имал предвид податоците од двата извора, па така свесно известува за настанот што го опишува Дукљанин кога известува за оној што го опишува Скилица, и обратно. Поверојатна изгледа вторава претпоставка, бидејќи Орбини во своето дело на повеќе места знаел меѓу податоците од еден извор да вметне и податоци од друг. Имено, за бракот меѓу Владимир и Косара Орбини известува според „Летописот“, а за бракот меѓу Ашот и Мирослава според Скилица. Меѓутоа, иако, исто како Скилица, Орбини не соопштува за настаните околу склопувањето на бракот на Владимир и Косара, тој сепак во два наврата кажува дека Владимир бил Самуилов зет и притоа во првиот случај додава на маргината: „Тоа го пишува и Дукљанин“ (тоа се однесува и за следната реченица, во која зборува за смртта на Гаврил Радомир²⁴⁴). Значи, се повикува на вестите од Дукљанин додека го користи Скилица.

Известувањата што следат се однесуваат за походот на Василиј II, за што наоѓаме потврда во вестите на Скилица²⁴⁵. Според Орбини, царот продрел преку Никопол, разрушил многу утврдувања на Тријадица и се вратил во Мосинопол. Следната година ги испратил Теодокран и Никифор, „ксифијанскиот протоспатар“, со моќна војска да ги освојат утврдувањата од другата страна на планината Хемус (Балкан). Таму ги зазеле Голем и Мал Преслав и Плиска, а потоа се вратиле дома²⁴⁶. Меѓутоа, при пренесувањето на овие вести, Орбини прави неколку грешки. Така, наместо Филипопол го става Никопол, погрешно го пренесува името на Теодорокан како Теодокран, на „протоспатарот Никифор Ксифија“²⁴⁷ му дава слободен превод, па Никифор станува ксифијански протоспатар. Овие акции Орбини не ги

²⁴³ ВИНЈ, III, 91-92; Стјепан Антолјак, Самуиловата држава, 424-426.

²⁴⁴ Мавро Орбин, цит. дело, 243-245.

²⁴⁵ ВИНЈ, III, 95-96.

²⁴⁶ Мавро Орбин, цит. дело, 240.

²⁴⁷ ВИНЈ, III, 95-96.

датира, но веројатно се случиле во 999 и 1000 година²⁴⁸. Всушност, походот на Василиј II, во пролетта или летото во 999 година, претставувал брз пробив во пределот за којшто Самуил не покажувал посебен интерес, а имал цел да ги отсеке источните од централните предели на Самуиловата држава. Меѓутоа, целта не била постигната, бидејќи Сердика не успеал да ја освои и во бес разрушил повеќе тврдини околу денешна Софија, со што само го предизвикал незадоволството на тамошното население. Овие акции сепак биле вовед во неговиот план, според кој од овие страни ќе започне контраофанзива против центарот на Самуиловата држава²⁴⁹. Веќе следната година, како што пишува и Орбини, Василиј II испратил војска, на чело со патрицијот Теодоракан и протоспатарот Никифор Ксифија, на другата страна на Стара Планина (кај Орбини Ето). Притоа навистина ги зазеле Мал и Голем Преслав и Плиска, пред сè поради слабата одбрана на овие градови²⁵⁰.

Известувањето пак за византиските акции против Самуил (1001-1004) Орбини го започнува со исказот дека царот повторно продрел преку Солун и дава податоци за предавањето на градот Вегеа од страна на Добромир, којшто добил од византискиот цар чест на проконзул („dall'Imperadore nell'ebbe la dignità di Proconsole“) ²⁵¹. Исто така, согласно со вестите на Скилица²⁵², пишува и за одбраната на Сервија и за отпорот што му го пружил Николица. По заземањето на утврдувањето, царот поставил римска опсада, а „Бугарите“ ги префрлил во другите краеве, при што го заробил Николица, го одвел и го направил патрициј. Откако овој побегнал, дошол кај Самуил, па заедно тргнале да ја заземат Сервија, но кога царот дошол на помош тие се откажале. При бегството, Николица пак бил заробен и окован бил одведен во Цариград²⁵³.

Орбини известува дека царот, тргнувајќи од Сервија, обновил многу тврдини што Самуил ги разрушил, други зазел што ги држеле непријателите, а „Бугарите што таму ги затекнал ги испратил во местото наречено Волера“ (областа Волерон, источно од реката Места, помеѓу Родопите и

²⁴⁸ За датирањето на овие акции види го коментарот на Ферлуга во ВИНЈ, III, 96-97, бел. 67; С и м а Ѓ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 371.

²⁴⁹ Б о ж и д а р П р о к и ћ, Јован Скилица као извор за историју македонске словенске државе, 109-110; С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловото царство, 430-431.

²⁵⁰ Тоа според Антолјак значи дека „Самуил не се интересирал многу за некогашната бугарска престолнина, а ни до другите градови, места и предели во предбалканска Бугарија, која во поголемиот дел повторно ѝ припаднала на Византија“ (С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 445).

²⁵¹ М а у г о О г б и н и, цит. дело, 431; М а в р о О р б и н, цит. дело, 240.

²⁵² ВИНЈ, III, 97-98.

²⁵³ М а в р о О р б и н, цит. дело, 240-241.

Егејското Море)²⁵⁴. Потоа следи известувањето за нападите и освојувањето на градот Воден²⁵⁵, при што се забележува послободно пренесување на податоците од Скилица²⁵⁶. Тврдината пак Солун му била предадена на Драксан, којшто се оженил со ќерката на првиот прибатар („primo Pribatario“²⁵⁷, епитроп) на црквата „Св. Димитрија“. Подоцна двапати се обидел да побегне, но кога се обидел и третпат, бил фатен и казнет со набивање на кол²⁵⁸. Името на овој заповедник различно го транскрибираат: Драксан, Дракшан, Дражен или Драган²⁵⁹, а Орбини го предава со Драхан²⁶⁰, според Скилица (Δραξάνος²⁶¹).

Орбини раскажува и за настаните од следната 1002 година, кога Василиј II поставил опсада на Видин и по осум месеци го зазел. Во меѓувреме Самуил, со ненадеен напад го зазел Одрин. Она што е интересно во ова известување е временското определување на настанот. Имено, веста на Скилица дека тоа се случило „на самиот ден на Успението на Пресвета Богородица и на денот на панаѓурот“²⁶² („κατ’ αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεράγνου θεοτόκου“)²⁶³ Орбини ја пренесува како „nel dì dell’Ascen[si]a di N. Signore, la pre[st]e & faccheggiò“²⁶⁴, коешто пак Шундрица го преведува: „на дан Успења нашег господа, заузео га и поробио“²⁶⁵. Проблемот се состои во тоа што Орбиниевото известување не се однесува за Успението на Богородица (според Скилица, когошто го преведува), бидејќи зборува за Воскреснувањето на нашиот Господ и воопшто не спомнува панаѓур. Притоа, српскиот превод на ова место е непрецизен, бидејќи Успението не може да се однесува за Господ, туку само за Богородица²⁶⁶, па

²⁵⁴ Во Орбиниевиот текст: Volera (Mauro Orbini, цит. дело, 431); Мауро Орбин, цит. дело, 241. Сп.: Симе Ѓирковиќ, Коментари и извори, 371.

²⁵⁵ Мауро Орбин, цит. дело, 241.

²⁵⁶ ВИНЈ, III, 99.

²⁵⁷ Мауро Орбини, цит. дело, 432.

²⁵⁸ Мауро Орбин, цит. дело, 241.

²⁵⁹ Види: Стјепан Антољак, Самуиловата држава, 450.

²⁶⁰ Мауро Орбини, цит. дело, 431.

²⁶¹ ВИНЈ, III, 99.

²⁶² На истото место, 101.

²⁶³ ГИБИ, VI, 282.

²⁶⁴ Мауро Орбини, цит. дело, 432.

²⁶⁵ Мауро Орбин, цит. дело, 241.

²⁶⁶ Воскресението Христово и Успението на Богородица, освен што се далеку еден од друг според времето на празнувањето, тие не се ни приближно слични во однос на настанот што се прославува. Воскресението Христово (Велигден), најголемиот и најстариот христијански празник е подвижен и може да се падне на 35 датуми помеѓу 22. III/4. IV и 25. IV/8. V. Додека пак Успението на Пресвета Богородица (Голема Богородица) е еден од најзначајните празници и се слави на 28/15 август, проследен со повеќе народни собири, панаѓури и сл. (Види: Билејска Јанчиќ, Трудъ и издание Архимандрита Никифора, Москва, 1891 /Репринтно издание, Издание Свято-Троице-Сергиевой Лавры, 1990/, 137 и 456; Марко Китески, Македонски народни празници и обичаи, Скопје, 1996, 90-103 и 159-161).

штом стои зборот *N. Signore*. тогаш *Ascensa* секако треба да се преведе со Воскресение²⁶⁷. Забуната веројатно е настаната кога Мавро Орбини зборот *θεοτόκος* (мајката божја, Богородица), именка од женски род што се менува по втора деклинација, погрешно го превел со *Signore*, коешто го навело да помисли дека се работи за Христовото воскресение.

Известувањата за заземањето на Одрин се различни. Додека Скилица пишува дека Самуил го зазел овој град, коешто го прифаќа и нашиот извор, според Зонара, „Самуил ненадејно нападнал на Адријанопол и бидејќи надвор се одржувал панаѓур, тој запленил голема трговска стока и фаќајќи многу заробеници, се вратил дома“²⁶⁸. Ова известување на Зонара секако се однесува за ограбувањето што било извршено на Празникот Богородичино успение на 15 август, поради што некои сметаат дека Самуил не го освоил градот, туку дека се работи за диверзија заради одвлекување на вниманието на Василиј II²⁶⁹.

Следните податоци се однесуваат за битката кај Скопје. Имено, откако го утврдил добро Видин, Василиј II тргнал кон Скопје и бил известен дека Самуил се утврдил на другата страна на р. Вардар²⁷⁰, која по поројните дождови била надојдена. Василиј II сепак нашол начин да ја премине реката и ги нападнал ноќе. Притоа биле убиени многумина од Самуиловата војска, која не го очекувала овој напад, а самиот Самуил избегал со неколку свои војници²⁷¹. Потоа Скопје му било предадено на Василиј II од „Роман, синот на Петар, кого некои го нарекуваат според името на дедо му Симеон“, кој ја добил како награда титулата патрициј и бил именуван за префект на Абидос. Од Скопје Василиј II дошол во градот Перник, бранет од Кракра, но увидувајќи дека не може ни со сила ни со поткуп да го заземе, преминал во Пловдив, а оттаму се вратил во Цариград²⁷². Со тоа завршил доста успешниот четиригодишен поход на Василиј II (1001-1004), иако сеуште не бил навлезен во центарот на Самуиловата држава.

По завршувањето на овој поход следи период (1004-1014) за кој нема многу податоци, а оние што постојат се нејасни²⁷³. Орбини за овој период

²⁶⁷ Во модерниот италијански јазик зборот „*ascensione*“ е преведен со „Воскресение Христово“ (*Giorgo Norigiani, Vocabolario delle lingue italiana e macedone, prima parte, Roma, 1967, 55*).

²⁶⁸ ВИНЈ, III, 248.

²⁶⁹ В а с и л Н. З л а т а р с к и, Историја на бългaрската држава през средните векове, I, 2, 721-722.

²⁷⁰ „*L'Affio fiume, hora detto Vardari*“ (*М а в р о О р б и н и*, цит. дело, 432).

²⁷¹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 241-242. „Опсадата на Видин и настаните за коишто овде се зборува паѓаат во годините 1002-1004“ (*С и м а Ѓ и р к о в и ћ*, Коментари и извори, 371). Поради сличноста меѓу Самуиловиот пораз на Сперхеј и овој на Вардар, кај некои истражувачи се јавило сомнение во последниот исказ на Скилица. Меѓутоа, овој извор е единствен што зборува за настанот на Вардар (ВИНЈ, III, 102, бел.85; С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 452-453).

²⁷² М а в р о О р б и н, цит. дело, 242.

²⁷³ С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 458-466.

не дава никакви податоци, освен дека „царот секоја година водел војски во Бугарија, па робел и палел сè по ред“, додека „Самуил никогаш не се осудил да прифати борба со него“²⁷⁴. Така, Василиј II, „гладајќи дека станал многу послаб, решил со ровови и огради да му го сопре навлегувањето на царот“²⁷⁵. Всушност, Орбини пишува за премините од каде што обично влегувал Василиј II, кои Самуил ги оградил со огради и стража, жестоко спротиставувајќи ѝ се на византиската војска. Но кога Василиј II бил готов да се откаже, бил наговорен да остане од Никифор Ксифија, кој со забрзан марш ја заобиколил планината Беласица и на 29 јули се искачил на врвот, од каде што со голема врева нападнал.

Неговите податоци се однесуваат за почетокот на Беласичката битка. Во текот на битката, Самуиловата војска се вдала во бегство, а Василиј II успеал да ги разруши оградите и тргнал во потеря по бегалците. Голем број од Самуиловите војници биле заробени или испоубиени, а Самуил едвај бил спасен од Гаврил Радомир, кој на коњ го одвел во „тврдината Прилап или Прилуп“²⁷⁶ („Castello di Prilapo, ò Prilup“²⁷⁷). Во раскажувањето за Беласичката битка Орбини ги употребува термините „Cimbalongo e Cleidio“ за премините преку кои Василиј II постојано влегувал и каде што Самуил ги поставил оградите. За овие два топонима во науката постојат повеќе различни ставови, како за нивната убикација, така и за нивното потекло и значење²⁷⁸. Според Ќирковиќ, текстот на нашиот извор пока-

²⁷⁴ М а в р о О р б и н, цит. дело, 242.

²⁷⁵ На истото место.

²⁷⁶ На истото место, 242-243. Јован Скилица дава само едно име за градот Прилеп: „Πρίλα-πον“ (ВИНЈ, III, 107).

²⁷⁷ М а у г о О р б и н, цит. дело, 433.

²⁷⁸ Местото каде што секоја година Василиј II влегувал и каде што Самуил ги поставил пречките, Гилфердинг го наоѓа во Родопските Планини кај реката Струма, на патот од Тракија во Македонија под планината Беласица. Тоа е Кимбалунг, назив со романско потекло што значи Долго Поле, и Клеидион што значи Клуч (А. Г и л њ ф е р д и н г, Собрание сочинений, томъ первый, 252, бел. 2). Иречек овие два топонима ги бара близу до Струмица (К о н с т а н т и н И р е ч е к, История на Българите, 227). Рачки смета дека Самуиловите утврдувања биле поставени кај Места и Струма, а Беласица била на југ (F r a њ о R a ċ k i, Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost, Beograd, 1931, 50-51). Шлумберже смета дека се наоѓале во долината на р. Стримон (Г. Ш л њ о м б е р ж е, Цар Самуилъ и Василий II, София, 1943, 123-124). Местото на битката Шишкиќ го определува кај Клуч под планината Беласица (F r a њ о R a ċ k i, цит. дело, 480). За разлика од претходните, Иванов смета дека името Кимбалонгу има влашко потекло и значи „Поле - долго“ и одговара на селото Макриево, коешто е грчки превод на истото име (μικροσ - долг). Називот, пак, Клеидион има грчки корен и значи Клуч, а село под тоа име постои меѓу Струмица и Петрич, што значи дека Беласичката битка се одиграла во Клучката Клисуре (Й. И в а н о в њ, Бѣласицката битка, 29 јули 1014 г., Известия на Историческото дружество въ София, III, София, 1911, 3-7). Меѓутоа, Златарски смета дека Кимбалонгу не е село, туку серското Долго Поле меѓу езерата Бутково и Тахинос, а Клеидион исто така не е село, туку теснината меѓу планините Беласица и Огражден, северно од с. Клуч во месноста Куфалница (В а с и л Н. З л а т а р с к и, История на българската държава, I, 2, 730-731). Ј. Ферлуга во својот опширен коментар за известувањето на

жува дека тие премини се наоѓале во близината на Беласица²⁷⁹.

За резултатите на оваа битка Орбини се повикува на Зонара и соопштува дека Самуил учествувал со 50.000²⁸⁰, а Василиј II со 24.000 борци во овој судир, во којшто Ромеите биле победници. Исто така соопштува дека бројот на заробените Самуилови војници изнесувал 15.000, на кои царот наредил да им се извадат очите и на секој стоти да му биде оставено по едно око за да може да ги одведе другите да му се претстават на Самуил²⁸¹. Бројката на ослепените војници самиот Орбини вели дека ја дава според Зонара²⁸², иако тој податок се среќава и кај Скилица²⁸³. Истиот број војници го среќаваме и во хилендарскиот превод на Манасиевата хроника²⁸⁴, како и во Зографската бугарска историја²⁸⁵. Но Кекавмен зборува за заробени 14.000 „во крајот Загорје“²⁸⁶. Разликата што постои меѓу известувањата на Скилица и на Кекавмен, Ферлуга смета дека се должи на грешка од препишувачот²⁸⁷. За бројот ништо не спомнува Михаил Аталијат²⁸⁸, но токму неговото известување за потчинување на сите Самуилови војници

Скилица се изјаснува дека Клидион т.е. Клуч бил најтесниот дел од „Долгото Поле“. Тоа значи дека Кимбалонг бил поширок географски поим, којшто го содржи во себе потесниот Клидион - теснецот или клисурата Клуч, а се нарекува уште и Петричка Клисуре (ВИНЈ, III, 105-106, бел. 91). Томоски смета дека влезот во Македонија што Самуил го заградил се наоѓал во дервентот на р. Струма, меѓу денешните железнички станици Промахон и Стримон. Оваа клисура е формирана со пробивот на реката меѓу планините Беласица и Ченгел и кај местото Клиди е стеснета, а топоним Клидион и Клиди има и во клисурата меѓу Лерин и Петрско (Томоски, Белешки за некои месности во Македонија во почетокот на XI век, ИГВК, 206 и бел. 10а). Панов ја прифаќа можноста името Кимбалонг да има влашки корен, а не се согласува со Иванов и Ферлуга дека во XI век постоело с. Клуч, туку „Клидион ја означувал Клучката клисура, која се наоѓала од с. Коњарино надолу по течението на р. Струмица“ (Бранко Панов, Струмичката област во времето на Самуил, ИГВК, 163).

²⁷⁹ Сима Ѓирковић, Коментари и извори, 371.

²⁸⁰ Според Продолжувачот на Георги Монах, бројот на Самуиловите војници изнесувал 360.000 души (ГИБИ, VI, 155). Податокот од Скилица-Кедрен дека рускиот кнез Свјатослав за да тргне во освојување на Византиското Царство собрал околу 308.000 војници (На истото место, 260-261), според Антолјак, значи потврда дека бројот на Самуиловата војска што го изнесува Продолжувачот на Георгиј Монах, со оглед на големината на неговата држава, не мора да е претеран (Стјепан Антолјак, Воената сила и моќ на Самуиловата држава, СМ, I, 664).

²⁸¹ Мавро Орбин, цит. дело, 242. Ќирковиќ во својот коментар објаснува дека Орбини го користел Зонара само во врска со бројот на војниците, а во новите изданија на Зонара тој податок отсуствува (Сима Ѓирковић, Коментари и извори, 371). За местото на свирепиот чин види: Стјепан Антолјак, Фурка. Место на безмилосна пресметка со Самуиловите војници, СМ, I, 695-698.

²⁸² ВИНЈ, III, 249.

²⁸³ На истото место, 107.

²⁸⁴ Йордан Иванов, Български старини из Македонија, 623.

²⁸⁵ На истото место, 636.

²⁸⁶ ВИНЈ, III, 202.

²⁸⁷ На истото место, бел. 24.

²⁸⁸ На истото место, 232-233.

на Василиј II, за Ферлуга значи дека бројот 15.000 можеби и не е претеран, како што мислат некои истражувачи²⁸⁹.

Беласичката битка претставува почеток на рушењето на македонската држава, чијашто одбрана била сè послаба и постепено нејзината територија била заземана од византискиот император. Така, Орбини соопштува за Несторица, кој со голем број војска бил испратен од Самуил против префектот на Солун Теофилакт Вотанијат, но во битката доживеале пораз и многу од неговите биле заробени и однесени кај Василиј II што тогаш се наоѓал во преминот Клеидиј. Низ тие премини војската на Василиј II преминала во Македонија, се приближила до Струмица и го освоила утврдувањето Мацукион²⁹⁰, а Теофилакт бил испратен, палејќи сè по ред, да ги отстрани сите пречки на патот до Солун. Откако ова го сторил без отпор, на враќање бил нападнат и загинал со голем дел од војската. По веста за поразот на неговата војска и за смртта на Теофилакт Вотанијат, Василиј II се повлекол назад во Загорје, каде што на мирен начин ја освоил добро утврдената тврдина Мелник, со тоа што по ветувањата што им ги дал преку евнухот Сергија, ги наговорил граѓаните да го положат оружјето. Потоа се вратил во Мосинопол²⁹¹.

Додека престојувал во Мосинопол, како што соопштува Орбини, веста за смртта на Самуил (6. X 1014) Василиј II ја добил на 24 октомври²⁹². Смртта настапила кога Самуил ги видел своите ослепени војници, по што паднал на земја, па откако малку се опоравил, побарал свежа вода. Според Орбини, Самуил „бил нападнат од болеста што Грците ја нарекуваат кардиагма (Cardiogn²⁹³), по која за кратко време умрел“²⁹⁴. За датум на Самуиловата смрт некои го сметаат 15 септември 1014 година²⁹⁵, кога Гаврил Радомир ја презема власта, а други 6 октомври²⁹⁶, како што известува и Скилица.

²⁸⁹ На истото место, 250, бел. 18.

²⁹⁰ Спорот што постои во науката околу топонимот Мацукион се обиделе да го решат повеќе истражувачи. Некои од нив го идентификуваат со с. Мачуково, други не се согласуваат со тоа и сметаат или дека подоцнешното име е пренесено на с. Мачуково или пак се работи за погрешно именување на локалитетот Макриево (ВИНЈ, III, 110-111 бел. 105.). Остатоците од Мацукион некои истражувачи ги бараат „кај Мечково, во пазувите на Огражден, недалеку од постојната комуникација Струмица-Петрич и Клучката Сатеска“ (Томо Томоски, Белешки за некои месности во Македонија во почетокот на XI век, 208). Меѓутоа, сите се согласуваат дека се наоѓале во близината на Струмица, како што кажува и Орбини (според Скилица-Кедрен).

²⁹¹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 243-244. Види: Б р а н к о П а н о в, Струмичката област во времето на Самуил, 165-167.

²⁹² М а в р о О р б и н, цит. дело, 244.

²⁹³ М а у г о О г б и н и, цит. дело, 433.

²⁹⁴ М а в р о О р б и н, цит. дело, 243.

²⁹⁵ А. Г и л ь ф е р д и н г њ, Собрание сочинений, томъ первый, 255; К о н с т а н т и н И р е ч е к, История на Българияте, 228; F e r d o Š i š i ć, цит. дело, 480.

²⁹⁶ Б о ж и д а р П р о к и њ, Јован Скилица, 121; Б р а н к о П а н о в, Струмичката област во времето на Самуил, 168.

Во врска, пак, со местото каде што умрел Самуил, Мавро Орбини, потпирајќи се на Скилица²⁹⁷, соопштува за неговото бегство во Прилеп и за неговата смрт²⁹⁸, коешто би можело да се протолкува дека македонскиот цар го завршил животот во овој град. Но Михаил Аталијат, не спомнувајќи го Прилеп, вели дека Самуил „побегнал и умрел на мочурливиот остров Преспа, додека сите други му се потчиниле на царот“²⁹⁹. Поради тоа што овој извор е единствениот што го наведува местото на смртта на Самуил и бидејќи помеѓу бегството на Самуил во Прилеп и неговата смрт постои временски интервал од два месеца, а немало особена причина за продолжување на неговиот престој во Прилеп, особено по повлекувањето на Василиј II на исток, К. Аџиевски смета дека Самуил се вратил во Преспа и таму го завршил животот³⁰⁰. Меѓутоа, други истражувачи, верувајќи му на Скилица, се на мислење дека Прилеп е градот, каде што Самуил за последен пат престојувал³⁰¹.

Податоци за Самуиловото зацарување наоѓаме кај Јахја и во „Летописот на попот Дукљанин“. Имено, Јахја наведува дека по поразот што го доживеал Самуил од Никифор Уран, тој барал милост од Василиј II и токму кога царот се согласил да му ја даде, во затворот во Цариград умрел бугарскиот цар, по што Самуил „се прогласил тогаш себеси за цар“³⁰². Според Дукљанин, пак, во времето на Тугемир, Самуил „наредил да го нарекуваат цар“³⁰³. Врз основа на податоците првенствено од Јахја, може да се заклучи дека неговото прогласување за цар се случило најдоцна до 1000 или најрано во 996 година и, според Антолјак, најверојатно во времето на римскиот папа Гргур V (3. V 996 - 18. II 999)³⁰⁴.

Орбини во своето раскажување за Самуила, го одбележува почетокот на неговото самостојно владеење, како и неговата титула, но не го спомну-

²⁹⁷ ВИНЈ, III, 107.

²⁹⁸ Мавро Орбини, цит. дело, 243.

²⁹⁹ ВИНЈ, III, 232-233.

³⁰⁰ Коста Аџиевски, Пелагонија во средниот век (од доаѓањето на Словените до паѓањето под турска власт), Скопје, 1994, 40-41. Сп.: А. Гилџердинџ, Собрание сочинений, томъ первый, 255. Според некои археолошки истражувања, постои претпоставка дека е пронајден гробот на Самуил на островот Ахил, во Мала Преспа, што би значело дека тука го завршил животот (Христо Андоновски, Дали е пронајден гробот на цар Самуил?, ИГВК, 193-194).

³⁰¹ Константин Иречек, История на Българите, 228; Бранко Панов, Струмичката област во времето на Самуил, 167; Стјепан Антолјак, Самуиловата држава, 539.

³⁰² В. Р. Розенъ, Император Василій Болгаробойца. Извлеченія изъ лѣтописи Яхъи Антиохійскаго, Санктпетербургъ, 1883 (With an introduction by Marius Canard, Variorum Reprints, London, 1972), 34.

³⁰³ „Eo tempore surrexit in gente Bulgarinorum quidam Samuel, qui se imperatorem vocari jussit...“ (Фердо Шишић, цит. дело, 330).

³⁰⁴ Стјепан Антолјак, Самуиловата држава, 435 и 437.

ва чинот на неговото зацарување. Имено, тој вели дека Самуил станал „сам господар на Бугарија“³⁰⁵. Понатаму, избегнувајќи ја титулата цар, вели дека во времето на Тугемир „до власта во Бугарија се домогнал некојси Самуил“³⁰⁶. На друго место, повторно прескокнувајќи го чинот на зацарувањето, Орбини вели: „Во негово (на Владимир) време, Самуил веќе цар на Бугарите, влегол во Далмација...“³⁰⁷.

Интересно е да се забележи дека Орбини го нарекува Самуила „император“ во делот што е преведен од „Летописот“, но и таму често ја избегнува таа титула, додека пак во останатиот дел од „Кралството на Словените“ го нарекува крал или едноставно „Бугарин“. Негативниот став на Мавро Орбини кон македонскиот цар се должи не само на изворите што ги користел, туку можеби и на неговиот личен став кон оваа титула. Имено, тој слободно ги нарекува „императори“ византиските или германските владетели, но тоа не е случај и со Самуила.

II. Владеењето на Гаврил Радомир и Јован Владислав и ликвидирањето на македонската држава

Самуил бил наследен од син му Радомир, кој ја презел власта на 15 септември. Според Орбини, тој бил уште наречен Роман и Гаврил, син на една робинка од Лариса. Го опишува како покрупен и посилен од татко си, иако не толку паметен³⁰⁸. Зад пишувањето на Орбини за Самуиловиот син се кријат и други важни прашања, на коишто науката дала различни одговори. Тука е пред сè прашањето за името на македонскиот владетел, когашто Орбини го именува дури на три начина. Тој всушност прави комбинација од имињата што ги користел, односно Радомир според Дукљанин, а Гаврил и Роман според Кедрен³⁰⁹.

За тоа пак чиј син бил, постојат главно две спротивни мислења. Додека Орбини, според Скилица, го претставува како син на некоја робинка од Лариса, Михаил Деволски известува дека мајка му била Агата, ќерка

³⁰⁵ „Samuelo solo Signore in Bulgaria“ (M a u r o O r b i n i, цит. дело, 429).

³⁰⁶ „Nel tempo di questo Tugemir fu assunto all'Imperio di Bulgaria un certo Samuelo“ (M a u r o O r b i n i, цит. дело, 220); M a v r o O r b i n i, Царството на Славяните, 142.

³⁰⁷ „Nel suo tempo Samuelo prefato Imperadore de' Bulgari, sonunforte effercito entrò in Dalmatia“ (M a u r o O r b i n i, цит. дело, 221); M a v r o O r b i n i, цит. дело, 143.

³⁰⁸ M a v r o O r b i n i, цит. дело, 243.

³⁰⁹ Види: С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 539, бел. 955. Јован Скилица го нарекува Гаврил Роман (ВИНЈ, III, 107). Шишиќ го именува како Гаврил-Радомир и смета дека „Византијците го превртеле Радомир-во Роман“ (Ф е р д о Ш и ш и ћ, цит. дело, 456). Сп.: К о н с т а н т и н И р е ч е к, История на българите, 229, бел. 48.

на драчкиот протеуон Јован Хрисилиј, а вториот брак на Гаврил Радомир бил со Ирина, робинка од Лариса, што значи дека таа не била негова мајка, туку негова жена³¹⁰.

Изгледа интересно и поставувањето на прашањето зошто новиот цар ја презел власта дури на 15 септември, десет дена по смртта на Самуил, ако се земе за точен овој датум. Некои тоа го објаснуваат со желбата на Гаврил Радомир своето стапување на престолот да го обележи со некоја свеченост, веројатно со собир на народот, благородништвото и свештенството, а тоа можело да се направи дури десет дена по смртта на татко му³¹¹. Според некои, тоа се случило во Битола, каде што Гаврил Радомир и претходно имал свој дворец и каде што била пренесена власта заради местоположбата³¹².

Според Орбини, кога Василиј II ја добил веста за смртта на Самуил на 24 октомври, веднаш тргнал кон Солун, а оттаму кон Пелагонија, не правејќи штети на земјата, освен што ја запалил „Бутелијанската палата“³¹³ (палатата на Радомир во Битола). Подоцна ги зазел утврдувањата Прилеп и Штип³¹⁴, ја преминал реката Црна³¹⁵ и стигнал до Воден, а оттаму на 9 јануари дошол во Солун³¹⁶. Ова се однесува за походот на Василиј II, чија-што главна цел била заземањето на Гавриловата резиденција во Битола, но притоа градот не бил заземен. Фактот што ништо не е запалено во Пелагонија се должи на целта што ја имал и брзината со која се движел. Истовремено со овие акции посебна војска учествувала во заземањето на тврдините Прилеп и Штип³¹⁷. При овој напад, со освојувањето на Прилеп, Византијците воспоставиле контрола над комуникацијата што ги поврзувала централните области на Самуиловото царство со Повардарието и областите источно од Вардар³¹⁸. Во врска со овие настани Орбини соопштува дека царот стигнал до Воден, но ништо не спомнува за писмото од Радомир до Василиј II, во кое барал мир со Византија. Напротив, тој ја претставува ситуацијата во сосема поинаква светлина. За Радомир вели дека, „гневен

³¹⁰ ВИНЈ, III, 108, бел. 99; С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловото царство, 540.

³¹¹ Б о ж и д а р П р о к и њ, Јован Скилица, 121.

³¹² ВИНЈ, III, 108, бел. 100.

³¹³ „il palazzo Buteliano à Radomir“ (M a u r o O r b i n i, цит. дело, 434).

³¹⁴ „Castello di Prilapo, & di Stipeio“ (На истото место).

³¹⁵ „fiume Zarna“ (На истото место).

³¹⁶ M a v p o O p b i n, цит. дело, 244;

³¹⁷ Ациевски не се согласува со истражувачите што ја поистоветуваат тврдината Стипион со Штип, туку смета дека таа „се наоѓала на локалитетот 'Девол град' во областа Раец, соседна на Пелагонија, на магистралниот пат Прилеп-Градско на влезот во малата Дреновска клисура“ (К о с т а А ц и е в с к и, Пелагонија во средниот век, 44).

³¹⁸ На истото место, 45.

поради смртта на татко си, ја ограбил Тракија и продрел со коњицата сè до ѕидините на Константинопол, влевајќи голем страв на целата Ромејска Империја³¹⁹, односно дека „постојано војувал со Грците и стигнал сè до Константинопол“³²⁰.

За смртта на Гаврил Радомир Орбини соопштува на неколку места во своето дело. За него вели: „Не владеел ни цела година, бидејќи насилно го убил во лов Ароновиот син Јован Владислав, кому тој му го спасил животот кога Самуил ги убил другите негови браќа“³²¹. Ова известување Орбини го дава според Скилица, но со извесна измена. Имено, Скилица зборува за „Ароновиот син, когашто, кога требало да загина, го спасил од смртта“³²². Орбини со послободното толкување на податоците, сакал да истаќне дека, благодарение на Гаврил, од целата негова фамилија единствено Јован Владислав бил спасен. На маргината од истата страница Орбини дообјаснува дека „истото тоа го пишува и Дукљанин“. Понатаму, прекинувајќи го Скиличиното раскажување, Орбини соопштува за тајниот пратеник од Василиј II кај Јован Владислав со цел да го убеди да го одмазди татка си Арон, којшто бил убиен од Самуил, и ветувајќи му ги Радомировите провинции. Набргу Владислав тоа и го сторил, иако лично на Гаврил Радомир му го должел својот живот³²³. Овде Орбини не става забелешка, но затоа на следната страница, кога повторно ја спомнува смртта на Радомир, забележува дека тоа го пишува и Дукљанин. За Гавриловата смрт Орбини соопштува и во делот што е преземен од „Летописот“, каде што се известува дека Радомир го наследил Самуила и постојано војувајќи со Грците стигнал сè до Константинопол, како и за пратеникот на Василиј II кај Владислав и за убиството на Гаврил Радомир³²⁴.

Во меѓувреме царот Василиј II навистина ги испратил во Мегленската област Ксифија и Константин Диоген, коишто ја поробиле оваа област и

³¹⁹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 244; М а и г о О г б и н и, цит. дело, 434.

³²⁰ М а в р о О р б и н и, цит. дело, 145. Ферлуга смета дека е претерана информацијата што ја дава Скилица за ширењето на власта до Цариград (ВИНЈ, III, 109. бел. 101).

³²¹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 243.

³²² ВИНЈ, III, 107-109.

³²³ М а в р о О р б и н, цит. дело, 244. Ферлуга смета дека е можеби претеран податокот на Дукљанин дека постоел договор меѓу Владислав и Василиј II, но верува во тоа кој го убил и како (ВИНЈ, III, 109. бел. 101).

³²⁴ Според Орбиниениот превод на „Летописот“, царот му ветил на Владислав дека ќе му ги даде сите провинции што му припаѓале на Радомир, ако го убие братучедот и тоа и го сторил. Орбини уште додава (иако во Дукљаниновиот „Летопис“ тоа го нема) дека тој сметал оти не може слободно да владее додека е жив Владимир, шурата на Радомир. Затоа Владислав и него го убил со измама и го зазел со војска неговото кралство. Како што му било ветоено, го добил и градот Драч, но тогаш наводно бил убиен од ангел во времето на еден пир во Драч (М а в р о О р б и н и, цит. дело, 145-147; спл.: Н и к о л а Б а н а ш е в и ћ, цит. дело, 140). За смртта на Владимир, Златарски истакнува дека тој умрел на 22 мај 1016, а не 1015 година (В а с и л З л а т а р с к и, Историја на българската държава, I, 2, 762-763, бел. 1).

поставиле опсада на градот, свртувајќи го текот на реката што течела наоколу и ги поткопувала градските сидини. Набрзо потоа жителите се предале и многумина биле заробени, меѓу кои и Гавриловиот советник Домитијан Кавхан, кнезот на Меглен³²⁵ Илица со други големци и многу војници. Военоспособните биле испратени во Аспраканија³²⁶, а другите биле предадени на милоста на војниците, додека дворецот Нотија, близу до Меглен³²⁷, наполно бил изгорен. Петтиот ден³²⁸ кај царот бил доведен слугата на Јован Владислав со порака дека Гаврил е мртов и со ветување дека ќе му биде сојузник и пријател, а царот му испратил потврда за сè што му било ветено во повелба запечатена со печат³²⁹. Орбини тука го испушта податокот што го среќаваме кај Скилица, дека по неколку дена византискиот цар добил уште едно писмо од Владислав, во кое тој и неговите архонти го гарантираат нивното потчинување на византиската власт³³⁰.

Што се однесува за местото на смртта, Орбини го изостава, иако Скилица за место на злосторот го посочува Петриско³³¹. Единствен извор што го лоцира овој настан на друго место се „Чудата“, каде што наводно Св. Димитрија го убил Гаврил Радомир во Соск³³². Меѓутоа, сите извори, меѓу кои и Мавро Орбини, се согласни дека убиството се случило во време на лов. Но, освен кај Скилица и попот Дукљанин, постојат известувања за смртта на Гаврил Радомир и кај Зонара³³³ (коишто можно е да биле користени и од Орбини), како и во „Чудата на Св. Димитрија“, каде што е изразена голема омраза кон македонскиот владетел, а неговата смрт е прет-

³²⁵ Principe di Moglieni Elitze (M a u r o O r b i n i, 435).

³²⁶ Аспраканија е ерменската област Васпуракан, која дошла под византиска власт дури во зимата на 1021/22 година. Според Ферлуга, зборувајќи за испраќањето на заробеници во оваа област, Скилица веројатно мислел на темата Васпуракан (ВИНЈ, III, 115, бел. 122).

³²⁷ Il castello, chiamato Notia vicino alli Mogleni (M a u r o O r b i n i, цит. дело, 435), а кај Скилица Ἐνὸντια. Тоа е денешниот локалитет Нотиа во северниот дел од Мегленската долина (ГИБИ, VI, 287, бел. 1; ВИНЈ, III, 115, бел. 122а).

³²⁸ Некои сметаат дека се работи за петтиот ден по падот на Меглен (В а с и л З л а т а р с к и, История на българската държава, I, 2, 748), други пак мислат дека станува збор за петтиот ден по убиството на Гаврил Радомир (Б о ж и д а р П р о к и њ, Јован Скилица, 126, бел. 3).

³²⁹ М а в р о О р б и н и, цит. дело, 244-245.

³³⁰ ВИНЈ, III, 115.

³³¹ На истото место.

³³² На истото место, 47. Според Томоски, Соск лежел северно од Молско и јужно од Пелагонија, на патот Острово-Молско (Т о м о Т о м о с к и, Каде лежел средновековниот град Соск?, Гласник, XXX, 1-2, Скопје, 1986, 256-257). Градот Молско пак, според Томоски, „лежел кај денешното село Лехово, на патот Костур-Острово и тоа на местоста Маркови Кули што се наоѓа на ридот, кој се протега меѓу селата Лехово и Зеленич на една страна и блиските села на друга страна“ (и с т и о т, Молиск - Молско - Молескова (Лескова) - Лехово, ГЗФФ, 3 (29), Скопје, 1977, 177).

³³³ ВИНЈ, III, 250.

ставена како резултат на гневот на светецот³³⁴, за разлика од претходните, каде што смртта настапила во време на лов. Овој начин на убиство во лов е познат и доста користен во творбите на разни народи. Меѓутоа, Банашевиќ е на мислење дека во околностите во кои опстојувала во тој момент државата, кога било можно некој претендент лесно да изврши смена на престолот, веројатно не било погодно време за лов, ниту пак Владислав лично да го извршил убиството. Затоа, тој смета дека е поверојатно неговото убиство да се случило при отстапување или бегане, по што Владислав бил прогласен за цар³³⁵.

Подоцна Василиј II забележал дека Владислав не се придржува според ветеното, па се вратил и го зазел Острово со околниот крај Соска и Пелагониско Поле и наредил да им се ископаат очите на сите заробеници. Го зазел и Охрид, кралската престолнина. Потоа решил да оди на Драч, бидејќи по убиството на Гаврил, а потоа и на неговиот зет Владимир од страна на Владислав³³⁶, територијата на Драч била повеќепати ограбувана, некогаш од Владислав, а некогаш од неговите заповедници³³⁷. Мировните преговори, започнати по смртта на Гаврил Радомир, биле обновени со новиот македонски владетел, но наскоро биле и прекинати. Причината за тоа Скилица ја наоѓа во неискрените намери на Владислав, но можно е Василиј II да немал ни намера да го исполни договореното, бидејќи главната цел му била ликвидирањето на Гаврил Радомир. Потоа организирал еден неуспешен заговор против новиот македонски владетел, поради што византискиот цар го презел новиот голем поход³³⁸.

Во текот на новиот поход, биле заземени повеќе македонски градови. Околу заземањето на Охрид Орбини не бележи никаков отпор, како што тоа го прави и Скилица³³⁹, додека Зонара истакнува дека градот бил освоен со опсада³⁴⁰, што би значело дека градот сепак давал отпор³⁴¹. Охрид е заземен, според Ферјанчиќ, со брза и лесна опсада, бидејќи во градот имало малку војска, чијашто главнина на чело со Јован Владислав се наоѓала кај Драч, а Василиј II веројатно тргнал со мала војска за побрзо да напредува.

³³⁴ Омразата, со која зборува Јован Ставрикиј, според Ферјанчиќ, произлегува од негативната локална традиција и со тоа ја објаснува претпоставката дека Гаврил Радомир како совладетел ја добил северна Грција и во неа владеел доста подолго отколку што траело неговото формално владеење (ВИНЈ, III, 47, бел 15).

³³⁵ Н и к о л а Б а н а ш е в и ћ, цит. дело, 192-193.

³³⁶ На ова место на маргината Орбини вели: „ова го пишува и Дукљанин“.

³³⁷ М а в р о О р б и н, цит. дело, 245.

³³⁸ За причините за прекинон на преговорите да се види коментарот на Ферјанчиќ во ВИНЈ, III, 116, бел. 128; К о с т а А ц и е в с к и, Пелагонија во средниот век, 48-49.

³³⁹ ВИНЈ, III, 119.

³⁴⁰ На истопто место, 250.

³⁴¹ С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 552, бел. 1019.

При заземањето на Охрид може да се сфати дека бил заземен градот, а не и тврдината, што се потврдува и со податоците за дефинитивното освојување, кога се најдени големи богатства³⁴². Византискиот цар само кратко се задржал во охридското предградие³⁴³ и со еден одред коњица со Георгиј Гоницијат и протоспатарот Орест тргнал со задача „да го пустошат и робат Пелагониското Поле“³⁴⁴. Ова било сторено веројатно за осигурување на заднината на византиската војска што се упатила кон Охрид³⁴⁵. Меѓутоа, како што истакнува Орбини, војска под водство на Иванче (Ивац)³⁴⁶ ги опколила и сите ги убила. Поради тоа царот Василиј II се вратил во Пелагонија и гонејќи го Иванче, стигнал до Солун, а оттаму во Мосинопол³⁴⁷. Војсководецот Иванче (Ивац) веројатно бил оставен да ја брани Пелагонија, каде што можеби се наоѓале и имотите на неговата фамилија³⁴⁸.

Нападот на Василиј II на Охрид, враќањето во Пелагониското Поле во есента на 1015 година и нападот на Драч на Владислав во 1016 година тешко можат да се усогласат хронолошки. Но, бидејќи нападите на Драч биле долготрајна акција, веројатно првите напади биле во времето кога Владислав се обидува да го повика Владимир во Преспа (1015) во истата година кога Василиј II кратко престојувал во предградието на Охрид, а Драч го нападал Владислав по 22 мај 1016 година³⁴⁹.

За освојување на градот Струмица бил испратен Давид Аријанит, кој со жестина ги нападнал тие места и ја зазел Термица³⁵⁰, а против утврдувањето Тријадица бил испратен Ксифија. Заземајќи ги сите утврдувања во рамнината, ја освоил и тврдината Бојон³⁵¹. Во истата година во февруари царот од Цариград отишол во Тријадица и ја опседнал тврдината Перник, која ја напаѓал непрекинато 88 дена без успех и потоа отишол во Мосинопол³⁵². Поради збрката што ја направил Орбини при предавањето на вес-

³⁴² ВИНЈ, III, 117, бел. 131

³⁴³ Бранко Панов, Охрид и Охридската област од средината на X до крајот на XII век, 728.

³⁴⁴ Мавро Орбин, цит. дело, 246.

³⁴⁵ Коста Ациевски, Пелагонија во средниот век, 49.

³⁴⁶ Кај Орбини: Iuanze i Ibatza (Мауго Орбини, цит. дело, 435), а кај Скилица: ὁ Ἰβάρτης (ГИБИ, VI, 292).

³⁴⁷ Мавро Орбин, цит. дело, 246.

³⁴⁸ Коста Ациевски, Пелагонија во средниот век, 49.

³⁴⁹ ВИНЈ, III, 119, бел. 136.

³⁵⁰ Термица различно ја локализираше: кај Шапкарево, денешен Топлец, или кај с. Банско, близу до Струмица (Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 372). Томоски ја убицира на локалитетот Калеери, над с. Банско (Томо Томоски, Белешки за некои месности во Македонија, 208).

³⁵¹ Веројатно се наоѓал под Витоша (На истото место, 372). Во Орбиниевниот текст: Βοιον (Мауго Орбини, цит. дело, 436).

³⁵² Мавро Орбин, цит. дело, 246.

тите од Скилица, опсадата на Перник ја става временски погрешно, иако кај Скилица таа е во 1016 година³⁵³.

Во пролетта, обновувајќи ја војската, Василиј II повторно нападнал и со опсада го зазел утврдувањето Лонго. Потоа биле испратени Давид Аријанит и Константин Диоген во Пелагониското Поле, од каде што биле доведени многу заробеници и стока³⁵⁴. Се обидел да го заземе и Костур, но бидејќи не успеал, се откажал. Добил писмо од „префектот на Доростол Тициј“³⁵⁵ дека Кракра и Јован, кои ги привлекле на своја страна и Печенезите, се подготвуваат со голема војска да удрат на византиските области. Василиј II веднаш го променил правецот и на помин ја запалил „белградската тврдина“, а ја обновил Берија и ги разрушил Острово и Молиско³⁵⁶. Интересно е спомнувањето на „белградската тврдина“ во српскиот превод на Орбиниевото дело од Шундрица, како и во коментарите на истото дело од Кирковиќ³⁵⁷, бидејќи Орбини воопшто не го именува така овој град. Напротив, Орбини, како и Скилица³⁵⁸, го бележи како Босоград³⁵⁹. Во врска со неговото локализирање, што претставува посебен проблем, некои автори го имаат идентификувано како Божиград (западно од Костур по горниот тек на р. Девол), меѓутоа, имајќи ја предвод поправката на Михаил Деволски, веројатно се работи за Вишеград (на патот од Костур за Бер)³⁶⁰.

Во овој поход што се одвивал во раната пролет на 1017 година, Василиј II се упатил кон јужните и југозападните области на Самуиловото Царство³⁶¹ и притоа била заземена тврдината Лонгос³⁶². Нејзината местополо-

³⁵³ Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 372.

³⁵⁴ Српскиот превод на ова место гласи: „одакле су довели многу заробљеника и коња“ (Мауро Орбин, цит. дело, 246). Во Орбиниевиот текст: „onde menatono gran preda di huomini, & di animali“ (Мауро Орбини, цит. дело, 436). Според Антољак, овие вести укажуваат на тоа дека Пелагонија изобилувала со добиток и била густо населена, што значи дека земјоделството сеуште имало второстепено значење (Стјепан Антољак, Самуиловата држава, 562). Ациевски не се согласува со ова мислење, бидејќи не е земен предвид фактот дека „овој поход бил преземен напролет, кога добитокот масовно се изведувал на пасење, па не било тешко да се заграби во поголем број, а жетвата била далеку и византиската војска не освоила ни едно утврдено место, па затоа и не заграбила жито во поголема количина (Коста Ациевски, Пелагонија во средниот век, 54-55).

³⁵⁵ „Доростол е Дуростолум или Дрстар, денес Силистрија“, а името на неговиот стратег Тициј. Кирковиќ смета дека тоа е резултат на забуна, бидејќи треба да стои Цицикиј (Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 372). Во Орбиниевиот текст стои: „Titzio Prefetto di Dorostolo“ (Мауро Орбини, цит. дело, 436). За изразот „стратегот во Доростол“ кај Скилица види го коментарот на Ферлуга (ВИНЈ, III, 121-122, бел. 145).

³⁵⁶ Мауро Орбин, цит. дело, 246.

³⁵⁷ Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 372.

³⁵⁸ „та Восограда“ (ВИНЈ, III, 122).

³⁵⁹ „il Castello di Bosograda“ (Мауро Орбини, цит. дело, 436).

³⁶⁰ Види: ГИБИ, VI, 289, бел. 4; ВИНЈ, III, 122, бел. 146.

³⁶¹ Коста Ациевски, Пелагонија во средниот век, 54.

³⁶² Longo (Мауро Орбини, цит. дело, 436).

ложба не е одредена, но познати се два Лонгоса, од кои едниот недалеку од Вардар, а другиот на Халкидичкиот Полуостров. Затоа Ферлуга смета дека оној Лонгос за којшто зборува Скилица, а според тоа и Орбини, веројатно треба да се бара североисточно од Костур кон Вардар³⁶³.

Орбини соопштува дека Василиј II не отишол понатаму, бидејќи добил вест дека по предавството од страна на Печенезите, Кракра и Јован се откажале од походот. Но на враќање ја зазел Сетина, кадешто го зел големото количество жито што се наоѓало во Самуиловата кула, а другото го запалил³⁶⁴. Подоцна, кога разбрал дека Јован Владислав се наоѓа близу, ги упатил напред западните одреди и одредите од Солун под водство на Константин Диоген. На византиската војска македонскиот владетел ѝ поставил заседи, а царот Василиј II ја повел војската напред. Кога го виделе тоа Јовановите извидници, се вратиле претрашени викајќи: „Бегајте, царот“³⁶⁵, по што Јован Владислав и неговите луѓе се вдале во бегство, при што му биле одземени многу коњи и лична опрема и му заробиле негов роднина. Потоа Василиј II на 9 јуни се вратил во Воден³⁶⁶. Извикот на претрашените извидувачи Орбини го дава на словенски јазик, правописно приспособен кон грчкиот јазик: „BEZEITE ZESSAR“³⁶⁷, што всушност претставува латинска транскрипција на грчкото: „βεζεῖτε, ὁ Τζαῖσαρ“³⁶⁸ од Скилица. Тоа, според Антолјак, секако укажува дека „поголемиот дел од Владиславовата војска бил составен од Словени т.е. од Македонци, а не од никакви Бугари, кои наместо ‚бежите‘ го употребуваат зборот ‚бјагајте‘“³⁶⁹.

Битката кај Сетина е најголема по онаа кај Беласица. Во почетокот била испратена малубројна византиска војска, веројатно поради тоа што и Владислав бил дојден кај Сетина со мала војска, но кога ѝ била поставена заседата, Василиј II увидел дека е можен повторен пораз како оној во Пелагонија, па застанал на чело на војската како помош на Византијците. Токму ова надоаѓање на нова војска и тоа предводена лично од византискиот цар, предизвикало паника што резултирало со голем број убиени македонски војници³⁷⁰.

³⁶³ ВИНЈ, III, 120, бел. 142; сп. Стјепан Антолјак, Самуиловата држава, 561, бел. 1045.

³⁶⁴ Мавро Орбин, цит. дело, 247.

³⁶⁵ Во српскиот превод е испуштено: „Затоа Бугарите и другите Словени викале бегајте, зашто доаѓа императорот“ (Мауго Огбини, цит. дело, 437), а се зборува за македонските војски.

³⁶⁶ Мавро Орбин, цит. дело, 247;

³⁶⁷ Мауго Огбини, цит. дело, 437.

³⁶⁸ ВИНЈ, III, 123. За царската титула и за јазикот на овој израз види: Стјепан Антолјак, Самуиловата држава, 564-565, бел. 1058 и бел. 1059.

³⁶⁹ Стјепан Антолјак, Самуиловата држава, 565.

³⁷⁰ Коста Ациевски, Пелагонија во средниот век, 56-57.

Орбини соопштува и за смртта на македонскиот владетел, којшто постојано им нанесувал многу зла на Ромеите. По поразот кај Сетина и повлекувањето на византиската војска, Јован Владислав поставил опсада на Драч. Откако собрал добра војска и отишол во Драч, пишува Орбини, по доаѓањето бил убиен (не се знае од кого), по две години и пет месеци владеење³⁷¹. Користејќи извори со различни толкувања, тој во преводот на „Летописот“, според Дукљанин, вели дека наводно бил убиен од еден ангел при некој пир во Драч³⁷². Неговата смрт изворите различно ја опишуваат: бил убиен од ангел или од некој негов војник³⁷³. Единствено сите се согласуваат за местото на смртта - под Драч.

По смртта на Јован Владислав, започнал процесот за ликвидирање на македонската држава. Орбини соопштува и за оваа последна етапа од нејзиното опстојување, кога почнуваат одделни личности да му предаваат на Василиј II повеќе градови или тврдини. Некои се на мислење дека тоа ја прикажува организацијата на државата. Поголемите градови биле центри на поголемите области на чело со архонти, а тие опфаќале помали области на чело со велможи³⁷⁴. Така, на патот за Одрин, Василиј II ги сретнал братот и синот на Кракра, кои го известиле за предавањето на 35 тврдини, за што Кракра бил произведен во патрициј, откако му ја предале прочуената тврдина Перник. Во Мосинопол Василиј II ги примил и управниците на Пелагонија, Мороздвизд и Липенија, кои му ги предале сите градови. Оттаму отишол во Серес, каде што Драгомуш му ја предал Струмица и го довел со себе Јован, префект на Калдина, кого Самуил го држел затворен 22 години и за тоа Драгомуш бил удостоен со чинот патрициј. Кога се приближил до Струмица, дошол кај него архиепископот Давид со писмо од жената на Јован Владислав Марија со ветување дека таа ќе ја отстапи целата држава ако ѝ ги исполни барањата. Тука се состанал со Богдан, господар на тврдините во внатрешноста, кој исто така бил произведен во патрициј³⁷⁵. Набрзо по заземањето на Струмица и Струмичката област Византијците ја потчиниле цела Македонија; капитулацијата на Самуиловото царство се случила всушност токму во Струмица³⁷⁶.

³⁷¹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 247.

³⁷² М а в р о О р б и н и, цит. дело, 147.

³⁷³ Смртта на Владислав Иречек ја датира во пролетта на 1018 година (К о н с т а н т и н Иречек, Историја на бугарите, 231 и бел. 58). Според Шишиќ, тој бил убиен на крајот на февруари или почетокот на март 1018 година од некои негови војници (Ferdo Šišić, цит. дело, 480), а Антољак смета дека умрел во јануари или февруари 1018 година (С т ј е п а н Антољак, Самуиловата држава, 570 и 570-571, бел. 1076).

³⁷⁴ ВИНЈ, III, 124-125, бел. 161.

³⁷⁵ М а в р о О р б и н, цит. дело, 247-248.

³⁷⁶ Б р а н к о П а н о в, Струмичката област во времето на Самуил, 168.

Во овој период, кога македонската држава останала без цар, според Иречек, се формирале две партии. Едните сакале да се потчинат на византискиот цар, на чело со архиепископот Давид, царицата Марија и Богдан, и другите, кои се подготвиле за да им се спротистават, на чело со синот на Владислав Пресијан, Николица и Ивац³⁷⁷. Барањата од царицата Марија, според она што Орбини понатаму го соопштува биле на двете Самуилови ќерки да им биде ветено големо богатство и кралски брак, а на самата Марија да ѝ биде дадено достоинството на зоста, па со своите синови да биде испратена во Цариград. Може да се претпостави дека Марија токму тоа го барала од Васалиј II - материјална награда и привилегии, а секако и помилување на нејзиното семејство.

Од Струмица Василиј II отишол во Скопје и овој град му го предал на управување на Давид Аријанит, па се вратил преку Штип и Просек, каде што бил пресретнат од населението со одобрувања, песни и честитки. Оттаму влегол во Охрид, каде што биле сместени ризниците. Во нив Василиј II нашол големи количини пари и златни круни со скапоцености и стотини кентенери злато, а градот го предал на Евстатиј Дафномил. Потоа љубезно ја примил жената на Јован Владислав со трите сина заедно со незаконскиот син на Самуил и шесте ќерки, како и двете ќерки и петте синови на Радомир, од кои еден бил ослепен од Владислав кога ги убил Радомир со жената и зетот Владимир. Останатите три синови на Марија побегнале на планината Тмор³⁷⁸, бидејќи не сакале да дојдат пред царот³⁷⁹. Потоа кај него дошле и други личности, меѓу кои: Несторица, Царицо³⁸⁰ и младиот Добромир, а дошол и Владиславовиот син Пресијан³⁸¹ со браќата што биле на Тмор, кои подоцна се предале³⁸².

Потоа Василиј подигнал две утврдувања на Преспанското Езеро: „едно на средишната планина, кое го нарекол Василида“³⁸³, а другото на

³⁷⁷ Константин Иречек, История на българите, 231.

³⁷⁸ „Томорос е планински врв над селата Отешево и Пешчани“ (Томо Томоски, Преспа во средниот век, Историја, XV, 2, Скопје, 1979, 71).

³⁷⁹ Мавро Орбин, цит. дело, 248; По наредба на Василиј II на Марија ѝ била укажана должната почит (На истото место, 249).

³⁸⁰ За името на големецот Zarizo (Mauro Orbini, цит. дело, 438), С. Кирковиќ претпоставува дека се викал Лазарица (Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 372).

³⁸¹ Кај Орбини стои: Prospano (Mauro Orbini, цит. дело, 438). Иречек пишува: „Владиславовиот син Фружин“ (Константин Иречек, История на българите, 231 и бел. 59). Види: Вангелија Десподова, Гробот на Пресијан, внукот на цар Самоил, се наоѓа во Михаловце, Словачка?, Slavica Slovaca, 29, No.1, Bratislava, 1994, 16-23.

³⁸² Мавро Орбин, цит. дело, 249.

³⁸³ Според Скилица: „...од Охрид тргна кон езерото наречено Преспа и поминувајќи ја планината што се наоѓала меѓу нив подигнал тврдина на нејзиниот врв и ја нарекол Василида, а друга на реченото езеро“. Василида се наоѓала најверојатно над денешното с. Царедвор во преспанскиот крај (ВИНЈ, III, 130, бел. 176). Според Томоски, Василида била изградена покрај месноста Кале, на 5 км од с. Евла, меѓу р. Источка и Кошарска (Томо Томоски, Белешки за некои месности во Македонија, 208-209).

спомнатото мочуриште или подобро речено езеро³⁸⁴. Оттука продолжил за Девол, каде што повторно го примил во аудиенција Пресијан и неговите браќа, кои му ветиле верност, а за возврат Пресијан бил произведен во магистер, а другите во патрицији³⁸⁵.

Тука бил доведен и слепиот Иванче, за когошто Орбини опширно раскажува. Имено, по Владиславовата смрт Марија и другите личности се предале, додека Иванче побегнал и зазел една скоро непристапна планина. Ја држел кралската кула со градини и други раскоши, која некои ја нарекувале Брохот, а други Проништа³⁸⁶. Василиј II се обидува да го убеди Иванче да се предаде. По одговорот на Иванче царот бил во неизвесност повеќе од 56 дена. Тогаш Евстатиј, префектот на Охрид на денот на Богородичиното успение пошол без покана на свеченоста кај Иванче и побарал со него да разговара насамо. Кога останале сами, Евстатиј успеал да го собори и им наредил на своите двајца слуги да му ги извадат очите, а потоа го одвел во неговата палата, што предизвикало голем бес. Меѓутоа, по одржаниот говор на Евстатиј, постарите го признале византискиот цар и му ветиле верност. Потоа Евстатиј без отпор го одвел Иванче кај Василиј II, за што како награда ја добил префектурата Драч и сиот Иванчев подвижен имот, а Иванче го задржал под стража³⁸⁷. Со овој измамнички чин, Евстатиј успеал да елиминира еден силен византиски непријател, предводник на организиран отпор, по што преостанувал единствено уште засолнетиот Николица³⁸⁸.

Во тоа време дошол и Николица, кој неколкупати бил фаќан. Додека тој бил под опсада во планините, некои негови другари биле заробени, а некои се предале. Кога дошол ноќе во таборот, царот Василиј II веднаш го пратил во Солун и наредил да го држат под стража³⁸⁹, а потоа ја средил ситуацијата во Драч и Одрин³⁹⁰. Кога стигнал во Костур му ги довеле двете ќерки на Самуил, кои жестоко ја нападнале Владиславовата жена Марија кога ја виделе до царот. Ним, како што беше веќе речено, им било ветено големо богатство и кралски брак, а на Марија ѝ било дадено достоинството на зоста и со своите синови била испратена во Цариград. Таму Василиј

³⁸⁴ Од Михаил Деволски дознаваме дека тој град се викал Константион и се наоѓал над с. Шурленци на месноста Кале, што се издига стрмно над езерото покрај самиот брег (Т о м о Т о м о с к и, Белешки за некои месности во Македонија, 209-211).

³⁸⁵ М а в р о О р б и н, цит. дело, 249.

³⁸⁶ Во оригиналот стои: „che alcuni chiamarono Prochoto, e altri Pronista“ (М а у г о О р б и н и, цит. дело, 439).

³⁸⁷ М а в р о О р б и н, цит. дело, 249-252.

³⁸⁸ С т ј е п а н А н т о л ј а к, Самуиловата држава, 583.

³⁸⁹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 252.

³⁹⁰ Во Орбиниевит текст стои: „della colonia di Durazzo, & d'Adrianopoli“ (М а у г о О р б и н и, цит. дело, 441).

И влегол триумфално низ Златната врата, со златна круна на главата, на врвот нарежена, водејќи го пред себе царското семејство и други³⁹¹.

Со тоа, по речиси полувековно самостојно опстојување, конечно било подјармено Самуиловото царство и започнало повеќе-децениското византиско господство над Македонија. Некои од наследниците на Самуил ќе се појават дури кон средината на XI век како предводници на ослободителните востанија во Македонија. Во целото свое навистина опширно известување за македонската средновековна држава, Орбини соопштува речиси за сите настани сврзани со појавата и развитокот на македонската средновековна држава. Сепак, тој го испушта пратеништвото во Кведлинбург во 973 година. Исто така го прекинува раскажувањето по Самуиловото успех кај Трајановата Porta во 986 година, па потоа продолжува со заземањата на Самуил низ целиот Илирик. Празнината што се однесува за нападот на Дукља, заробувањето на Владимир и бракот со Самуиловата ќерка, ја пополнува во преводот на „Летописот на попот Дукљанин“, каде што за ова опширно се раскажува.

III. Карактерот на македонската средновековна држава

Самуиловата држава, којашто зафаќала голем дел од Балканскиот полуостров, успеала да опстане сè до 1018 година, кога конечно потпаднала под византиска власт. Значењето на оваа државна творба за македонската историја е големо, особено ако се има предвид дека нејзиното создавање го овозможило државното izdelување на македонскиот народ и создавањето на посебна црква. Консултирајќи ги изворите за тој период, Мавро Орбини ја почувствувал важноста на оваа средновековна држава и доста детално го проследил нејзиното создавање, развиток и ликвидирање.

За да го разгледаме карактерот на оваа држава веројатно би било упатно да се осврнеме и кон маркирањето на етничкото потекло на нејзините водачи, иако тоа не го покажува автоматски и етничкиот карактер на некоја држава. Во овој случај, кога наша главна цел е откривањето на Орбиниевата претстава за тоа која е народносната основа на членовите на македонската средновековна династија, како носители на државата, треба да напоменеме дека Орбини не кажува многу. Благодареејќи на бугарската државна традиција, тој сепак не можел да го разграничи македонскиот народ од етничките Бугари. Тој само соопштува дека „браќата Давид, Мојсеј, Арон и Самуил се синови на комитопул, многу уважен човек

³⁹¹ Мавро Орбини, цит. дело, 252.

кај Бугарите³⁹². Орбини воопшто ги изедначува Бугарите со поданиците на бугарската држава, па и Самуиловата држава ја нарекува „Бугарско Кралство“. Притоа за Владислав пишува дека е „бугарски император“³⁹³, иако Дукљанин, од кого што го презел тоа, за него вели дека е „император на Бугарија“³⁹⁴. Од друга страна, пишувањето на Дукљанин за „императорот на Булгарините и кралевите на оваа земја“³⁹⁵ го заменува едноставно со „Самуил и Владислав“³⁹⁶. Орбини не бил прецизен и не го разбираал значењето на етнонимот *Булџарини*³⁹⁷ што го употребува Дукљанин, па оттука и неговиот превод на исказот „Се издигнал во народот на Булгарините некој Самуил“³⁹⁸ го пренесува со реченицата: „До власта во Бугарија се дограбил некојси Самуил“³⁹⁹, а Дукљаниновиот „император на Булгарините“⁴⁰⁰ го превел со „император на Бугарите“⁴⁰¹. Убедувањето на Орбини дека Самуил бил Бугарин по потекло уште појасно се гледа од тоа што синтагмата „императорот Самуил“⁴⁰² од „Летописот“, во своето дело ја преведува како „Самуил Бугаринот“⁴⁰³, а и понатаму исто така го нарекува⁴⁰⁴. Сепак, чувствувајќи се можеби несигурен при преводот, исказот „Бодин императорот на Булгарините“⁴⁰⁵ го преведува само како „Бодин“⁴⁰⁶.

Орбини всушност во тоа време и не можел да прави разлика помеѓу Македонците и Бугарите. И покрај тоа што денешните Македонци тогаш биле господаречки народ, а Бугарите доаѓале дури на трето место според етничката застапеност, оваа државна творба и нејзините жители веројатно го носеле бугарското државно име. Затоа Прокиќ и забележува дека политичкото именување воопшто не одговарало на етничкиот состав⁴⁰⁷. Мавро Орбини, во поглед на именувањето, постапувал како и најголемиот дел од византиските и латинските автори. За нив најважна била државата, а не етничкиот карактер на жителите. Тоа се должи на востановената традиција уште од 927 година, кога Византија официјално го признала Бугарското Царство, а сите негови жители, без разлика на етничката припадност, почнала да ги третира како Бугари. Затоа и именувањето на Македонците, Србите и другите поданици на оваа држава со поданичкото име Бугари, продолжило и по нејзиното ликвидирање во 971 година.

³⁹² Мавро Орбин, цит. дело, 236-237. За потеклото на царот Самуил и неговите браќа види: Стјепан Антољак, Самуиловата држава, 315-326.

³⁹³ „...inteſa la morte di Vladislauo, Imperadore Bulgaro“ (Мауро Орбини, цит. дело, 226).

³⁹⁴ „Igitur post mortem Vladislavi imperatoris Bulgariae“ (Фердо Шиш ић, цит. дело, 334).

³⁹⁵ „Imperator Bulgarinorum mortuus est et reges huius terrae mortui sunt“ (На истото место, 242).

³⁹⁶ „Samuelo, & Vuladislauo, che furono Rè di queſte Prouincie, ſono Morti“ (Мауро Орбини, цит. дело, 225).

³⁹⁷ Дукљанин прави разлика меѓу *Булџари* и *Булџарини*. Под вториве ги подразбира Македонците. За тоа види: Љубинка Басотова, цит. дело, 180-184.

ГЛАВА ПЕТТА

МАВРО ОРБИНИ ЗА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ НА ВИЗАНТИСКОТО ВЛАДЕЕЊЕ (1018-1204)

I. Востанието на Петар Делјан

По ликвидирањето на Самуиловата држава во 1018 година во Македонија била наложена византиската власт. За овој период Мавро Орбини вака известува: „Ромеите го подјармиле Бугарското Кралство и го држеле 35 години“⁴⁰⁸. Ако се разгледа повнимателно ова известување, се чини дека постои недоразбирање, бидејќи, според Орбини, по ликвидирањето на македонската средновековна држава византиската власт била повторно отфрлена 35 години подоцна (што значи во 1053 или 1054 година). Меѓутоа, постои веројатност Орбини, користејќи некој друг извор, погрешно да ги пренел податоците. Имено, нешто слично известува Продолжувачот на Георгиј Монах: „Во 6485 година од создавањето на светот и 985 година од божјото воплотување се зацарил Василиј Бугароубиецот и Константин, синови на Роман, (и управувале) во текот на 53 години“⁴⁰⁹. Ова известување се однесува за Василиј II (976-1025) и Константин VIII (1025-1028), а 985

³⁹⁸ „Eo tempore surexit gente Bulgarinorum quidam Samuel“ (Фердо Шишић, цит. дело, 330).

³⁹⁹ Мавро Орбини, цит. дело, 142; „Nel tempo di questo Tugemir fù affunto all'Imperio di Bulgaria un certo Samuele“ (Мауро Орбини, цит. дело, 220).

⁴⁰⁰ „Bulgarinorum imperator“ (Фердо Шишић, цит. дело, 331).

⁴⁰¹ „Imperadore de' Bulgari“ (Мауро Орбини, цит. дело, 221).

⁴⁰² „Imperator Samuel“ (Фердо Шишић, цит. дело, 336).

⁴⁰³ „Samuelo Bulgaro“ (Мауро Орбини, цит. дело, 223).

⁴⁰⁴ На истото место, 298.

⁴⁰⁵ „Bodinus Bulgarinorum imperator“ (Фердо Шишић, цит. дело, 358).

⁴⁰⁶ Мауро Орбини, цит. дело, 232.

⁴⁰⁷ Божидар Прокић, Постанак једне словенске царевине, 297-298.

⁴⁰⁸ Мавро Орбини, цит. дело, 253.

⁴⁰⁹ ГИБИ, VI, 154.

година го означува почетокот на самостојното владеење на Василиј II. Поради сличноста во известувањето, може да се претпостави дека Орбини, користејќи го овој извор, погрешно заклучил дека се работи за подјармувањето на Самуиловото Царство (од Орбини наречено Бугарско Кралство) од Ромеите, кои го држеле 35 години (обратно прочитаните 53 години кај Продолжувачот на Георгиј Монах).

При одредувањето на годината на востанието Орбини кажува дека тоа се случило во времето на царот Михаил Пафлагонец. Меѓутоа, во натамошното раскажување, под влијание на некој извор, прави забуна кога зборува за востанието на Неделко и неговата смрт „една година подоцна“ (значи во 1041 или 1042 година) за потоа да каже дека тоа се случило во 1175, а оттогаш до владеењето на Исак Ангел во 1185 година „Бугарите биле под ромејска власт“⁴¹⁰. Ќирковиќ за ова вели: „Во секој случај, меѓу Делјановото востание и востанието на Петар и Асен, со кое почнува историјата на Второто бугарско царство, кај Орбини била празнина што се обидел да ја премости со пасус за византиската власт над Бугарија“⁴¹¹. Очигледно е дека се работи за погрешно датирање, при што Орбини ги помешал востанието на Петар Делјан и востанието на Петар и Асен.

За ослободителното востание, коешто избувнало во 1040 година во Македонија на чело со Петар Делјан, за кое непосреден повод била финансиската реформа на Јован Орфанотроф, брат на императорот Михаил IV (1034-1041), кога наместо во натура одредил главните даноци да се плаќаат во пари⁴¹², Орбини известува со комбинирани вести од Скилица и од Зонара. Притоа Делјан е наречен Долијанин (Dolianin)⁴¹³. Оваа форма на името (Δολιάννος) се среќава кај Михаил Псел, Зонара и кај Монахот Григориј⁴¹⁴. Колева верува во Пселовото известување за името Долјан, не само затоа што тој е најверодостоен извор за тој период, туку истакнува и дека е тоа сосема возможно во македонскиот јазик, во кој постојат такви имиња престорени од прекари (Горјан, Борјан, Силјан, како и Долјан, што би значело човек од долина)⁴¹⁵.

⁴¹⁰ Мауро Орбини, цит. дело, 443-444.

⁴¹¹ Сима Ќирковиќ, Коментари и извори, 373.

⁴¹² Г. Г. Литаврин, Налоговая политика Византии в Болгарии в 1018-1185 гг., Византийский временник [понатаму ВВ], X, 1956, 85-86; Божидар Ферјанчиќ, Византија и Јужни Словени, Београд, 1966, 61; Бранко Панов, Востанијата на македонскиот народ во XI век, СМ, III, 51-52.

⁴¹³ За името на востаничкиот водач види: ВИНЈ, III, 141, бел. 205; Васил Златарски, Историја на бугарската држава през средните векове, II, Под редакцијата на проф. Димитър Ангелов, Софија, 1972, 48-49; Стјепан Антољак, Петар Делјан или Долјан или Оделјан?, СМ, I, 711-725.

⁴¹⁴ Во насловот на Житието на Лазар од Монахот Григориј стои: „Notitiae de Petro Deliano“ (ГИВИ, VI, 90).

⁴¹⁵ Елена Колева, Михаил Псел како извор за историјата на македонскиот народ, ССПИМ, V, 93-94.

Водачот на востанието Петар Делјан бил син на Гаврил Радомир од неговата прва жена, ќерка на унгарскиот крал, која бремена ја избркал за да се ожени со Ирина, робинка од Лариса⁴¹⁶. Орбини за него вели: „Делјан бил од низок род, но многу паметен во своите дела. Како роб побегнал од Цариград и дошол во Бугарија, каде што почнал да шири глас меѓу светот дека е незаконит син на бившиот бугарски владетел Арон. И не требало долго за да го побуни целиот народ да се одметне од Ромеите и да ја нападне Тракија“⁴¹⁷. Од овој извадок се воочува дека Мавро Орбини не верува во неговото царско потекло⁴¹⁸ и, согласно со востановената традиција во Византија погрешно Македонија ја изедначува со Бугарија, Македонците со Бугарите, а македонскиот војсководач, како син на Арон, го смета за „Бугарин“ што „дошол во Бугарија“⁴¹⁹.

Орбини потоа преминува на испраќањето на Михаил Дермокаит за да му се спротистави, но неговите војници го напуштиле, а оваа војска го избрала за свој водач Тихомир, „нарекувајќи го и крал на Бугарија“⁴²⁰, со што кралството било поделено: едни биле за Делјан, а други за Тихомир“. Ова расцепување Делјан се обидел да го реши со измама, па свикал собир, на којшто присуствувал и Тихомир, и одржал говор барајќи да изберат еден од нив двајцата. Делјан истакнал дека е од Самуилов род и на крајот,

⁴¹⁶ За Петар Делјан како син на Гаврил Радомир пишува Михаил Деволски во додатокот на Скилицината хроника (ДБМН, I, 102-103). Сп.: Б р а н к о П а н о в, Востанијата на македонскиот народ во XI век, 53; К о с т а А ц и е в с к и, Пелагонија во средниот век, 68.

⁴¹⁷ М а в р о О р б и н, цит. дело, 253.

⁴¹⁸ Јован Зонара вели: „Еден од непознато потекло маж, што се викал Долијан, преполнет со итроштини и лукавство, се кажувал за син на Арона кој бил брат на Самуила, управник на народот, откако избегал, како што кажуваат, од Византион и го убедил народот дека му е син на Арона, роден од неговата наложница, а не од законската жена, бил одбран за цар на Варварите“ (О д б р а н и текстови за историјата на македонскиот народ. Составил Љубен Лапе, Скопје, 1959, 75). Михаил Псел во својата Хронографија вели: „Тој не можел да посведочи за себе дека е од законитото потекло на царското колено, туку измислувал некоја гранка од тој корен“ (ДБМН, I, 99). Јован Скилица за неговото царско потекло вели оти „разгласил дека е син на Роман, Самуиловиот син, и го подбунувал бугарскиот народ, којшто пред кратко време го приклонил вратот на ропство и силно тежнеел по слобода“ (ВИНЈ, III, 143). Михаил Псел за тоа пишува: „Кога така го освоил нивниот дух, и кога за преземање на врховната власт му недостигало само уште угледно потекло - кај Бугарите е, имено, обичај водењето на народот да го предадат на луѓе од царски род - и бидејќи тој знаел дека тоа одговара на обичаите и на законот, тој себе се довел во врска со починатиот Самуил и со неговиот брат Арон, со оние што пред тоа управувале и царувале со целиот народ, не припишувајќи си законско потекло од царска лоза, туку или измислувајќи или докажувајќи дека е некаков спореден потомок на нивната крв“ (На истото место, 221). Монахот Григориј не пишува за царското потекло на Делјан (ГИБИ, VI, 90-91).

⁴¹⁹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 253.

⁴²⁰ Во текстот на Орбини: „dichiarandolo etiádio Rè di Bulgaria“ (М а у г о О р б и н и, цит. дело, 442). Српскиот превод гласи: „Прогласивши га и краљем Бугара“ (М а в р о О р б и н, цит. дело, 253). Според Скилица, Тихомир бил избран „за цар на Бугарија“ (ВИНЈ, III, 146). Истото го соопштува и Зонара (На истото место, 252).

како што известува и Орбини, бил избран за крал, а Тихомир бил каменуван⁴²¹. Значи, како пресуден фактор при изборот се јавува царското потекло на Делјан, чиешто традиции во тоа време сеуште биле живи во Македонија. Потврда за овој обичај е и искажувањето на Михаил Псел, според кого вообичаено било на чело на народот да бидат поставени луѓе што имале царско потекло⁴²². Во врска со натамошниот тек на востанието Орбини накратко пишува и за заземањето на Драч и за влегувањето во Грција и заземањето на Никопол со околината⁴²³. Всушност, ослободената територија од востанието на Петар Делјан опфаќала голем дел од Македонија, како и делови од Грција, Албанија, Србија и Бугарија, коешто го натерало византискиот император Михаил IV да тргне кон Македонија, за да го сопре неговото ширење⁴²⁴.

Орбини во своето раскажување често не се придржува според хронолошкиот ред на настаните. Така, соопштувајќи дека кога царот решил да се одмазди кај него дошол Алусијан, за кого вели дека бил син на Арон (како што известуваат и Псел, Скилица и Зонара), иако Алусијан бил син на Јован Владислав. Откако Орбини ќе раскаже за минатото на Алусијан, соопштува дека кога тој разбрал за побуната, дошол во „Бугарија“ преправен во Ерменец, откривајќи му ја тајната на некој што најдобро ја познавал Ароновата фамилија, кој според младежот на едната рака го препознал Ароновиот син. „Тоа било причина многумина да го напуштат Делјан и да му пријдат на Алусијан“⁴²⁵. Потоа, Орбини соопштува за решението заеднички да управуваат, како и за измамата на Алусијан, со која на една гозба успеал да го врзе и да го ослепи Делјана. Потоа му порачал на царот Михаил IV дека ќе го припои „Бугарското Кралство“ кон „Ромејската Империја“ ако царот му даде гаранција дека убаво ќе го прими и ќе го награди, по што во Цариград бил произведен во магистер⁴²⁶. Сите овие податоци Орбини ги дава според Зонара⁴²⁷. Меѓутоа, некои информации не соодветствуваат сосема со историските факти, бидејќи Петар Делјан во почетокот не само што го примил Алусијана, туку и му доверил под негова команда 40000 војници за да го заземе градот Солун. Но неуспехот довел до измена на текот на востанието и подоцна навистина дошло до раздор во востаничките редови⁴²⁸.

⁴²¹ На истото место, 253-254.

⁴²² ДБМН, I, 98.

⁴²³ М а в р о О р б и н, цит. дело, 254.

⁴²⁴ Б р а н к о П а н о в, Востанијата на македонскиот народ во XI век, 55-56.

⁴²⁵ М а в р о О р б и н, цит. дело, 255.

⁴²⁶ На истото место, 254-255.

⁴²⁷ ВИНЈ, III, 253-254.

⁴²⁸ Б р а н к о П а н о в, Востанијата на македонскиот народ во XI век, 56-57.

Орбиниевото раскажување завршува со констатацијата дека востаниците, предадени на тој начин, потоа лесно потпаднале под византиска власт. Ова известување би требало да се однесува за периодот на задушвањето на востанието, кога Петар Делјан е фатен и кога одредени востаници се обиделе да дадат отпор при повторното наметнување на византиската власт. За периодот што следи Мавро Орбини пишува дека Византијците постојано испраќале свои управници, но „Бугарите сепак малку се придржувале според нивните наредби, па сакале да управуваат повеќе по волја на Бугарите отколку на Ромеите. И секогаш кога не било така, сите почнувале да се бунат“⁴²⁹. Орбини ништо не пишува за натамошната судбина на Петар Делјан, а не може со сигурност да се каже што се случувало потоа ни според известувањата на другите извори⁴³⁰.

II. Востанието на Ѓорѓи Војтех

Во 1072 година избувнало востание во Македонија, како резултат на несносната византиска даночна политика. Центарот на востанието, чијшто водач бил Ѓорѓи Војтех, се наоѓал во Скопје. Востаниците се обратиле за помош и до зетскиот владетел Михаил, којшто им го испратил својот син Константин Бодин заедно со војсководецот Петрило и одред од 300 луѓе. Кај Призрен, каде што биле собрани востаниците, меѓу кои и Ѓорѓи Војтех, Бодин бил прогласен за цар и преименуван во Петар. Веднаш потоа востанието зело широк замав, а Бодин ја разделил востаничката војска. Петрило со дел од војските тргнал кон внатрешноста на Македонија, при што биле заземени Охрид и Девол. Победничкиот од на востанието бил сопрен по неуспехот на Петрило при нападот на Костур, од каде потоа се повлекол во Зета. Ова го искористиле Византијците и го натерале Ѓорѓи Војтех да го предаде Скопје. Бодин, пак, имал успех во воените операции на север, но по поразот на Петрило се вратил назад. Потоа, заедно со Ѓорѓи Војтех биле заробени кај местото Паун на Косово Поле⁴³¹.

⁴²⁹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 255. Бидејќи не известува на кои Бугари и на кои побуни мисли, останува само да се претпостави дека при ова свое искажување Орбини го имал предвид и востаничкото движење во Тесалија од 1066 година (Г. Г. Л и т а в р и н, Налоговая политика Византии в Болгарии в 1018-1185 гг., 87-88; и с т и о т, Восстание болгар и владов в Фессалии в 1066 г., ВВ, XI, 1956, 123-134; Б р а н к о П а н о в, Востанијата на македонскиот народ во XI век, 59-60).

⁴³⁰ В а с и л З л а т а р с к и, История на българската държава през средните векове, II, 77-78, бел. 1.

⁴³¹ Г. Г. Л и т а в р и н, Налоговая политика Византии в Болгарии, 89; А. П. К а ж д а н, Г. Г. Л и т а в р и н, Очерки истории Византии и южных славян, 187; Б о ж и д а р Ф е р ј а н ч и ћ, Византија и Јужни Словени, 63-64; С и м а Т њ и р к о в и ћ, Осамосталнивање и успон дукљанске

Првото Орбиниеново известување за ова востание хронолошки е погрешно сместено во делот за востанието на Петар и Асен. Тој вели дека „Хрватите, поинаку нарекувани Срби, го нападнале Бугарското Кралство и зазеле други места, но по многу крвави битки биле присилени да се вратат во својата земја“⁴³². Во ова известување за востанието на Ѓорѓи Војтех Орбини го користи Зонара⁴³³. Меѓутоа, како што истакнува и Ќирковиќ, Орбини згрешил за повеќе од сто години, бидејќи овој навод што Орбини го сместил во делот за востанието на Петар и Асен, всушност се однесува токму за востанието на Ѓорѓи Војтех⁴³⁴. Тоа значи дека Орбини по грешка зборува за ова востание, мислејќи дека овој пасус се однесува за востанието на Петар и Асен.

За востанието на Ѓорѓи Војтех Орбини соопштува и според „Летописот на поп Дукљанин“. Неговите известувања се прилично збркани и кратки: „Тука се воделе многу војни и најпосле, откако го зазеле поголемиот дел од тие земји, тој (Михаил) му ја дал да ја владее на сина си Преслав Рашка, а на внука си Бодина, син на тој Преслав - Бугарија. Веднаш штом почнал да царува, поради големите амбиции Бодин си ја ставил титулата император. Тоа никако не му се допаѓало на императорот во Константинопол, затоа пратил голема војска за да го прогони од Бугарија. Во таа битка Бодин бил победен и фатен жив и испратен во Константинопол. По заповед на императорот бил испратен на заточение во Антиохија“, од каде што бил ослободен од неговиот чичко Радослав⁴³⁵. Во овој дел, освен што Бодин е назначен како владетел на Бугарија наместо на Македонија, се насираат уште неколку позначајни проблеми. Првиот е поврзан со забуната што настанува во врска со идентитетот на Бодин, Преслав и Петрислав и нивните меѓусебно врски, вториот се однесува за титулирањето на Бодина како цар, а третиот се содржи во информацијата дека Бодин бил ослободен од ропство од Радослав, а не од татко му Михаил, како што известува на пример Скилициниот продолжувач.

Особено е интересно Орбиниеното претставување на Бодин како вник на Михаил. Во „Летописот на поп Дукљанин“, од каде што се земени

државе, во кн.: Историја српског народа [понатаму ИСН], I, Београд, 1981, 190-191; Б р а н к о П а н о в, Востанијата на македонскиот народ во XI век, 60-64.

⁴³² М а в р о О р б и н, цит. дело, 261. Радојчиќ укажува на Орбиниеното поистоветување на Србите и Хрватите (Н и к о л а Р а д о ј ч и ћ, Како су називали Србе и Хрвате византиски историци XI и XII века Јован Скилица, Никифор Вриеније и Јован Зонара?, ГСНД, књ. II, свеска I и 2, Скопје, 1926, 7 и бел. 1). За проблемот на имињата Србин и Хрват види: С т ј е п а н А н т о л ј а к, Учеството и улогата на Србите, Хрватите и Унгарците во востанието на Георги Војтех (1072 г.), СМ, I, 730-746.

⁴³³ ВИНЈ, III, 255.

⁴³⁴ С и м а Ѓ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 373-374.

⁴³⁵ М а в р о О р б и н и, цит. дело, 150.

овие известувања, Бодин е еден од седумте синови на Михаил заедно со Преслав. Потоа Дукљанин зборува за Петрислав како син од втората жена на Михаил и однадеж, според преводот на Мијушковиќ⁴³⁶, кажува дека од тој Петрислав се родил Бодин, којшто „владее со целото кралство“. Веќе во следната реченица вели дека Владимир и неговите браќа тргнале да ја освојат Рашка, но Михаил му ја дал Рашка на сина си Петрислав, а Бугарија на сина си Бодина⁴³⁷, повторно тврдејќи дека е Бодин син на Михаил, а не син на Петрислав.

Меѓутоа, како изгледа преводот на Орбини? Првото известување на Дукљанин за седумте синови на Михаил, меѓу кои се и Преслав и Бодин, Орбини доследно го преведува. Веќе во второто известување на Дукљанин, каде што Бодин е претставен како син на Петрислав⁴³⁸, Орбини пишува дека „Преслав оставил еден син, наречен Бодин“⁴³⁹. Претставувањето на Бодин како внук на Михаил од синот Преслав се среќава и во третото известување, каде што наместо Дукљаниновото пишување за Бодин како син на Михаил, Орбини уште еднаш вели: „на внукот Бодин, син на тој Преслав“⁴⁴⁰. Значи, секаде во текстот на „Летописот“ Бодин е син на Михаил, освен на местото каде што се вели дека од Петрислав се родил Бодин, за кое сметаме дека веројатно се работи за грешка. Тоа е дотолку поочигледно ако се има предвид дека во „Летописот“ Бодин е претставен како внук на Михаил само на едно место, чијшто превод е проблематичен. Меѓутоа, дилемата се разјаснува ако се претпостави дека најверојатно Орбини го зел токму овој погрешен податок од Дукљанин, па во два наврата Бодина го претставува како син на Преслав (Pria/lauo)⁴⁴¹.

Вториот проблем што се јавува во врска со известувањата на Орбини се однесува за титулирањето на Бодин за император. Во италијанскиот превод на Орбини се вели: „Questo Bodino tosto che cominsid regnare, per la

⁴³⁶ Шишиќ ги прифатил Николаевиќевите исправки и текстот на ова место го предава: „Ex Dobroszlavo et Niceforo et ex Theodoro non fuit superstes, nisi ex Petrislavo natus est... Bodinus, qui (postea) dominavit totum regnum, (et) Vladimirus sum fratribus perrexerunt in Rassam et obtinuerunt eam“ (Фердо Шишиќ, Летопис попа Дукљанина, 357).

⁴³⁷ Славко Мијушковиќ, Летопис попа Дукљанина, 138.

⁴³⁸ Види на истото место, 174-176, бел. 172.

⁴³⁹ Мауго Орбини, цит. дело, 232.

⁴⁴⁰ На истото место.

⁴⁴¹ Банашевиќ смета дека замената на името на Петрислав со Преслав Орбини го направил со механичко повторување на сличното име на синот од вториот брак на Михаил (Никола Банашевиќ, цит. дело, 252). Сарафов го изедначува Преслав со Петрислав, „син на кнезот Михаил“ (Мавро Орбини, цит. дело, 164). Во Орбиниевият превод се спомнува еден Петрислав како син на Бранислав и еден како син на Хвалимир. Во ликот на Петрислав кај Дукљанин, брат на Бодин, Басотова го препознава Петрило, командантот на дел од востаничката војска (Љубинка Басотова, цит. дело, 225).

⁴⁴² Мауго Орбини, цит. дело, 232.

gran ambitione. ch' in luo dominaua, s' ujurpò il nome Imperiale⁴⁴², што значи дека Бодин ја узурпирал императорската титула, одметнувајќи се и спротиставувајќи му се на легалниот константинополски император, комушто тоа секако не му се допаднало. Меѓутоа, иако Орбини никаде не го спомнува со име ниту востанието ниту водачот, јасно е дека се работи за учеството на Бодин во востанието на Ѓорѓи Војтех и неговото прогласување за цар од страна на востаниците, при што му било дадено името Петар, веројатно според Петар Делјан.

Потоа Орбини преминува на поразот на Бодин од војските што биле испратени од византискиот император. Тој соопштува и за неговото испраќање во Константинопол, а потоа и на заточение во Антиохија. Податокот дека оттаму бил ослободен не од татко му Михаил, туку од Михаиловиот брат Радослав кога дошол на власт, не се согласува со вестите од некои други извори. Така, Скилициниот продолжувач вели дека Бодин бил ослободен од ропство со помош на татко му Михаил⁴⁴³. Причината поради која Дукљанин, а според него и Орбини, тврди дека Бодин бил ослободен од неговиот чичко Радослав, Басотова ја гледа во желбата да се прикаже од една страна добрината на Радослав, а од друга страна Бодиновата неблагодарност кон него⁴⁴⁴.

Вестите за востанието на Ѓорѓи Војтех, иако кратки и во некои делови погрешно разбрани и пренесени од Орбини, сепак се значајни за надополнување на мозаикот од историски настани поврзани со историјата на јужните Словени, па следствено и со македонската средновековна историја.

III. Осамостојувањето на Добромир Хрис во Струмица и Просек

Кон крајот на XII век, како резултат на династичките борби за власт и сепаратаистичките тенденции, Византија осетно ослабела. Еден од македонските феудалци што се отцепиле бил и Добромир Хрис, којшто се утврдил во Струмица и Просек⁴⁴⁵. Орбини во своето дело Хрис го нарекува Хрисо (Chryso), а во забелешка на маргината го објаснува ова име: „Хрисо Бугарите на нивниот јазик го нарекуваат Хресое („Chreissoie“)⁴⁴⁶, што оз-

⁴⁴³ ВИНЈ, III, 185.

⁴⁴⁴ Љубинка Басотова, цит. дело, 228.

⁴⁴⁵ Бранко Панов, Охрид и Охридската област од средината на X до крајот на XII век, 782-783; Историја на македонскиот народ, I, Редактор проф. д-р Бранко Панов, Скопје, 2000, 466-467.

⁴⁴⁶ Мауро Орбини, цит. дело, 455.

начува празен човек⁴⁴⁷. Порано се верувало дека Хрис и Стрез се едно лице, односно дека името на Стрез било транскрибирано на грчки со *Ηρύσος*. Така вестите од Никита Хонијат биле редовно комбинирани со српските, бугарските и латинските извори за Стрез. Притоа упорно била градена една измислена личност со чудни комбинации на имиња: Крез, Добромир Стрез, Слав или Славко со изедначување на зетот на латинскиот цар Хенрих II Слав со Хрис, Стреша и слично⁴⁴⁸. Полната форма на неговото име (Добромир Хрис) се среќава единствено во говорот на Никита Хонијат одржан во пролетта на 1202 година⁴⁴⁹.

Како извор за овој период Орбини го користи главно Никита Хонијат, а за Добромир Хрис пишува по известувањата за востанието на Петар и Асен. Тој за императорот Алексиј Ангел (Алексиј III Ангел) вели: „Собирајќи добра војска во Кипсела, сакал во прв ред да ги одмазди навредите што му ги нанел Бугаринот Хрис, човек со многу низок стас, но вешт во воените вештини. Него царот, откако се одметнал од Бугарите, го оставил да ја брани Струмица, но по кратко време се одметнал и од царот, та настојувал да го заземе Бугарското Кралство. Меѓутоа, кога царот започнал да се одмаздува, работата му испаднала толку лошо што се вратил дома со големи загуби и со уште поголем срам“⁴⁵⁰.

Во овој дел Орбини накратко ги прераскажува вестите од Никита Хонијат⁴⁵¹, според кого Хрис, кој не се согласувал со Петар и Асен, станал сојузник на Ромеите. Но, бидејќи повторно се зближил со Петар и Асен, бил и затворен, а потоа ослободен и испратен да ја чува Струмица. Но тој набрзо се одметнал и од Ромеите, по што следел неуспешниот поход на Алексиј III во 1198 година⁴⁵². Што се однесува за неговата народност, и покрај тоа што Орбини го користел Никита Хонијат, којшто вели дека Хрис бил Влав, сепак го нарекува „Бугаринот Хрис“. Тоа е уште една потврда дека Орбини не придавал голема важност при разликувањето на Бугарите од Македонците. Всушност, впечатливо е дека сите Словени што

⁴⁴⁷ Во српскиот превод на Орбиниовото дело неговото име е преведено како Хрез и Хрезоје (М а в р о О р б и н, цит. дело, 268). Сп.: Н и к о л а Р а д о ј ч и ћ, О неким господарима града Просека на Вардару, I, Летопис Матице српске, LXXXV, 259, VII, 1909, 19.

⁴⁴⁸ Кај Иречек: „Добромир Стрез (Ηρύσος, Stratus)“ (К о н с т а н т и н И р е ч е к, История на българиите, 268. Поопширно за името на овој владетел види: Н и к о л а Р а д о ј ч и ћ, О неким господарима града Просека на Вардару, I, 13-16. Сп. го коментарот на Ферјанчиќ во ВИНЈ, IV. Обработиле Јованка Калић, Божидар Ферјанчиќ, Нинослава Радошевић-Максимовић. Уредници Георгије Острогорски и Фрањо Баришић, Београд, 1971, 232-233, бел. 65.

⁴⁴⁹ ВИНЈ, IV, 232; ДБМН, I, 114-117.

⁴⁵⁰ М а в р о О р б и н, цит. дело, 268-269.

⁴⁵¹ ВИНЈ, IV, 158-159.

⁴⁵² Види го коментарот на Ферјанчиќ на истото место, 233-234, бел. 66.

се наоѓаат во близина на Византија и со кои таа дошла во допир, Орбини ги нарекува со едно единствено име - Бугари (Bulgari) наспроти името на Византијците - Ромеи (Romani).

Потоа тој говори за нападите на Куманите и Бугарите во април 1199 година на „тракиските градови близу до Месена и Зерла“⁴⁵³. „Тогаш царот, пишува Орбини, обновувајќи ја војската со Ромеи и Персијанци, тргнал на освојување на местата заземени од Хрис, кој се повлекол во Просек, каде што дошла ромејската војска и останала неколку дена. Но бидејќи царот не ги слушал добрите совети на своите луѓе, ја тргнал започнатата опсада. И иако Персијанците, влегувајќи во Бугарија, собрале нешто плен, тој сепак се вратил со големи губитоци. Кога видел во каква положба се наоѓа, решил да склучи мир со Хрис, кому му ги отстапил Струмица, Просек и блиските области. И иако Хрис бил оженет, сепак царот ветил дека ќе му даде една друга жена, своја роднина и ќерка протостраторова, којашто после му ја испратил во Раден по севастот Константин“⁴⁵⁴. Во врска со последново постои една мала забуна. Имено, Орбини погрешно ги разбрал и пренесол вестите на Никита Хонијат за женидбата на Хрис со ќерката на Мануил Камица, близок сродник на византискиот император Алексј III Ангел⁴⁵⁵, па вели: „И навистина, штом стигна во Визант, тој ја одвои протостраторовата ќерка од нејзиниот маж и му ја испрати на Хрис, одредувајќи го за придружник на невестата севастот Константин Радин“⁴⁵⁶. Значи грешката на Орбини се содржи во тоа што тој погрешно разбрал дека севастот Константин требало да ја допрати невестата во Радин (сметајќи дека се работи за име на некое место).

Понатаму следи известувањето за протостраторот Маноил Камица, којшто бил заробеник на Иванко и не можел да го наговори императорот за неговиот откуп да му исплати на Хрис двесте златни дукати. Затоа, се договорил со Хрис, кој во придружба на Камица навлегле во земјите близу до Просек, за кратко време потчинувајќи ја Пелагонија и Прилеп, а потоа „преку Темпа продираат во Тесалија, заземаат села, ја дигаат на бунт Грција и, на крајот, успеваат Мореја да се одметне од Ромеите“⁴⁵⁷. Ова секако се однесува за заробувањето на Камица од страна на Иванко, којшто се одметнал од византискиот император во 1199 и испраќањето кај Калојан.

⁴⁵³ М а в р о О р б и н, цит. дело, 269. „Месине (Кариштиран) и Цурулон во Тракија“ (С и - м а Ѓ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 374). Сп.: ВИНЈ, IV, 159, бел. 179).

⁴⁵⁴ М а в р о О р б и н, цит. дело, 269.

⁴⁵⁵ Н и к о л а Р а д о ј ч и ћ, О неким господарима, I, 10;

⁴⁵⁶ ВИНЈ, IV, 163. Според Ферјанчиќ, личноста на севастот Константин Радин не е добро позната (На истото место, бел. 193).

⁴⁵⁷ М а у р о О r b i n i, цит. дело, 457-458; М а в р о О р б и н, цит. дело, 272.

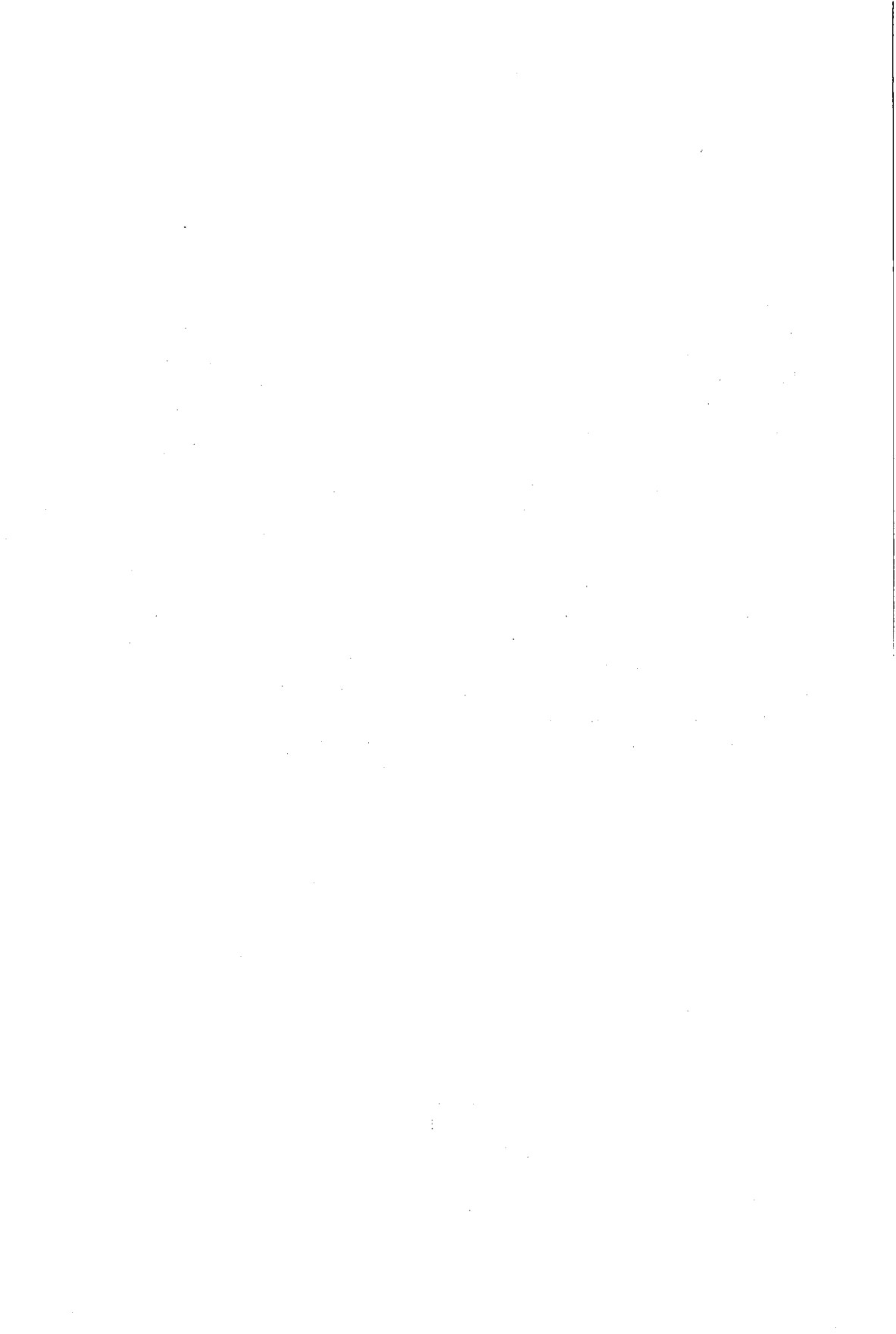
Настаните за кои натаму се зборува се однесуваат за одмаздата на Хрис поради одбивањето на Алексиј да го исплати откупот за Камица, по што заедно со Маноил Камица во 1201 година ги освоиле Прилеп и Пелагонија, стигнувајќи до Тесалија, Средна Грција, па сè до Пелопонез. Но власта на Добромир Хрис во Пелагонија траела кратко време. Во овој период постоело големо безредие во Византија. Меѓутоа, императорот Алексиј III Ангел успеал со дипломатски мерки да ги поврати и териториите што биле заземени од Хрис и Камица. Имено, на Хриса му ја ветил раката на својата внука Теодора, по што тој веројатно морал да ги отстапи Прилеп и Битола. Византискиот император набргу се пресметал и со Мануил Камица, по чијшто пораз тој се повлекол во тврдината Стан во Македонија, но по неговото повлекување од неа му се губи трагата. Речиси истовремено му се губи трагата и на Хрис, што го наложува прашањето дали се работи само за коинциденција⁴⁵⁸.

Според Орбиниевите известувања за овие настани, императорот Алексиј III Ангел, за да го смири Хриса, му ја дал за жена Иванковата бивша жена Ана. „Со тоа ги добил назад Пелагонија и Прилеп. Тесалија ја истргнал подоцна од рацете на Камица, когошто повеќепати го поразил во борба. Потоа ја зазел Струмица, каде што речиси на измама го фатил Хрис, та склучил мир со бугарскиот крал Јован“⁴⁵⁹. Значи во Орбиниевото известување кога Хрис ја добил протостраторовата ќерка за жена веќе бил женет, а потоа му била дадена и Ана (бившата жена на Иванко). Останува нејасно прашањето за внуката на Алексиј III Ангел Теодора, за која Никита Хонијат вели дека императорот ја верил за Иванко⁴⁶⁰. Поради недостаток на податоци, натамошната судбина на Хрис е неизвесна, па токму тука и Орбини го завршува своето кажување за него.

⁴⁵⁸ Никола Радојчић, О неким господарима, I, 12-13; Коста Ациевски, Пелагонија во средниот век, 119-120; Историја на македонскиот народ, I, 468-469.

⁴⁵⁹ Мавро Орбини, цит. дело, 272.

⁴⁶⁰ ВИНЈ, IV, 168.

ГЛАВА ШЕСТА

ПОДАТОЦИТЕ ОД МАВРО ОРБИНИ ЗА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ ОД 1204 ДО 1261 ГОДИНА

Орбиниевото дело дава некои податоци, иако скромни, и за периодот од 1204 до 1261 година. Тоа е времето кога Константинопол бил заземен од Крстоносците (13 април 1204 година), со што дошло до распад на Византиската Империја⁴⁶¹. Падот на Византија предизвикал големи движења и борба за превласт на заземените територии. Особено жестоко биле спротиставени интересите околу Македонија, а борбите за освојување на некои нејзини делови започнале речиси веднаш по падот на Константинопол. Во контекст на „Кралството на Словените“ како наш предмет за разгледување, ќе го насочиме вниманието само на оние делови од Орбиниевото дело, во коишто се споменуваат некои историски случувања што ја засегнуваат Македонија. За борбите за освојување на некои нејзини делови Мавро Орбини соопштува главно според Никита Хонијат и Никифор Грегора, чишто известувања ги користи само делумно, поради што целиот текст во овој дел е доста нејасен во поглед на хронологијата на

⁴⁶¹ Императорската круна на Латинското Царство ја добил Балдуин Фландриски, додека Бонифациј Монфератски добил поголем дел од византиската Мала Азија, но незадоволен од тоа, се префрлил на Балканот и го основал полузависното Солунско кралство (За карактерот на оваа државна творба, како и за титулата што ја имал нејзиниот основач, види: Б о ж д а р Ф е р ј а н ч и ћ, Почети Солунске краљевине (1204-1209), ЗРВИ, 8/2, Београд, 1964, 101-115). Најголем дел добиле Венецијанците (Јадранското и Егејското Море со морезите и 3/8 од приодот кон Цариград), додека на почвата на Средна и Јужна Грција биле создадени неколку кнежевства: Атика и Беотија ги држел бургундскиот витез Отон де ла Рош, со Пелопонез завладеале Вилјем Шамплит и Готфрид Вилардуен, а било создадено и француското кнежество Ахаја или Мореја. Но некои византиски големци ги напуштиле окопураните земји и отишле во покраините што биле слободни. Така, во Никеја византиските бегалци се собрале околу Теодор I Ласкарис и ја создале Никејската Империја, во Епир на чело со Михаил Ангел бил формиран Епирскиот Деспотат, а пред тоа во Трапезунт на чело со Алексеј I Комнин била формирана Трапезунтската Империја (К о н с т а н т и н И р е ч е к, Историја на българите, 274-275; Г е о р г и ј е О с т р о г о р с к и, Историја на Византија, 509-513).

настаните и на нивните носители. Имено, тој ги вади од контекст деловите во кои се спомнуваат „Бугари“ и ги ниже еден по друг, притоа не внимавајќи на хронологијата на настаните и на точното име на владетелите за коишто зборува.

За случувањата во Византија по заземањето од Латините, Мавро Орбини вака опишува: „Откако Ромејското Царство го зазел Балдуин, многу Грци избегале кај Бугаринот, настојувајќи да го побунат народот против царот. Балдуин му се заканил на Бугаринот дека ќе удри на него ако не ги протера Ромеите од својата земја. Но тоа Јована уште повеќе го разбеснило. Затоа со одбрани чети од тие Ромеи и со некои Власи навлегол во Тракија заробувајќи и палејќи сè со ред“⁴⁶². Притоа, треба да се нагласи дека во Орбиниевiot текст споменатиот Балдуин е владетелот на Латинското Царство - Балдуин Фландриски (1204-1205), додека пак „Бугаринот“, когошто Орбини потоа го именува како „Јован“, е бугарскиот владетел Калојан (1197-1207), којшто уште во времето на опсадата на Цариград ги зазел областите од Софија до тесалиската граница со градовите Призрен, Скопје, Охрид и Бер⁴⁶³.

Вестите, за кои пишува овде Орбини, се однесуваат за времето на латинската власт во Византија, кога византиската аристократија во Тракија, откако не била прифатена нејзината наклонетост да ѝ служи на новата латинска власт, за да си ги задржи привилегиите и поседите, се дигнала на востание. Притоа го повикала и му ја понудила на бугарскиот владетел Калојан царската круна. За овие настани известува Никита Хонијат, според кого, некои видни граѓани, на кои им биле одбиени услугите што им ги понудиле на Бонифициј и Балдуин, се обратиле до бугарскиот владетел, којшто ги примил на драго срце⁴⁶⁴. За тоа соопштува и Жофруа Вилардуен. Според него, пратеници од сите тракиски градови биле испратени кај бугарскиот цар со понуда за заедничка борба против Латините, а потоа да му се заколнат на верност, што Златарски го толкува како претпочитање на своите довчерашни непријатели како помалку опасни од новите латински завојувачи⁴⁶⁵.

Во продолжение на Орбиниевiot текст следи известувањето за битката кај Одрин⁴⁶⁶ во пролетта на 1205 година, кога Латините доживеале

⁴⁶² М а в р о О р б и н, цит. дело, 272. Интересно е да се забележи дека Орбини не го нарекува Калојана „цар“, иако тој уште во ноември 1204 година во Трново бил крунисан од кардиналот Лав (К о н с т а н т и н И р е ч е к, Историја на бугарите, 275).

⁴⁶³ К о н с т а н т и н Ј и р е ч е к, Историја Срба, прва књига до 1537 године, Београд, 1952, 164. Сп.: Б р а н к о П а н о в, Охрид и Охридската област во XIII и XIV век, СМ, III, 786.

⁴⁶⁴ В а с и л З л а т а р с к и, Грџко-бугарски сџюз през 1204/5 година, Избрани произведения, II, Съставител и редактор Петър Петров, Софија, 1984, 381.

⁴⁶⁵ На истото место, 382-384.

⁴⁶⁶ М а в р о О р б и н, цит. дело, 272-273.

пораз, а Балдуин бил заробен, по што Бугарите започнале да ја пустошат земјата. Орбини за нивните напади вели: „И така, откако Бугаринот поминал пустошејќи сè до Солун и Македонија, разрушил многу села, утврдувања и градови и претворил сè во скитска пустина, како што обично се вели“⁴⁶⁷. За неговите освојувања пишува: „го зазел градот Серес“, „го освоил градот Верија и многу други места“, „го нападна Пловдив“, а истото го сторил „и по цела Тракија“⁴⁶⁸, за што се повикува на Никита Хонијат. Орбини ја опишува и смртта на Балдуин, за когошто вели дека, откако бил изваден од затвор, Калојан наредил „со секира да му се отсечат рацете и нозете, а потоа го фрлил во една долина, каде што, како храна за птиците и ѕверовите, третиот ден умрел“⁴⁶⁹.

Бидејќи Орбинијевиот текст е непрецизен и несреден, тешко можат да се разликуваат измешаните настани и имиња. Така, во друг пасус Орбини одеднаш се префрла на сосема нова тема, којашто се однесува за друг владетел. Имено, тој пишува за „бугарскиот крал Јован“, но според настаните за кои известува, всушност се работи за бугарскиот цар Иван Асен II (1218-1241). Орбини пишува: „Кога видел бугарскиот крал Јован дека Теодор Ангел, кој зазел многу земји на Ромејското Царство во Тракија и Македонија, со градот Солун, најголемиот и најпознатиот од сите градови во Македонија, сеуште ги пустоши и неговите земји, повикал на помош некои Власи, па го поразил и го заробил. Откако наредил да му се извадат очите, го задржал како затвореник“⁴⁷⁰.

Со овој мал пасус Орбини го прикажува подемот и поразот на Епирската држава. Имено, со доаѓањето на власт на епирскиот владетел Теодор I Ангел (1214/5-1230) започнала реализацијата на неговиот план со крајна цел да го заземе Цариград. Во склопот на тој план било и заземањето на Солун, а нападот се одвивал во два правца: кон Македонија и кон Тесалија. Притоа тој освоил голем дел од Македонија, а во 1224 година и Солун ја признал неговата власт. Освојувањето на Солунското Кралство претставувало прва фаза од планот за заземање на Цариград, но прогласувајќи се за цар на Ромеите, тој дошол во судир со никејскиот цар⁴⁷¹. Неговото крунисување било извршено во Охрид од страна на охридскиот архиепископ Димитрија Хоматијан (1216-1235)⁴⁷². Второто известување

⁴⁶⁷ На истото место, 273.

⁴⁶⁸ На истото место.

⁴⁶⁹ На истото место, 274.

⁴⁷⁰ На истото место.

⁴⁷¹ К о с т а А ц и е в с к и, Потчинувањето на Македонија од страна на Теодор I Ангел и формирање на Солунското царство, Историја, XVIII, 1-2, Скопје, 1982, 123-128.

⁴⁷² Б р а н к о П а н о в, Охрид и Охридската област во XIII и XIV век, 788.

што го дава Орбини во овој пасус се однесува за битката кај Клокотница од 1230 година, во која Епирците не само што биле поразени, туку бил заробен и самиот Теодор I Ангел. Бугарскиот цар Иван Асен II, зазел голем дел од земјите што претходно ѝ припаѓале на епирската држава и станал најмоќен владетел на Балканот, кој исто така имал идеја за освојување на Цариград⁴⁷³. По смртта на Иван Асен II во 1241 година, за сметка на забрзаното слабеење на бугарската држава, започнал подемът на никејската држава, чијшто владетел Јован III Ватац (1222-1254) навлегол во Македонија и освоил повеќе македонски градови, меѓу кои и градот Солун во 1246 година⁴⁷⁴. За сето тоа Орбини не дава никакви детали.

Следните настани, како што забележал С. Ќирковиќ, Орбини ги презел од Никифор Грегора, притоа издвојувајќи ги само деловите, каде што се спомнуваат „Бугари“ што придонело за неразбирливоста на неговиот текст⁴⁷⁵. Во овој дел тој зборува за крунисувањето на царот Теодор Ласкар (Теодор I Ласкарис 1204-1222) во Никеја, како и за неговиот наследник Јован Дука (Јован III Дука Ватац 1222-1254), кои „оттогаш постојано војувале со Латините“⁴⁷⁶.

Неговото раскажување продолжува со времето по смртта на никејскиот цар Јован III Ватац и доаѓањето на власт на неговиот син Теодор II Ласкарис⁴⁷⁷, кога пак започнале нападите на Никејското Царство од страна на Бугарија и на Епир. Во почетокот имале успеси, особено Бугарите, освојувајќи голем број тврдини во Тракија, во Родопската област и во Македонија источно од р. Вардар⁴⁷⁸. За тоа најверојатно се однесува и пишувањето на Мавро Орбини дека „Бугаринот“ (мислејќи на бугарскиот владетел Михаил Асен /1246-1257/) „тргнал во војна, пустошејќи ги со постојани напади градовите и утврдувањата што ги држеле Ромеите во Тракија, така што освоил многу тврдини во близина на Хемус“⁴⁷⁹.

⁴⁷³ Георгије Острогорски, Византијско-јужнословенски односи, 36. Асеновото царство зафаќало голема територија: Дунавска Бугарија, Браничево, Белград, Ниш и Велбужд, Тракија со Димотика и Одрин, цела Македонија (Серскиот, Скопскиот, Прилепскиот, Деволскиот и Охридскиот округ) и Албанија со Елбасан до Драч (Константин Иречек, Историја на българите, 295). За битката кај Клокотница види: Коста Ациевски, Потчинувањето на Македонија од страна на Теодор I Ангел и формирање на Солунското царство, 132-133.

⁴⁷⁴ Бранко Панов, Борбите меѓу Епир, Никеја и Бугарија за господство над Македонија (1215-1261 година), СМ, III, Скопје, 1985, 87-88.

⁴⁷⁵ Сима Ќирковиќ, Коментари и извори, 374.

⁴⁷⁶ Мавро Орбин, цит. дело, 275.

⁴⁷⁷ Тој бил женет за Елена, ќерката на Асен II (Константин Иречек, Историја на българите, 310). За склучувањето на нивниот брак известува и Орбини, нарекувајќи ја Асеновата ќерка „Iellina“ (Мауго Орбини, цит. дело, 460).

⁴⁷⁸ Коста Ациевски, Пелагонија во средниот век, 144.

⁴⁷⁹ Мавро Орбин, цит. дело, 275.

Што се однесува пак за нападите на епирскиот владетел Михаил II Ангел (1231-1271)⁴⁸⁰, во продолжение на истиот пасус тој вели: „Истото тоа го правеше и неверниот Михаил во Тесалија со соседните ромејски области и градови“⁴⁸¹. Од ова јасно се распознаваат епирските освојувања на западномакедонските области до градот Прилеп⁴⁸².

Опишувајќи ја ситуацијата по смртта на Јован III Ватац, кога се случиле спомнатите завојувања на Бугарите и на Епирците, во следниот пасус Орбини пишува: „Во толкави тешкотии и неволји, тогашниот цар Теодор, син на Јован, за да ги осигури источните граници, ги обновил и ги потврдил договорите што неговиот татко порано ги склучил со Турците. Потоа, на пролет, го преминал Хелеспонт, располагајќи со поголем број луѓе од било кога што располагал татко му, бидејќи за оваа војна ги собрал не само оние што биле способни за војска туку и оние што биле одредени за лов. На овие им наредил да ги пуштат пците и соколите, па да го следат во овој поход.“⁴⁸³. Притоа, тој го наведува „Теодор, син на Јован“ како тогашен цар, што значи се работи за Теодор II Ласкарис. Додека, пак, „Бугаринот“ што склучил мир со царот и му ги вратил тврдините што претходно им ги одзел на Ромеите е секако Михаил Асен (1246-1257)⁴⁸⁴. За сите овие настани Орбини го користи Никифор Грегора, но не го споменува, иако му бил достапен во латински и италијански превод⁴⁸⁵.

Никејскиот цар Теодор II Ласкарис умрел во август 1258 година, а на престолот се искачил неговиот седумгодишен син Јован IV Ласкарис. Но, регентот на малолетниот цар Георгиј Музалон бил убиен од Михаил VIII Палеолог⁴⁸⁶, а тој потоа бил прогласен за совладетел. Во 1261 година Михаил VIII Палеолог влегол во Константинопол и повторно ја воспоставил Византиската Империја. Овие случувања Мавро Орбини временски правилно ги лоцира: „Значи, додека Константин (Константин Тих /1257-1277/) владеел во Бугарија, умрел ромејскиот цар (Теодор II Ласкарис /1254-1258/), а неговиот син Јован (Јован IV Ласкарис /1258-1261/) го ослепел Михаил Палеолог (Михаил VIII Палеолог /1259-1282/), којшто после го зазел царството“⁴⁸⁷.

⁴⁸⁰ За времето на неговата смрт постојат мислења дека тоа се случило во 1267 или во 1271 година. Но, според Ферјанчиќ, тој умрел пред август 1268 година (Божидар Ферјанчиќ, Када је умро деспот Михаило II Ангел?, ЗРВИ, IX, Београд, 1966, 29-31).

⁴⁸¹ Мавро Орбин, цит. дело, 275.

⁴⁸² Константин Јиречек, Историја Срба, I, 181; Коста Ациевски, Пелагонија во средниот век, 147; Божидар Ферјанчиќ, Србија и византиски свет у првој половини XIII века (1204-1261), ЗРВИ, 27/28, Београд, 1989, 142-143.

⁴⁸³ Мавро Орбин, цит. дело, 275.

⁴⁸⁴ На истото место, 275-276.

⁴⁸⁵ Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 409.

⁴⁸⁶ Георгије Острогорски, Историја на Византија, 539.

⁴⁸⁷ Мавро Орбин, цит. дело, 277.

Од претходно кажаното можеме да заклучиме дека и покрај многубројните забуни и грешки што ги направил во својот текст, Мавро Орбини сепак се потрудил да го зафати и овој период што самиот по себе е конфузен и претставува време на постојани борби за превласт и комплицирани односи на силите на териториите на распарчената Византиска Империја. Во текстот на Орбини се забележуваат и спомнувањата на Македонија и борбите околу заземањето на нејзини територии, меѓутоа неговите податоци се крајно несредени и недоречени и без намера да бидат посебно истакнати. Освен тоа, очигледно и на самиот автор на „Кралството на Словените“ не му биле до крај јасни историските процеси што се случувале во периодот од 1204 до 1261 година, коешто придонело неговиот текст да ги содржи укажаните нејаснотии.

ГЛАВА СЕДМА

МАВРО ОРБИНИ ЗА ПОТПАЃАЊЕТО НА ПОГОЛЕМИОТ ДЕЛ ОД МАКЕДОНИЈА ПОД СРПСКА ВЛАСТ

Српската експанзионистичка политика кон Македонија почнала да се реализира во времето на српскиот крал Милутин (1282-1321), кога централната власт во Византија била видно ослабена. Тој, како што известува архиепископот Данило, во 1282 година ги освоил „двата Полога со нивните градови и главниот град Скопје, потоа Овче Поле и Злетово и Пијанец“⁴⁸⁸, а била нападната и македонската земја „до Света Гора атонска“ и „земјата Струмска и Серска“⁴⁸⁹. Потоа при повлекувањето српскиот крал ги зазел и „земјата дебарска“, „земјата кичевска“ и „поречката земја“⁴⁹⁰.

За овие српски освојувања, Мавро Орбини дава многу малку податоци што се поврзани со Македонија. Српскиот владетел, според него, „бил моќен човек и непрекинато ја вознемирувал Ромејската Империја, чиишто земји дел ги заземал, а дел ги пустошел. Сето тоа му задавало на царот многу неволји и страв“⁴⁹¹. Тој понатаму известува за династичкиот брак меѓу византиската принцеза Симонида и Милутин, со што српскиот

⁴⁸⁸ Д а н и л о Д р у г и, Животи краљева и архиепископа српских. Службе. Приредили: проф. др Гордон Мак Данијел и проф. др Дамњан Петровиќ, Београд, 1988, 113.

⁴⁸⁹ На истото место, 116.

⁴⁹⁰ На истото место. Од почетокот на XIV век, оживеала идејата за обновување на Латинската Империја, чијшто главен иницијатор бил Карл Валоа. Дури во 1308 година бил потпишан и договор меѓу српскиот крал Милутин и францускиот принц Карл Валоа, со кој Милутин писмено требало да ги добие: Овче Поле, областите околу Прилеп и Просек, Кичевско, Охридско, Дебарско, сè до р. Мат во Албанија и Скопје, Полог и Пијанец. Но идејата на Карл Валоа не се реализирала, а во 1313 година српскиот крал ги подобрил односите со Византија (В л а д и м и р М о ш и н и Л и д и ј а С л а в е в а, Договорот на крал Урош II Милутин со Карло Валоа од 1308 година за поделбата на Византиска Македонија, ССПИМ, II, Скопје, 1977, 417-443; Б р а н к о П а н о в, Српската хегемонија на Балканот и паѓањето на поголем дел на Македонија под српска власт (крај на XIII - средината на XIV век), 89-91).

⁴⁹¹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 28.

владетел успеал да ја легализира својата власт во Северна Македонија. За договорот околу овој брак Орбини пишува: „Царот ветил дека ќе му ја даде, но да остане во татковата куќа до полнолетството, а потоа да ја води како жена. Со тоа се сложил Стефан Урош, па царот во пролетта дошол со ќерка си во Солун. Таму дошол и кралот на Рашка, кој заради склучувањето на мирот со царот довел многу синови на истакнати големци од Рашка и Свендославевата сестра“⁴⁹².

За овие настани авторот ги користи главно вестите од Никифор Грегора, но тој ништо не соопштува за македонските области што му биле отстапени на Милутин како еден вид мираз заедно со неговата невеста, што е потврдено и во Сводната грамота на кралот Милутин од 1303 година, каде што се обележуваат областите што му биле признаени за негови владенија⁴⁹³. Како преговарач од византиска страна бил испратен Теодор Метохит, а преговорите започнале во почетокот на 1299 година и траеле извесен период до прецизирањето на договорот⁴⁹⁴. Процедурата пак за склучувањето на бракот со византиската принцеза, подробно опишана од Пахимер, започнала со пристигањето на српскиот крал во Солун пред 19 април (пред Велигден), а церемонијата била извршена на реката Вардар⁴⁹⁵.

Мавро Орбини, пишувајќи за српскиот крал Милутин, истакнува дека тој „сиот бил предаден на бојјата служба и бил зафатен со изградбата на цркви и манастири, кои во текот на својот живот ги подигнал четириесет“⁴⁹⁶. Истиот податок се среќава и во Карловачкиот родослов, а за неговата градителска дејност опширно соопштува и Данило II. Според досегашните истражувања, бројот на црквите и манастирите изнесувал 43. Една третина од нив се градени токму во Македонија (по должината на Скопска Црна Гора сè до манастирот Св. Јоаким Осоговски, Скопската област, а веројатно и Овчеполската, Полог, Солун, Света Гора)⁴⁹⁷.

Во 20-те години на XIV век во Византија започнала жестока граѓанска војна, во која српскиот крал Стефан Дечански (1321-1331) застанал на

⁴⁹² На истото место.

⁴⁹³ „и посѣшествованниемъ свѣтъно мнъ господнню смесѣна и савы прѣвѣхъ по мѣчю скопѣсковъ страню и свѣчѣполскоу и положѣскоу и дѣбрьскоу и проучеи нне стране, и потомъ быхъ зеть благоврѣпомю и самодржавѣномю царю грѣцькомю кур андроннкоу палеологоу, и да мнъ омноузи землю оу прикню“ (В л а д и м и р М о ш и н и Л и д и ј а С л а в е в а, Сводна грамота на крал Милутин на Хиландар и пиргот Хрусија, веројатно од 1303 година, ССПИМ, I, Скопје, 1975, 313).

⁴⁹⁴ И з в е ш т а ј за пратеништвото на Теодор Метохит, Текст според Sathas. Превод од П. Хр. Илиевски, ССПИМ, II, 228-307.

⁴⁹⁵ В л а д и м и р М о ш и н, Балканската дипломатија и династичките бракови на кралот Милутин, ССПИМ, II, 188-190.

⁴⁹⁶ М а в р о О р б и н, цит. дело, 24.

⁴⁹⁷ С л а в и ц а Н и к о л о в с к а, Изградени и обновени манастири и цркви од кралот Милутин, ССПИМ, II, 509-510. За прегледот на обновените и изградените цркви и манастири види поопширно на истото место, 511-519.

страната на Андроник II. По помирувањето на двајцата Андрониковци, српскиот владетел дошол во судир со Андроник III, којшто ги засилил нападите против Србите. Во војната помеѓу византискиот и српскиот владетел се вмешал и бугарскиот цар Михаил Шишман⁴⁹⁸. Како што соопштува и Орбини, набрзо по доаѓањето на власт на Андроник III, „Михаил навлегол во Тракија да се бори против Ромеите“, но откако примил голема сума пари од Византија⁴⁹⁹, се ставил на нејзина страна. Со тоа му било овозможено на Андроник III да ги прошири своите напади врз српските позиции во Македонија, при што навлегол во Пелагонија и ги зазел утврдувањата Бучин, Дебарца, Железник и Кавалар⁵⁰⁰.

Во тоа време бугарскиот цар Михаил Шишман дошол до Кустендилското Поле и го зазел утврдувањето Землен. До жесток судир меѓу српскиот и бугарскиот владетел дошло на 28 јули 1330 година кај Велбужд. Како причина за оваа битка Мавро Орбини ја смета „навредата што Бугаринот Михаил ѝ ја нанел на неговата ќерка, која ја отпуштил откако со неа имал деца“⁵⁰¹. Натому Орбини опширно соопштува за текот на настаните: „Кога за тоа дознал Бугаринот, пратил молба до царот да провали од една страна во Србија, а тој ќе дојде од другата страна со своите Бугари, така што да не може Немања да се спротистави на двајцата. И така, царот ги подготвил своите чети и сè што е потребно за војна, па во пролетта отишол во воен поход. Но, гледајќи дека неговата војска не може да се мери со војската на српскиот крал, се затаборил во Пелагонија и решил тука да чека за да види што ќе направи Бугаринот, којшто располагал со поголем број луѓе од него, бидејќи собрал 12.000 Бугари и три илјади Власи. Со таа војска влегол во Србија преку северните делови на Хемус и стигнал скоро до изворот на реката Струмица⁵⁰². Бидејќи никој не му се спротиставувал, четири дена пустошел сè со оган и со меч. Но петтиот ден, со сончевите зраци, се појавил Немања со многу луѓе“⁵⁰³. Во оваа битка Немања (како што го нарекува Орбини Стефана Дечански) со 1.300 Германци прво го одзел Михаиловото знаме, а потоа се свртел кон коњаничкиот

⁴⁹⁸ Б р а н к о П а н о в, Српската хегемонија на Балканот и паѓањето на поголем дел на Македонија под српска власт (крај на XIII - средината на XIV век), 91.

⁴⁹⁹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 283.

⁵⁰⁰ Според известувањата на Јован Кантакузин, царот го зазел „Βουζοῦνιν“, а му се предале градовите: „Δευριτζαν, Δουβροῦνιν, Καβαλλαριον и Σιδηροκαστρον“ (ВИНЈ, VI, 336; М. Динић, За хронологију Душанових освајања византиских градова, ЗРВИ, Београд, 4 (1956), 7). За местоположбата на градовите што му се предале види: Т о м о Т о м о с к и, Белешки по повод воениот поход на Андроник III во Македонија во 1330 год., ГЗФФ, 16, Скопје, 1964, 42-43.

⁵⁰¹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 283.

⁵⁰² Бугарската војска дошла до изворот на р. Струма (С и м а Ќ и р к о в и ћ, Владавина Стефана Уроша III Дечанскога, ИСН, I, 506).

⁵⁰³ М а в р о О р б и н, цит. дело, 283.

ред и, освен колежот што го направил, успеал да го зароби и Михаил, кој по кратко време умрел од добиените рани. Дознавајќи за смртта на Шишман, византискиот цар „се вратил дома, не укажувајќи помош на ниедна од страните и не претрпувајќи никаква штета“⁵⁰⁴.

За оваа битка Орбини спомнува „1.300 Германци“, иако кај Никифор Грегора, којшто е негов главен извор за овие настани, во оригиналниот текст вели: „χιλίους ἰπλέας Κελτους“⁵⁰⁵. Освен тоа, Иванов не се согласува со известувањата на српските извори дека Стефан Дечански лично командувал со војските, бидејќи тој бил речиси слеп и затоа стоел со својот штаб на височината Спасовица⁵⁰⁶. По успешната битка Стефан Дечански се вратил дома, но наскоро повторно тргнал во поход и успеал да заземе повеќе македонски градови (Велес, Просек, Штип, Чрешче, Добрун)⁵⁰⁷, за што не пишува Орбини.

По смртта на Стефан Дечански, на српскиот престол се искачил Стефан Душан (1331-1355), за когошто Мавро Орбини дава ваков опис: „Бил со прекрасен изглед и телесно многу убаво граден: имал широки рамења, силни раце, изразени бедра, вовлечен стомак, јаки нозе, а ставата висока, правилна и мажествена. Покрај тоа, бил многу достоинствен и широкоград“⁵⁰⁸. Неговиот опис Ќирковиќ го смета за загатка, не наоѓајќи основа во ништо слично во историската литература до Орбини и смета дека овде, иако несвојствено за Орбини, се работи за самоволно оцртување на Душановиот лик „според претставите што ги создал врз основа на старите текстови“⁵⁰⁹. Орбиниевото кажување за Душан Иречек го сместува меѓу четирите описи на неговата личност, којшто според него е даден „по некој которски извор, во којшто многу се говорело за тамошната фамилија Буќа“⁵¹⁰. Нема сомнение дека за овие претстави на Душановиот лик придонеле и зачуваните фрески во разните цркви и манастири.

Со доаѓањето на власт во 1331 година Душан морал првин да ги среди внатрешните прилики во државата, како и односите со соседите. Веќе со првите српски акции (1334) Стефан Душан успеал да заземе голем дел од византиските владенија во Македонија, дури до Солун. Наскоро потоа, на

⁵⁰⁴ На истото место, 283-284.

⁵⁰⁵ И. Ќирковиќ забележува дека Орбини пишува за „1300 Германци“, иако Никифор Грегора известува за „1.000 Гали“ (Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 375).

⁵⁰⁶ Ѓордан Ѓиванов, Сјверна Македонија, Софија, 1906, 52.

⁵⁰⁷ Сима Ѓирковиќ, Владавина Стефана Уроша III Дечанскога, ИСН, I, 507-508. За местоположбата на средновековните градови Велес, Просек, Штип, Чрешче и Добрун види: Томо Томоски, Средновековните градови во Македонија меѓу реките Вардар, Брегалница и Лакавица, ГЗФФ, 4 (30), Скопје, 1978, 267, 270, 277-278, 286.

⁵⁰⁸ Мавро Орбин, цит. дело, 33.

⁵⁰⁹ Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 305.

⁵¹⁰ Константин Иречек, Историја Срба, I, 211, бел. 3.

26 август 1334 година, дошло до средба меѓу византискиот и српскиот владетел близу до Солун, кога бил направен договор, според кој Душан ги задржал Прилеп, Охрид и Струмица, но приликите на северната српска граница го натерале Душан да се сврти против унгарската опасност. По 1336 година се влошиле бугарско-српските односи, што било искористено од Андроник III за проширување во Тесалија. Наскоро потоа дошло до повторна средба меѓу Душан и Андроник III во Радовиш. Во меѓувреме се отцепил крупниот феудалец Хрелја со седиште во Струмица и ја признал власта на Византија. Во 1341 година умрел византискиот цар Андроник III и започнува граѓанска војна помеѓу приврзаниците на Јован V и на Јован Кантакузин. Притоа, Стефан Душан застанал на страната на последниов, а до нивна средба и договор за заеднички акции дошло во 1342 година близу до Приштина. Веќе во следната 1343 година Душан ги зазел Воден, Костур и Лерин, а во 1345 година и Серес. Со тоа целата територија на Македонија, освен Солун и уште неколку градови, била вклучена во „Српско-грчкото царство“. По овие успеси тој се крунисал за цар во Скопје на 16 април 1346 година⁵¹¹.

Речиси за сите овие настани Мавро Орбини соопштува во два наврата во своето дело. Тој вели дека Стефан Душан „настојувал да освои делови на Романија, во што немал многу тешкотии, бидејќи во минатото живеела долго време во мир и немала многу оружје, а ни војници што би можеле да ја бранат. Затоа за брзо време загосподарил со голем дел од неа. Ги зазел сите покраини и градови што ѝ припаѓале сè до Солун, а посебно Верија, Серес, Охрид, Костур, Трикала, Јанина, Канина, Белград и други места сè до Негропонт. Бидејќи не можел да го заземе Солун, постојано ги пустошел неговите подрачја барем на овој начин да го присили на покорност. Исто така, мислел да ја освои сета земја до Цариград, па без сомнение оваа своја мисла би ја исполнил да не го спречела смртта. Ја зазел Албанија и загосподарил со сите делови на Епир сè до Арта, па никој не се осмелувал да му се спротистави или да се одметне од него“⁵¹².

За Ќирковиќ, ова претставува краток преглед на освојувањата како да биле на почетокот од владеењето, а нешто подоцна опширно го цитира Лаоник Халкокондил. Тој смета дека не може да се исклучи можноста ова место да биде самостојна Орбиниева творба врз основа на Халкокондиловите податоци⁵¹³. И навистина, ако се спореди Орбинијевиот текст со

⁵¹¹ Б о ж и д а р Ф е р ј а н ч и ћ, Освајачка политика краља Душана, ИСН, I, 511-523; сп.: М и х а и л о Д и н и ћ, За хронологију Душанових освајања византиских градова, 1-10; Б р а н к о П а н о в, Српската хегемонија на Балканот и паѓањето на поголем дел на Македонија под српска власт, 94.

⁵¹² М а в р о О р б и н, цит. дело, 35.

⁵¹³ С и м а Ђ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 306.

текстот на веќе спомнатиот автор⁵¹⁴, се забележува голема сличност во известувањата. Еве што всушност пишува Орбини при повторното навраќање на Душановите освојувања: „Градот Скопје бил кралско седиште на Стефан Немања. Тргувајќи оттука, во придружба на одважни и војнички способни луѓе, со силна војска влегол во местата близу до Костур и загосподарил со сите. Потоа подигнал војска против Македонија и покорил сè освен Солун, па прешол до р. Сава. Бидејќи храбро се борел околу Дунав, ја зазел сета таа покраина. Потоа, поставувајќи на власт во своите земји во Европа луѓе што ги познавал како многу верни, се здобил со голема моќ. Ги нападнал и Грците за да го сруши нивното царство. Влегувајќи со коњицата во местата близу до Цариград, наполно ги опустошил“⁵¹⁵.

Во рамките на освоените македонски области секако спаѓала и Света Гора. Имено, Душан ги уредил односите со Света Гора со договорот од ноември 1345 година, којшто бил резултат на преговорите водени помеѓу логотетот Хрс и Протатот⁵¹⁶. Со овој договор Душан, како една од договорните страни, не само што ѝ ги признал на Света Гора сите нејзини поседе и привилегии, туку ѝ придал и нови, опсипувајќи ги со дарови и привилегии нејзините манастири и издавајќи им хрисовули на грчки јазик, напишани по примерот на византиските цареви⁵¹⁷. Мавро Орбини се осврнува и на ова прашање, па вели дека Душан бил „многу посветен на верата на грчкиот обред и подигал цркви и манастири, подарувајќи им големи милостини и давајќи им големи дарови на достоинствениците и свештениците што во нив пееле свети химни. Во овие манастири спаѓале и оние на Света Гора во Македонија“⁵¹⁸.

⁵¹⁴ Лаоник Халкокондил во својата „Историја“ пишува: „...тргна во Македонија и го направи Скопје престолнина...“. Потоа продолжува: „Царот го напушти Скопје, земајќи со себе мажи, мошне искусни во војувањето и силна војска, ги стави под своја власт местата, соседни на Касторија. Потоа, откако го крена логорот, покори сè во Македонија. Освен Терма, ја прошири војната дури до Сава, па извршувајќи големи дела по Истар - ја освои сета таа област. Потоа низ Европа распореди, каде што беше нужно, од потчинетите и стекна моќ, така што ги нападна и Елините, сакајќи да им ја одземе нивната држава, и бидејќи беше ја испратил војската во областите до Византион, отстапуваше и се враќаше...“ (ДБМН, I, 127-128).

⁵¹⁵ Мавро Орбин, цит. дело, 41.

⁵¹⁶ А. Соловјев - В. Мошин, Грчке повеље српских владара, Београд, 1936, 29-35.

⁵¹⁷ Георгије Острогорски, Византијско-јужнословенски односи, 40; Милош Благоевиќ, Идеја и стварност Душановог царевања, ИСН, I, 527.

⁵¹⁸ На истото место, 34.

ГЛАВА ОСМА

МАКЕДОНИЈА ВО ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIV ВЕК ВО „КРАЛСТВОТО НА СЛОВЕНИТЕ“

I. Распаѓањето на Душановото Царство и создавањето самостојни државни творби во Македонија

Првите знаци за распаѓање на Душановото Царство се јавиле уште во 40-те години на XIV век, со отцепувањето на Хрелја (1340 или 1341). Тој ги потчинил под своја власт териториите од утоката на Струма до Струмица и можеби и Штип, а Мелник го добил од Јован Кантакузин, додека на север неговата сфера за влијание достигала веројатно до пограничните бугарски краишта⁵¹⁹. Процесот на распаѓање на Душановото царство се засилил особено во последните години од животот на Душан, а наскоро по неговата смрт тоа и конечно се распаднало⁵²⁰.

Меѓутоа, Орбини не го спомнува Хрелја, ниту какво било расцепување на државата во времето на Душановото владеење. Тој соопштува за крунисувањето на Душан за цар и на неговиот син за крал и воведувањето нови служби и титули по углед на другите цареви⁵²¹, како и за освојувањето на цела Македонија освен Солун⁵²². Тука ги набројува големците, на коишто им дал територии на управување: територијата што се граничела со р. Вардар му ја дал да ја управува на Жарко, територијата од Серес до Вардар му ја дал на Богдан, од Серес⁵²³ до Дунав на браќата

⁵¹⁹ Константин Јиречек, Историја Срба, I, 217, 219-220; Михаило Динић, Реља Охмушевић, 95-108; Евгени П. Наумов, Феудалниот сепаратизам и политиката на Душан во 1342-1355 година, Историја, IV, 2, Скопје, 1968, 63-66.

⁵²⁰ Евгениј П. Наумов, Петте последни години на Стефан Душан (Централната власт и феудалните групации во 1351-1355 г.), Историја, VI, 2, Скопје, 1970, 90-103.

⁵²¹ Мавро Орбин, цит. дело, 36.

⁵²² На истото место, 41.

⁵²³ Во српскиот превод е Фера, а во италијанскиот текст на Орбини е Ferri (Мауго Орбини, цит. дело, 267). На друго место Орбини пишува и Seres и Serge (На истото место, 262 и 458).

Волкашин и Углеша, пределот покрај Дунав на Бранковиот син Вулк, Трикала и Костур на жупанот Никола, Етолија на Прељуб, а Охрид со крајот наречен Прилисбеа на Пладика⁵²⁴.

За последните години на владеењето на царот Душан Мавро Орбини го користи Лаоник Халкокондил. Од големците на кои Душан им доверил области, тој го спомнува Жарко, личност позната од времето на Урош, чијашто територија не се наоѓала во Македонија, туку околу реката Бојана⁵²⁵. Иако некои го сметаат за историски непозната личност, сепак неговото постоење е посведочено на повеќе места⁵²⁶. Територијата, пак, на Крале (Волкашин) и Углеша што ја посочува Орбини, според Острогорски, е погрешна⁵²⁷. Македонското кралство на Волкашин, создадено во 1365 година, ги опфаќало двете страни на Шара, со градовите Прилеп, Битола, Преспа, Охрид, Скопје, Призрен, Ново Брдо и други⁵²⁸, а Серската држава на неговиот брат Углеша ја опфаќало областа околу Серес, главно западно од него, заедно со целиот Халкидик и Света Гора⁵²⁹.

За личноста на Богдан постојат повеќе различни мислења. Ќирковиќ го карактеризира главно како мистериозна личност⁵³⁰. Меѓутоа, Острогорски смета дека од збрканите вести што ги изнесува Халкокондил, како единствен извор што воопшто зборува за Богдана, не може ништо со сигурност да се заклучи, а територијата за која се вели дека тој ја држел била дел од Углешовата⁵³¹, додека Иречек и Новаковиќ областа на Богдан ја сместуваат меѓу Солун, Струмица и Серес⁵³². Постооењето на Богдан како јужномакедонски кнез го поддржува и Наумов⁵³³. „Бранковиот син“

⁵²⁴ Мавро Орбин, цит. дело, 41-42.

⁵²⁵ Константин Иречек, Историја Срба, I, 243; Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 308; Раде Михаљчић, Крај српског царства, Београд, 1975, 26; и стот, Почетак Урошеве владавине - спољни напади, ИСН, I, 571.

⁵²⁶ Евгениј П. Наумов, Јужнословенскиот епос и проблемите на српското средновековие, Историја, IX, 2, Скопје, 1973, 123. Според Иречек, Халкокондил го заменува на едно место Жарко со Дејан (Константин Иречек, Историја Срба, I, 249, бел. 33).

⁵²⁷ Георгије Острогорски, Серска област после Душанове смрти, во кн.: Византија и Словени, 458.

⁵²⁸ Бранко Панов, Охрид и Охридската област во XIII и XIV век, 804.

⁵²⁹ Константин Иречек, Историја Срба, I, 247; Раде Михаљчић, Цар и краљ: неуспешно савладарство, ИСН, I, 590; Георгије Острогорски, Серска област после Душанове смрти, 459; Бранко Панов, Борбите меѓу Епир, Никеја и Бугарија за господство над Македонија (1215-1261 година), 96.

⁵³⁰ Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 308.

⁵³¹ Георгије Острогорски, Серска област после Душанове смрти, 458-459.

⁵³² Константин Иречек, Историја Срба, I, 249; Стојан Новаковиќ, Срби и Турци, Београд, 1960, 158-159, 222 и 282.

⁵³³ Евгениј П. Наумов, Јужнословенскиот епос и проблемите на српското средновековие, 123-124.

Вулк, за кого известува Орбини, според Ќирковиќ, не е Вук Бранковиќ, туку некој потомок на Бранко Растислалиќ, а жупанот Никола (кого Орбини не го идентификува со Никола Алтомановиќ⁵³⁴) бил всушност Никола Багаш⁵³⁵. Спомнатиот Прељуб (Prialupo)⁵³⁶ навистина бил намесник во Тесалија⁵³⁷. Пладика (Pladica)⁵³⁸ е охридскиот намесник Младен⁵³⁹, додека Прилисбеа (Prilisbea)⁵⁴⁰ е погрешно име за Прилеп⁵⁴¹.

По смртта на царот Душан (1355)⁵⁴² него го наследува неговиот син Урош. Орбини нема право кога соопштува дека доаѓајќи за цар не наишол на никаков отпор од кнезовите, бидејќи се судрил за престолот со Душановиот полубрат Синиша. Меѓутоа, Орбини исто така кажува и дека по смртта на Душан секој од спомнатите големци „ги задржал за себе оние покраини што му биле дадени на управување“⁵⁴³, а некои од нив „користејќи ја смртта на царот Душан, настојувале да станат поголеми отколку што биле“, а меѓу нив ги набројува и браќата Мрњавчеви⁵⁴⁴. Овде веќе се навестува феудална расцепканост и почетокот на конечниот распад на државата.

Орбини го опишува Уроша како убав и добродушен човек, но и ограничен поради тоа што не ги слушал советите од луѓето што му биле верни, кои го советуваат да ги затвори Волкашин и Воислав, зашто биле многу сурови и премногу горделиви. Но Урош не само што не го сторил тоа, туку ги предупредил и дури ги издигнал на повисоки позиции. На Волкашин му дал многу покраини и титулата „крал“⁵⁴⁵. Според Орбини, настанал „голем метеж во Урошовото кралство“, кога сите почнале да настојуваат да дојдат до што повисоки позиции. Така, според Орбини, државата била за помалку од десет години поделена меѓу четворица голем-

⁵³⁴ М и х а и л о Д и н и ћ, Реља Охмућевић, 116-117.

⁵³⁵ С и м а Ћ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 308.

⁵³⁶ М а у р о О г б и н и, цит. дело, 267.

⁵³⁷ М и л о ш Б л а г о ј е в и ћ, Идеја и стварност Душановог царевања, 532.

⁵³⁸ М а у р о О г б и н и, цит. дело, 267.

⁵³⁹ Е в г е н и П. Н а у м о в, Феудалниот сепаратизам и политиката на Душан во 1342-1355 година, 70; Б р а н к о П а н о в, Охрид и Охридската област во XIII и XIV век, 800.

⁵⁴⁰ М а у р о О г б и н и, цит. дело, 267.

⁵⁴¹ С и м а Ћ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 308.

⁵⁴² Р а д е М и х а љ ч и ћ, Освајања и одолевања: Душанова политика 1346-1355, ИСН, I, 556. Според Орбини, царот Душан умрел во 1354 година, што не се согласува со современите извори.

⁵⁴³ М а в р о О р б и н, цит. дело, 42.

⁵⁴⁴ На истото место, 43.

⁵⁴⁵ На истото место. За совладетелството меѓу Урош и Волкашин види: Р а д е М и х а љ ч и ћ, Крај српског царства, 96; С и м а Ћ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 309; Г е о р г и ј е О с т р о г о р с к и, Серска област после Душанове смрти, 443-444; Р а д е М и х а љ ч и ћ, Цар и крал: неуспешно савладарство, 588-589; Е в г е н и ј П. Н а у м о в, Јужнословенскиот епос, 122.

ци (Волкашин, Лазар, Никола Алтомановиќ и Балшите), на кои секој им се покорувал уште во времето додека бил жив царот⁵⁴⁶.

Заслужува внимание и начинот на којшто е раскажано отцепувањето на Синиша (Sinišja)⁵⁴⁷, за кое Орбини очигледно смета дека било наивно, неуспешно и во мали размери, иако се работи за државна творба што ги опфаќала Епир и Тесалија, а Душановиот полубрат прогласувајќи се за цар, настапувал со сите прерогативи на царската круна⁵⁴⁸.

За државите и кнежевствата што се формирале во Македонија Орбини ја следи својата концепција, како што кажува и самиот за четворицата велможи што уште во времето на Уроша го зазеле Рашкото Царство⁵⁴⁹. Во таа смисла, наведувајќи ги спомнатите големци што во времето на Душан добиле територии за владеење, нивната натамошна судбина како веќе да не го интересира, па, освен за Волкашин и Углеша, а подоцна и за Марко, многу малку пишува за другите владетели во Македонија⁵⁵⁰. Имено, во овој период едни од најистакнатите личности се Константин и неговиот брат Јован Дејанови. Со новите поделби по 1371 година на површината избиле двајцата браќа, кои ја обновиле и ја прошириле државата на својот татко деспотот Дејан. Тие потчиниле голем дел од областа на Углеша: Славиште, Прешево, Врање и Иногоште, управувале и со бившите поседи на деспотот Јован Оливер, а центри на нивната држава станале Струмица и Штип. Заедно со нив истапува и мајка им Теодора-Евдокија⁵⁵¹.

Константин и Драгаш, синови на Жарко Дејанов, кај Орбини се спомнуваат како едни од многуте големци, претходно поданици на Волкашин и Углеша, кои, не можејќи да им се спротистават на Турците, склопувале мир со нив или им служеле во војните против христијаните. За Константин, потпирајќи се на Лаоник, Орбини вели дека бил меѓу првите по разумноста и по војничката вештина. „Тој ги нападнал Бугарите и Арбанасите, на кои им одзел многу места“, а по смртта на брат му Драгаш го наследил во државата „и самиот бил присилен често да го посетува дворот на Турчинот“⁵⁵².

Во Орбиниевото известување се издвојуваат неколку прашања што можат проблемски да се разгледуваат. Пред сè, мора да напоменеме дека таткото на Константин и Јован на едно место Орбини го нарекува Жарко

⁵⁴⁶ Мавро Орбин, цит. дело, 44.

⁵⁴⁷ Мауро Орбини, цит. дело, 270.

⁵⁴⁸ Раде Михаљчиќ, Два царства, ИСН, I, 573-577.

⁵⁴⁹ Мавро Орбин, цит. дело, 49.

⁵⁵⁰ Раде Михаљчиќ, Крај српског царства, 67-79.

⁵⁵¹ На истото место, 173-174 и 177-179.

⁵⁵² Мавро Орбин, цит. дело, 54. Орбини ги спомнува „Дејановите синови Драгаш и Константин“ во врска со сестра им Теодора, втората жена на Гураф (На истото место, 64).

Дејанов, а на друго место зборува за Константин и Јован како „Дејанови синови“. Така, во првиот случај, користејќи еден извор, направил комбинација од имињата на двајцата големци Жарко и Дејан, а потоа, користејќи друг извор, правилно кажува дека двајцата браќа се синови на Дејан.

Во историографијата сеуште се води дискусија и околу заедничкото име на браќата Дејанови. Орбини ги именува како Драгаш и Константин, синови на Жарко Дејанов, за потоа да прецизира дека Драгаш и Константин се синови на Дејан, а дека Константин ја наследил државата по смртта на брат му Драгаш, што значи дека како Драгаш го именува само Јована. Околу прашањето дали бил и Константин нарекуван Драгаш или само Јован, постојат исто така повеќе различни мислења. Иречек ги нарекува „деспот Јован Драгаш и господин Константин“⁵⁵³, „деспот Драгаш и неговиот брат Константин“⁵⁵⁴, како и „деспот Јован Драгаш (околу 1378) и господин Константин (1394)“, кои ги владееле источните области и ги држеле: Струмица, Штип, Кочани, Кратово, Велбужд (Ќустендил), Куманово итн.⁵⁵⁵ Иванов пак укажува дека во некои летописи, покрај посебните имиња Јован и Константин, го имаат и заедничкото име Драгаш⁵⁵⁶, додека Ферјанчиќ е на мислење дека името Драгаш не го носел само Јован, туку и брат му Константин. Според него, би било тешко објасниво зошто царот Константин XI Палеолог, чијашто мајка Елена била ќерка на Константин Дејанов, би се нарекувал Драгаш според неговиот вујко наместо според Елениниот татко Константин. Својата констатација тој ја поткрепува со изводи од повеќе извори од подоцнешен период⁵⁵⁷.

Сепак, Острогорски наведува современ документ, а тоа е повелбата на цариградскиот патријарх Антониј од јуни 1393 година за доделување статус на патријаршиски манастир на светогорскиот манастир Кутлумуш, каде што се спомнува „господин Константин Драгаш“. Овој документ е значаен, бидејќи е издаден во времето на Константиновиот живот, што значи дека веродостојно известува оти Константин навистина бил нарекуван и Драгаш. Острогорски за своето тврдење наоѓа потврда и во натписот на еден крст во светогорскиот манастир „Св. Дионисиј“, каде што за Елена се вели дека е ќерка на Драгаш, како и во Сфранцесовата хроника, каде што исто така Константин се нарекува Драгаш. Според тоа, се доаѓа до заклучок дека Драгаш им е заедничко име на двајцата браќа, а можеби тоа име го носел и нивниот татко, ако се потпреме на фактот

⁵⁵³ Константин Иречек, Историја Срба, I, 249.

⁵⁵⁴ На истото место, 251.

⁵⁵⁵ На истото место, 315.

⁵⁵⁶ Йорданъ Ивановъ, Сѣверна Македония, 131.

⁵⁵⁷ Георгије Острогорски, Господин Константин Драгаш, во кн.: Византија и Словени, 272-273.

што во Бугарската и во Влашката хроника Константин се нарекува „Драгашевик“. При решавањето, пак, на дилемата зошто од двајцата браќа само едниот редовно се служел со името Драгаш како додаток, се зема предвид фактот што името Јован било доста распространето кај јужно-словенските народи, па неговите носители чувствувале потреба да прецизираат за кого се работи, каков што е случајот со Јован Владимир, Јован Владислав, Јован Углеша итн. Што се однесува, пак, за името на Константин, тоа поретко се среќавало на овие простори, па истакнувањето на фамилијарното име Драгаш не било неопходно⁵⁵⁸.

Според Орбини, Константин и Јован биле меѓу оние големци што, не можејќи да им се спротистават на Турците, склопувале мир со нив или им служеле во војните против христијаните, а по смртта на брат му (Константин), Драгаш (Јован) ја наследил државата „и самиот бил присилен често да го посетува дворот на Турците“⁵⁵⁹. Тоа укажува дека нивната држава била во вазален однос со Турците. Повеќето истражувачи се изјасниле дека тие навистина биле турски вазали. Во текот на интензивните турски напади, Константин Дејанов, принуден да ја признае турската власт, станал вазал на султанот Мурат I. Благодарейќи на тоа Османлиите можеле слободно да се дижат преку Североисточна Македонија, продирајќи во внатрешноста на Балканот⁵⁶⁰.

II. Династијата Мрњавчеви во делото на Мавро Орбини

а) Владеењето на Волкашин и Углеша⁵⁶¹

Во „Кралството на Словените“ Мавро Орбини им посветува едно цело поглавје на Мрњавчевци, спомнувајќи ги честопати и во другиот дел од книгата што се однесува за периодот на нивното владеење. Тој не испушта речиси ни еден од важните моменти од историјатот на оваа династија. Некои настани се предадени во кратки црти, а за други опширно

⁵⁵⁸ На истото место, 273-275.

⁵⁵⁹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 54.

⁵⁶⁰ Б р а н к о П а н о в, Одрозот на Косовската битка во Македонија, Историја, XXVIII, 1-2, Скопје, 1992, 45; Х р и с т о М а т а н о в, Југозападните земи през XIV век, 143-144.

⁵⁶¹ Во еден поменик на светогорскиот Протат од крајот на XIV век се спомнуваат 'Δημητρίου κράλη καὶ 'Ιω(άννου) δεσπότη'. Кралот Димитрија и деспотот Јован се идентификуваат, со право, со кралот Волкашин и неговиот брат деспотот Јован Углеша. Ваквата традиција за двојствено именување била особено карактеристична за јужните предели на српската држава во XIV век (И в а н Ђ у р и ћ, Поменик светогорског Протата с краја XIV века, ЗРВИ, XX, Београд, 1981, 154 и 165; сп.: К о с т а А џ и е в с к и, Пелагонија во средниот век, 209).

и детално раскажува, како што е случајот со битката на Марица, борбата меѓу Марко и Балша за градот Костур итн. Но, без разлика колку место им отстапил и без разлика на кој начин ги третира настаните и личностите, Орбини секогаш има точно утврден суд и, што е во случајов битно, Мрњавчевци ги разгледува посебно од другите. Со самото тоа, без оглед како ги именува, тој им дава значење и ги смета достоини за почит. За Мрњавчевата фамилија дава информации на повеќе места во книгата, но хронолошки започнува да расправа во посебното поглавје за кралот Волкашин, каде што се објавени неговото генеалошко стебло и грбот⁵⁶².

Уште на самиот почеток Мавро Орбини ја насликува состојбата во Српското Царство и најавува кажување за делата на четворицата велможи, кои, по гаснењето на Немањичевската династија, го зазеле царството уште во времето на последниот цар Урош⁵⁶³. Според него, Мрњавчеви водат потекло од Ливно, како синови на сиромашниот властелин Мрњава, издигнат од самиот Душан⁵⁶⁴. Меѓутоа, постојат и други претпоставки за нивното родно место. Во кратката ракописна историја на Зографскиот манастир се вели: „Вѣкѣшинъ бѣ рѣдомъ ѣрнѣвецъ, племенѣмъ из' Ерцеговинѣ ѿ село ѣпанци“⁵⁶⁵. Вук Караџиќ тврди дека во Далмација во с. Ловреќ постојат сидини познати како Мрњавчева Градина, каде што е сега с. Опанци и каде што, според традицијата, бил роден Волкашин. Истиот соопштува дека недалеку од Опанци имало мноштво камења наречени „Краљевића скакала“⁵⁶⁶. Паисиј Хилендарски пак вели дека се од родот на бугарските цареви, сродници на Стефановата царица Елена⁵⁶⁷. Сепак, најважно е што при анализата на овој проблем секогаш е земено во обзир и Орбиниевото пишување.

⁵⁶² Мавро Орбини, цит. дело, 48-49. Според А. В. Соловјев, на Орбини веројатно му бил познат Корениковиот грбовник, а од Охмучевиќевиот грбовник зел грбови од единаесет владетели и големци. Меѓу нив се наоѓа и грбот на Волкашин (Алексадар В. Соловјев, *Постанак Илирске хералдике и породица Охмучевиќ*, 80 и 102). Петар Охмучевиќ станал несвесно прв хералдичар меѓу Јужните Словени, а свесно прв поборник за единство на Јужните Словени, откривајќи ги или создавајќи ги грбовите на јужнословенските народи и земји, со што станал еден од првите поборници на илиризмот, претходник на Орбини и други (Алексадар Матковиќ и, *Грбовите на Македонија /прилог кон македонската хералдика/, Скопје, 1970, 52-53).*

⁵⁶³ Мавро Орбини, цит. дело, 49.

⁵⁶⁴ На истото место.

⁵⁶⁵ Џордан Иванов, *Български старини из Македонија*, 641; Лазар Мирковиќ, *Мрњавчевићи*, *Старинар*, III (1924-1925), Београд, 1925, 11. Ѓуриќ истакнува дека податоците што се однесуваат за Волкашин и Углеша колку што упатуваат на Херцеговина, исто толку упатуваат и на Македонија, кога се однесува за нивната подоцнешна дејност (*Иван Ѓуриќ*, *Поменик светогорског Протата с краја XIV века*, 156).

⁵⁶⁶ Лазар Мирковиќ, *Мрњавчевићи*, 11-12.

⁵⁶⁷ Паисиј Хилендарски, *Славянобългарска история*, 77.

Појавата на Мрњавчевци на историската сцена се должи на започнатиот процес на феудален сепаратизам во Душановата држава во 40-те години на XIV век (со отцепувањето на Хрелја во 1340 или 1341 година, а потоа и на други феудалци)⁵⁶⁸. Блискоста на Мрњавчевата фамилија до српскиот крал Орбини ја искажува токму со соопштението дека Стефан ги зел Мрњава со жената и децата на својот двор⁵⁶⁹.

Но околу 1351-1352 или 1352-1353 година е спроведена внатрешна реорганизација во државата, како црковна (создадени се нови митрополии и епархии) така и територијална (поместена е внатрешната граница меѓу Душановите поседи: кралството на Урош и императорските провинции⁵⁷⁰). Царот Душан, според Мавро Орбини, „крајот што се простира од Серес до Дунав“ им го отстапил на Крале⁵⁷¹ и Углеша, од кои првиот бил негов пехарник, а вториот главен коњушар⁵⁷². Во врска со нивните позиции во државата, Орбини ги става во редот на советниците што секогаш стоеле до царот: „Волкашин челник и неговиот брат Углеша“⁵⁷³. Но Волкашин веќе во 1350 година бил жупан во прилепскиот крај, а брат му Углеша во 1346 година кратко време бил Душанов намесник во околината на Дубровник, околу Конавле и Требиње⁵⁷⁴. Границите пак на областа за која Орбини известува не се совпаѓа во целост со областа во која владеел Волкашин и во која влегувале градовите Прилеп, Битола, Преспа, Охрид, Скопје, Призрен, Ново Брдо и други⁵⁷⁵ и областа на неговиот брат Углеша со престолнина во Серес⁵⁷⁶.

По смртта на царот Душан настанува династичка борба меѓу неговиот деветнаесетгодишен син Урош и Душановиот прибрат Симеон. Царицата Елена пак ги имала на исток Серес и на запад Улциџ, но наскоро

⁵⁶⁸ Евгени П. Наумов, Феудалниот сепаратизам и политиката на Душан во 1342-1355 година, 63-66.

⁵⁶⁹ Мавро Орбин, цит. дело, 50.

⁵⁷⁰ Евгениј П. Наумов, Петте последни години на Стефан Душан, 94-95.

⁵⁷¹ Според српскиот превод е *Кралес* (Мавро Орбин, цит. дело, 42), а во италијанскиот текст на Орбини е „*Chrale*“ (Мауиго Орбини, цит. дело, 267). Во Орбиниевото дело името *Крале* за Волкашин се среќава само на едно место.

⁵⁷² Мавро Орбин, цит. дело, 42.

⁵⁷³ На истото место. Углеша во тоа време бил на функцијата „голем војвода“ (Раде Михалчић, Крај српског царства, 82).

⁵⁷⁴ Лазар Мирковић, Мрњавчевићи, 12; Раде Михалчић, Цар и крал: неуспешно савладарство, 586; и стот, Крај српског царства, 80.

⁵⁷⁵ Бранко Панов, Охрид и Охридската област во XIII и XIV век, 804; и стот, Охрид и кралството на Волкашин и Марко, во зб.: Кралот Марко во историјата и во традицијата. Прилози од научниот собир одржан по повод 600-годишнината од смртта на кралот Марко. Прилеп, 23-25 јуни 1995 година [понатаму КМИТ], Прилеп, 1997, 47.

⁵⁷⁶ Константин Јиречек, Историја Срба, I, 247; Раде Михалчић, Цар и крал: неуспешно савладарство, 590.

се замонашила, земајќи го монашкото име Елисавета⁵⁷⁷. Симеон и царицата Елена сакале да управуваат од името на Урош, но српската држава се распаднала на повеќе области под власта на обласните големци⁵⁷⁸. Мавро Орбини соопштува дека некои големци ја искористиле смртта на Душан за да бидат „поголеми отколку што биле“, а меѓу нив биле и Волкашин и брат му Углеша, како и кнезот Воислав, од кои секој бил на чело на најважните земји на државата⁵⁷⁹.

Царот Урош како престолонаследник бил млад и помалку способен од татка си. Тој ги отфрлил советите на постарите, а ги слушал оние од помладите⁵⁸⁰. Според Орбини, некои го советувале Уроша да ги затвори Волкашин, кнезот Воислав и други, но тој не само што не ги послушал, туку на обвинетите им дал поголеми титули и ги предупредил. Волкашин добил и многу покраини и „титулата крал“, а потоа „почнал да угнетува многу личности“⁵⁸¹.

Со тоа е воспоставено совладетелство меѓу Урош и Волкашин, направено во август или септември 1365 година, кога Углеша првпат се спомнува како деспот⁵⁸². Според Острогорски, заслужува внимание известувањето на Орбини за легалното и по мирен пат крунисување на Волкашин за крал⁵⁸³, бидејќи тој, како што истакнува Ќирковиќ, користел извор што сеуште не бил под влијание на легендата за узурпација на власта и титулата⁵⁸⁴. Според некои постари извори, пред да биде прогласен за крал, Волкашин имал деспотска титула, на што укажува и Орбиниевото именување на Волкашин како „Vucascin Despot, & Ugglicscia suo fratello“⁵⁸⁵. Потоа Орбини ги лоцира териториите на сите големци во државата. Кралот Волкашин отпрвин ја одредил за свој престолен град Приштина и ја држел сета околна земја, а брат му Углеша ја имал целата Романија до Солун, Бер и други градови⁵⁸⁶.

⁵⁷⁷ Константин Јиречек, *Историја Срба*, I, 237.

⁵⁷⁸ Константин Јиречек, *История на българите*, 366.

⁵⁷⁹ Мавро Орбин, цит. дело, 43.

⁵⁸⁰ Константин Јиречек, *Историја Срба*, I, 238.

⁵⁸¹ Мавро Орбин, цит. дело, 43.

⁵⁸² Раде Михаљчић, *Крај српског царства*, 96.

⁵⁸³ Георгије Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, 443-444.

⁵⁸⁴ Сима Ћирковић, *Коментари и извори*, 309.

⁵⁸⁵ Мауро Орбини, цит. дело, 268; Георгије Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, 445-446.

⁵⁸⁶ Мавро Орбин, цит. дело, 44; Константин Јиречек, *Историја Срба*, I, 246-247. Углеша создал независното кнежевство со средиште во Серес, а владенија на Волкашин се наоѓале околу Прилеп па сè до Скопје и Призрен (Бранко Панов, *Српската хегемонија на Балканот и паѓањето на поголем дел на Македонија под српска власт*, 96; Раде Михаљчић, *Цар и краљ: неуспешно савладарство*, 590; Георгија Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, 457-483).

Крунисувањето за крал на еден способен големец, како што е Волкашин, го забрзало опаѓањето на централната власт и распадот на државата. Волкашин бил крал што не потекнувал од Немањиковската династија и затоа за другите големци бил натрапник, кому тие и решително му се спротиставиле⁵⁸⁷. Судирот се одиграл подоцна меѓу браќата Волкашин и Углеша, на едната страна, и Никола Алтомановиќ, Лазар Хребелјановиќ и царот Урош, на другата, во 1369 година на Косово Поле⁵⁸⁸.

Тоа претставуваше, всушност, судир помеѓу српските големци и новата македонска династија. Мавро Орбини вака ја објаснува причината за судирот: „Личните успеси на Волкашин и Углеша не можеа да ги трпат кнезот Лазар и жупанот Никола Алтомановиќ, по нив први големци во Рашка“⁵⁸⁹. На своја страна го придобиле и царот Урош, „ветувајќи му дека сè што ќе им одземат ќе му припадне на царот Урош, за кого тие ќе се заложат да го добие татковото кралство“⁵⁹⁰. Во овој конфликт, како што објаснува Орбини, не се замешал Ѓураѓ Балша, бидејќи бил зет на Волкашин⁵⁹¹. На Дубровчаните, пак, Волкашин „во целиот живот им се прикажувал како пријател“, „освен што во 1369 година им се налутил поради Уроша, верувајќи дека тие го поттикнале да го дигне оружјето против него“⁵⁹². Тоа е причината, како што известува Орбини, поради која Волкашин подготвил голема војска да тргне против нив, но од тоа се откажал по наговор на испратениот од страна на Дубровчаните Влахо Вука Бобалевиќ⁵⁹³.

За самата битка на Косово Поле Мавро Орбини соопштува: „Кога тука започнала битката, кнезот Лазар се повлекол со своите чети и избегал. Никола Алтомановиќ, пак, кој сакал да се бори, бил поразен, неговите

⁵⁸⁷ Раде Михаљчић, Крај српског царства, 101.

⁵⁸⁸ Блаже Ристовски, Кон проучувањето на Кралот Марко во историјата и во традицијата, КМИТ, 15. Иречек го негира одигрувањето на оваа битка (Константин Јиречек, Српски цар Урош, краљ Вукашин и Дубровчани, Зборник Константина Јиречека, I, Београд, 1959, 375), додека Михаљчиќ смета дека е прифатлива годината на битката на обласните господари на Косово што ја наведува Орбини (Раде Михаљчић, Крај српског царства, 120-121).

⁵⁸⁹ Мавро Орбини, цит. дело, 50.

⁵⁹⁰ На истото место.

⁵⁹¹ Една пак друга ќерка, по име Рушна, Волкашин ја омажил за цариградскиот цар Јован Кантакузин - Матеј. Бидејќи овој бил во војна со зета си Јован Палеолог и сакал да ја зацврсти својата позиција, ја запросил Рушна, којашто Волкашин веднаш му ја дал и ѝ ги назначил како мираз сите подрачја што ги поседувал во Албанија. Кога Матеј загинал во една битка, оставил син по име Ѓураѓ и две ќерки: Елена, царица на Трапезунт, и Ирина, којашто била омажена за српскиот деспот Ѓураѓ. Потоа Орбини кажува дека, според Јован Леунклавиј, Ирина била внука на Волкашин (На истото место, 51).

⁵⁹² На истото место, 53.

⁵⁹³ На истото место. Во италијанскиот текст на Орбини стои: „Biagio di Volzo Bobali“ (Мауро Орбини, цит. дело, 277).

луѓе испоубиени, та и самиот одвај успеал да се спаси. Царот Урош бил фатен жив со неколкумина феудалци од неговиот двор, додека другите биле испоубиени⁵⁹⁴.

За судбината на царот Урош Орбини накратко соопштува кога зборува за битката на Косово Поле и за последиците од неа. Орбини пишува: „Кога беше поразен царот Урош и фатен во битката, кралот Волкашин го однел во Рашка, каде што ги завршил своите денови на веќе опишаниот начин“⁵⁹⁵. Поопширно за неговите неволји, нарекувајќи го „страшливиот цар, кој во времето на својот живот дозволил да му го заземат царството“, Орбини раскажува дека извесно време Урош престојувал кај кралот Волкашин, којшто му доделил мала област за издржување, за потоа да премине кај кнезот Лазар. Но бидејќи и овој на сличен начин постапувал со него, се вратил кај Волкашин. Поради лошиот третман од страна на Волкашин, царот Урош решил да избега во Дубровник, за чијашто намера дознал Волкашин и го усмртил со удар на боздоганот по глава. „Замотувајќи го потоа во еден килим, дал да го закопаат во Шареник, во областа на Скопје“⁵⁹⁶.

Годината на неговата смрт Орбини ја одредува според смртта на царицата Елена. Тој вели дека таа „умрела во очајување три години по смртта на својот син, царот Урош, која настапила во 1371 година“⁵⁹⁷. Ако ова известување се однесува за смртта на Урош, тоа е точно. Но, ако се однесува за Елена, датумот на нејзината смрт не се смета за точен, бидејќи таа умрела дури на 7 ноември 1376 година⁵⁹⁸. Ако сметаме дека Орбини ја згрешил годината, а не и времето што изминало од смртта на син ѝ, излегува дека Урош умрел три години пред тоа - во 1373 година, што исто така не е точно, зашто тој умрел во 1371 година. Тоа би значело дека Орбини, всушност, не го знаел точниот датум на неговата смрт.

Начинот на прераскажувањето на Урошевата смрт е во согласност со подоцна изградената традиција што го претставува Волкашина како убиец на царот Урош. Првпат се спомнува во изворите предизвикување насилна смрт на Урош во житието на Св. Јован Рилски, составено во 1453-1479 година од Димитриј Кантакузен, според кое браќата Волкашин и Углеша му го зеле престолот на Уроша, а во друга верзија злосторството му се припишува само на Углеша. Во постарите летописи Урошевата смрт доаѓа по Маричката битка, а во поновите Волкашин го усмртува со удар

⁵⁹⁴ М а в р о О р б и н, цит. дело, 50.

⁵⁹⁵ На истото место, 51.

⁵⁹⁶ На истото место, 46.

⁵⁹⁷ На истото место, 47.

⁵⁹⁸ С и м а Ѓ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 312.

со боздоган или со давење⁵⁹⁹. Околу ова прашање полемизирале повеќемина истражувачи, меѓу кои и Ј. Раиќ, И. Руварац, Љ. Ковачевиќ, П. Среќковиќ, В. Качановски, Љ. Ковачевиќ и други⁶⁰⁰.

Негативниот однос кон Мрњавчевци е присутен особено во постарата српска историографија⁶⁰¹. Тој потекнува од третманот на кралот Волкашин како узурпатор на престолот, иако вистинскиот узурпатор бил Душановиот полубрат Симеон, којшто се прогласил за цар. Волкашин станал крал на тогаш сосема легален начин, бидејќи само царската круна можела да се узурпира, а кралската се добивала. Сепак, останал негативниот однос кон него, особено по прогласувањето на неговиот син Марко за „млад крал“, со што го обезбедил престолот за сина си. Со тоа била загрозна и со текот на времето потисната „светородната династија на Немањичевиците“⁶⁰². Како еден од доказите дека нема место да се зборува за узурпација на прстолот, според Ѓуриќ, е и фактот што Волкашин не се нарекувал самодржец и никогаш не го користел титуларното име Стефан⁶⁰³. Освен тоа, во врска со датумот на неговата смрт, докажано е дека Урош не само што не е убиен од Волкашин, туку тој го надживеал него и веројатно умрел на 2 или 4 декември 1371 година⁶⁰⁴.

Понатаму авторот на „Кралството на Словените“ соопштува дека Волкашин „со својот брат Углеша решиле да ги лишат од власта кнезот Лазар и Никола Алтомановиќ и наполно да ги уништат, за да не можат да ги спречуваат при потфатите што сакале да ги направат“⁶⁰⁵. Меѓутоа,

⁵⁹⁹ К о н с т а н т и н Ј и р е ч е к, Историја Срба, I, 253. Во Житието на царот Урош од Паисиј Јањевац за Урошовото наводно убиство се вели: „И поминаа неколку години, а Волкашин разжестувајќи се, леле праведен суде, и го упати ѓаволот, којшто од искона го мрази доброто, Волкашин ратоборецот, та тој ги упати своите слуги на убиството (Урошево). По неколку дена излегоа (Волкашин и Урош) во лов како што имало обичај, и таму (Урош) го прими крајот на животот, го убија наполно невин“ (П а ј с и ј е Ј а њ е в а ц, Житије цара Уроша. Старе српске биографије. Избор и предговор Димитрије Богдановиќ, Београд, 1968, 256-257). Сп.: Н и к о л а Б а н а ш е в и ћ, цит. дело, 193-196.

⁶⁰⁰ К о н с т а н т и н Ј и р е ч е к, Српски цар Урош, крал Вукашин и Дубровчани, 341-342.

⁶⁰¹ П а н т е л и ј а С. С р е ћ к о в и ћ, Крал Вукашин убио цара Уроша, Београд, 1881; и с т о т, Крал Вукашин сриную с престола и убио цара Уроша, Београд, 1886.

⁶⁰² Р а д е М и х а љ ч и ћ, Крај српског царства, 96-97. Во Житието на царот Урош, Пајсије Јањевац соопштува: „Едни беа помагачи на царот Урош, а така е и праведно, а други на Волкашин неправедно, така што имаше голем метеж и разногласија и неправди. Покрај неправедниот суд имаше и голема жал, бидејќи со насилство го грабна неговиот престол, по толку заклетви и завештанија повторно се покажа како престапник“ (П а ј с и ј е Ј а њ е в а ц, Житије цара Уроша, 255-256).

⁶⁰³ И в а н Ђ у р и ћ, Поменик светогорског Протата, 157.

⁶⁰⁴ Р а д е М и х а љ ч и ћ, Крај српског царства, 162. Два месеца по Маричката битка умрел царот Урош, во четвртокок на 4 декември 1371 година, на 35 години (К о н с т а н т и н Ј и р е ч е к, Историја Срба, I, 252).

⁶⁰⁵ М а в р о О р б и н, цит. дело, 51.

поради опасноста од Турците што продирале во нивната земја, решиле првин „да им се одмаздат на Турците“⁶⁰⁶.

Вистина е дека Волкашин и син му Марко од пролетта на 1371 година, заедно со своите пријатели Балшите, подготвувале напад на Никола Алтомановиќ⁶⁰⁷. Во почетокот на јуни кралот Волкашин бил очекуван на патот од Скопје до Призрен, а подоцна со својот син Марко се затаборил кај Скадар, од каде што, заедно со Ѓураѓ Балша⁶⁰⁸, требало да тргнат кон Оногошт против жупанот Никола. Дубровчаните, како членови на коалицијата, требало да обезбедат префрлување на трупите, а босанскиот бан Твртко и кнезот Лазар, кои биле во непријателски односи со Никола, секако, благонаклоно гледале на овој напад⁶⁰⁹, којшто потоа бил одложен.

По освојувањето на Галиполи во 1354 година, Турците пристапиле кон систематско заземање на Балканскиот Полуостров. Почнале да ги напаѓаат и териториите на Угleshа, којшто во почетокот успешно се борел против тие, најверојатно, ограбувачки напади⁶¹⁰. Орбини соопштува дека Угleshа бил во постојана војна со Турците што биле на границите на неговите области и секогаш излегувал како победник, поради што тие „ја загубиле секоја сила и одважност што претходно ја покажувале во војната“⁶¹¹. Покрај Угleshовата држава, загрозувани биле и териториите на Византија и Бугарија, но единствено браќата Мрњавчеви имале храброст во тој момент да се спротистават на Османлиите, а Волкашин бил „единствен државник на Балканот што од моментно незагрозуваните краеве му помогнал на деспотот Угleshа“⁶¹².

Браќата Мрњавчеви решиле да извршат трајно протерување на Турците и затоа продреле близу до новата турска престолнина Одрин⁶¹³. Во раните часови на 26 септември 1371 година кај тракиската крепост Черномен, изненадени од Турците, Угleshа и Волкашин претрпуваат пораз и загинаваат со голем дел од војската⁶¹⁴. За патот по кој одела војската на

⁶⁰⁶ На истото место, 51-52.

⁶⁰⁷ Поради исчезнувањето на дубровничките акти за 1368/69 и следните десет години, не е јасно дали овие воени подготовки се почеток или крај на непријателствата (Р а д е М и х а љ ч и ћ, Крај српског царства, 117).

⁶⁰⁸ Според Мавро Орбин и Волкашин живеел во мир со Балша, зашто овој бил женет со ќерка му Милица. По смртта на Волкашина се прежил со Теодора, поранешната сопруга на Жарко Мркшиќ, сестра на Дејановите синови Драгаш и Константин (М а в р о О р б и н, цит. дело, 64).

⁶⁰⁹ Р а д е М и х а љ ч и ћ, Крај српског царства, 137.

⁶¹⁰ И с т и о т, Маричка битка, ИСН, I, 599.

⁶¹¹ М а в р о О р б и н, цит. дело, 50.

⁶¹² Р а д е М и х а љ ч и ћ, Маричка битка, ИСН, I, 599.

⁶¹³ На истото место.

⁶¹⁴ Х р и с т о М а т а н о в - Р у м я н а М и х н е в а, От Галиполи до Лепанто, София, 1988,

Мрњавчеви, како и за самиот тек на битката, нема многу изворни податоци. Записите на Исаија се однесуваат повеќе за последиците, одошто за самата битка, додека врз известувањата од подоцнешни автори не можеме со сигурност да се потпреме⁶¹⁵.

Такво е и Орбиниевото опширно раскажување за Маричката битка. Тој известува дека Мрњавчеви подготвиле војска од дваесет илјади луѓе и тргнале во потрага по Турците сè до Тракија, којашто во голем дел ја зазеле, ја ограбиле и ја опожариле и се вратиле, не внимавајќи на војничкиот ред. Турците го следеле нивното движење од планините и со три илјади свои „најодважни луѓе“ ја нападнале заднината на непријателската војска и ја разбиле. Наведувајќи го Лаоник Халкокондил како извор, Орбини вели дека „Сулејман трет по ред и прв со ова име“⁶¹⁶ (треба да стои Мурат I /1359-1389/) ги нападнал Волкашин и Углеша. Тие им притрчале на помош на своите војски, кои без војнички ред бегале пред Турците. Кога виделе дека војската на Мрњавчеви им доаѓа во пресрет, Турците причекале и искористувајќи ја големата збрка што настанала во редовите на војската на браќата Мрњавчеви удриле со голема жестина и ги натерале во бегство. Потоа Орбини зборува за резултатот од битката: „Гонети од Турците и натерани до реката Хебра, сега Марица, се фрлија во неа со коњите за да не паднат во рацете на непријателот. Истото тоа го сторија и други истакнати личности, од кои поголемиот број се удавија во споменатата река“⁶¹⁷.

За судбината на браќата Мрњавчеви Орбини известува за секој од нив посебно. Така, меѓу загинатите во битката тој ги набројува „и Углеша и неговиот брат Гојко, којшто заповедал со војската“, а подетално пишува и за смртта на Волкашин. Според неговото кажување, кога тој „ја преминал реката, чувствувајќи голема жед, почнал да пие вода на еден извор, не симнувајќи се од коњот. Додека така наведнат пиел, го убил неговиот паж

⁶¹⁵ Георгије Острогорски, Серска област после Душанове смрти, 609-610. Во османлиските извори, двете битки кај Черномен (1364 и 1371 година) се прикажани главно како една. Меѓутоа, како што истакнува Ф. Башар, известувањата за битката забележана како „Şir Sindigi Savası“ од 1364 година, што ги даваат Оруч Б. Адил, Ашик Паша Заде, Нешир Рухи Челеби Хадида и Љutfи Паша, всушност се однесуваат за битката од 1371 година. Од записите пак на Хоџа Садедин Ефенди и Мунецимбаша се дознава дека битката меѓу Османлиите и сојузничките сили е битката од 1364 година (Ф а х е т и н Б а ш а р, Битката на Черномен во балканската историја, КМИТ, 88-90).

⁶¹⁶ М а в р о О р б и н, цит. дело, 52. На маргината на истото место стои: „Волкашин и Углеша поразени од Сулејман III“. Меѓутоа, Сулејман III владеел од 1687 до 1691 година, што значи дека се работи за некаква грешка. Во времето за кое зборува Орбини владеел султанот Мурат I (1359-1389). Орбиниевото пишување „и првиот со ова име“, би можело да значи дека мислел токму на Мурат I.

⁶¹⁷ На истото место.

Никола Хрсоевиќ заради герданот што му висел на вратот⁶¹⁸. Местото на настанот Мавро Орбини го лоцира „кај селото Караманли близу до градот Черномен во Тракија“, од каде што телото на Волкашин било пренесено во црквата „Св. Димитрија“ во Сушица. Телата на другите двајца браќа Углеша и Гојко никогаш не биле пронајдени, а останатите, кои не загинале во битката, биле фатени и одведени во ропство. Орбини го знае и точниот датум на битката - 26 септември 1371 година⁶¹⁹.

Во науката сеуште се води расправа околу начинот на загинувањето на браќата Волкашин и Углеша, како и за постоење и на трет брат Гојко. Некои истражувачи последниов не го сметаат за историска личност (П. Поповиќ, Н. И. Кравцов, И. Н. Голенишчев-Кутузов)⁶²⁰. Сепак, не треба и категорично да се отфрли можноста за постоењето на Гојко. Во двете грамоти на царот Душан, издадени во 1355 година, како една од највлијателните личности се јавува царскиот логотет или „великиот логотет“ канцеларот Гојко⁶²¹. Иако не се кажува кон која фамилија припаѓал овој Гојко, познато е дека укажувањето на родството и на највидните феудалци било уште многу ретко сè до 60-те и 70-те години на XIV век, па и тогаш не на сите владеечки семејства. Е. Наумов смета дека „нема основа да се негира постоењето на историски реален прототип на епскиот Гојко (т.е. логотетот на Душан - Гојко)“⁶²².

Во врска со гробот на Волкашин, Л. Мирковиќ го отфрла кажувањето на Орбини дека бил погребан во црквата Св. Димитрија во Сушица, како и кажувањето на Лукариј оти бил погребан во сушичкиот град што сега се нарекува град на Крале Марко. Тој не му верува ниту на П. Среќковиќ дека во Марковиот манастир постоела камена плоча со двоглав орел и запис, којашто го претставува Волкашиновиот гроб, туку смета дека воопшто не може да се зборува за таков гроб, бидејќи Волкашин загинал во битката кај Марица⁶²³. Засега останува отворено ова прашање, но неспорно е дека браќата Мрњавчеви загинале на бојното поле и барем досега не е утврдено нивните тела да биле најдени.

Од досега кажаното произлегува заклучокот дека Мавро Орбини навистина сериозно и опстојно ѝ пристапил на оваа проблематика. Тој

⁶¹⁸ На истото место, 53.

⁶¹⁹ На истото место.

⁶²⁰ Евгениј П. Наумов, Јужнословенскиот епос, 120.

⁶²¹ На истото место, 121. Во Житието на царот Урош од Пајсије Јањевац се вели: „А тој (Волкашин) ја раздели власта како што рековме и напред: кесарот Углеша (го постави) во Серес, а во Трново Гојко, а самиот (остана) во српската земја“ (Пајсије Јањевац, Житије цара Уроша, 258). Сп.: Евгениј П. Наумов, Јужнословенскиот епос, 121.

⁶²² На истото место.

⁶²³ Лазар Мирковиќ, цит. дело. 21-22.

настојувал колку што е можно поверодостојно да ги пренесе податоците за Мрњавчевата фамилија што ги црпел од расположливите извори. Токму со тоа што за нив пишува посебно и подробно, Орбини ги претставува Мрњавчеви како значајно поглавје не само во неговата книга, туку и во балканската историја воопшто.

б) Владеењето на Кралот Марко

По смртта на Волкашин, како што известува Орбини, останале неговите четворица синови: Марко, Иваниш, Андријаш и Митраш⁶²⁴. Од нив, уште пред Марицката битка, додека на врвот на Српската држава се наоѓале царот Урош и кралот Волкашин како совладетели, Марко⁶²⁵ ја имал титулата „млад крал“ - како престолонаследник⁶²⁶. Младиот крал Марко најверојатно не учествувал во битката на р. Марица, за да ги управува во тоа време земјите на татка си и чичко си. Во периодот од Марицката битка до смртта на Урош (26 септември до 2 или 4 декември 1371 година) тој формално-правно бил совладетел на царот Урош, а со гасењето на немањикевската династија би требало да се прифати дека Марко е единствениот легитимен крал на некогашното Српско Царство⁶²⁷. Но Орбини го нарекува едноставно Марко и само двапати „Кралјевич“ (Craglieuich), додавајќи дека „некои така го нарекуваат“⁶²⁸.

За наследниците на кралот Волкашин, Мавро Орбини вели дека „и покрај тоа што почнале да владеат со својата држава на големо задоволство на своите поданици, нивните непријатели не ги пуштиле долго да уживаат“⁶²⁹. Понатаму авторот набројува кои територии им биле одземени од некои големци. Имено, кнезот Лазар ги зел Приштина и Ново Брдо со околината, Никола Алтомановиќ ја зел целата област што се граничела со неговата; Балшините синови, иако роднини, им го одзеле Призрен и некои соседни краеве, а и Турците загосподариле со голем дел од земјата што ја држеле во „Романија“, поради што, за да задржат нешто, браќата морале да се согласат да им плаќаат данок на Турците⁶³⁰. Орбини ни кажува

⁶²⁴ „Marco, Iuanijc, Andriajc, & Mitrajc“ (M a u r o O r b i n i, цит. дело, 278).

⁶²⁵ Костик смета дека годината на раѓањето би се движела од 1340 до 1350 година, а како најверојатна ја зема 1345 (Д р а г у т и н К о с т и њ, Кад је роџен Марко Краљевиќ?, Глас, CLXXI, 88, Београд, 1936, 189-190). Аџиевски пак смета дека не постои извор според кој со сигурност би се утврдила годината на неговото раѓање или неговата старост (К о с т а А џ и е в с к и, Пелагонија во средниот век, 238).

⁶²⁶ Р а д е М и х а љ ч и њ, Титуле Краљевића Марко, КМИТ, 37.

⁶²⁷ На истото место, 40; Б л а ж е Р и с т о в с к и, Кон проучувањето на Кралот Марко, 15.

⁶²⁸ M a u r o O r b i n i, цит. дело, 279.

⁶²⁹ M a v r o O r b i n, цит. дело, 54.

⁶³⁰ На истото место, 54, 67 и 93. Види: Б р а н к о П а н о в, Охрид и кралството на Волкашин и Марко, 49.

дека по смртта на Волкашин многу пораснала моќта на Турците, па затоа многу големци, не можејќи да им се спротистават, склопувале мир со нив и им служеле во војните против христијаните⁶³¹.

Според Орбини, кралот Марко ги држел Костур, Охрид и Аргос во Мореја⁶³². Во врска со градот Аргос, Ќирковиќ претпоставува дека се работи за Костур, кој во антиката исто така се викал Аргос, бидејќи тоа име го носеле повеќе антички градови, а дека Орбини го презел од некој хуманистички писател и погрешно го препознал Арг од Мореја⁶³³.

Тоа што Марко со Турците ги дотерувал односите честејќи ги и давајќи им подароци, не му се допаднало на Балша, па, според Орбини, тргнал со војска кон Костур. Кога дошол пред градот, по преговорите со Марковата неверна сопруга Елена, на која Балша ѝ ветил дека ќе ја земе за жена ако го пушти да влезе, успеал да загосподари со градот. На ова Марко одговорил со опсада на Костур. Известен за овие настани, дошол и Балшиниот брат Ѓураѓ. Марко, увидувајќи дека не ќе може да го освои градот, се повлекол, а Балша бил ослободен и ја повел со себе во Зета новата жена, која набрзо ја затворил, а потоа и ја избркал поради нејзиниот неморал⁶³⁴. Оваа приказна се чини сосема реална, иако, според вестите од Мусакиевите хроники на кралот Марко Костур му го одзел Андрија II Мусаки со зетовите Балша Балшиќ и Андрија Гропа од Охрид. Освен тоа, Ќирковиќ не е расположен да верува на известувањата за Балшиното разделување од Комнина и доведувањето на Елена во Зета, а Иречек и Мирковиќ сметаат дека изворот на овие вести се стари песни и приказни⁶³⁵.

Голем дел од литературата сеуште го третира кралот Марко како уште веднаш по Маричката битка да станал турски вазал, но со пронаоѓањето на новите архивски и други документи ова тврдење веќе се става под сомневање. По битката од 1371 година Марковата држава била одвоена од турската со државата на Маноил и со државата на браќата Драгашевци⁶³⁶. Исто така, постојат и турски вести за опсади на Прилеп и Битола во 1385 година, па Ц. Грозданов со право се прашува „зошто Османлиите би војувале со еден свој вазал во Прилеп и Битола, градови на Марковата држава?“⁶³⁷. З. Јончева пак како поразени во Маричката битка ги гледа

⁶³¹ Мавро Орбин, цит. дело, 53-54.

⁶³² „Castroreia, Ochrida, & Argo in Morea“ (Mauro Orbini, цит. дело, 290).

⁶³³ Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 320.

⁶³⁴ Мавро Орбин, цит. дело, 68.

⁶³⁵ Лазар Мирковиќ, цит. дело, 28; Константин Иречек, Историја Срба, I, 315; Сима Ѓирковиќ, Коментари и извори, 320; Раде Михалчиќ, Крај српског царства, 170-171.

⁶³⁶ Цветан Грозданов, Маричката битка и вазалитетот на Крал Марко (Марко Крале) и живописот на Марковиот манастир, 36. Предавања на XXIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 2-21 VIII 1991, Скопје, 1993, 118.

⁶³⁷ На истото место, 119; Коста Ациевски, Пелагонија во средниот век, 245.

само браќата Волкашин и Углеша и никој друг. И кралот Марко не се чувствувал како победен⁶³⁸. Треба да се истакне и фактот дека кралот Марко во времето на феудална расцепканост и интензивни османлиски продирања на Балканот, владеел значителна територија и водел активна надворешна политика, а неговата власт не била толку загрозувана од Османлиите колку од неговите соседи⁶³⁹. Сепак, дури и да допуштиме постоење на некаков вид сојузништво помеѓу кралот Марко и Турците, факт е дека тој бил издигнат на ниво на легендарен национален херој како духовна потреба на народот. За тоа одиграле улога два фактора, како што истакнува М. Туфан: „фактот дека тој успеал најдолго да ја сочува внатрешната автономија и фактот дека тој тоа го постигнал врз основа на својата тактичност, државничка мудрост и подготвеност на освојување дури и по цена на саможртва со цел подолго да се опстане и да се сочува внатрешната автономија и соработка на Балканот“⁶⁴⁰.

Како што беше веќе наведено, Марко загина во 17 мај 1395 година во битката со влашкиот војвода Мирчеа кај Ровине (денешна Романија), во која освен Марко, животот го загубил и Константин Драгаш⁶⁴¹. Мавро Орбини пишува дека кралот Марко отишол заедно со султанот Бајазит I против влашкиот кнез Мирчеа, а и бил победен „во битката кај Кралево, град во Влашка“. Потоа побегнал во некоја шума, каде што бил погоден со стрела в грло од некој Влав, мислејќи дека се работи за некој ѕвер, а неговото тело било закопано „во манастирот Блачани близу до Скопје“⁶⁴².

И за местоположбата на Марковиот гроб сеуште постојат колебања во науката. Некои веруваат на известувањата на Орбини, а други го бараат во Марковиот манастир кај Скопје. Прашањето останува отворено, иако мермерната плоча, засидана во ѕидот од кујната во Марковиот манастир, што ја пронашол Среќковиќ во XIX век, а тоа го потврдил и Јастребов, може да биде потврда за гробот на Марко⁶⁴³.

На крајот Орбини соопштува и за браќата на Марко. Според него, едниот брат Иваниш, не можејќи да ја издржи турската тиранија, избегал кај Балшините синови, од кои добил земја за да се издржува⁶⁴⁴. Понатаму известува и за неговата смрт. Според него, Иваниш загина заедно со

⁶³⁸ З о р н и ц а Ѕ о н ч е в а, Победители и победени в битката при Черномен, КМИТ, 110.

⁶³⁹ Х р и с т о М а т а н о в, Југозападните земи през XIV век, Софија, 1986, 111.

⁶⁴⁰ М у з а ф е р Т у ф а н, Кралот Марко во некои турски извори, КМИТ, 70.

⁶⁴¹ Константин Филозоф во своето „Житие на Стефан Лазаревиќ“ за година на битката кај Ровине и смртта на Марко ја посочува 1394 (О д б р а н и текстови за историјата на македонскиот народ, I. Составил Љубен Лапе, Скопје, 1975, 190-191); Р а д е М и х а љ ч и ћ, Крај српског царства, 184.

⁶⁴² М а в р о О р б и н, цит. дело, 54-55.

⁶⁴³ Л а з а р М и р к о в и ћ, цит. дело, 33-35.

⁶⁴⁴ М а в р о О р б и н, цит. дело, 54.

Балша во битката со Турците „кај реката Војуша, во покраината Грекот и на Поповото Поле“⁶⁴⁵, битка што според Орбини се одиграла во 1383 година⁶⁴⁶. Се работи за битката на Саврското Поле кај Берат на 18 септември 1385 година. Другиот брат Митраш (Димитрија), според Орбини, исто така паднал во судир со Турците, не оставајќи потомство, а од четвртиот брат Андријаш „се родил Неделко Момчило, кој бил татко на Која, кнезот Мусака и Елена, жената на Степан Косач, војвода од Св. Сава“⁶⁴⁷.

За судбината на Марковите браќа има многу малку податоци. Се знае дека Андреаш и Димитар се појавиле во Дубровник во 1394 година за да го бараат својот дел од оставнината на Кралот Волкашин. Потоа заминуваат за Унгарија и притоа за Андреаш веќе нема податоци, а за Димитар се знае дека живеел кај кралот Жигмунд⁶⁴⁸. С. Ќирковиќ смета дека Андреаш умрел помеѓу 1394 година и 1399 година, кога Димитар дошол во Дубровник за да го бара Марковиот дел од татковата оставнина⁶⁴⁹. Додека пак за Иваниш останува да им веруваме единствено на податоците од Орбини, според кого тој загинал уште во „1383 година“ (односно во 1385).

На крајот од поглавјето за кралот Волкашин Орбини, под влијание на традиционалното негативно мислење за фамилијата Мрњавчеви, вели дека сите браќа дочекале беден крај, „што не било без дозвола на божественото величество“ и не им дозволило да „уживаат во кралството што неправедно му го одзеле на нивниот господар, кој од низок род ги направил благородни и така големи“⁶⁵⁰.

За жал, изворите за династијата на Мрњавчевци се малубројни или несигурни, но сите го нашле своето место во народната традиција. Ликовите на Мрњавчевци се присутни во народната поезија, исто колку и во прозата. Како најистакната фигура се јавува кралот Марко, претставен како ненадминлив јунак со натчовечка сила, со брзиот коњ Шарец што можел да ја стигне самовилата, ги крстосува друмовите, дели меѓдани, дели правда, ги штити немоќните и се одмаздува⁶⁵¹. Можеби под влијание

⁶⁴⁵ Спомнувањето на извесна покраина Грекот, Ќирковиќ го смета за недоразбирање, а за називот Попово Поле не може да најде никакво објаснување. (С и м а Ѓ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 321).

⁶⁴⁶ М а в р о О р б и н, цит. дело, 71.

⁶⁴⁷ На исто место, 55.

⁶⁴⁸ С и м а Ѓ и р к о в и ћ, Поклад краља Вукашина, Зборник Филозофског факултета, књ. XIV-1, Споменница Фране Баришића, Београд, 1979, 156. За причините за напуштањето на Македонија на овие двајца браќа види на истото место, 159-160.

⁶⁴⁹ На истото место, 161.

⁶⁵⁰ М а в р о О р б и н, цит. дело, 55.

⁶⁵¹ Со ликовите на Кралот Волкашин, а посебно на Кралот Марко се занимавале голем број собирачи и истражувачи на народното творештво (К. П. М и с и р к о в њ, Южнословјанскія эпическія сказанія о женитѣбѣ короля въ связи съ вопросомъ о причинахъ популярности короля Марка среди южныхъ словянъ, Лѣтописъ Историко-Филологическаго Общества при Импера

на негативната традиција во српската книжевност за татко му, а во тоа време и за него, авторот на „Кралството на Словените“ не му дава голем простор на кралот Марко. Сепак Орбини им посветува на Мрњавчевци цело едно поглавје (поглавјето за кралот Волкашин), а повеќепати и во други случаи се навраќа на нив.

III) Паѓањето на Македонија под турска власт

Османлиските продирања на Балканскиот Полуостров се засилиле во втората половина на XIV век, особено по заземањето на тврдината Галиполе во 1354 година. Византија не била моќна да се спротисти на турската опасност. Кралот Волкашин и деспотот Углеша се обиделе да ги сопрат Турците, но во битката на р. Марица (1371) и двајцата загинале⁶⁵². По Маричката битка не може со сигурност да се каже кои територии и кога потпаднале под власта на султанот. Некои сметаат дека одделни делови од Македонија ја загубиле својата независност пред Косовската битка од 1389 година, во текот на освојувањето на градовите Серес, Бер и Солун во 80-те години. Историските факти зборуваат дека пред тоа, во ноември 1371 година, Маноил II Палеолог, синот на императорот Јован V Палеолог, го зазел Серес и пошироката област (а не Турците); дека во тој период турските завладувања сеуште имаат ограбувачки карактер, без трајно воспоставување на султановата власт, и дека државата на браќата Драгашевци се проширила главно по Маричката битка, што би можело да значи дека уште долго време потоа си задржала внатрешната самоуправа⁶⁵³.

торскомъ Норовосійскомъ Университетъ, XVI. Византійско-славянское отдѣленіе (бывшее византійское), IX, Одесса, 1909, 1-99; К и р и л П е н у ш л и с к и, Марко Крале легенда и стварност, Скопје, 1983, 9-546; Б л а ж е Р и с т о в с к и, Крале Марке во македонската обредна народна песна, во кн.: Македонскиот фолклор и националната свест, I, Скопје, 1987, 79-126, и други). Како посебен придонес кон расветлувањето на ликот на Кралот Марко во фолклористиката и етнографијата претставуваат прилозите во Зборникот [веќе цитиран како КМИТ] од Научниот собир по повод 600-годишнината од неговата смрт (*Танас Вражиновски*, Човечкиот лик на Марко Крале; *Никифор Робовски*, Поетските претстави за Кралот Марко во македонската народна епика; *Вера Стојчевска-Анџиќ*, Кон некои мотиви од средновековните книжевни состави одразени во епското народно творештво за Марко Крале; *Марко Киџески*, Ликот на Марко Крале во македонската народна поезија; *Анеџа Свешћева*, Кралот Марко од аспект на народната религија на Македонците; *Севим Пиличкова*, Кралот Марко во македонската и Короглу во турската фолклорна традиција; *Љубчо С. Ристески*, Митските претстави за Крали Марко во Прилеп и Прилепско, и други).

⁶⁵² Б о ж и д а р Ф е р ј а н ч и ћ, Византија и Јужни Словени, 107-108.

⁶⁵³ Р а д е М и х а љ ч и ћ, Крај српског царства, 164-165; Б р а н к о П а н о в, Одрозот на Косовската битка во Македонија, 43.

За да се проследи паѓањето на Македонија под османлиска власт преку евентуалните известувања на Орбини мора да се прикаже периодот по Марицката битка. За времето по 1371 година Орбини пишува како за период на вазалство на Македонија. Во врска со ова тој зборува за сојуз меѓу Турците и одделните македонски феудални владетели, како што биле Јован и Константин Дејанови⁶⁵⁴. Дел од научната литература навистина е наклонета да ги смета за вазали, па дури според Матанов, решавачки фактор за опстојувањето на нивната држава било вазалството кон Турците, со зачувување значителна внатрешна автономија⁶⁵⁵.

Според Орбини, Волкашина го наследува неговиот син Марко со тројцата браќа: Иваниш, Андријаш и Митраш. Делови од нивната држава биле заземени од кнезот Лазар, Никола Алтомановиќ, Балшините синови и од Турците, поради што четворицата браќа, за да задржат барем нешто, се сложиле да им плаќаат данок на Турците и да им служат во војните⁶⁵⁶. За кралот Марко, за кого Орбини вели дека ги држел Костур, Охрид и Аргос во Мореја, со Турците ги одржувал своите односи со постојани честења и подароци⁶⁵⁷. Оваа состојба во државата Орбини ја карактеризира како тиранија⁶⁵⁸.

Сепак, би требало да се прифати, дека Кралот Марко владеел во Македонија независно од српските големци. Ни Орбиниовото известување за Косовската битка од 1389 година не ги бележи ниту Марко ниту кој било друг македонски феудален владетел како учесници во битката⁶⁵⁹. Всушност Марковата држава долго се одржала со наполно самостоен статус, иако границите не биле сосема безбедни. За самостојниот статус на Балканот во овој период има повеќе мислења. Поголемиот дел од научната литература го смета Марко како турски вазал. Новаковиќ смета дека по битката на Марица некое време траел нередот, ограбувањата и убивањата (за што сведочи и Исаија Серски во својот запис од 1371 година⁶⁶⁰), но потоа,

⁶⁵⁴ М а в р о О р б и н, цит. дело, 54.

⁶⁵⁵ Х р и с т о М а т а н о в, Југозападните земи през XIV век, 143-144.

⁶⁵⁶ М а в р о О р б и н, цит. дело, 54. Новаковиќ не му верува во целост на Орбиниовото соопштение за териториите од Волкашиновата држава што ги зазеле српските големци (С т о ј а н Н о в а к о в и ћ, Срби и Турци, 217).

⁶⁵⁷ М а в р о О р б и н, цит. дело, 68.

⁶⁵⁸ На истото место, 54.

⁶⁵⁹ На истото место, 96-102. Некои истражувачи сметаат дека во Косовската битка на страната на Мурат I учествувале некои христијански големци (Б р а н к о П а н о в, Одрозот на Косовската битка во Македонија, 50). За карактерот на државата на кралот Марко види: К о с т а А ц и е в с к и, Пелагонија во средниот век, 262-264.

⁶⁶⁰ М а к е д о н и ј а во делата на странските патописци 1371-1377, Подготвил Александар Матковски, Скопје, 1991, 35.

без да ја определи годината точно, вели дека кралот Марко и Дејановци се помириле со Турците, и како вазали ги задржале своите земји⁶⁶¹. Иречек пак, врз основа на изворите, смета дека Марко почнал да учествува во воените походи на Турците дури во времето на Бајазит⁶⁶². Во врска со тоа Грозданов забележува дека по 1371 година Марковата држава била надвор од турската држава и граничела со владенијата на Маноил II Палеолог и на браќата Драгашевци. Постојат турски вести за опсади на Прилеп и Битола во 1385 година⁶⁶³, што би можело да се толкува и дека оттогаш Кралството на Марко ја признало врховната турска власт, но директни податоци нема ни за тоа. Во натписот во манастирот Зрзе кај Прилеп од околу 1400 година јасно може да се воочи само редоследот на владетелите во оваа област (царот Стефан и царот Урош, кралот Волкашин и кралот Марко, а по нив емирот Бајазит)⁶⁶⁴.

Тоа самото по себе зборува и за времето на потпаѓањето на Македонија под турска власт. Изворните податоци, често скудни, непрецизни или тенденциозни, не дозволуваат да се даде одговор на сите прашања. Од расположливите изворни податоци се утврдуваат годините на паѓањето на македонските градови под турска власт. Така, во 80-те години на XIV век биле заземени најважните тврдини во Југоисточна и Југозападна Македонија: Серес (1383), Солун (1387), Бер (1387), а наскоро потоа и Костур. Непосредно по Косовската битка (1389) Османлиите продираат во областа на Скопје и во периодот од 1 септември 1391 и 6 јануари 1392 година го заземаат градот. Конечното завладување на Македонија се случило дури по битката кај Ровине во 1395 година, во која го загубиле животот и кралот Марко и Константин Дејанов, а турските трупи ги зазеле полунезависните држави на овие македонски владетели. Надвор од Османлиската држава останал единствено Солун, сè до мај 1430 година⁶⁶⁵.

⁶⁶¹ Стојан Новаковиќ, Срби и Турци, 221.

⁶⁶² Константин Иречек, Историја Срба, I, 315.

⁶⁶³ Цветан Грозданов, Маричката битка и вазалитетот на Крал Марко (Марко Крале) и живописот на Марковиот манастир, 118-119.

⁶⁶⁴ „мннвшн же господствомъ благоуствнвхъ тѣхъ господь хрнстїанскнхъ царь стефана и сына его царь уроша прѣе господство сеи землье благоустрнн влькшннн и сынъ его краль марко“. Понатаму продолжува: „по прѣшствню же н тѣхъ господь начетъ господовати велнкн нмнра паназнть, н сые свето мѣсто начетъ раздрати се н олвстввати...“ (Стари српски записи и натписи, I. Скупио их и средно Љуба Стојановиќ, Српска Краљевска академија, 1902, 63).

⁶⁶⁵ Раде Михалчиќ, Крај српског царства, 184; Христо Матанов, цит. дело, 141; Александар Стојановски, Градовите на Македонија од крајот на XIV до XVII век, Скопје, 1981, 12-19; Бранко Панов, Охрид и Охридската област во XIII и XIV век, 807-809; Коста Ациевски, Пелагонија во средниот век, 280-281.

VI. Називот на династијата Мрњавчеви и титулата на Кралот Марко во делото на Мавро Орбини

Она што е многу важно и што подоцна одиграло главна улога во создавањето на името на оваа династија во историографијата и во традицијата, е имено начинот на којшто Орбини ги именува во своето дело. Всушност, од изворите што се користат за овој период, засега се знае дека Орбини во „Кралството на Словените“ прв го именува нивниот татко како *Мрњава*. Ова име подоцна било употребено за изведување на формата *Мрњавчевиќ* во српската народна традиција и историографија⁶⁶⁶, а оттука, без соодветна научна критика, влегува во редовна употреба и во историографските трудови кај нас. Притоа, основното прашање што се поставува е дали функцијата на називот *Мрњавчевиќ* и на титулата *Краљевиќ* што се употребуваат во најголемиот дел од историографските трудови денес е правилно сфатена и интерпретирана или пак со тоа се настојува да се истакне можеби некаква етничка припадност.

Меѓутоа, не само што за ваквото именување нема никаква потврда во историските извори, туку тоа е и сосема неточно. Таквото именување на средновековните владетели на територијата на Македонија во никој случај не може да се смета како презиме ниту во српскиот јазик, а уште помалку во македонскиот. Освен тоа, ваквото именување би било сосема неправилно ако се има предвид развитокот на презимето на балканските простори воопшто, бидејќи тоа се јавува многу доцна. Некои од причините за тоа треба да се бараат во застареното општествено уредување, а Македонците биле во контакт со народи кои исто така не знаеле за презиме, како и во отсуството на државна администрација што ќе го регулира ова прашање. Имено, еден од начините за идентификација и конкретизација на личноста со цел да се означи нејзиното потекло, бил да се именува некој како нечиј син⁶⁶⁷. Со создавањето модерни држави на Балканот, со посебна легислатива бил утврден и начинот на идентификација, со што обичајот конечно се преточил во закон. Во Македонија, презимето почнало да се затврдува кон крајот на XIX век, а како нормирана категорија дури во текот на XX век.

⁶⁶⁶ Блаже Ристовски, Кон проучувањето на Кралот Марко 15, бел. 34.

⁶⁶⁷ Александар Матковски, За историското потекло на македонските имиња и презимиња, Историја, X, 1, Скопје, 1974, 188-189; Трајко Стаматовски, Презимето во системот на именувањето кај Македонците, во кн: Македонска ономастика, Скопје, 1990, 163-178; Марија Коробар-Белчева, Развојот и функцијата на презимето како наследен член на именската формула, Литературен збор, XL, 1-6, Скопје, 1993, 15-20.

Затоа, именувањето на браќата Волкашин и Углеша како Мрњавчеви во овој труд не значи креирање ново презиме или превод на српската форма Мрњавчевиќ, туку само именување на Волкашин и Углеша како синови на Мрњава, односно Мрњавчеви или Мрњавови синови. За означување на нивната фамилија го употребуваме фамилијарното име *Мрња-вчевици*⁶⁶⁸.

Но, наследникот на оваа династија, кралот Марко, синот на кралот Волкашин, Орбини го именува како Марко, а го титулира како Кралевич (Craglieuich), додавајќи дека „некои така го нарекуваат“⁶⁶⁹. На друго, пак, место, во текстот го нарекува едноставно Марко, а на маргината го пишува, исто така, „Магсо“, но и „Магсо Chraglieuich“⁶⁷⁰. Причината зошто Орбини толку малку го спомнува кралот Марко, којшто уште во негово време се здобил со „епското име Краљевиќ“, според С. Ќирковиќ, е во тоа што тој не ја користел народната традиција во онаа мерка колку што се мисли⁶⁷¹. Но, дури и да е така, тоа не го негира фактот дека Орбиниевото титулирање веројатно е направено во согласност со летописите, кои ја даваат само титулата „Краљевиќ“⁶⁷².

Во врска со потеклото и значењето на името Марко Крале, според М. Митков, оваа форма „идеално се поклопува со семантиката на грчките генитивни форми Κράλι и Κράλη од личното име Κράλης“. Таа, истакнува Митков, не е деминутивна, туку патронимска и го означува Марко како „син на кралот“⁶⁷³. Други, пак, сметаат дека патронимот Кралјевиќ не е изведен од татковото лично име, туку од титулата на неговиот татко⁶⁷⁴.

Меѓутоа, во српската традиција и историографија не се променил начинот на именувањето на Марко од *Кралјевиќ* во *Крал*, каков што по смртта на својот татко тој навистина и станал, туку е идентификуван според титулата што ја добил уште за време на владеењето на татко му со значење „млад крал“ (*Кралјевиќ* во српската народна традиција, но *Крале* во маке-

⁶⁶⁸ Во однос на именувањето на Мрњавчевици, Ѓорѓија М. Пулевски е многу карактеристичен. Според него, нивниот татко е *Мрњак*, синовите се *Мрњови*, па оттаму и нивното родословие е *мрњовско*; Волкашин е *В'лкан*, а тие сите се *Мрњовци* или *Мрњавчевици*“ (Билјана Ристовска - Јосифовска, *Кралевите Волкашин и Марко во „Славјанскомакедонската општа историја“* на Ѓорѓија Пулевски, КМИТ, 120).

⁶⁶⁹ На маргината од текстот неговата титула ја пишува со мала почетна буква: „Магсо chraglieuich“ (Магсо Орбини, цит. дело, 279).

⁶⁷⁰ На истото место, 290.

⁶⁷¹ Симан Ѓирковиќ, Коментари и извори, 313.

⁶⁷² Михаљчиќ во табела ги дава летописите, во кои е наведена оваа неофицијална титула (Раде Михаљчиќ, *Титуле Краљевића Марка*, 42).

⁶⁷³ Маринко Митков, *Семантиката на синтагмите од типот на Марко Крале*, КМИТ, 387.

⁶⁷⁴ Радмил Маројевиќ, *Словенски антропоними, Ономатолошки прилози*, књ. V, Београд, 1984, 186.

донскиот фолклор и во историското паметење). Тоа е дотолку поважно ако се има предвид дека историските извори од различен тип го бележат Марко со неговата титула - „млад крал“, а подоцна и „крал“, додека формата „Кралјевик“ не е забележана во ниеден запис за него⁶⁷⁵. Но, веројатно токму нетрпеливоста на другите големци од некогашното Српско Царство, за којашто претходно зборувавме, придонесла неговата подоцнешна титула да не влезе и во српската традиција, којашто правно го означувала како престолонаследник на Српската држава, а на којашто не гледале благонаклоно и одбивале да го прифатат нејзиниот легитимитет.

Сметаме дека правилното именување на браќата Волкашин и Углеша во историографските трудови би било *Мрњавчеви*, што не треба да се сфати како креирање ново презиме или превод на српската форма *Мрњавчевиќ*, туку само именување на Волкашин и Углеша како синови на Мрњава, односно Мрњавчеви или Мрњавови синови. За означување пак на нивната фамилија би требало да биде употребено фамилијарното име *Мрњавчевици*. Разгледувањето на овие предложени форми добива и посебно значење при евентуална историска анализа на потеклото на оваа династија, којашто навистина се откинала од пазувите на српската империја, но никој не може да тврди дека нејзините припадници имале српско етничко потекло, без разлика дали употребата на формата на нивното презиме „*Мрњавчевиќ*“ се наметнала и опстанала низ традицијата.

На сличен начин би требало да се реши и проблемот околу титулата на Кралот Марко, којашто опстојувала во српската традиција како *Кралјевик*, означувајќи го Марко како „млад крал“ (за време на совладалството на неговиот татко Волкашин со српскиот крал Урош), а во македонскиот фолклор и во традицијата тој е наречен *Марко Крале* или *Крале Марко*. Овој лик во оваа форма се јавува многу често, придобивајќи со текот на времето разни атрибути. Во историските извори, неговата титула се јавува како „крал“ (особено во времето по смртта на неговиот татко Волкашин, кога тој станува всушност престолонаследник на сосема легален начин), но во историографијата дури и кај нас често е нарекуван *Кралјевик*, не водејќи сметка за содржината и историскиот развиток на оваа патронимиска форма, којашто нема никаква потврда во историските извори од тој период⁶⁷⁶.

⁶⁷⁵ Блаже Ристовски, Кон проучувањето на Кралот Марко, 16 и бел. 36.

⁶⁷⁶ Според Р. Мароевиќ, називот на династијата Мрњавчевиќ (исто како и на Немањик и сл.) при употребата во историските трудови нема лингвистичка потврда, туку тој се јавил како резултат на подоцнешна историска интерпретација, од времето кога формите на *-иќ* станале презимиња (Радмило Маројевиќ, цит. дело, 186).

ГЛАВА ДЕВЕТТА

ПОИМИТЕ МАКЕДОНИЈА И РОМАНИЈА ВО ДЕЛОТО НА МАВРО ОРБИНИ

Во делото на Мавро Орбини се споменуваат многу често поимите *Македонија* и *Романија*, одделно или заедно. Интересно е да се увиди дали во целиот негов труд, употребени за различни периоди и историски настани, овие поими добивале можеби и различно значење. Притоа, може да се каже дека претставата на Орбини за Македонија (како територија) е главно иста низ целиот текст и за сите историски етапи за коишто пишува. Меѓутоа, иако во многу малку детали, *Романија* се јавува понекогаш и со поинакви граници, што може да се оправда со нивната промена низ историјата. За да определиме за кои територии станува збор потребно е да ги проследиме податоците за настаните и имињата на населените места за кои Орбини посочува дека спаѓаат во Македонија и во Романија.

Уште во почетокот на „Кралството на Словените“, пишувајќи за распространетоста на словенскиот род, авторот ја вбројува *Македонија* меѓу областите што Словените ги завладеале: „*La quale travagliò con l'armi quasi tutte le nationi del mondo. Assalì la Persia; dominò l'Asia, e l'Africa; combattè con gli Egittij, e con Alessandro Magno; soggiogò la Grecia, la Macedonia, e l'Illirico...*“⁶⁷⁷.

Исто така, според некои вести од Тукидит, дека голем дел од Тракија, Мезија и целиот Илирик се Македонија, Орбини заклучува дека Траките, Мезите и Илирите ги врзува една заедничка врска со Македонците⁶⁷⁸. Во преводот на „Летописот на поп Дукљанин“ тој пишува: „Откако ја зазеле Силодузија, навлегле во *Македонија*, ја завладеале и стигнале до земјите на Латините, наречени Ромеи, сега Мавровласи, односно Црни Латини“, а на маргината дообјаснува дека Силодузија е Селевкија, земјата „сместена над (преку) реката Ехедор во *Македонија*“⁶⁷⁹.

⁶⁷⁷ Мауро Орбини, цит. дело, аф.

⁶⁷⁸ На истото место, 170.

⁶⁷⁹ На истото место, 208.

По смртта на Урош Слепиот останале два сина: Стефан Душан и Синиша, кому неговиот брат „уште како момче му ја дал Јанина во *Романија* со сите подрачја сè до Арта, како и многу тврдини и градови во оние предели“⁶⁸⁰. Орбини, пишувајќи за царот Душан, вели дека бил „многу посветен на верата по грчкиот обред и подигал цркви и манастири, подарувајќи им големи милостини и давајќи им големи дарови на достоинствениците и свештениците што во нив пееле свети химни. Во овие манастири спаѓале и оние на Света Гора во *Македонија*“ („Monte Santo in *Macedonia*“)⁶⁸¹. Освен тоа, меѓу „Грбовите на рашкиот крал и цар Стефан Немања“ се наоѓа и оној на Македонија (назначен дека е „*di Macedonia*“)⁶⁸², со претстава на лав исправен на двете задни нозе и што е најважно тој е посебно и различно претставен (без круна) од бугаркиот грб (со круна на главата). Орбини е уште појасен кога соопштува дека Стефан „настојувал да освои делови на *Романија*“ и ги зазел „сите покраини и градови што ѝ припаѓале сè до Солун, а посебно Верија, Серес, Охрид, Костур, Трикала, Јанина, Канина, Белград и други места сè до Црно Море“⁶⁸³. Во врска со неговите освојувања, Орбини соопштува дека, тргнувајќи од Скопје, седиштето на неговото кралство, тој „со силна војска влегол во местата близу до Костур и загосподарил со сите. Потоа подигнал војска против *Македонија*, покорил сè освен Солун, па преминал до реката Сава. Бидејќи храбро се борел околу Дунав, ја зазел целата таа покраина“⁶⁸⁴. И смртта на Душан, според Орбини, се случила во Ѓаволопотата во *Романија* („à *Diaulopota in Romania*“⁶⁸⁵), кое според Ќирковиќ, е „реката Девол (денес Семени)“⁶⁸⁶. Тоа, пак, значи дека и таа област, без разлика дали се работи за реката или за градот Девол, биле дел од Романија.

⁶⁸⁰ На истото место, 44-45.

⁶⁸¹ На истото место, 260; М а в р о О р б и н, цит. дело, 34.

⁶⁸² На истото место, 242.

⁶⁸³ На истото место. Според Орбини, Босна ја држел банот Сјепан, син на кнезот Стјепан, кој станал господар на Хумската област и постојано ги нарушувал границите на царот Стефан. Бидејќи Стефан бил зафатен со заземањето на Романија, не можел да се грижи околу одбраната на границите со Босна и Хум, сè до конечното заземање на Романија и воспоставувањето мир во тие земји (На истото место, 38).

⁶⁸⁴ На истото место, 41.

⁶⁸⁵ М а и г О г б и н, цит. дело, 268. Орбини пишува дека, според други, смртта го затекнала во Неродим (М а в р о О р б и н, цит. дело, 42).

⁶⁸⁶ Ќирковиќ објаснува дека Орбини најверојатно имал барем два извора за овој настан. Според едниот Душан умрел на реката Девол (денес Семени), а според другиот во Неродим (С и м а Ѓ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 308). За градот Девол види: В а с и л З л а т а р с к и, Де се намирал гр. Девол, Избрани произведения, II, 89-103. Според Томоски, средновековниот град Девол се наоѓал над с. Свезда, на работ на Корчанското Поле, во подножјето на Сува Планина, 16 км оддалечен од денешниот град Корча во Албанија. Тој се наоѓал на излезот од клисурата меѓу Свезда и Иван, на патот Преспа-Корча (Т о м о Т о м о с к и, Прилог кон топографијата на Климентовата епархија, Историја, XVI, 1, Скопје, 1980, 150).

Пишувајќи за обласните господари, за Македонија и Романија Орбини вели: „Кесарот Воихна со својот зет Углегна загосподарил со целиот крај на границата на *Романија*“. Во тој период, според Орбини, Турците многупати биле поразувани од Углеша, „кој постојано ги држел против нив границите на *Македонија и Романија*“⁶⁸⁷, а тој самиот „ја држел цела *Романија* до Солун и Верија и други градови“⁶⁸⁸. Подоцна, по Маричката битка, Турците загосподариле со голем дел од земјата на наследниците на кралот Волкашин што ја имале „во *Романија*“⁶⁸⁹.

Веројатно ќе биде корисно да се проследат и Орбиниевите кажувања за Балшите, коишто „го освоиле скоро сиот оној дел на Албанија што се простирал до Валона, а со тоа во *Романија* ги зазеле Канина и Белград (Берат)“⁶⁹⁰. Кога дошол на власт помладиот брат Балша, понекогаш престојувал во Зета, а „понекогаш во *Романија*, околу Белград“ (Берат). „Во тоа време дошла голема турска војска до Белград (Берат) во *Романија* и нападнале на Балшината земја, па го ограбиле еден нејзин дел“⁶⁹¹. За смртта на Балша Орбини вели дека „Турците му ја отсекле главата и му ја однесле на Каријатин, Турчинот што ги држел оние краеве на *Македонија и Романија* во името на султанот Мурат. Тоа било во 1383. година“⁶⁹². Овие податоци се само делумно точни, бидејќи битката, за чијшто резултат овде се зборува, се одиграла на Саврското Поле кај Берат (место кое ни е потребно за определување на нашиот поим), и таа не се случила во 1383, туку во 1385 година, а Каријатин е веројатно Хајредин⁶⁹³.

Во Орбиниевото известување за синовите на Лазар, Стефан и Вук, се вели дека додека се наоѓале во Цариград, наредиле Гураѓ Бранковиќ да биде фрлен в затвор, зашто двајцата браќа се плашеле „тој да не оди во *Романија* кај Муслман Челебија“⁶⁹⁴, а Вук, братот на деспотот Стефан, добил од царот добар дел од земјите во *Романија*⁶⁹⁵.

Орбини зборува и за меѓусебната војна на Бајазитовите синови Муса и Муслман (Сулејман), во која „деспотот застанал на страната од новиот цар Муса, па пошол кај него во *Романија* со својот брат Вук. Но кога во 1411 година умрел Муслман, Муса останал единствен господар во *Романија*“⁶⁹⁶. Навистина, Муса станал господар на европскиот дел од Царството, што Орбини го именува како *Романија*.

⁶⁸⁷ М а в р о О р б и н, цит. дело, 35.

⁶⁸⁸ На исто место, 44.

⁶⁸⁹ На истото место, 54.

⁶⁹⁰ На истото место, 67.

⁶⁹¹ На истото место, 70.

⁶⁹² На истото место, 71.

⁶⁹³ С и м а Ќ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 321.

⁶⁹⁴ М а в р о О р б и н, цит. дело, 104.

⁶⁹⁵ На истото место, 105.

⁶⁹⁶ На истото место, 106. „Муса ја опседнувал Силвирија, во *Романија*“ (На истото место).

Мавро Орбини соопштува за договорот помеѓу бугарскиот владетел Михаило и византискиот цар Андроник Помладиот против српскиот владетел, а „Бугаринот, како награда за своите напори, да добие некои градови во Романија“⁶⁹⁷. Во судирот пак помеѓу Страцимир и Шишман, последниов го повикал на помош султанот Мурат I, но тој се свртел против нив двајцата и „наскоро, од 1363 до 1364 година, загосподарил со градот Одрин и со голем дел од Романија“⁶⁹⁸. Според Мавро Орбини, кога загосподарил „Мурат со Бугарија во 1370 година, го освоил градот Притур во Романија“ и го убил Момчило Дено, „по чијашто смрт зазел некои места во Романија“⁶⁹⁹. Овие податоци, според Ќирковиќ, веројатно потекнуваат од самиот Орбини, бидејќи Притур е градот Перитеорион на брегот на заливот Пору (Бору) источно од Места, а Момчило Дено⁷⁰⁰ е самостоен господар во Родопската област што настрадал во 1345 година кога овој град го опседнале Кантакузин и Умур-бег од Смирна⁷⁰¹. За нас е важен фактот што градот Перитеорион, според Орбини, припаѓал на Романија.

За Мавро Орбини границите на Македонија се главно во рамките на етничките граници на македонскиот народ, но оние на Романија се пошироки. Тој спомнува цела низа места, според кои може да се определат нивните територии: Јанина со сите подрачја сè до Арта, односно сите покраини и градови што ѝ припаѓале сè до Солун, а посебно Верија, Серес, Охрид, Костур, Трикала, Јанина, Канина, Белград (Берат) и други места сè до Црно Море; Гаволопота (Девол); Притур (Перитеорион). Орбини е најјасен кога на посебно место во својот труд ја определува Романија. Според него таа е дел од Тракија, која имала свој крал сè до 48 година⁷⁰². „Потоа ја покориле Ромеите и ја претвориле во една од своите провинции. Според старите писатели, Романија имала многу широки граници. Од исток се граничела со Црно Море и стигувала до Пропонтида; од југ била окружена со Егејското Море и реката Стримон; од север граница ѝ била Истар, а од запад планините на Пеонија со провинцијата денеска наречена Унгарија, и реката Сава. Луѓето велат дека во Тракија се вклучени и едната и другата Мезија, што одговара на денешна Србија и Бугарското Кралство“⁷⁰³.

⁶⁹⁷ На истото место, 282.

⁶⁹⁸ На истото место, 289.

⁶⁹⁹ На истото место, 290; М а в р о О р б и н и, цит. дело, 136; Битката кај Притур, во која загинал и Момчило, се одиграла во 1345 година.

⁷⁰⁰ Се работи за војводата Момчило, којшто се јавува како Момчило Дено во почетокот на XVI век кај Јован Мусаки и Мавро Орбини. За неговото име види: М и х а и л о Д и н и ћ, Реља Охмушевиќ, ЗРВИ, IX, Београд, 1966, 116.

⁷⁰¹ С и м а Ѓ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 376-377.

⁷⁰² Тракиското Кралство престанало да постои во 46 година. Еден дел ѝ припаднал на Мезија, а од другиот дел била формирана прокураторска провинција.

⁷⁰³ М а в р о О р б и н, цит. дело, 290. Кога зборува за Бугарското Кралство, секако ја има предвид и територијата на Македонија. Освен тоа, сите поданици на бугарската држава Орбини погрешно ги нарекува „Бугари“.

Освен што го употребува поимот *Романија* кога зборува за Рим, Римската Империја или Римската црква⁷⁰⁴, овој поим авторот го употребува главно за означување на Византиската Империја и нејзините поданици. Самиот Мавро Орбини појаснува дека во „расправата за Бугарите“ ќе биде често споменувано името на Ромеите, а потоа вели: „читателот треба да знае дека тука под името Ромеи не смеат да се разбираат Латини, туку Грците. Бидејќи кога Константин Велики го пренел царството во Цариград, Грците се нарекле Ромеи“⁷⁰⁵. Сознанијата на Орбини за тоа каде се протегале границите на *Романија* се темелат главно, како што истакнува и тој самиот, на кажувањата од луѓето. Кирковиќ, како еден од најдобрите познавачи на Орбиниевото дело, смета дека за *Романија* Орбини верувал дека „претставува некој сосема одреден дел од Балканскиот Полуостров, иако тоа е ознака за византиските земји“⁷⁰⁶.

Орбини под *Романија* ја подразбирал првенствено Византиската, но во одредени случаи и Римската Империја, па на мислење сме дека Мавро Орбини го користи овој поим како нему современ термин и за обележување на територијата на некогашната Румелија, во која влегувале сите европски турски провинции⁷⁰⁷. Според турскиот управен систем, Турците ги обединиле своите европски владенија во беглербеглукот *Рум-или* („ромејска земја“). *Рум* пак било името со кое Мухамеданците го нарекувале Рим, а подоцна и Византиската Империја, па оттука и името *Романија* Османлиите го преобразиле во *Румелија*, под што ги подразбирале сите султанови владенија во средниот и источниот дел на Балканскиот Полуос-

⁷⁰⁴ „le terre de' Romani“; „Romani“; „l' Imperio de' Romani“; „Roma“; „la Chiesa Romana“; „l' Imperio Romano“; „dell' Historia Romana“; „il nome de' Romani“; „Imperadore Romano“; „il nome Romano“; „de' Soldati Romani“; „la Città di Roma“; „colonie de' Romani“ и „Papa Romano“ (M a u r o O r b i n i, цит. дело, 20, 23-24, 52, 65, 96-97, 105, 108, 110-112, 114, 116-117, 125, 173, 183).

⁷⁰⁵ М а в р о О р б и н, цит. дело, 199. Во италијанскиот текст на Орбини секаде се спомнуваат Романи, не правејќи разлика меѓу Византијците (Ромеи) и Римјаните, исто како што под *Vulgarī* ги подразбира сите поданици на бугарската држава. Тој во своите известувања под поимот *Романија* ја подразбира Византија, што е очигледно според неговите известувања за настаните. Така, тој соопштува за Владислав, кој „поминувајќи ја Влашка и преминувајќи го Дунав, стигнал до Варна за оттаму да премине преку рамнините и по полесниот пат со воените одреди да премине во *Романија*“ (На истото место, 118). Тој соопштува и за извесни поклисари Хоило и Зигатон, кои склучиле мир со царот под услов „дека Бугарите нема веќе да ја напаѓаат *Романија*, а царот, од своја страна, дека нема да ја напаѓа Бугарија“ (На истото место, 215). Во овој случај, Кирковиќ ја прифаќа забелешката на Златарски, дека се работи за печатна грешка во Орбиниевото дело, а наместо *хоила* треба да стои титулата *бошам* пред името на Зигатон (С и м а Ѓ и р к о в и ћ, Коментари и извори, 367).

⁷⁰⁶ На истото место, 376.

⁷⁰⁷ Во втората половина на XVI век, според Хамер, Османското Царство во Европа ги опфаќало: „цела Грција, Илирија, Мезија, Македонија, Панонија, Тракија, Дакија, царствата на Пир, Персеј, Рескупорис и Декебал, царството на Трибалите и на Бугарите“ (J o s e p h v o n H a m m e r, Historija turskog osmanskog carstva. II, Zagreb, 1979, 127).

тров⁷⁰⁸. Според тоа, претставата на Орбини за Романија во времето на турските продирања на Балканот веројатно соодветствувала на балканските византиски области што подоцна влегле во составот на Турската Империја. Имено, по прогласувањето на Стефан Душан за цар неговата титула во повелбите гласела „цар на Србија и Романија“⁷⁰⁹, што одговарало на поделбата на Душановата држава на два дела: „Србија и Романија“. Според Општата Хиландарска грамота од 1348 година, во *Србија* или „српската земја“ спаѓале имотите во различни делови на Србија: во Плав, Зета, Морава, Пилот, Лишњан, Призрен и Полог, а во Романија или во „грчката земја“: имотите во Просек, Штип, Брегалница, Струма, Струмица, Серес, Редина и Скопската област. Притоа, под Романија се подразбирале освоените делови од Македонија⁷¹⁰.

Поимот *Македонија* многу често се испреплетува низ текстот со поимот *Романија*. Тоа е разбирливо ако се има предвид дека Македонија низ историјата и фактички претставувала дел од балканскиот простор на којшто се одвивале најважните историски настани и којшто во изворите најчесто се предава како *Романија*. Имено, територијата на Македонија, по распаѓањето на античката македонска држава, била завладеана и станала дел од Римската Империја (*Романија*), а подоцна влегла и во составот на Византиската Империја (*Ромејска Империја*), кога била изложена на нападите од словенските племиња. Во текот, пак, на XIV век Македонија била под удар на Османлиските завојувачи, кога повторно станала дел од една нова силна држава на Балканот, чијшто европски дел од владенијата бил наречен *Румелија*. Оттука изгледа логично честото споменување на двата поима заедно. Меѓутоа, зборувајќи за било која од овие историски епохи, Орбини имал речиси без исклучок точна претстава за границите на Македонија, онакви какви што низ историјата биле исцртани главно по етничкиот принцип, а коишто, подоцна, по Втората балканска војна во 1913 година биле политички редефинирани, а Македонија била поделена помеѓу соседните држави.

⁷⁰⁸ Петър Ст. Коледаров, *Името Македонија в историческата география*, София, 1985, 88.

⁷⁰⁹ Михаило Динић, *Српска владарска титула за време царства, ЗРВИ*, 5, Београд, 1958, 9-10. Во јануари 1346 година, во Првата хрисовула на Иварскиот манастир на Света Гора стои: „ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΣΕΡΒΙΑΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΝΙΑΣ“ (А. Соловјев - В. Мошин, *Грчке повеље српских владара*, 40).

⁷¹⁰ Лидија Славева, *Дипломатичко-правните споменици за историјата на Полог и соседните краевии во XIV век, ССПИМ*, III, Скопје, 1980, 107, 113; Милош Благојевић, *Идеја и стварност Душановог царевања*, ИСН, I, 533-534.

ЗАКЛУЧОК

Делото на Мавро Орбини „Кралството на Словените“ е широко распространето и многу користено во историографијата. Тоа се чува во Ватиканската Апостолска библиотека (Vatb. S IX 27). Орбиниевата книга е преведувана на повеќе јазици и е обилно користена во истражувањата за историјата на Словените. Во тој контекст особено интересно за нас беше да се согледаат и анализираат податоците за македонската средновековна историја, како природен дел од историјата на балканските и европските народи, но и како неопходен елемент во развитокот на светската цивилизација во периодот на средновековието. Уште во почетните векови на оваа ера, особено со почетокот на словенските населувања на Балканот, Македонија станала место на бурни етнокултурни промени, кои се однесуваат и за симбиозата на античките Македонци и новите населеници - Словените, од што произлегол денешниот македонски народ, македонскиот јазик, култура и традиција. Во текот на следните векови Македонија станала колевка на словенската писменост, како и раѓањето на едно социјално и народно-ослободително движење - богомилството, но и на создавањето на една од најзначајните средновековни државни формации на Балканот - македонското средновеково Самуилово Царство. Притоа Македонија секогаш претставувала истовремено и неодминлив камен на сопнување во апетитите на сите балкански заинтересирани страни и поле на вечни борби за превласт во текот на целото средновековје, што, за жал, продолжува до денешен ден.

Авторот на „Кралството на Словените“ ги опфаќа речиси сите историски настани од овој период. Но, пишувајќи за раната историја на Словените, прави вистинска збрка, воден од своето силно словенофилство и од идејата за докажување на сесловенството. На неговите податоци за потеклото на Словените се осврнале мнозина истражувачи, иако сосема кратко и површно. Тој уште во почетокот на книгата ја навестува својата грандиозна претстава за распространетоста на Словените, започнувајќи со набројување на областите што тие ги завладеале и прилично долг список на народи што произлегле од нив, со цел да се прикаже што поброен словенскиот народ. Во своето раскажување за распространетоста на „словенската нација“ и на „словенскиот јазик“, синтагмата „словенска нација“ Орбини ја употребува во етничка смисла. За етногенезата пак на Словените тој го користи библиското толкување за разделувањето на 72 народи, меѓу кои ги сместува и Словените како потомци на Ноевиот син Јафет. Основата на неговите тези е во т.н. нордизам или готицизам, распространет во европската историографија кон крајот на XVI век. Пишувајќи за прататко-

вината на Словените Мавро Орбини ја прифаќа „скандинавската“ етногенетска верзија и ја посочува Скандинавија како прататковина, каде што Словените се доселиле од Азија. Притоа не се колеба да ги изедначи Словените и Готите. Орбини се потпира врз теоријата за потеклото на словенските народи од Скандинавија, кои потоа се преселиле во Сарматија, а оттаму насекаде каде што живеат и денеска.

Нивното раселување од Сарматија тој го споменува во времето на Александар Македонски. Орбиниевото известување хронолошки е главно несредено, а тој е недоследен и веројатно зависен од изворите кога пишува за борби помеѓу Словените и Александар Македонски, особено ако се има предвид дека него го смета за Словен, а неговиот јазик за словенски. Во своите опширни пишувања за Словените Орбини користи повеќе извори, иако некои не ги наведува, а некои што ги наведува не ги користел или барем не влијаеле врз оформувањето на текстот. Од Орбиниевото прилично несредено и неточно раскажување за периодот на словенското населување на Балканскиот Полуостров може да се проследат некои напади на Словените, во кои се препознаваат и оние што се однесуваат за Македонија. Согласно со сфаќањето дека Словените отсекогаш престојувале на овие простори, тој не зборува за нивното населување како за посебен историски процес, а уште помалку како за етнички различна популација што предизвикала промени во заземените земји. Исто така, тој не именува ниту едно словенско племе од оние што го извршиле населувањето на Македонија, туку тие за него се едноставно Словени (Slauini, Slauī, Slauoni, gente Slaua, natione Slauina и сл., во зависност од изворот што го користел). Бидејќи Орбини не познава поединечни македонски племиња во Македонија, тој не знае ни за нивните територии. Само во еден случај ја спомнува областа Берзитија (Berzitia) што претставува механичко преземање на името, а самиот текст се однесува за подоцнешен период.

При разгледувањето на врските на Словените со античките Македонци Орбини тргнува од претставата дека на овие простори отсекогаш живееле Словени. Тој се обидел да го потврди тоа и со Повелбата на Александар Македонски („Priuilegio d' Alessandro Magno conceduto àgl' Illirii“), според него, пронајдена „in una Libreria à Costantinopoli“, од некој си Џулио Балдазар (Giulio Baldaſar Secretario Imperiale). Мавро Орбини, доаѓајќи до нови сознанија во врска со оваа Повелба, во натамошниот текст на „Кралството на Словените“ пак се навраќа на неа и на маргината одбележува: „Carlo 4. Imp fece ſcriuer cō lettere d'oro il Priuilegio di Alessandro M. concesso à gli Slauī“. Всушност, се работи за Повелбата на Александар Македонски, чијашто автентичност сеуште не е докрај разјаснета, а е преведена на повеќе јазици. Објавувањето на оваа Повелба во „Кралството на Словените“ (1601) претставува прв превод на италијански јазик, којшто бил забележан и коментиран од повеќе истражувачи.

Кога пишува за Словените, Орбини ретко дава карактеристика и се труди да биде објективен и фактографски да ги предава податоците за нив. „Кралството на Словените“ е книга во којашто историјата на Словените е изложена од позиција на општословенскиот патриотизам, чијашто основа лежи во идејата за словенско единство. За македонската историја е важен фактот што Орбини зборува за Македонците како за посебен ентитет, со свој јазик, различен од грчкиот и од сите други. Како доказ дека јазикот на Македонците бил отсекогаш различен од грчкиот, користејќи ја „Историја на Александар Велики“ од Квинт Курциј Руф, Орбини го прераскажува познатото судење на Филота пред војската на кое Александар Македонски му забележува да зборува на својот мајчин јазик. Одговорот на Филота бил дека доколку тој зборува на својот мајчин јазик нема да биде разбран од сите, на што Александар му вели: „Македонците, о Филоте! тебе ќе ти судат“. Орбини заклучува дека Македонците не се Грци, врз основа на правилото дека единството на јазикот го потврдува и единството на народот, а дека разликата меѓу јазиците ја докажува и разликата меѓу народите. Констатирајќи дека античките Македонци не се Грци, ниту пак нивниот јазик е грчки, Орбини зборува и за нивната идентичност со Словените и нивниот јазик со словенскиот. Тој повлекува линија меѓу јазикот на Македонците (од времето на Александар Велики) што бил словенски, со јазикот што, според Орбини, „денес“ го зборуваат Македонците.

Мавро Орбини оди и понатаму од оваа своја теорија. Според некои вести од Тукидит (дека голем дел од Тракија, Мезија и целиот Илирик се Македонија), Орбини заклучува дека Траките, Мезите и Илирите ги врзува една заедничка врска со Македонците. Тоа, пак, го потврдува и со титулата на Александар Македонски што го претставува како „крал на Македонците и на Грците“, како и со разликите во обичаите и животот на двата народа („la natural diversità de' costumi, & del vivere, che li troua frà i Macedoni, & i Greci“). Причината поради која Александар Македонски бил сметан за Грк Орбини ја гледа во фактот што народите од Истокот, како резултат на нивните борби со Грците, ги сметале за Грци сите народи од Западот. Орбини тоа го споредува со верувањето дека сите народи со католичка вера се Франки.

Меѓутоа, мора да се забележи дека Орбини во другиот дел од книгата како да заборавил на Македонците. Дури и во индексот од „Кралството на Словените“ под буквата „М“ пишува: „Македонците се Словени“ со упатување на стр. 169, на којашто се наоѓа спомнатата Повелба. Тоа најверојатно се должи на зависноста на авторот од користените извори, што се огледува и во нивното неименување кога зборува за средниот век, иако податоците зборуваат токму за нив. Така, Орбиниевото именување на Македонските Словени како Бугари е направено во согласност со воспос-

тавената традиција во изворите што ги користел. Освен тоа, дури и во некои извори, каде што е направена разлика помеѓу Македонците и етничките Бугари, Орбини тоа не го забележал и повторно продолжил да ги нарекува Бугари. На пример, во Летописот на попот Дукљанин, како еден од изворите што ги користел, на местото каде што се зборува за покрстувањето што го извршил Св. Кирил, наместо „gente Bulgara“ стои „gentem Bulgarinorum“, односно „народ на Булгарините“.

Анализирајќи го делото на Мавро Орбини, коешто претставува една од најцелосно обработените истории на старите Словени, се осврнуваме и на кирило-методиевскиот период. Притоа за народноста на браќата Кирил и Методија се искажува во прилог на тезата за нивно грчко потекло. Тој пишува за заминувањето на Константин во Хазарската мисија, додека Сараценската мисија воопшто не ја спомнува. Веднаш потоа вели дека „Кирил скоро потоа го сторил истото и со бугарскиот народ“. Тоа секако не се однесува за покрстувањето на Бугарите (околу 864 година), туку за Брегалничката мисија сред Македонските Словени во првата половина на 50-те години на IX век, бидејќи Орбини зборува за период пред Моравската мисија. Именувањето пак на Македонците како „бугарски народ“ го направил во духот на една традиција и поведен од изворите што ги користел. Значајно е да се каже дека во „Летописот на попот Дукљанин“ (еден од главните извори на Орбини), наместо „gente Bulgara“, е употребено „gentem Bulgarinorum“. Притоа етнонимот „Булгарини“ врши функција на етничко разликување помеѓу Булгарините и Бугарите. Меѓутоа, разликата што ја прави Дукљанин не ја разбира Орбини, па секаде ги предава еднакво - како Бугари.

Во врска со создавањето на словенската азбука Орбини смета дека глаголицата е првонастаната азбука. Меѓутоа, тој мисли дека нејзин автор е Св. Ероним, а дека кирилицата е изум на Кирила, наречена така според името на нејзиниот изумител. Неговите ставови за создавањето на глаголицата се темелат врз мислењето дека творец на оваа азбука бил христијанскиот книжевник Ероним (342-429), кој на латински ја превел Библијата. Орбини опширно пишува и за Моравската мисија, но неговата основна слабост лежи во датирањето на настаните. Така, на пр., Константин со брата си не можел да ја управува црквата во Велеград во 887 година, во времето на папата Адријан (веројатно мислејќи на папата Адријан III, кој умрел во 884), зашто Кирил веќе бил умрен уште во 869 година. Методија пак навистина го заменил Константина, но тоа се случило во времето на папата Адријан II, а не во времето на папата Стефан V (885-891), бидејќи на 6 април 885 година и Методија умрел (според Орбини во 907 година). Освен тоа, токму во времето на папата Стефан V, Методиевото учење било отфрлено, словенската азбука забранета и започнало прогонството на Кирило-методиевите ученици.

Исто така е интересно името на „Светопелек крал на Далмација“. Веројатно, покрај латинската, каде што стои името Светопелек, Орбини ја користел и хрватската редакција на „Летописот“, каде што се зборува за „Будимир“ и „Свети-пук“. Токму оваа форма придонела за именувањето на кралот Светопелек, бидејќи би можела да се преведе како „свет народ“, за што зборуваат примерите: „kralj Svetoga-puka“, „Budimir kralj Svetoga-puka“ или „od kralja i Svetoga-puka“. При преводот на „Летописот“ Орбини не го разбрал значењето на „Свети-пук“, па сметајќи дека е име на човек го превел како „Свето момче“.

Една од клучните пројави во македонската историја е создавањето на македонската средновековна држава во втората половина на X век. Нејзиното опстојување во текот на речиси половина век оставило длабоки траги во историјата и во традицијата на македонскиот, но и на другите балкански народи. За нејзиното создавање, развиток и уривање зборува и Мавро Орбини во своето дело „Кралството на Словените“. Како извори за овој дел од историјата тој ги користи главно известувањата од Јован Скилица преку неговите компилатори Кедрен и Зонара, а за одредени настани го искористува и „Летописот на попот Дукљанин“.

Самуиловата држава, којашто зафаќала голем дел од Балканскиот Полуостров, успеала да опстане сè до 1018 година, кога конечно потпаднала под византиска власт. Значењето на оваа државна творба за македонската историја е големо, особено ако се има предвид дека нејзиното создавање го овозможило државното izdelување на македонскиот народ и создавањето на посебна црква. Консултирајќи ги изворите за тој период, Мавро Орбини ја почувствувал важноста на оваа средновековна држава и доста детално го проследил нејзиното создавање, развиток и ликвидирање. Во целото свое навистина опширно известување за овој период Орбини соопштува речиси за сите настани сврзани со појавата и развитокот на македонската средновековна држава. Меѓутоа, тој го испушта пратеништвото во Кведлинбург во 973 година. Исто така го прекинува раскажувањето по Самуиловиот успех кај Трајановата Порта во 986 година, па потоа продолжува со заземањата на Самуил низ целиот Илирик. Празнината што се однесува за нападот на Дукља, заробувањето на Владимир и бракот со Самуиловата ќерка ја пополнува со преводот на „Летописот на попот Дукљанин“, каде што за ова опширно се раскажува.

Но за да го разгледаме карактерот на оваа држава сметаме дека би било упатно да се осврнеме и кон евентуално маркирање на етничкото потекло на нејзините водачи, иако тоа не го покажува автоматски и етничкиот карактер на некоја држава. Во овој случај, кога наша главна цел е откривањето на Орбиниевата претстава за тоа која е народносната основа на членовите на македонската средновековна династија, како носители

на државата, треба да споменеме дека Орбини не кажува многу. Благодарјќи на бугарската државничка традиција, и тој сепак не можел да го разграничи македонскиот народ од етничките Бугари. Имено, тој само соопштува дека „браќата Давид, Мојсеј, Арон и Самуил се синови на комитопул, многу уважен човек кај Бугарите“. Орбини воопшто ги изедначува Бугарите со поданиците на бугарската држава, па и државата ја нарекува „Бугарско Кралство“. Интересно е да се забележи дека Орбини го нарекува Самуила „император“ само во преводот на „Летописот“, па и таму често ја избегнува таа титула, додека во останатиот дел од „Кралството на Словените“ го нарекува крал или само „Бугарин“. Неговиот негативен став кон Самуил се должи на изворите што ги користел, но и на личното убедување дека „императори“ се византиските или германските владетели, но не и Самуил, кого се чини го смета за одметник од власта на византискиот император.

Орбини всушност во тоа време и не можел да прави разлика помеѓу Македонците и Бугарите. И покрај тоа што денешните Македонци тогаш биле господаречки народ, а Бугарите доаѓале дури на трето место според етничката застапеност, оваа државна творба и нејзините жители веројатно го носеле бугарското државно име. Мавро Орбини во поглед на именувањето постапувал како и најголемиот дел од византиските и латинските автори. Тоа се должи на востановената традиција од 927 година, кога Византија официјално го признала Бугарското Царство, а сите негови жители, без разлика на етничката припадност, почнала да ги третира како Бугари. Именувањето на Македонците, Србите и другите поданици на оваа држава со поданичкото име „Бугари“ продолжило и по нејзиното ликвидирање во 971 година.

При одредувањето на годината на востанието на Петар Делјан, Орбини, под влијание на некој извор, прави забуна, помешувајќи ги востанието на Петар Делјан и востанието на Петар и Асен. На чело на востанието стоел Петар Делјан, којшто во делото на Орбини е наречен Долијанин. Тој бил син на Гаврил Радомир од неговата прва жена, ќерка на унгарскиот крал, која бремена ја избркал за да се ожени со Ирина, робинка од Лариса. Од Орбиниовото известување се воочува дека тој не верува во неговото царско потекло и, во согласност со неговиот обичај Македонија да ја изедначува со Бугарија, а Македонците со Бугарите, Делјана го смета за Бугарин, син на наводно бугарскиот владетел Арон.

Во 1072 година избувнало ново востание во Македонија со центар во Скопје, на чело со Ѓорѓи Војтех, а на помош им дошол и Константин Бодин, синот на зетскиот владетел Михаил. Првото известување за ова востание Орбини го дава според Зонара, но погрешно го сместува во делот за востанието на Петар и Асен, не знаејќи дека се однесува за востанието на

Ѓорѓи Војтех. За ова востание Орбини соопштува и според „Летописот на поп Дукљанин“ и тие известувања се прилично збркани и кратки.

Во врска со податоците што ги користел Орбини од „Летописот“ се јавуваат неколку проблеми. Особено е интересно претставувањето на Бодин како внук на Михаил. Имено, секаде во текстот на „Летописот“ Бодин е син на Михаил, освен на местото каде што се вели дека од Петрислав се родил Бодин. Бодин е претставен како внук на Михаил само на едно место, чијшто превод е проблематичен. Дилемата се разјаснува ако се има предвид дека најверојатно Орбини го зел токму овој погрешен податок од Дукљанин, па во два наврата Бодина го претставува како син на Преслав.

Вториот проблем се однесува за титулирањето на Бодин за император. Според италијанскиот превод на Орбини, Бодин ја узурпирал императорската титула. Меѓутоа, иако Орбини никаде не го спомнува со името ниту востанието ниту водачот, јасно е дека се работи за учеството на Бодин во востанието на Ѓорѓи Војтех и неговото прогласување за цар, кога му било дадено името Петар. Потоа Орбини соопштува за поразот на Бодин од војските што биле испратени од византискиот император, за неговото испраќање во Константинопол и на заточение во Антиохија. Податокот дека оттаму бил ослободен не од татко му Михаил, туку од Михаиловиот брат Радослав кога дошол на власт, не се согласува со вестите од другите извори (Скилициниот продолжувач зборува дека Бодин бил ослободен од робство со помош на татко му Михаил).

Кон крајот на XII век, кога, како резултат на династичките борби за власт и сепаратистичките тенденции, Византија осетно ослабела, еден од македонските феудалци што се отцепиле бил и Добромир Хрис, којшто се утврдил во Струмица и Просек. Орбини него го нарекува Хрисо (Chryso), а во забелешката на маргината вака го објаснува ова име: „Хрисо Бугарите на нивниот јазик го нарекуваат Хресое, што означува празен човек“. Како извор за овој период Орбини го користи главно Никита Хонијат. За неговата народност, и покрај тоа што Никита Хонијат вели дека Хрис бил Влак, Орбини сепак го нарекува „Бугаринот Хрис“. Тоа е уште една потврда дека Орбини не придавал важност на разликувањето на вистинските Бугари од другите Словени, меѓу кои и Македонците.

Падот на Византија предизвикал големи движења и борби за превласт на заземените територии. Особено жестоко биле спротиставени интересите околу Македонија, а борбите за освојување на некои нејзини делови започнале речиси веднаш по падот на Константинопол. Во контекст на „Кралството на Словените“ ќе го насочиме вниманието само на оние делови од Орбиниовото дело, во коишто се спомнуваат некои историски случувања што ја засегнуваат Македонија. За борбите за освојување на некои нејзини делови Орбини соопштува главно според Никита Хонијат и Ники-

фор Грегора, чишто известувања ги користи само делумно, поради што целиот текст во овој дел е доста нејасен во поглед на хронологијата на настаните и на нивните носители. Имено, тој ги вади од контекст деловите во кои се спомнуваат „Бугари“ и ги ниже еден по друг, притоа не внимавајќи на хронологијата на настаните и на точното име на владетелите за коишто зборува.

Српската експанзионистичка политика кон Македонија започнала да се реализира во времето на српскиот крал Милутин (1282-1321). За неговите освојувања во Македонија Мавро Орбини дава многу малку податоци, известувајќи за династичкиот брак меѓу Милутин и византиската принцеза Симонида, главно според вестите од Никифор Грегора. За освојувањата пак на Стефан Душан Орбини пишува во два наврата. Во првиот случај е даден краток преглед на освојувањата како да биле на почетокот од владеењето, а нешто потоа во книгата опширно го цитира веќе спомнатиот Лаоник Халкокондил и, според Ќирковиќ, можно е ова место да е самостојна Орбиниева творба врз основа на Халкокондиловите податоци. За последните години на владеењето на царот Душан Орбини го користи Лаоник Халкокондил. Соопштението дека, доаѓајќи за цар, Душан не наишол на отпор од кнезовите, укажува на компактност на државата. Меѓутоа, Орбини кажува и дека по смртта на Душан секој од големците „ги задржал за себе оние покраини што му биле дадени на управување“, а некои од нив, „користејќи ја смртта на царот Душан, настојувале да станат поголеми одошто биле“, а меѓу нив и браќата Мрњавчеви.

Орбини на Мрњавчевци им посветува цело поглавје и не испушта речиси ниеден од важните моменти од историјата на оваа династија. Она што е особено важно е тоа што Орбини првпат го именува нивниот татко *Мрњава*. Според него, тие водат потекло од Ливно и се синови на сиромашниот властелин Мрњава. Крунисувањето за крал на Волкашин го забрзало распаѓањето на државата, а бидејќи не потекнувал од Немањиковската династија, за другите големци тој бил натрапник, кому решително му се спротиставиле. Судирот се одиграл помеѓу браќата Волкашин и Углеша, на едната, и Никола Алтомановиќ, Лазар Хребелјановиќ и царот Урош, на другата страна во 1369 година на Косово Поле. Причината за судирот Орбини ја гледа во зависта на другите големци кон личните успеси на Волкашин и Углеша, но особено е интересен начинот на прикажување на Урошевата смрт, што е во согласност со традицијата, која го претставува Волкашина како убиец на царот Урош. Иако Волкашин станал крал на тогаш сосема легален начин, тој сепак останал во немилост, особено по прогласувањето на неговиот син Марко за „млад крал“, обезбедувајќи го престолот за сина си, со што била загрозена и потисната династијата на Немањиковците.

Според Орбини, по смртта на Волкашин (заедно со својот брат Углеша во битката на р. Марица во 1371 година) многу големци склопувале мир со Турците и им служеле во војните против христијаните. Тој ги спомнува посебно и Константин и Јован Драгаш како едни од поранешните поданици на Волкашин и Углеша, кои склопиле мир со Турците или им служеле во војните против христијаните. Како наследници на Волкашин Орбини ги посочува четворицата синови: Марко, Иваниш, Андријаш и Митраш. Кралот Марко Орбини го титулира Кралјевич, додавајќи дека „некои така го нарекуваат“. За неговата смрт, Орбини вели дека бил победен „во битката кај Кралешо, град во Влашка“, од каде побегнал во некоја шума и бил погоден со стрела в грло од некој Влаш и бил закопан „во манастирот Бланичи близу до Скопје“. За Мрњавчеви, под влијание на традицијата, вели дека сите браќа дочекале беден крај, „што не било без дозвола на божественото величество“ и не им дозволило да „уживаат во кралството што неправедно му го одзеле на нивниот господар, кој од низок род ги направил благородни и така големи“. Орбини не го третира посебно проблемот на потпаѓањето на Македонија под турска власт што се случило по битката кај Ровине во 1395 година.

Во делото на Мавро Орбини се споменуваат многу често поимите *Македонија* и *Романија*, одделно или заедно. Интересно е да се увиди дали во целиот негов труд, употребени за различни периоди и историски настани, овие поими добивале можеби и различно значење. Притоа може да се каже дека претставата на Орбини за Македонија (како територија) низ историјата главно е иста низ целиот текст. Меѓутоа, иако во многу малку детали, *Романија* се јавува понекогаш и со поинакви граници, што може да се оправда со нивната промена низ историјата. Освен што го употребува поимот *Романија* кога зборува за Рим, Римската Империја или Римската црква, овој поим авторот го употребува главно за означување на Византиската Империја и нејзините поданици. Мавро Орбини го користи овој поим како нему современ термин за обележување на територијата на некогашната *Румелија*, во која влегувале сите европски турски провинции.

Она што сепак е најважно за нас е поимот *Македонија* во Орбиниовото дело, којшто многу често се испреплетува низ текстот со поимот *Романија*. Тоа е разбирливо ако се има предвид дека Македонија низ историјата и фактички претставувала дел од балканскиот простор, на којшто се одвивале едни од најважните историски настани и којшто во изворите најчесто се предава како *Романија*. Територијата на Македонија по распаѓањето на античката македонска држава била завладеана и станала дел од Римската Империја (*Романија*), а подоцна влегла и во составот на Византиската Империја (*Ромејска Империја*), кога била изложена на нападите од словенските племиња. Во текот пак на XIV век Македонија била под удар на османлиските завојувачи, кога повторно станала дел од една

нова силна држава на Балканот, чијшто европски дел од владенијата бил наречен *Румелија*. Оттука изгледа логично честото спомнување на двата поима заедно. Меѓутоа, зборувајќи за било која од овие историски епохи, Орбини имал речиси без исклучок точна претстава за границите на Македонија, онакви какви што низ историјата биле исцртани по етнички принцип, а што по Втората балканска војна во 1913 година биле политички редефинирани со поделбата на Македонија меѓу соседните држави.

БИБЛИОГРАФИЈА

ИЗВОРИ

- Византиски извори** за историју народа Југославије, I. Обрадили Фрањо Баришић, Мила Рајковић, Бариша Крекић, Лидија Томић, Београд, 1955
- Византиски извори** за историју народа Југославије, III. Обрадили Јадран Ферлуга, Божидар Ферјанчић, Радослав Катичић, Бариша Крекић, Борислав Радојчић, Уредници Георгије Острогорски и Фрањо Баришић, Београд, 1966
- Византиски извори**, IV. Обрадили Јованка Калић, Божидар Ферјанчић, Нинослава Радошевић-Максимовић. Уредници Георгије Острогорски и Фрањо Баришић, Београд, 1971
- Византиски извори**, VI. Уредници Фрањо Баришић и Божидар Ферјанчић, Београд, 1986
- Грцки извори** за българската история, VI. Съставители Ив. Дуйчев, Л. Йончев, П. Тивчев, В. Тъпкова-Заимова, Г. Цанкова-Петкова. Под редакцијата на М. Войнов, Ив. Дуйчев, В. Тъпкова-Заимова, София, 1965
- Грцки извори** за българската история, VII. Съставили Стр. Лишев, П. Тивчев, В. Тъпкова-Заимова, Г. Цанкова-Петкова. Под редакцијата на Г. Цанкова-Петкова, П. Тивчев, София, 1968
- Данило Други**, Животи краљева и архиепископа српских. Службе. Приредили проф. др Гордон Мак Данијел и проф. др Дамњан Петровић, Београд, 1988
- Документи** за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, I, Уредник Христо Андонов-Полјански, Скопје, 1981
- Дуйчев Иван**, Стара българска книжнина, I. Книжовни и исторически паметници од првото българско царство, София, 1940
- Дюканж Шарл**, Византијска история, История на империјата на Константинопол, Предговор - Рая Заимова. Съставителство и превод на литинскиот текст - Рая Заимова. Съставителство и старофренскиот текст - Рая Заимова. Коментар - Василка Тъпкова-Заимова. Под редакцијата на Василка Тъпкова - Василева, София, 1992
- Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela**. Preveo i protumačio Josip Bratulić, Zagreb, 1992

- Иванов Йордан**, Български старини из Македония. Под редакцията на проф. Боню Ангелов и проф. Димитър Ангелов, фототипно издание, София, 1970
- Извори за старата история и география на Тракия и Македония**. Избраха и преведоха Г. И. Кацаров, Д. Дечев, В. Бешевлиев, Б. Геров, Г. Михайлов, Хр. М. Данов, Ив. Венедиков, Д. П. Димитров, Р. Гандева, Зл. Ракева, София, 1949
- Книга историография початія имене, Славы, и разшіренія народа славянскогo, И ихъ Цареи и Владѣтели подъ многѣми имянами, и со многѣми Царствїями, Королевствами, и Провінціями**. Собрана изъ многѣхъ книгъ Историческіхъ, чрезъ Господина Мавроурбина Архімандрїта Рагужскогo. Въ которой описуется початіе, и дѣла всѣхъ народовъ, бывшіхъ языка Славенскогo, и еднїего отечества, хотя нынѣ во многѣхъ Царствїяхъ розсѣяліся чрезъ многѣ воины, которые имѣли въ Европѣ, во Азїи, и во Аврїкѣ. Разшіренія ихъ Імперїи, и древнїхъ обычаевъ, въ разныхъ временахъ, и познаніе вѣры, Хрїста Спасителя, подъ многѣми Владѣтелями. Переведена со італїанскогo на русскїи языкъ. и Напечатана повелѣніемъ и во время счастлїваго владѣнїя ПЕТРА ВЕЛІКАГО, імператора и самодержца всероссїискагo, и протчая, и протчая, и протчая. въ Санктпѣтербургскои Тѣпографїи, 1722 году, Августа въ 20 ден
- Мавро Орбин**, Краљевство Словена. Чланови редакције Фрањо Баришић, Радован Самарџић, Сима Ћирковић, Београд, 1968
- Мавро Орбини**, Царството на Славяните 1601. Откъси. Превод от италијански Божан Христов. Под редакцията на Тодор Сарафов. Съставител Надежда Драгова. Бележки и коментар Тодор Сарафов, София, 1983
- Mauro Orbini**, Il regno de gli Slavi 1601. Nachdruck besorgt von Sima Ćirković und Peter Rehder, Mit einem Vorword von Sima Ćirković, München, 1985 (фототипно издание)
- Македонија** во делата на странските патописци 1371-1377, Подготвил Александар Матковски, Скопје, 1991
- Мијушковић Славко**, Летопис попа Дукљанина, Београд, 1988
- Одбрани текстови** за историјата на македонскиот народ, I. Составил Љубен Лапе, Скопје, 1975
- Пајсије Јањевац**, Житије цара Уроша, Старе српске биографије. Избор и предговор Димитрије Богдановић, Београд, 1968
- Повѣсть временныхъ лѣтъ** по Лаврентѣвскому списку. Изданіе Императорскои Археографическои комисси, Санктпетербургъ, 1910
- Прокопій из Кесарии**, Война с Готами, Москва, 1950
- Радонић Јован**, Дубровачка акта и повеље, књига III, свеска 1, Београд, 1939

- Свод древнейших письменных известий о славянах**, том I (I-IV). Составители Л. А. Гиндин, С. А. Иванов, Г. Г. Литаврин. Ответственные редакторы Л. А. Гиндин (филология), Г. Г. Литаврин (история), Москва, 1994
- Соловјев Александар - Мошин Владимир**, Грчке повеле српских владара, Београд, 1936
- Стари српски записи и натписи**, I. Скупио их и средيو Љуба Стојановиќ, Српска Краљевска академија, 1902
- Шишиќ Фердо**, Летопис попа Дукљанина, Београд-Загреб, 1928

II. ЛИТЕРАТУРА

- Агеева Р. А.**, Страны и народы: происхождение названий, Москва, 1990
- Алексова Блага**, Епископијата на Брегалница, Прилеп, 1989
- Андоновски Христо**, Дали е пронајден гробот на цар Самуил?, во зб.: Илјада години од востанието на Комитопулите и создавањето на Самоиловата држава, Скопје, 1971
- Антиќ, Вера Стојчевска**, Кон прашањето за појавата на кирилицата, Климент Охридски и улогата на Охридската книжевна школа во развитокот на словенската писменост, Скопје, 1989
- Антолијак Стјепан**, Средновековна Македонија, I, Скопје, 1985
- Антолијак Стјепан**, Македонија во IX век, Климент Охридски, Скопје, 1986
- Antoljak Stjepan**, Pravci kretanja Kirila i Metodija za vrijeme njihove Moravske misije, во зб.: Кирило-методиевскиот (старословенскиот) период и кирило-методиевската традиција во Македонија, Скопје, 1988
- Ациевски Коста**, Потчинувањето на Македонија од страна на Теодор I Ангел и формирање на Солунското царство, Историја, XVIII, 1-2, Скопје, 1982
- Ациевски Коста**, Пелагонија во средниот век /од доаѓањето на Словените до паѓањето под турска власт/, Скопје, 1994
- Балабанов Коста**, Македонски фрески, Скопје, 1995
- Банашевиќ Никола**, Летопис попа Дукљанина и народна предања, Београд, 1971
- Баришиќ Фрањо**, Кратак садржај првог и другог поглавља Орбинова дела, во кн.: Мавро Орбин, Краљевство Словена
- Басотова Љубинка**, „Летописот“ на попот Дукљанин како извор за македонска средновековна историја, во кн.: Споменици за средновековната историја на Македонија, том V, Прилеп, 1988
- Башар Факетин**, Битката на Черномен во балканската историја, во зб.: Кралот Марко во историјата и во традицијата. Прилози од научниот собир одржан по повод 600-годишнината од смртта на кралот Марко. Прилеп, 23-25 јуни 1995 година, Прилеп, 1997

- Белчева, Марија Коробар**, Развојот и функцијата на презимето како наследен член на именската формула, Литературен збор, год. XL, 1-6, Скопје, 1993
- Библејска енциклопедија**. Трудъ и издание Архимандрита Никифора, Москва, 1891 (Репринтно издание. Издание Свято-Троице-Сергиевой Лавры, 1990)
- Благоев П.**, Царувал ли е Аарон, братт на цар Самуила, и кога?, Македонски прегледъ, III, кн. 4, София, 1927
- Благојевић Милош**, Идеја и стварност Душановог царевања, во кн.: Историја српског народа, I, Београд, 1981
- Budimir Milan**, Problem bukve i protoslovenske domovine, Rad JAZU, poseban otisak 282 knjige, Odjel za filologiju, Zagreb, 1951
- Budimir Milan**, Pelasto-Slavica, Rad JAZU, 309, Odjel za filologiju, IX, Zagreb, 1956
- България и българската историја в архивите на Ватикана и Ватиканската апостолическа библиотека XI-XVIII век**. Научен редактор др Дойно Дойнов. Съставители: ст.н.с. Йоанна Списаревска, ст.н.с. Божидар Димитров, Панто Колев. София, 1988
- Василевски Тадеуш**, Генеза на Самоиловото царство. Неколку забелешки во врска со откритието на Оикономидес на новиот тактикон од X век, во зб.: Илјада години од востанието на Комитопулите и создавањето на Самуиловата држава
- Велев Илија**, Кирилометодиевската традиција и континуитет, Скопје, 1997
- Велчевъ Велчо**, Отецъ Паисий Хилендарски и Цезаръ Бароний. Принос къмъ изследване изворитъ на Паисиевата историја, София, 1943
- Георгиев Емил**, Покръстването на славяните и българите и началото на славянската писменост според вестите в „Сказанието“ на Черноризец Храбър, Исторически преглед, 1, София, 1948
- Гильфердинг**, Собрание сочинений, томъ первый. С.- Петербургъ, 1868
- Грозданов Цветан**, Маричката битка и вазалитетот на Крал Марко (Марко Крале) и живописот на Марковиот манастир, во зб. Предавања на XXIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура Охрид, 2-21 VIII 1991, Скопје, 1993
- Динић Михаило**, За хронологију Душанових освајања византиских градова, Зборник радова Византолошког Института, 4, Београд, 1956
- Динић Михаило**, Српска владарска титула за време царства, Зборник радова Византолошког Института, 5, Београд, 1958
- Динић Михаило**, Релџа Охмућевић, Зборник радова Византолошког института, 9, Београд, 1966
- Д љ а к о в В. А.**, Исторические судьбы славянской идеи с древнейших времен до 1918 года, во кн.: История, культура, этнография и фольклор славянских народов, XI Международный съезд славистов, Братислава, септемвр 1993 г.. Доклады российской делегации, Москва, 1993

- Златарски Н.**, Западната българска държава до провъзгласяването на Самуила за цар, I, Македонски прегледъ, II, кн. 1, София, 1926
- Златарски Васил**, История на българската държава през средните векове, I, 2, София, 1971
- Златарски Васил**, История на българската държава през средните векове. II, Под редакцията на проф. Димитър Ангелов, София, 1972
- Златарски Васил**, Избрани произведения, I. Под редакцията на доц. Петър Петров, София, 1972
- Златарски Васил**, Избрани произведения, II, Съставител и редактор Петър Петров, София, 1984
- Иванов Йорданъ**, Бъласицката битка, 29 юли 1014 г., Известия на историческото дружество въ София, кн. III, София, 1911
- Иванов Йордан**, Съверна Македония, София, 1906
- Иванова О. В., Литаврин Г. Г.**, Славяне и Византия, во кн.: Раннефеодальные государства на Балканах VI-XII вв, Москва, 1985
- Извештај за пратеништвото на Теодор Метохит.** Текст според Sathas. Превод од П. Хр. Илиевски, во кн.: Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, II, Скопје, 1977
- Иречек Константин**, История на българите. С поправки и добавки от самия автор. Под редакцията на проф. Петър Хр. Петров, София, 1978
- Историја на македонскиот народ**, I, Редактор проф. д-р Бранко Панов, Скопје, 2000
- Истрин И.**, 1100 лет славянской азбуки, Москва, 1963
- Иречек Константин**, Историја Срба, прва књига до 1537 године, Београд, 1952
- Иречек Константин**, Српски цар Урош, краљ Вукашин и Дубровчани, Сборник Константина Иречека, I, Београд, 1959
- Йончева Зорница**, Победители и победени в битката при Черномен, во зб.: Кралот Марко во историјата и во традицијата
- Јосифовска, Билјана Ристовска**, Кралевите Волкашин и Марко во „Славјанскомакедонската општа историја“ на Ѓорѓија Пулевски, во зб.: Кралот Марко во историјата и во традицијата
- Јосифовска, Билјана Ристовска**, Кирило-методијевската проблематика во делото „Кралството на Словените“ од Мавро Орбини, Balcanoslavica, 25 (1998), Прилеп, 1998
- Kadić Ante**, Croatian Sources of Paisij's Historia, во зб.: Proceedings of the Symposium on Slavic Cultures: Bulgarian Contributions to Slavic Cultures. (Columbia University in the City of New York, November 14, 1980), Sofia Press, 1983
- Каждан П., Литаврин Г. Г.**, Очерки истории Византии и южных славян, Москва, 1958

- Кирило-Методијевска енциклопедја**, I. Главен редактор Петър Динев. Редактори Лиљана Грашева, Светлина Николова, Софија, 1985
- Китески Марко**, Македонски народни празници и обичаи, Скопје, 1996
- Колева Елена**, Михаил Псел како извор за историјата на македонскиот народ, во кн.: Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, V
- Коледаров Петър Ст.**, Името Македонија во историческата географија, Софија, 1985
- Конески Блаже**, Охридската книжовна школа, во кн: Книга за Климент, Скопје, 1966
- Костић Драгутин**, Кад је рођен Марко Краљевић?, Глас, CLXXI, 88, Београд, 1936
- Cronia Arturo**, L'enigma del glagolismo in Dalmazia dalle origini all'epoca presente, Zara, 1922 (1925)
- Cronia Arturo**, Il „Regno degli Slavi“ di Mauro Orbini (1601) e la „Istorija Slaveno-bolgarskaja“ del monaco Paisi (1762), Roma, 1940-XVIII
- Cronia Arturo**, La conoscenza del mondo slavo in Italia bilancio storico-bibliografico di un millennio, Padova, 1958
- Кувев Кујо М.**, Черноризец Храбър, Софија, 1967
- А. Лероа-Молинген**, Синовите на Петар Бугарски и Комитопулите, во зб.: Илјада години од востанието на Комитопулите и создавањето на Самоиловата држава
- Литаврин Г. Г.**, Налоговая политика Византии в Болгарии в 1018-1185 гг., Византийский Временник, том X, Москва, 1956
- Литаврин Г. Г.**, Восстание болгар и влахов в фессалии в 1066 г., Византийский Временник, том XI, 1956
- Маројевић Радмило**, Словенски антропоними, Ономатолошки прилози, кн. V, Београд, 1984
- Матанов Христо**, Југозападните земи през XIV век, Софија, 1986
- Матанов Христо-Михнева Румјана**, От Галиполи до Лепанто, Софија, 1988
- Matić Tomo**, Barjaktarijev latinski prijevod Orbinijeva >Il regno deglo Slavi<, Historijski zbornik, III, 1-4, Zagreb, 1950
- Матковски Александар**, Грбовите на Македонија /прилог кон македонската хералдика/, Скопје, 1970
- Матковски Александар**, За историското потекло на македонските имиња и презимиња, Историја, X, 1, Скопје, 1974
- Матковски Александар**, Историјата на Евреите во Македонија, Скопје, 1983
- Меловски Христо**, Дали треба да се менува 6 април денот на смртта на Методиј?, во зб.: Кирило-методијевскиот (старословенскиот) период и кирило-методијевата традиција во Македонија

- Меловски Христо**, Москополски зборник. Пролошки житија на светците, Скопје, 1996
- Мыльников А. С.**, Картина славянского мира: взгляд из Восточной Европы, Этногенетические легенды, догадки, протогипотезы XVI - начала XVIII века, Санкт-Петербург, 1996
- Мирковић Лазар**, Мрњавчевићи, Старинар, III (1924-1925), Београд, 1925
- М и с и р к о в К. П.**, Южно-славянскія епическія сказанія о женитьбѣ короля въ связи съ вопросомъ о причинахъ популярности короля Марка среди южныхъ словянъ, Лѣтопись Историко-Филологическаго Общества при Императорскомъ Норовосійскомъ Университетѣ, XVI. Византійско-славянское отдѣленіе (бывшее византійское), IX, Одесса, 1909
- Митков Маринко**, Семантиката на синтагмите од типот на Марко Крале, во зб.: Кралот Марко во историјата и во традицијата
- Митрополит Василије Петровић**, Историја о Црној Гори. Превео Радмило Маројевић, Цетиње-Титоград, 1985
- Михаљчић Раде**, Крај српског царства, Београд, 1975
- Михаљчић Раде**, Цар и крал: неуспешно савладарство, во кн.: Историја српског народа, I, Београд, 1981
- Михаљчић Раде**, Почетак Урошеве владавине - спољни напади, во кн.: Историја српског народа, I
- Михаљчић Раде**, Два царства, во кн.: Историја српског народа, I
- Михаљчић Раде**, Маричка битка, во кн.: Историја српског народа, I
- Михаљчић Раде**, Освајања и одолевања: Душанова политика 1346-1355, во кн.: Историја српског народа, I
- Михаљчић Раде**, Титуле Краљевића Марка, во зб.: Кралот Марко во историјата и во традицијата
- Мошин Владимир**, Мысли о начале славянского письма и об архаическом периоде южнославянской письменности в X веке, во зб.: Кирило-методиевскиот (старословенскиот) период и кирило-методиевската традиција во Македонија
- Мошин Владимир**, Балканската дипломатија и династичките бракови на кралот Милутин, во кн.: Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, II
- Мошин Владимир и Славева Лидија**, Сводна грамота на крал Милутин на Хиландар и пиргот Хрусија, веројатно од 1303 година, во кн.: Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, I, Скопје, 1975
- Мошин Владимир (Увод) и Славева Лидија**, Договорот на крал Урош II Милутин со Карло Валоа од 1308 година за поделбата на Византиска Македонија, во кн.: Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, II

- Наумов Евгени П.**, Феудалниот сепаратизам и политиката на Душан во 1342-1355 година, Историја, IV, 2, Скопје, 1968
- Наумов Евгени П.** Петте последни години на Стефан Душан (Централната власт и феудалните групации во 1351-1355 г.), Историја, VI, 2, Скопје, 1970
- Наумов Евгени П.**, Јужнословенскиот епос и проблемите на српското средновековие, Историја, IX, 2, Скопје, 1973
- Нидерле Л.**, Славјанские древности, Москва, 1956
- Никитин С. А.**, Паисий Хилендарский и современная ему южнославянская историография, во кн.: Славянское источниковедение, Москва, 1965
- Николовска Славица**, Изградени и обновени манастири и цркви од кралот Милутин, во кн.: Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, II
- Новаковиќ Стојан**, Срби и Турци, Београд, 1960
- Острогорски Георгије**, Византија и Словени, Београд, 1970
- Острогорски Георгије**, Историја на Византија, Скопје, 1992
- Паисий Хилендарски**, Славянобългарска история. Подъ редакцията на Петъръ Диневъ, второ издание, София, 1942
- Панов Бранко**, Струмичката област во времето на Самуил, во зб.: Илјада години од востанието на Комитопулитите и создавањето на Самуиловата држава
- Панов Бранко**, Средновековна Македонија, III, Скопје, 1985
- Панов Бранко**, Одрозот на Косовската битка во Македонија, Историја, XXVIII, 1-2, Скопје, 1992
- Панов Бранко**, Охрид и кралството на Волкашин и Марко, во зб.: Кралот Марко во историјата и во традицијата
- Панов Бранко**, Светите Кирил и Методиј и нивното македонско и сесловенско дело, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, 23 (49), Скопје, 1996
- Панов Бранко**, Етногенезата на македонскиот народ, во кн.: Македонија низ историјата, Скопје, 1999
- Пантиќ Мирослав**, Мавро Орбин - живот и рад, во кн.: Мавро Орбин, Краљевство Словена
- Пенушлиски Кирил**, Марко Крале легенда и стварност, Скопје, 1983
- Peshich Radovoye**, On the Scent of Slavic Autochtony in the Balkans, Macedonian review, Volume XIX, 2-3, 1989
- Проева Наде**, Студии за античките Македонци, Historia antiqua Macedonica, Посебни изданија, кн. 5, Скопје, 1997
- Прокиќ Божидар**, Постанак једне словенске царевине, Глас Српске краљевске академије, LXXVI, Београд, 1908
- Прокиќ Божидар**, Јован Скилица као извор за историју маћедонске словенске државе, Глас Српске краљевске академије, књ. LXXXIV, Београд, 1909

- Пчелов В.** Легенда о славянских предках у Длугоша. во кн.: Славяне и их соседи, Москва, 1996
- Радојчић Никола**, О неким господарима града Просека на Вардару, I, Летопис Матице српске, LXXXV, 259, VII, 1909
- Радојчић Никола**, Како су називали Србе и Хрвате византиски историци XI и XII века Јован Скилица, Никифор Вриеније и Јован Зонара?, Гласник Скопског научног друштва, књ. II, свеска 1 и 2, Скопље, 1926
- Радојчић Никола**, Јован Рајић. О двестагодишњици његовог рођења, Годишница Николе Чупића, издаје његова задужбина, књ. XXXVI, Београд, 1927
- Радојчић Никола**, Српска историја Мавра Орбинија, књига CLII, Одељење друштвених наука, књига 2, Београд, 1950
- Радојчић Никола**, Српски историчар Јован Рајић, Посебна издања, књ. CCIV, Одељење друштвених наука, књ. 7, Београд, 1952
- Радојчић Никола**, Словенски превод Орбинија у Војводини, во кн.: Из прошлости Војводине, 1, Нови Сад, 1956
- Раичъ Јоанъ**, Исторія разныхъ славянскихъ народовъ найпаче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ, из тми забвения изята и во свет исторический проиведенная Йоанном Раичем. Будином градь, 1823
- Rački Franjo**, Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost, Beograd, 1931
- Ристовски Блаже**, Некои прашања околу појавата на христијанството и писменоста кај Словените во Македонија, Симпозиум 1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски, книга 2, Скопје, 1970
- Ристовски Блаже**, Ѓорѓија М. Пулевски и неговите книшки „Самовила Македонска“ и „Македонска песнарка“, Скопје, 1973
- Ристовски Блаже**, Крале Марке во македонската обредна народна песна, во кн.: Македонскиот фолклор и националната свест, I, Скопје, 1987
- Ристовски Блаже**, Кон проучувањето на Кралот Марко во историјата и во традицијата, Кралот Марко во историјата и во традицијата
- Розенъ В. Р.**, Император Василій Болгаробойца. Извлеченія изъ лѣтописи Яхъи Антиохійскаго, Санктпетербургъ, 1883 (With an introduction by Marius Canard, Variorum Reprints, London, 1972)
- Самарциѣ Радован**, „Краљевство Словена“ у развитуку српске историографије, во кн.: Мавро Орбин, Краљевство Словена
- Седов В.** Происхождение и ранная история славян, Москва, 1979
- Седов В.** Становление и этногенез славян (по данным археологии и гидронимии), во зб.: История, культура, этнография и фольклор славянских народов
- Славева Лидија**, Дипломатичко-правните споменици за историјата на Полог и соседните краевы во XIV век, во кн.: Споменици за седновековната и поновата историја на Македонија, III, Скопје, 1980
- Славева Лидија**, Етногенезата на македонскиот народ. Континуитет и традиција. Некои аспекти, Скопје, 1992

- Славяне и их соседи** в конце I тысячелетия до н.э. - первой половине I тысячелетия н.э. Ответственные редактор тома: доктора исторических наук И. П. Русанова, Э. А. Симонович, Москва, 1993
- Снегаров Иван**, Черноризец Храбър, во кн.: Хиляда и сто години славянска писменост 863-1963, София, 1963
- Соловјев Александар В.**, Постанак илирске хералдике и породица Охмучевић, Гласник Скопског научног друштва, књ. XII, 6. Скопље, 1932
- Срећковић Пантелија С.**, Краљ Вукашин убио цара Уроша, Београд, 1881
- Срећковић П. С.**, Краљ Вукашин сринуо с престола и убио цара Уроша, Београд, 1886
- Стаматоски Трајко**, Презимето во системот на именувањето кај Македонците, во кн.: Македонска ономастика, Скопје, 1990
- Стојановски Александар**, Градовите на Македонија од крајот на XIV до XVII век, Скопје, 1981
- Томоски Томо**, Белешки за некои месности во Македонија во почетокот на XI век, Илјада години од востанието на Комитопулите и создавањето на Самуиловата држава
- Томоски Томо**, Белешки по повод воениот поход на Андроник III во Македонија во 1330 год, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, 16, Скопје, 1964
- Томоски Томо**, Молиск - Молско - Молескова (Лескова) - Лехово, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, 3 (29), Скопје, 1977
- Томоски Томо**, Средновековните градови во Македонија меѓу реките Вардар, Брегалница и Лакавица, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, 4 (30), Скопје, 1978
- Томоски Томо**, Преспа во средниот век, Историја, XV, 2, Скопје, 1979
- Томоски Томо**, Прилог кон топографијата на Климентовата епархија, Историја, XVI, 1, Скопје, 1980
- Томоски Томо**, Каде лежел средновековниот град Соск?, Гласник, XXX, 1-2, Скопје, 1986
- Топоров Н.**, Праславянская культура в зеркале собственных имен /элемент *мир-), во зб.: История, культура, этнография и фолклор славянских народов
- Третьяков Н.**, Финно-угры, балты и славяне на Днепре и Волге, Москва-Ленинград, 1966
- Троицкий Сергей**, Мефодий как автор „Закона судного людям“, во кн.: Македония и Македонцы в прошлом, Скопје, 1970
- Туфан Музафер**, Кралот Марко во некои турски извори, во зб.: Кралот Марко во историјата и во традицијата
- Хензел Витолд**, Од каде се дојдени Словените, Прилози МАНУ, Одделение за општествени науки, XIV-2, Скопје, 1983

- Ферјанчић Божидар**, Почеци Солунске краљевине (1204-1209), Зборник радова Византолошког института, 8/2, Београд, 1964
- Ферјанчић Божидар**, Византија и Јужни Словени, Београд, 1966
- Ферјанчић Божидар**, Када је умро деспот Михаило II Ангел?, Зборник радова Византолошког института, IX, Београд, 1966
- Ферјанчић Божидар**, Освајачка политика краља Душана, во кн.: Историја српског народа, I
- Ферјанчић Божидар**, Србија и византиски свет у првој половини XIII века (1204-1261), Зборник радова Византолошког института, 27/28, Београд, 1989
- Ferluga Jadran**, Le soulèvement des Comitopoules, Зборник радова Византолошког института, IX, Београд, 1966
- Hammer, Joseph von**, Historija turskog osmanskog carstva, II, Zagreb, 1979
- Šimundić Mate**, Rječnik osobnih imena, Zagreb, 1988
- Šišić Ferdo**, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. Pretisak izdanja iz 1925. Zagreb, 1990
- Štefanić Vjekoslav**, Tisuću i sto godina od Moravske misije, Slovo, 13, 1963
- Štefanić Vjekoslav**, Hrvatska književnost srednjega veka, Zagreb, 1969
- Шљомберже Г.**, Цар Самуил и Василиј II, Софија, 1943
- Ђирковић Сима**, Коментари и извори Мавра Орбина, во кн.: Мавро Орбин, Краљевство Словена
- Ђирковић Сима**, Поклад краља Вукашина, Зборник Филозофског факултета, кн. XIV-1, Споменица Фране Баришића, Београд, 1979
- Ђирковић Сима**, Осамостаљивање и успон дукљанске државе, во кн.: Историја српског народа, I
- Ђирковић Сима**, Владавина Стефана Уроша III Дечанскога, во кн.: Историја српског народа, I

КРАТЕНКИ

ВИНЈ	Византијски извори за историју народа Југославије
ГИБИ	Грџки извори за българската история
ДБМН	Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава
ИГВК	Илјада години од востанието на комитопулитите и создавањето на Самоиловата држава
ИСН	Историја српског народа
ССПИМ	Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија
ЗРВИ	Зборник радова Византолошког Института
КМИТ	Кралот Марко во историјата и во традицијата
КСПКТМ	Кирило-методиевскиот (старословенскиот) период и кирило-методиевската традиција во Македонија
ВВ	Византијский Времник
ГСНД	Гласник Скопског научног друштва
ГЗФФ	Годишен зборник на Филозофскиот факултет
СМ	Средновековна Македонија

ИНДЕКС

А

Авари 27, 28, 34
Австрија 29
Адријан II, папа 40, 138
Адријан III, папа 40, 138
Адријанопол 32, 61
Албанија 82, 97, 101, 112, 130, 131
Ана 89
Андроник II 99, 101
Андроник III 99
Азија 25, 26, 136
Алани 23, 27, 28
Александар Македонски 30, 31,
35-38, 136, 137
Александрија 35
Алексид I Комнин, трапезунтски
цар 91
Алексид III Ангел 87-89
Алусидан 82
Англија 29
Андреја Гропа 119
Андридаш 118, 121, 123, 143
Анти 27, 28, 31
Антиохија 84, 86, 141
Антонид, патријарх 107
Арбанаси 106
Аргос 119, 123
Арон 49, 51, 52, 68, 77, 81, 82, 140
Аспраканија (Васпуракан) 69
Арта 101, 130, 132
Астинго 32
Атика 91
Атлета 36
Африка 25
Ахаја 32, 91

Ахил, остров 65
Ашот 55-58

Б

Бајазит I 120, 124
Балдуин Фландриски 91-93
Балкански Полуостров
(Балкан) 24, 26, 30, 34, 50, 77,
91, 108, 115, 120, 122, 123, 125,
133-136, 139, 141
Балша Балшиќ 119, 121
Балши 106, 109, 115, 118, 131
Банат 13
Банско 71
Бар 46
Беласица 62, 63, 73
Беласичка битка 62, 64
Белград 16, 94, 101, 130-132
Беотија 91
Бер 59, 72, 92, 111, 122, 124
Берат 121, 131, 132
Берзитија 35, 136
Библија (Свето писмо) 26, 39, 42, 43,
138
Битола 67, 89, 104, 110, 119, 124
Блачани 120, 143
Богдан, феудалец 103, 104
Богдан, управител во
Самуиловата држава 74, 75
Богородица 60, 61
Бојана, река 104
Бојон 71
Бока Которска 19
Бонифациј Монфератски 91, 92
Борис, бугарски кнез 42

Борис, син на Петар 49, 51
Босна 54, 130
Босоград 72
Брегалница 41, 134
Брегалничка мисија 41, 42, 138
Бретања 24
Британски Океан 25
Брохот 76
Бугари 27, 28, 38-41, 44, 49-51, 56, 59,
66, 73, 77, 78, 80, 81, 83, 87, 88,
92-95, 99, 106, 132, 133, 137,
138, 140-142
Бугарија 40, 49, 51-53, 55, 56, 59, 62,
65, 66, 80-82, 84, 85, 88, 94, 95,
115, 132, 133, 140
Бугарско Кралство 79, 80, 82, 84, 87,
132, 140
Бугарини (Булгарини) 40, 78, 138
Будимир 45, 46, 139
Бучин 99

В

Ваг 44
Валона 131
Вандали 23
Вардар 61, 67, 73, 94, 98, 103
Василида 75
Василиј II 51, 53, 55, 58-62, 64, 65, 67,
68, 70-77, 79, 80
Велбужд 94, 99, 107
Велеград 44, 138
Велес 100
Велизариј 31
Венеди 28
Венедски Залив 28
Венецијанци 91
Верџа 72, 93, 101, 130, 131, 132
Видин 60, 61
Византија 30, 33, 34, 50, 56, 59, 63,
67, 68, 82, 86, 87, 89, 91-93,

95-99, 101, 115, 122, 133, 134,
140, 141, 143
Византијци 34, 53, 66, 73, 74, 83, 88,
133
Византиска Империја,
Византиско Царство
види: В и з а н т и ј а
Визиготи 28
Вилјем Шамплит 91
Висла 23, 28, 44
Вишница 12, 13
Владимир 20, 53, 54, 55, 57, 58, 65, 66,
68, 77, 139
Власи 52, 87, 92, 93, 99, 120, 141, 143
Властимир 39
Влахија 13
Влашка 120, 133, 143
Воџен 60, 67, 73, 101
Воислав 105, 111
Воихна 131
Волера (Волерон) 59
Волкашин 7, 104-106, 108-123, 126,
127, 131, 142, 143
Врање 106
Вршевич 36
Вук (брат на деспот Стефан) 131
Вук Бранковиќ 105
Вуладан 39
В'лкан 126

Г

Гаврил Радомир 55, 56, 58, 62, 64, 66,
67-70, 75, 81, 140
Гали 100
Галиполе 122
Георгиј Монах 63, 79, 80
Георгиј Кедрен 49, 52, 53, 63, 64, 66,
139
Георгиј Пахимер 98
Георгиј Гоницијат 71
Герман, војсководач 31, 33

Германија 26, 27, 29
Германско Море 28, 30
Германци 99, 100
Гети 23
Гојко 116, 117
Готи 26-29, 31-33, 136
Готфрид Вилардуен 91
Гргур V, папа 65
Грегориј Таронит 55
Грекот 121
Грци 37, 38, 40, 42, 46, 47, 51, 64, 68,
92, 102, 133, 137
Грција 24, 33, 53, 82, 88, 89, 91, 133
Густав II Адолф 29

Д

Давид 49, 51, 52, 77, 140
Давид Аријанит 71, 72, 75
Далматинци 42
Далмација 27, 28, 32, 33, 38, 42-46, 53,
54, 66, 109, 139
Данило, архиепископ 97, 98
Данска 26, 29
Дарданија 32
Двина 23
Дебарца 99
Девол 76, 83, 130, 132
Девол, река 72, 130
Дејан, деспот 106, 107
Дејановци 124
Десна 23
Димитриј Кантакузин 113
Димитрија (Волкашин) 108
Димитрија Хоматијан 93
Димотика 94
Днепар 23
Добромир, македонски големец
59, 75
Добромир Хрис 7, 86-89, 141
Домитијан Кавхан 69
Дон 28

Драгаш 106-108, 143
Драгашевци 119, 122, 124
Драксан 60
Драч 31, 33, 53, 55-58, 68, 70, 71, 74,
76, 82
Дубровник 11-13, 19, 53-55, 110,
113, 121
Дубровчани 112, 115
Дукља 53, 54, 57, 58, 77, 139
Дукљанин 18, 20, 27, 39, 40, 45, 46, 49,
51, 54, 55, 57, 58, 65, 66, 68, 69,
74, 77, 78, 84-86, 129, 138, 139,
141
Дунав 30-34, 44, 102-104, 110, 130, 132,
133
Душанова држава 134
Душаново Царство 103, 110

Ѓ

Ѓорѓи Војтех 83, 84, 86, 140, 141
Ѓураѓ Балша 106, 112, 115, 119
Ѓураѓ Бранковиќ 131

Е

Евреји 28
Евроазија 26
Европа 24-26, 30, 102, 133
Евстатиј Дафномил 75, 76
Египќани 38
Елба 23, 28
Елена, ќерка на Матеј
Кантакузин 112
Елена (Елисавета), жена на
Стефан Душан 109-111, 113
Елена, жена на Кралот Марко 119
Елена, ќерка на Константин
Дејанов 107
Егејско Море 53, 60, 90, 132
Епир 91, 94, 101, 106
Епирска држава 93

Епирски Деспотат 91
Епирци 94, 95
Ерменец 82
Ероним Барди 32
Етолија 56, 104
Еуген IV, папа 42

Ж

Жарко, феудалец 103, 104, 106, 107,
115
Железник 99
Жигмунд, крал 121
Житие на Лазар 80
Житие на Св. Јован Рилски 113
Житие на Св. Кирил 45
Житие на Св. Методиј 45
Житие на Стефан Лазаревиќ 120
Житие на цар Урош 114, 117
Жофруа Вилардуен 92

З

Загреб 15
Задар 54
Злетово 97
Зографски манастир 109
Зонара 49, 50, 61, 63, 69, 70, 80, 81,
82, 84, 139, 140

И

Ибрахим ибн Јакуб 26
Иван Асен II 93, 94
Иваниш 118, 120, 121, 123, 143
Иванко 88, 89
Иванче (Ивац) 71, 75, 76
Илири 23, 31, 36, 38, 129, 137
Илирик 28, 32-34, 38, 53, 77, 129, 133,
137, 139
Илица 69
Индоевропејци 26

Иногоште 106
Инокентиј IV, папа 43
Ирина, жена на Гаврил Радомир 67,
81
Ирина, жена на Ѓураѓ 112
Исаија 116, 123
Исак Ангел 80
Истра 32, 38
Италија 12-14, 24, 29, 32, 35

Ј

Јадранско Море 28, 30, 32, 34, 91
Јанус 26
Јафет 25-27, 135
Јахја 65
Јоан Егзарх 42
Јован Дејанов 106-108, 115, 123, 143
Јован Оливер 106
Јован Палеолог 112
Јован III Ватац 94, 95
Јован Владислав 52, 66, 68-71, 73-75,
78, 82, 108
Јован Кантакузин 99, 101, 103, 112
Јован IV Ласкарис 95
Јован Орфанотроф 80
Јован V Палеолог 101, 122
Јован Скилица 49, 52-55, 57-61,
63-66, 68-73, 80-82, 84, 139
Јован Цимискиј 50, 51
Јорданес 27
Јупитер 35
Јустин 33
Јустинијан I 30, 33

К

Кавалар 99
Кавказ 26
Калојан 88, 92, 93
Канина 101, 130-132
Караманли 117

Карл IX 29
Карл Валоа 97
Карло IV 36
Карпати 23, 26, 28, 38
Касписко Море 28, 30
Кведлинбург 51, 77, 139
Квинт Курциј Руф 37, 137
Кекавмен 63
Киликија 25
Кимбалонг 62-64
Кипсела 87
Кирил (Константин Филозоф) 39-47,
138
Клокотница 94
Клуч 62, 63
Климент VIII, папа 12
Конавле 110
Константин Бодин 78, 83-86, 140, 141
Константин Брегалнички 43
Константин Велики 133
Константин Дејанов 106-108, 115,
120, 123, 124, 143
Константин Диоген 68, 72, 73
Константин XI Палеолог 107
Константин Пафлагонец 80
Константин Радин 88
Константин Филозоф, писател од
XV век 120
Константинопол 32, 33, 35, 37, 49-51,
53, 56, 59, 61, 65, 68, 71, 75, 76,
81, 82, 84, 86, 91-95, 101, 102,
133, 141
Константин Тих 95
Корча 130
Косара 20, 55, 57, 58
Косово Поле 83, 112, 113, 142
Костур 52, 69, 72, 73, 76, 83, 101, 102,
104, 109, 119, 123, 124, 130, 132
Котор 11, 53-55
Коцељ 42
Кочани 107
Кракра 61, 72-74

Кралево 120, 143
Кратко Кирилово житие 41
Кратово 107
Крстоносци 91
Кумани 87
Куманово 107
Кутлумуш 107

Л

Лав, патрициј 39, 46
Лав Мелисен 52, 53
Лазар, кнез 106, 112-115, 118, 123, 131,
142
Лаоник Халкокондил 101, 102, 104,
106, 116, 142
Лариса 53, 56, 66, 67, 81, 140
Латини 40, 42, 92, 94, 129, 133
Латинско Царство (Империја) 91,
92, 97
Лерин 63, 101
Ливно 109, 142
Лонго 72, 73

М

Маврикиј 32-34
Мадај 26
Мали Стон 13, 14
Македонија 7, 8, 21, 23, 30, 32, 33, 35,
38, 40, 41, 50, 52, 53, 56, 62-64,
74, 77, 79-84, 89, 91, 93, 94, 96-
104, 106, 108, 109, 111, 122-125,
129-137, 140-144
Македонци 7, 23, 30, 31, 35, 37-39, 41,
51, 56, 73, 78, 81, 87, 129, 135-
138, 140
Макриево 64
Мала Азија 24, 26, 91
Мала Преспа 65
Маноил II Палеолог 119, 122, 124
Мануил Камица 88, 89

- Марија, жена на Јован Владислав
 74-76
 Марино Бобали 12
 Марица, река 33, 109, 116-118, 122,
 123, 143
 Маричка битка 113, 114, 116, 118, 119,
 122, 123, 131
 Марко, крал 7, 106, 109, 114, 115,
 117-127, 142, 143
 Марков манастир 117, 120
 Маркови Кули 69
 Марс 35
 Мат 97
 Маџукион 64
 Мачуково 64
 Меглен 69
 Мези 38, 129, 137
 Мезија 38, 129, 132, 133, 137
 Мелник 64, 103
 Меотиско Море 28
 Места 59, 62
 Методиј 39, 41, 42, 44-47, 138
 Милутин 97, 98, 142
 Минерва 36
 Минхен 16
 Мирослава 56, 58
 Мирчеа, војвода 120
 Митраш (Димитрија) 118, 121, 123,
 143
 Михаил, зетски владетел 83-86, 140,
 141
 Михаил III 42, 45
 Михаил IV 80, 82
 Михаил Аталијат 63, 65
 Михаил Ангел 91
 Михаил Асен 94, 95
 Михаил II Асен 95
 Михаил Деволски 55, 67, 72, 76
 Михаил Дермокаит 81
 Михаил VIII Палеолог 95
 Михаил Псел 80-82
 Михаил Шишман 99, 100
 Младен 105
 Млет 11, 13
 Мојсеј 49, 51, 52, 77, 140
 Молиско 69, 72
 Момчило Дено 132
 Моравија 44-46
 Моравска мисија 40, 44, 138
 Моравци 44, 45
 Мореја 53, 88, 91, 119, 123
 Мороздвизд 74
 Мосинопол 58, 64, 71, 74
 Мраморно Море 32
 Мрњава 109, 110, 125-127, 142
 Мрњак 126
 Мрњавчеви 105, 108-110, 114-118,
 121, 122, 125-127, 142, 143
 Мурат I 108, 116, 123, 131, 132
 Муса 131
 Мутимир 49
 Мухамеданци 133
- Н**
- Натабан 35
 Негропонт 101
 Неделко, востанички водач 80
 Неделко Момчило, според Орбини
 син на Андреаш 121
 Немањиковска династија 109, 112,
 114, 142
 Несторица 64, 75
 Никеја 91
 Никејска Империја (Царство) 91, 94
 Никита Хонијат 87-89, 91-93, 141, 142
 Никифор Уран 56, 65
 Никола Алтомановиќ 105, 106, 111,
 112, 114, 115, 118, 123, 142
 Никола Багаш 105
 Никола, жупан 104, 105, 115
 Никола, комес 50
 Никола I, папа 40
 Никола Хрсоевиќ 117

- Никопол 58, 82
 Никифор Грегора 91, 94, 95, 98, 100, 142
 Никифор Ксифија 58, 59, 62, 68, 71
 Никифор II Фока 49
 Николица 59, 75, 76
 Нил 35
 Ниш 31, 33, 94
 Ново Брдо 104, 110, 118
 Ное 25, 26
 Норвешка 29
 Норици 26
 Нотија 69
- О**
- Облик 54
 Овче Поле 97
 Огражден 62, 64
 Одра 23
 Одрин 60, 61, 74, 76, 92, 94, 115, 132
 Олимп 56
 Омиш 46
 Османлии 108, 115, 119, 133
 Османско Царство 133
 Острово 69, 70, 72
 Остроготи 28
 Отон I 51
 Отон де ла Рош 91
 Охрид 70, 71, 75, 76, 83, 92, 93, 101, 104, 110, 119, 123, 130, 132
- П**
- Паисиј Хилендарски 17, 20, 109
 Пан 26
 Панонија 34, 133
 Панонски легенди 45
 Панонци 26
 Патријаршија 45
 Пезаро 7, 12
 Пелагонија 67, 69, 71-74, 88, 89, 99
 Пелагониско Поле 70-72
 Пелопонез 34, 53, 89, 91
 Перник 61, 71, 72, 74
 Персијанци 87
 Петар (и Асен), водачи на востание на Бугарите 80, 84, 87, 140, 141
 Петар, бугарски владетел 49, 50, 61
 Петар Делјан 79-83, 86, 140
 Петар Велики 15
 Петрило 83, 85
 Петриско 63, 69
 Петрислав 84, 85, 141
 Петрич 62, 64
 Петричка Клисуре 63
 Печенези 72, 73
 Пијанец 97
 Пинд 56
 Пиринеи 24
 Плиска 58, 59
 Пловдив 53, 61, 93
 Плутон 35
 Полесје 23
 Полог 97, 98, 134
 Попово Поле 121
 Полјаци 36
 Прељуб 104, 105
 Пресијан 75, 76
 Преслав, син на Михаил 84, 85, 141
 Преслав (Голем и Мал) 58, 59
 Преспа 52-55, 65, 71, 75, 104, 110, 130
 Преспанско Езеро 75
 Прешево 106
 Призрен 83, 92, 104, 110, 111, 115, 118, 134
 Прилеп 62, 65, 67, 88, 89, 95, 97, 101, 104, 105, 110, 111, 119, 124
 Притур 132
 Прицрноморие
 види: Ц р н о М о р е
 Приштина 101, 118
 Прокопиј Кесариски 31, 32

Проништа 76
Просек 75, 76, 88, 97, 100, 134, 141
Протат 108
Птоломеј 28
Пулевски, Ѓорѓија М. 21, 126

Р

Равен 41
Радовиш 101
Радослав 84, 86, 141
Раметаница 52
Рашка 27, 54, 85, 98, 112, 113
Рим 12, 13, 44, 45, 133, 143
Римјани 32, 133
Римска Империја 133, 134, 143
Римска Црква 133, 143
Ровине 120, 124, 143
Родопи (Родопски Планини) 59, 62
Роман Лакапен 49
Роман, син на Петар 49, 51, 61
Романи 133
Романија 101, 111, 118, 120, 129-134, 143
Ромеи 31, 52, 53, 56, 63, 74, 79-81, 83, 87, 88, 92-95, 99, 129, 132, 133
Ромејска Империја
види В и з а н т и ј а
Ростислав (Растиц) 42, 45
Румелија 133, 134, 143, 144
Руси 28, 38, 44
Рушна, ќерка на Волкашин 112

С

Сабин 51
Сава, река 102, 130, 132
Сава Владиславич 15, 19-21
Саксонија 28, 30
Самуил 49, 51-57, 59-68, 74-78, 81, 139, 140
Самуилово Царство 7, 49, 59, 61, 74, 77-80, 135, 139

Санкт Петербург 15, 19
Сарацени 39
Сараценска мисија 138
Сармати 23
Сарматија 28-30, 136
Сарматски Океан 28
Сватоплуг 44-46
Сверопил, според Орбини
далматински крал 40, 45
Света Гора 97, 98, 102, 104, 130
Св. Григориј 33
Св. Димитрија, светец 69
Св. Димитрија, црква 117
Св. Дионисиј, манастир
Св. Ероним 42-44, 138
Св. Јоаким Осоговски 98
Св. Климент 42, 44, 45
Св. Наум 40, 42
Светимир, легендатен крал 46
Светопелек 44-46, 139
Свјатослав 50, 63
Селевкиј 51
Сервија 59
Сердика 53, 59
Серес 52, 74, 93, 101, 103, 104, 110, 111, 117, 122, 124, 130, 132, 134
Сетина 73, 74
Сим 25
Симеон, полубрат на Стефан
Душан (види и С и н и ш а)
110, 111, 114
Симеон, бугарски цар 61
Симонида 97, 142
Синиша, полубрат на Стефан
Душан (види и С и м е о н)
105, 106, 130
Сицилија 33, 53
Скадар 115
Скандинавија 24-29, 136
Скопје 61, 75, 83, 92, 97, 101, 102, 104, 110, 111, 113, 115, 120, 124, 130, 143
Славонија 32-34

- Словени 44, 45, 47, 73, 86, 87, 109, 129, 135-138, 141
Солун 30, 32-34, 39, 46, 53-56, 59, 60, 64, 67, 71, 76, 82, 93, 94, 98, 100-104, 122, 124, 130-132
Солунска легенда 41, 46
Солунско Кралство 91, 93
Соск 69, 70
Софија 16, 20, 59, 92
Сперхеј 55-57, 61
Сплит 19, 46
Срби 44, 45, 78, 84, 99, 140
Србија 82, 99, 132, 134
Стефан Дечански 98-100
Стефан Душан 100-106, 109-111, 117, 124, 130, 134, 142
Стефан Лазаревиќ, српски деспот 131
Стефан V, папа 44, 138
Стјепан, бан 130
Стон 12, 14
Стрез 87
Стримон 53, 63, 132
Струма 62, 63, 99, 103, 134
Струмица, град 62, 64, 71, 74, 75, 86-89, 99, 101, 103, 104, 106, 107, 134, 141
Струмица, река 63
Сулејман 131
Сушица 117

Т

- Тавра 25
Телец 51
Теодора, внука на Алексиј III Ангел 89
Теодора, сестра на Дејановци 106
Теодора-Евдокија 106
Теодора, црковното име на Косара 55
Теодор I Ангел 93, 94

- Теодор II Ласкарис 94, 95
Теодор Метохит 98
Тесалија 32, 53, 56, 83, 88, 89, 93, 95, 101, 105, 106
Теодор I Ласкарис 91, 94
Теофан Прокопович 15
Теофилакт Вотанијат 64
Теофилакт Лопатински 45
Теофилакт Симоката 34
Термица 71
Тихомир 81, 82
Тмор 75
Тотилја 32
Трајанова Порта 53, 54, 77, 139
Тракија 33, 34, 38, 53, 55, 62, 68, 81, 88, 92-94, 99, 116, 117, 129, 132, 133, 137
Тракијци 23, 38, 129, 137
Трапезунт (Трапезунтска Империја) 91
Требиње 55, 110
Тријадица 58, 71
Трикала 101, 104, 130, 132
Трново 92, 117
Тугемир 51, 65, 66
Тукидит 38, 129, 137
Турска Империја 134
Турци 13, 18, 95, 106, 108, 115, 116, 118-124, 131, 133, 143

У

- Убави Дабови 52
Углеша 104, 106, 108, 110-113, 115-117, 120, 122, 126, 127, 131, 142, 143
Украина 26
Улцињ 54, 110
Унгарија 121, 132
Унгарци 84
Урош V 104-106, 109-114, 118, 124, 142

Ф

Филип 35, 38
Филипопол 58
Филота 37, 137
Финска 29
Флавио Бјондо 32
Фотиј 40
Франки 38, 137

Х

Хам 25
Хазари 39
Хазарска мисија 138
Хајредин 131
Халкидик 73, 104
Хелеспонт 95
Хемус (Стара Планина) 58, 59, 94, 99
Херсон 53
Херцеговина 109
Холандија 29
Хрвати 45, 46, 84
Хрватска 15, 43
Хрелја 101, 103, 110
Христијанство, Христова вера 39,
40, 41, 44
Христово воскресение (Велигден)
60, 61, 98
Христос 28, 40
Хум 130
Хуни 31, 34

Ц

Цариград види:
Константинопол
Црна Гора 98
Црно Море 26, 28, 32, 34, 130, 132
Црноризец Храбар 41-44

Ч

Черномен 115-117

Џ

Џулио Балдазар 35, 136

Ш

Шара 104
Шареник 113
Шарец 121
Шведска 29
Шипањ 12, 13
Штип 67, 75, 100, 103, 106, 107, 134
Шумет 13

SUMMARY

The work of Mavro Orbini "The Kingdom of the Slavic people" includes information about the history of the Slavic people in general, as well as information about Macedonia as a place of tempestuous historical events.

Even from the beginning of the book, the author gives the readers a tremendous picture of the expansibility of the Slavic people. In depicting the origin of this nation, he uses the biblical interpretation for the separation of 72 nations, among which he places the Slavic people as the descendants of the Noah's son Yafet. As their ancestral homeland, Orbini points out Scandinavia, where the Slavic people came from Asia, than Sarmatia and finally all the other parts, where they live up to present time. From the chronological point of view, Orbini's report is turbulent and chaotic and Orbini himself is very often inconsistent and conditioned upon his recourses. We can follow the period when the Slavic people have populated the Balkan Peninsula through several events, which are also related to Macedonia. However, he does not write about the settlement of the Slavic people as a special historical process, which has initiated ethnical changes.

What is important for the Macedonian history is the fact that Orbini talks about the Macedonian people as a distinct entity, with its own language different from the Greek language and all the other languages. He also emphasizes the differences in the traditions and the way of life of both nations. As a prove that the language spoken by the Macedonians has always been different from the Greek, Orbini retells the famous trail of Filota in front of the army. On the trail Alexander the Great makes a remark that he speaks in his own, mother tongue. Orbini concludes that the Macedonians are not Greeks, due to the rule that the unity of the language confirms the unity of the nations and that the difference between the languages proves the difference between the nations. In addition, Orbini writes about their identity with the Slavic people and their language with the Slavic language: He draws a line between the language of Macedonians (from the time of Alexander the Great) with the language that according to Orbini is spoken by Macedonians today.

Mavro Orbini looks back into the period of Cyril and Methodius. Here he follows the life of Cyril and Methodius emphasizing their missionary work in Macedonia. Following the spirits of the tradition and lead by the resources he used, he named the Macedonians Bulgarians. Thus, in "The chronicle of the priest Dukljanin", a piece of work that he translates and uses, the author uses a word "Bulgarini" in order to differentiate the Macedonians from the Bulgarians.

However, Orbini has not understood the difference, so he uses the same concept for both entities.

One of the main phenomenon in the Macedonian history is the creation of the Macedonian medieval state in the second half of the tenth century. Its persistence throughout almost half a century enabled the existence of the Macedonian people as

a distinctive nation and the creation of their own church. Mavro Orbini in his work looks back into the creation, the development, and the decay of this state. As the main resources for this historical period, he uses mainly the reports of Jovan Skilica through his compilers Kedren and Zonara, as well as the above-mentioned chronicle.

Orbini also writes about the uprisings in Macedonia in the eleventh century. However, in determining the year of Petar Deljan's Uprising (he calls him Dolijani) he makes a mistake and talks about the Uprising of Petar and Asen. He also reports the Uprising in 1072, lead by Georgi Vojteh. According to Zonara Orbini's first report is mistaken, placed in the part about Petar and Asen's Uprising.

In his work, Orbini very often mentions the concepts Macedonia and Romania. At the same time, he uses the concept Romania for Rome, for the Roman Empire or the Roman Church. However, he uses this concept mainly for denoting the Byzantine Empire, as well as its modern term for marking the territory of former Rumelia.

The twining of the two concepts is understandable if we have in mind that Macedonia through the history has been a part of the Balkans, a place where many important historical events took part. After the decay of the antic state, Macedonia has become a part of the Roman Empire and later it has become a part of the Byzantine Empire. In the course of the fourteenth century, Macedonia has again become a part of a powerful empire-the Ottoman Empire and its European part was called Rumelia. However, Orbini has always had the right impression about the Macedonian borders, the borders that have been drawn through the history according to the ethnical principles. In the Second Balkan War in 1913 these borders have been politically redefined with the division of the Macedonian territory among its neighbouring countries.

Translated from Macedonian: Brankica Donevska

Книгоиздателство
МАТИЦА МАКЕДОНСКА
Скопје
Булевар Свети Климент Охридски 23
Тел. /факс 229-244
Тел. 221-138, 230-358, 162-435, 224-265

●
Билјана РИСТОВСКА-ЈОСИФОВСКА
„КРАЛСТВОТО НА СЛОВЕНИТЕ“ ОД МАВРО ОРБИНИ
КАКО ИЗВОР ЗА МАКЕДОНСКАТА СРЕДНОВЕКОВНА ИСТОРИЈА

●
Корица
Кочо ФИДАНОВСКИ

●
Компјутерска подготовка
Те & Јан Скопје

●
Печат
Југореклам
2001

●
Тираж: 500 примероци

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

930.2:94(497.7)"05/15"
94(497.7)"05/15"

РИСТОВСКА-Јосифовска, Билјана
"Кралството на Словените" од Мавро Орбини како извор за
македонската средновековна историја / Билјана Ристовска-Јосифовска
; (превод од англиски ??), - Прилеп : Институт за старословенска
култура ; Скопје : Матица македонска, 2002, - 159 стр. : факс.
; 24 см. - (Македонски средновековни ракописи ; 5)

На наспр. насл. стр.: "The Kingdom of the Slavs" from Mauro Orbini
as a source for the Macedonian medieval history / Biljana
Ristovska-Josifovska. - Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 145-155

ISBN 9989-9870-5-2 (Институт)

ISBN 9989-48-406-6 (Матица)

1. Орбини, Мавро. - I. Јосифовска, Билјана Ристовска- види
Ристовска-Јосифовска, Билјана

а) Историски извори - Историја на Македонија - 6-15 в.

б) Македонија - Историја - 6-15 в.

COBISS-ID 47331338